

בשם י"י אל עולם

ספר

נר יום-טוב

לברר ולחזק הוראת
כג"ק מהרי"ץ זיע"א
שאסור לברך על נר של-יום-טוב
ממעם ספק ברכות לבטלה

חמשה-עשר מעמים שאין מברכים אלא על נר של-שבת
עשרים ושלושה (לכל-הפחות) פוסקים ראשונים ואחרונים מגדולי
ישראל סוברים שאסור לברך על נר של-יום-טוב
תשעים ואחת תשובות על דברי החולקים על מהרי"ץ ברין זה והמסתעף
ויתבאר גם-כן שלא צדקו האומרים שבארץ ישראל כולם צריכים לנהוג כדעת
מורן הבית יוסף

מאתי הצב"י יצחק בן כמהר"ר (נחום) נסים רצאבי יצ"ו
מייסד בית-המדרש ובית-ההוראה פעולת צדיק על-שם מהרי"ץ זצוק"ל
מחבר הספרים שלחן ערוך המקוצר, שו"ת עולת יצחק, ועוד.

פעיה"ק בני-ברק

ה'תשס"ח ליצירה, ב'שי"ט לשטרות

בית־מדרש ובית־הוראה
פעולת צדיק בני־ברק
על־שם מהרי"ץ זצוק"ל
גאון רבני תימן ותפארתם
ת.ד. 1719, בני־ברק 51117
טלפון: 03-6780070
טלפון רב־קווי: 1599-500-404
טלפקס: 03-6780090

©

כל הזכויות שמורות למחבר

שאלות והערות מתקבלות ברצון, לפי כתובת המחבר:
הרב יצחק רצאבי, רח' בירנבוים 13, בני־ברק 51647.
טלפקס 03-6741445
בין השעות 2-2.30 בצהריים, או 9.30-10.30 בלילה בלבד, בלי נדר.

פתח דבר

לק"י. י" סיון עש"ק לסדר בהעלותך את הנרות, ה'תשס"ח, ב'שי"ט.

בהיות שרבים שואלים ודורשים על אודות מנהגינו מימי קדם ועד עתה שלא לברך על נר יום-טוב, כפי הוראת מהרי"ץ זיע"א גאון רבני תימן ותפארתם מזה יותר ממאתים שנה, שאין לשנות מנהג זה וליכנס בספק ברכות לבטלה, בפרט מפני שכעת בזמנינו קם אחד מגדולי הרבנים בארץ ישראל שליט"א, ודימה לדחות את דבריו, ושיטת הנמשכים אחריו, בטענות שונות. על-כן ראיתי לנכון להראות כי אין ממש בראיות החולקים, ולהצדיק את הצדיקים דמעיקרא, אי בעית אימא גמרא ואי בעית אימא סברא. ושאררבה כיום יש לדון בהיפך, שגם הספרדים והאשכנזים לא יברכו על נר יום-טוב:

כמו-כן ראיתי ונתון אל לבי דברים יורדים חדרי בטן, שכתב רבי"ן חסידא מהרי"ח סופר בכף החיים הלכות חול המועד סימן תקמ"ה ס"ק ע"ט, אגב דין היתר כתיבת חידושי תורה בחול המועד משום דבר האבד וז"ל, באתי להעיר כי צריך האדם להיזהר ברוחו בכל מה דאפשר, שלא לעשות השגות על אחרים, ובפרט אם לא הגיע למדרגה זו. וכבר ידעת מה שאמרו ז"ל במסכת סנהדרין (דף צ"ט:) על המלבין פני חברו ברבים, והמבזה חברו לפני תלמיד-חכם, והמתכבד בקלון חברו. אלא יש לעשות בחכמה בכל מה דאפשר, שהדבר יובן מאליו. ובפרט אם מכויין לקנטר או להתכבד חס ושלום, ראו שאני חכם, ונכתב בספר. כי בכל זמן שיוכירו הדבר ההוא, ענוש יענש עד עולם, כל זמן שהספר קיים. וכבר כתבנו תוכחה על זה במקום אחר. והיזהר ברוחך, אם בעל-נפש אתה. ואף אם ישיגו עליך אחרים, בדבר שאינו כן, תשתוק ולא תבייש אחרים, כי אחר-כך הדבר יובן מאליו, וי"י ישלם-לך עכ"ל קדשו:

וראויים הדברים למי שאמרם, ברוך אומר ועושה, שכך נהג מהריח"ס עצמו בכל משך ספריו, שלא להשיג כי אם בלשון של-זהורי"ת, כאשר ישקיף המעיין בדבריו השקולים בפלס. במדה במשקל ובמשורה, וביראת ה' טהורה. ועיין עוד בסוף הקדמתו השנייה של-גאון עוזנו מהרי"ץ לעץ חיים ד"ה ואני, ובסוף הקדמת מהרי"ח לשו"ת רב פעלים. ולקמן בספרנו זה פרק ל"ז ד"ה ובודאי. והכי נמי עבידנא בעניותנא, דהא כמה שני שתיקנא ולא אתיבנא מידעם על כמה מילי דבסרו יתנא מָגָן, ועבדו אחוּרֵי אנפי בפרהסיא, כגון על מאי דחדיתנא בעסק מלכא רְחִים צדקתא ודינא, ועיין עוד לקמן פרק ד' ד"ה ולפי:

ברם בנדון דידן, לשתוק לגמרי על ההשגות שהשיגו עלינו בדברים שאינם כן, אי אפשר, מפני שחלק מן ההשגות פוגעות ונוגעות למרנא ורבנא יחיא צאלח זצוק"ל. ובפרט מפני שהחולקים וסיעתם, מבקשים להפוך קערה על פיה, ואנחנו מחשים עד אור הבוקר ומְצַאָנו עוון חס ושלום. ומהגם שהדבר הוא מצוי הלכה למעשה בכל מועד ומועד, קל וחומר שהוא ספק ברכות לבטלה, ושמא יטו את לב ההמון אחריהם. כי רבים אינם יודעים מה להשיב לטענותיהם ומענותיהם. על כן שינסתי מתני ליקבה"ו.

אני הקטן שפל כל השפלים, צעיר צאן קדשים,
יצחק בכה"ג נסים זצ"ל **רצאבי** יש"ל.
 וזה החילי, בעזר צורי וגואלי:

נר לרגלי דבריך, ואור לנתיבותי:
 כי נר מצוה ותורה אור, ודרך חיים תוכחות מוסר:
 נר י"י נשמת אדם, חופש כל חדרי בטן:

פרק ראשון

בש"ס ובמדרשים ובזוהר, וכן בגאונים וברמב"ם, הובאה רק ברכת נר של-שבת, ולא נזכרה מצות נר של-יום-טוב ושל-יום הכפורים וברכתן ♦ ציוני המקורות של-מרן השלחן ערוך, שבכל זאת פסק לברך על נר של-יום-טוב. וביום הכפורים, שנה הדבר במחלוקת

קיימא לן במסכת שבת דף כה: הדלקת נר בשבת, חובה. וכיון שכן, כתבו הגאונים שצריך לברך עליו (כדלקמן פרק י"ג ד"ה נמצא, ופרק י"ט ד"ה ולא עוד). ולשון הרמב"ם פרק ה' משבת הלכה א', חייב לברך קודם הדלקה, ברוך אתה וכו' להדליק נר של-שבת יעו"ש. אבל נר של-יום-טוב או של-יום הכפורים, אין מקור בש"ס ובגאונים ובמשנה תורה לרמב"ם שיש מצוה בהדלקתו, וכל-שכן ברכתו, ואף לא במדרשים ובזוהר (עיי' לקמן פרק ל"ח אות ח', ואות ט"ו ד"ה והאחרון):

אמנם ידוע פסקיה דמרן בשלחן ערוך אורח-חיים הלכות שבת סימן רס"ג סעיף ה' וז"ל, כשידליק יברך ברוך אתה ה' וכו' להדליק נר של-שבת. גם ביום-טוב צריך לברך להדליק נר של-יום-טוב. וביום הכפורים בלא שבת, יש מי שאומר שלא יברך ע"כ:

ומקורותיו מבוארים בספרו הגדול בית יוסף שם, דלגבי מה שכתב הטור בעניין נר שבת, ויש אומרים שאין לברך עליו ונותנין טעם וכו' ואינו טעם וכו' ועוד היה אומר רבינו תם שאם היה דלוק ועומד וכו' וכן כתב רב עמרם המדליק נר של-שבת מברך, כתב מרן וז"ל, בפרק במה מדליקין כתבו כן התוספות [דף כה: ד"ה חובה] והרא"ש [סימן י"ח] והר"ן [דף יא: ד"ה גמרא] והמרדכי [סימן רצ"ד]. וכן דעת הרמב"ם בפרק ה' [הלכה א'] שמברכין עליו.

וכן כתב סמ"ג [עשין ל' דף קט"ז ע"ג]. וכתב רבינו ירוחם [חלק ב' דף ס"ז ע"א] וכן עמא דבר. כתוב בהגהות [מיימוני] פרק ה' [אות א'] ובמרדכי פרק במה מדליקין [סימן רע"ג] דאיתא בירושלמי דגם ביום-טוב צריך לברך להדליק נר של-יום-טוב. ונראה דביום הכפורים בלא שבת אין מברכין, דלא חשו לשלום-הבית אלא בשבת. אבל הרא"ש כתב במסכת יומא [פרק ח' סוף סימן כ"ז] ויראה שיש לברך על הדלקת הנר [ביום הכפורים] כמו בשבת משום שלום-הבית עכ"ל. ועיין עוד לקמן פרק י"ח ד"ה ומסתמא, מה שנדקדק בס"ד מדבריו דלעיל:

גם בהלכות יום-טוב סימן תקי"ד סעיף י"א העלה מרן בשלחן ערוך בזה"ל, המדליק נר של-יום-טוב, צריך לברך אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב ע"כ. ומקורותיו הובאו בבית יוסף שם בזה"ל, כתוב בהגהות אשירי בפרק המביא כדי יין [סימן ז'. במסכת ביצה] וברוקח [סימן ש"ב] המדליק בליל יום-טוב צריך לברך אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב. וכתבו הגהות מיימוני בפרק ה' מהלכות שבת והמרדכי בפרק במה מדליקין דהכי איתא בירושלמי ע"כ:

והעתקתי כל לשונותיו, הגם שספריו מצויים, מטעם שיתבאר בס"ד לקמן פרק י"ח ד"ה וטענת, כי יש מי ששגה בהם. ולגבי יום הכפורים, הרחיב עוד בבית יוסף ריש סימן תר"י, ולא הוצרכתי להעתיקו כאן, ועיין לקמן פרק ג' הערה ט'. ושתיקת הרמ"א בהגהותיו לשלחן ערוך בהלכות שבת ובהלכות יום-טוב הנזכרות לעיל, מורה שמסכים עמו. ובהדיא פסק כן הרמ"א בדרכי משה סימן תקכ"ט אות ג', דיש לברך על הדלקת נר של-יום-טוב יעו"ש:

פרק שני

מהרי"ץ הוסיף פיסקא לספרו עץ חיים, בה הורה (קודם שחזר בו) לברך על נר של-יום-טוב ♦ סמך (אז) על דעת השלחן ערוך, וחדש שיש לדייק זאת גם מהרמב"ם ♦ גילוי עץ חיים כתי"ק של-מהרי"ץ

החרה החזיק בהוראה זו, גאון עוזנו מהרי"ץ זצוק"ל בספרו עץ חיים, ובתוספת נופך מדיליה, גבי עניין נר שבת שבכלל ענייני ברכות

המצוות שהעלה בתכלאל שלו מלשונות התכאליל שיסדו רבנן קמאי, והם לא הזכירו רק נר שבת, על-כן הוסיף בפירושו בזה"ל:

מצוה מדברי סופרים להדליק נר בליל שבת בכל בית וכו'. וכתב השלחן ערוך סימן רס"ג, גם ביום-טוב צריך לברך להדליק נר של-יום-טוב. וביום הכפורים בלא שבת, יש מי שאומר שלא יברך ע"כ. ומרן הוציא דין זה מהגהות מיימוני והמרדכי בשם הירושלמי. ונראה לעניות דעתי שכן דעת הרמב"ם גם כן, שהרי בפרק ה' מהלכות שבת^[א] כתב, ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת, וחייב לברך קודם הדלקה וכו'. ובפרק ששי מהלכות שביתת יום-טוב דין י"ו כתב וז"ל, כשם שמצוה לכבד שבת ולענגה, כך כל ימים טובים, שנאמר (ו)לקדוש י"י מכובד^[ב]. וכל ימים טובים, נאמר בהם מקרא קודש. וכבר ביארנו הכבוד והעונג^[ג] בהלכות שבת עכ"ל. וכיון שעינוגם שווה, שמעינן דמברך על הנר, דבכלל מצות עונג הוא, וסמך על המפורש בהלכות שבת כאמור עכ"ל:

פיסקא זו, נדפסה לראשונה על-ידי הרה"ג שמעון צאלח במהדורת עץ חיים שלו, שכלל בה גם את ההוספות של-מהרי"ץ במהדורה בתרא דידיה כפי שנמצאו בהעתקות אחרות שלא היו ביד הרה"ג אברהם חיים נדאף שהוציא לאור לראשונה את התכלאל עץ חיים בשנת ה'תרנ"ד, ולכן חסרה שם פיסקא זו בדף קפ"ז ע"ב. והרש"צ הדפיסה שם בשנת ה'תשל"א בדף ש"ט, ובשנית בשנת ה'תשל"ט בדף שצ"ד:

והדברים אמת ויציב, כי כן נמצאת פיסקא זו בתכלאל עץ חיים כת"י קדשו של-מהרי"ץ עצמו, שזכיתי בחסדי ה' (בשנת ה'תשל"ז בערך) להבחין בו ולפרסמו. והמצאתי העתקה ממנו ליד הרש"צ, אחרי הדפסת מהדורתו הראשונה הנזכרת לעיל, שעד אז לא היה ידוע היכן הוא כת"י

ציונים וביאורים על עץ חיים למהרי"ץ

[א] הלכה א':

[ב] ישעיה נ"ח, י"ג. הוא"ו שבתחילת תיבת ולקדוש, ישנה במקצת דפוסי הרמב"ם, ונמשך מהרי"ץ להעתיק כן אחריהם. אבל היא טעות, וכמ"ש הוא עצמו בחלק הדקדוק על ספר ישעיה שם. ולכן היקפתי אותה בעיגול:

[ג] הכיבוד והעינוג. כך ראיתי בכת"י קדשו של-מהרי"ץ. ועיין בשינויי הנוסחאות שברמב"ם פרנקל, ולקמן פרק כ"ג ד"ה ואשר:

קדשו, ואפילו בעל הספר לא ידע כי זהו כתי"ק של-מהרי"ץ עצמו. והרש"צ הדפיסה מעיקרא על פי העתקות כת"י אחרים שהיו בידו. וכך רשום אצלי בגליון הספר מהדורת הרש"צ הנזכרת בזה"ל, עניין זה [של-נר שבת] עד סופו, ראיתי בכת"י הרב המחבר, והוא מכלל ההוספות שהוסיף בעץ חיים מהדורא בתרא. ומתחילה לא היה כתוב [והוסיף אותה לאחר זמן בשולי הדף בכתיבה דקה], וכך בעץ חיים דפוס הראשון ליתא בו לשון זה כמו שאר ההוספות שאינן שם ע"כ. ועיין עוד לקמן פרק כ"ט ד"ה ובקטעים:

ולפי זה, יוצא לכאורה כי דעתו של-מהרי"ץ כדעת מרן לברך גם על נר של-יום-טוב, ובנר של-יום הכפורים נשאר הדבר שנוי במחלוקת:

פרק שלישי

בשו"ת פעולת צדיק חזר בו מהרי"ץ ופסק להיפך, שאסור לברך על נר של-יום-טוב, מטעם ספק ברכות לבטלה. ושכן נהגו קדמונינו שלא לברך עליו, ושכן יש לדייק גם מהרמב"ם ומהתכאליל ♦ לשיטתם גם על נר של-יום הכפורים אסור לברך, וכך היא דעת מהרי"ץ ♦ ביאור שלושת טעמי הדלקת הנר בשבת, א' משום שלום-בית, ב' עונג שבת, ג' כבוד שבת ♦ שלום-בית ועונג שבת, היינו הך ♦ חיוב אנשים ונשים בהדלקה ♦ ההדלקה מצוה או חובה ♦ תירוץ סתירת דברי הרמב"ם שבמקום אחד כתב כי נר שבת משום עונג, ובמקום אחר כתב משום כבוד ♦ נר שבת הוא ראש לכל עונג, או בכלל עונג ♦ מדוע תיקנו חז"ל לברך רק על נר שבת, ולא על שאר ענייני עונג שבת וכבודה, כגון שלוש סעודות ♦ הרא"ש והטור, אף שפסקו לברך על נר של-יום הכפורים, אין ראיה מהם שהוא הדין ליום-טוב ♦ כמה ביאורים בדעת הסוברים שביום הכפורים לא שייך הדלקה משום שלום-בית ♦ בפלוגתא בין הבבלי לירושלמי, נקיטין כהבבלי ♦ ביאור דברי מהרי"ץ, את נפשי הצלתי

כל קביל דנא, העלה מהרי"ץ עצמו בתשובותיו פעולת צדיק חלק ג' סימן ע"ר שאין לברך על נר דיום-טוב [והוא הדין על נר של-יום

הכפורים, כמו שיתבאר בס"ד בהערה ט'] וז"ל:

בעניין הדלקת הנרות בשבת וכיפור ויום-טוב. טעם כל אחד מהם, מחולקים זה מזה. דמצות הדלקת נר שבת, בכלל עונג הוא כמו שכתב רמב"ם פרק

ה' דשבת^[א], שמצטערים לישב בחושך, והיינו שאמרו ז"ל^[ב] משום שלום-ביתו, שלא ישל בעין או באבן או בשום דבר. ולהכי החיוב שווה לאנשים ולנשים. ולזה כיון שמצוה הוא וחובה, צריך לברך עליו ככל מצוות דרבנן^[ג]:

ציונים וביאורים על תשובת מהרי"ץ

[א] הלכה א':

[ב] שבת דף כ"ג ע"ב. ואעפ"י שנראה כי הם שני טעמים שונים, א' צער לישב בחושך, ב' שלא ישל וכו', מחשיב מהרי"ץ אותם כאחד, כדמוכח מדכתב והיינו שאמרו וכו', כי סוף סוף קרובים הם להדדי. ועיין עוד לקמן פרק ל"ח אות א' ד"ה ושהטעם: [ג] דברי מהרי"ץ בזה, מיוסדים על דברי הרמב"ם שם. בקיצורים מחד, ובהוספות מאידך. ומה שכתב שמצטערים לישב וכו' הוא מפירוש רש"י ומהמרדכי כדלקמן פרק ל"ח אות א' ד"ה ושהטעם. ושם באותו פרק, יתבאר בס"ד טעמים נוספים. ועיין יומא דף עד: אינו דומה מי שרואה ואוכל וכו'. ומתורץ בפשיטות לפי דבריו, מה שראיתי מקשים מדוע לא הזכיר הרמב"ם בהלכות שבת, טעם שלום-בית, זולת לאחר מכן בהלכות חנוכה פרק ד' הלכה י"ד (על פי הגמרא בשבת דף כג:) בדין היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה, נר ביתו קודם משום שלום-ביתו. ונדחקו לתרץ, כיעויין במשנת יהודה (צארום) הלכות שבת חלק א' דף י"ח י"ט. ואלבא דמהרי"ץ, זהו עצמו עונג שבת שהזכיר הרמב"ם כאן. ועיין עוד לקמן פרק ל"ח אות ג' ד"ה והנה. וכן מתבאר מהחמדת ימים פרק ד' מפרקי שבת ז"ל, מעונג שבת, כשהבית מלא אורה. וזה נקרא שלום-הבית. כי בה יתרחב לב האדם, ויגיל וישמח בשבת. כי האור משמח הלב, ומוסיף התרחבות ומנוחת הלב, ומפני כן נר ביתו עדיף יעו"ש. ולעניין שמחה שהזכיר בכלל דבריו, עיין לקמן פרק ח' ד"ה ובעיקר. ועיין עוד ביאור עניין הדלקת נרות בשבת משום שלום-בית, בדרך דרש, למהר"ח פלאגי בדרשותיו עמודי חיים דף מ"א ע"ד. וביאור נוסף על דרך פשוט, תמצא לקמן פרק ל"ח אות ה':

וזה שכתב מהרי"ץ ולהכי החיוב שווה וכו', קישר העניינים להדדי, מה שלא נתבאר ברמב"ם שם, אלא כתב סתם ואחד אנשים ואחד נשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת. אדרבה לא הזכיר הרמב"ם כי הנר בכלל עונג שבת אלא אחרי כן. על-כל-פנים נראה דאתו לאפוקי דלא תימא דנשים תהיינה פטורות מטעם דהויא לה מצות עשה שהזמן גרמא, ואפילו בקידוש הוה אמינא שלא תתחייבנה לולא מטעם שהוקש זכור (שמות כ'), ז' לשמור (דברים ה', י"א) כדאיתא בברכות דף כ' ע"ב. [שוב ראיתי כעין זה בשבלי הלקט סימן צ"ג שהקשה מדוע הנשים חייבות בשלוש סעודות, הלא היא מצות עשה שהזמן גרמא וכו'. ועיין בזה בספר הישר לרבינו תם סימן ע', ובארחות חיים הלכות שבת דין שלוש סעודות]. קא משמע לן דמפני שלום-בית חייבת גם היא. אי נמי הוה אמינא שהנשים יהיו פטורים, ומטעם שכתב הרמב"ם בתר הכי הלכה ג' שהנשים מצוות על דבר זה יותר מן האנשים, לפי שהן מצויות בבתיים וכו', אי נמי מהטעמים הידועים לזה מהמדרשים שהיא כיבתה נרו של-עולם, וכדלקמן פרק ל"ח אות ט' ד"ה ואפשר, קא

ציונים וביאורים על תשובת מהרי"ן

משמע לן דחייבים מהאיי טעמא. וברוך רמז י"ל דהוה אמינא שהנשים תהיינה פטורות, ורק האנשים יתחייבו, לתקן מה שחטאו במעשה העגל, שבזה כיבו נרו של-עולם היא תורתנו הקדושה. מה שאין כן הנשים, לפי שלא נשתתפו במעשה העגל, ואינן צריכות תיקון. ועיין לקמן פרק ל"ח אות ט' ד"ה ובעץ. קא משמע לן שגם הן חייבות, כיון שכיבו נרו של-עולם הוא אדם הראשון:

ונימוקן של-מהרי"ן **שמצוה היא וחובה**, ר"ל לא רק מצוה אלא אפילו חובה, וכמתבאר מהרמב"ם שכתב שאין הדלקת הנר מצוה שאינו חייב לרדוף אחריה כגון עירובי חצרות או נטילת ידים לאכילה, אלא חובה. ולכאורה נראה שהרמב"ם מפרש כך לשון הגמרא שבת דף כה: הדלקת נר בשבת חובה. אך אינו מובן מה שאמרו שם במקביל לזה שרחיצת ידים ורגלים בחמין ערב שבת מצוה, וכי הם אינם חובה שצריך לרדוף אחריה. ושאינו עירובי חצרות ונטילת ידים, שאם ירצה לא יעשה עירוב ולא יטלטל, וכן לא יאכל פת ולא יצטרך נטילת ידים. וצ"ע. שוב ראיתי במאירי שם שפסק כמאן דאמר התם בגמרא שרחיצת ידיו ורגליו ערב שבת בחמין, אינה אלא רשות. ומהתוספות שם ד"ה חובה, מתבאר בהיפך מהרמב"ם, שחובה היא פחות ממצוה יעו"ש. ושם כתבו בשם רבינו תם הדלקת נר היא חובה של-מצות עונג שבת. וכן איתא בראבי"ה מסכת שבת סימן קצ"ט דף רס"ג, אע"ג דאמרין הדלקת נר בשבת חובה, הך חובה חובה דמצוה יעו"ש. והרמב"ם בפירושו המשנה ריש פרק ב' דשבת כתב שהדלקת נר בשבת מצוה, וכן הוא אף בנוסחאות מדוקדקות שבכת"י. והגיה התוספות יום-טוב חובה על פי הגמרא, ושכן כתב הרמב"ם עצמו בחיבורו. ויש להעיר כי גם לפני בעל פסיקתא זוטרתא הנקראת לקח טוב היתה הגירסא מצוה, כמו שהעלה בשם רבותינו בפרשת בשלח דף נ"ג ע"ב [וכדלקמן פרק ל"ח אות ג' ד"ה וטעמון], ובפרשת ויקהל דף ק"ו ע"א, ובפרשת אמור דף ס"ח ע"א. וכן במושב זקנים לרבותינו בעלי התוספות, כדלקמן פרק ז' ד"ה ומעתה. על-כל-פנים מובן מה שמהרי"ן שיכל את ידיו (בראשית מ"ח, י"ד. כתרגומו אחימינון לידוהי) וכתב **מצוה היא וחובה**, לכלול הכל. ועיין עוד קהילות יעקב שבת סימן י"ט, ובספר חובת הדר על הלכות מזוזה (להרה"ג יעקב בלוי) דף פ"ד. ומ"ש בס"ד לקמן פרק ל' ד"ה כדעת, בשם הר"ד אבודרהם ומהר"י בשירי. ופרק כ"ז ד"ה וחידוש. ובנפלאות מתורתך הפטרת וירא על פסוק אין לשפחתך כל בבית, הרחבתי בס"ד לבאר מתי נתקנה הדלקת הנר בשבת, ועל דעת בעל הלכות גדולות וסיעתו שחיובה מן התורה. ועיין עוד שם בפרשת כי תשא על פסוק השבת לדורותם ד"ה ורמז, ובשלחן ערוך המקוצר חלק אבן-העזר הלכות כתובות סימן ר"ח סעיף כ':

וכשימת הרמב"ם ורבינו תם הנזכרת לעיל שנר שבת הוא בכלל עונג, הכי איתא בתנחומא פרשת נח אות א', וסוף פרשת מצורע אות ט'. ועיין עוד לקמן פרק י"ג ד"ה נמצא. ולכאורה הרמב"ם סותר דבריו, דבתר הכי בפרק ל' סוף הלכה ה' הזכיר עניין הנר בכלל ענייני כבוד שבת. וכבר העירו בזה בקונטרס שביתת שבת למה"ר צדוק הכהן

ואף שיש סוברין דאין לברך עליו, ונותנים טעם לדבריהם שאם היתה דלוקה ועומדת שאין צריך לכבותה כדי לחזור ולהדליקה וגם לא להדליק אחרת. ורבינו הטור^[ד] דחה דבריהם, שהרי גבי כיסוי הדם תנן^[ה] כסהו הרוח אינו חייב לכסותו, ואפילו הכי מברך על הכיסוי, עיין בטור^[ו]. ובספר ארחות חיים כתב בשם הר"י מקוצי דיש נוהגים שלא לברך כיון שהוא חובה, ודמי למים אחרונים שהן

ציונים וביאורים על תשובת מהרי"ן

מלובלין, ובחידושי הגר"ח סטנסיל סימן י"א, ובסוף חידושי הגר"ח מבריסק דף של"א בשם הגרי"ז, ובקהילות יעקב שבת סימן כ'. ועיין עוד מה שציינתי בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות הדלקת נרות שבת סימן נ"ז אות מ"ח. וכבר קדם להם מהר"ז הרופא בנימוקיו כת"י על הרמב"ם פרק ל', ושם תירץ בלשון ערבי בזה"ל, אן אלכבוד אָעם מן אלעונג וכו' ע"כ. דהיינו שהכבוד כולל יותר מן העונג. ולהיות שיש בזה שני עניינים, רחבות-הנפש ושמתה באור, הרי זה עונג. ובהיות שיפון ליום גדולה והיכר, היה בכלל כבוד, עכ"ל שהעתקתיו ללשון הקודש. ור"ל ששני הדברים נכונים. ועונג אינו כולל כבוד, אבל כבוד כולל עונג. ויתבאר בס"ד לקמן פרק ל"ח אות ח' ד"ה ברם. ואולי זוהי גם-כן דעת הרב המגיד פרק ה' משבת הלכה א' שכתב שהדלקת הנר היא מפני כבוד שבת, אעפ"י שהרמב"ם שם כתב בהדיא שהוא בכלל עונג. אבל אולי כך היתה גירסתו ברמב"ם. וצ"ע. ואעיקרא תירוץ מהר"ז הרופא צריך ביאור, דאם כן בפרק ל' שמגמתו לבאר חיובי עונג וחיובי כבוד בפרוטרוט, היה צריך לכתוב שהדלקת הנר בכלל עונג. ובפרק ה' שאינו אלא דרך אגב, היה יכול לכתוב שהיא בכלל כבוד שבת. ועיין בתשובתי עולת יצחק חלק א' סימן נ"ב אות ג' ד"ה ואגב, שם הערתי על דברי מהריב"ש בחבצלת השרון שקורא עונג לרחיצת פניו ידיו ורגליו בערב שבת, ולבישת בגדים נאים, והרמב"ם קרא להם כבוד:

והמאירי במסכת שבת שם כתב שהדלקת נר שבת "ראש" לכל עונג יעו"ש, ואולי יובן בזה מדוע רק עליו תיקנו לברך. ועדיין קשה לדעת הרמב"ם שכתב שהוא "בכלל" עונג, מוכח שאינו הראש. גם בפרק ל' כשפירט הרמב"ם ענייני כבוד שבת, רחיצת פניו ידיו ורגליו, וכסות נקייה וכו', הזכיר בכללם נר דלוק בשלהי הלכה ה', ולא הקדימו להם, ולא ייחדו יותר מהם. וכמה אחרונים נתנו טעמים למה לא תיקנו לברך על שלוש סעודות בשבת, כגון בפתח הדביר סימן ער"ד סק"א, ובתורת השבת סימן רס"ג סק"ז, ובשו"ת קרן לדוד סימן ס"א, ועוד. ועיין עוד לקמן פרק ט' ד"ה ולפי, ופרק ל"ח אות ח' ד"ה ולפי:

[ד] סימן רס"ג. ומקורו מהתוספות בשבת דף כה: ד"ה חובה, וברא"ש שם סימן י"ח. וכן משם מקור דברי הארחות חיים דלקמן בסמוך:

[ה] חולין דף פ"ז ע"א:

[ו] ובדברינו לקמן פרק ט' ד"ה ואשתמיטתיה, בשם ספר המנהיג:

חובה ואין מברכים. והוא השיב עליהם דהני מילי דבר שהוא חובת הגוף לשמרו מנוק, כמו מים אחרונים. אבל חובת איסור והיתר, כגון זו שהיא חובה משום עונג שבת, ודאי מברכין ע"ש. וכן פסק מר"ן סימן רס"ג^[ז] בשם כמה פוסקים, ושכן כתב הרמב"ם בפרק ה'^[ח]. וכן המנהג:

וְנַר שְׁלֵי־יוֹם הַכַּפּוּרִים בְּלֹא שַׁבַּת, כְּתַב הַבַּיִת יוֹסֵף בְּשֵׁם הַגְּהוּת מִיִּימוֹנֵי וְהַמְרַדְכֵי דַבּוּסֵי הַכַּפּוּרִים בְּלֹא שַׁבַּת אֵין מְבָרְכִים, דְּלֹא חָשׂוּ לְשִׁלּוּם־בַּיִת אֲלֵא בְּשַׁבַּת. וְהָרַא"ש כְּתַב דִּיש לְבָרֵךְ מִשּׁוּם שְׁלּוּם־בַּיִת^[ט]:

ציונים וביאורים על תשובת מהרי"ן

[ז] בבית יוסף ד"ה ומ"ש וי"א, ובשלחן ערוך שם סעיף ה':

[ח] מהלכות שבת הלכה א':

[ט] בעניין זה קיצר מהרי"ן ולא הזכיר שיש טעם נוסף להדלקה ביום הכפורים כדי שלא יבואו לידי תשיש, ושעיקר ההדלקה אז תלוי במנהג המקום כדתנן בפסחים דף נ"ג ע"ב, לפי שהדברים ידועים מהרמב"ם בפרק ג' משביתת עשור הלכה י' וטור ובית יוסף ושלחן ערוך אורח חיים סימן תר"י סעיף א', והאריכו המפרשים בזה. כי עיקר מגמתו לגבי הברכה:

והנה לעניין מעשה, לא גילה כאן מהרי"ן בהדיא דעתו אם לברך על נר של-יום הכפורים בלא שבת. ולכן מהרי"ן בן יעקב (עיי' עוד עליו לקמן פרק ל"ב ד"ה וכל) בתורת חכם, העלה בשמו שיש אומרים לברך ויש אומרים שלא לברך. משמע שהבין שלא הכריע. אמנם מזה שהפך את הסדר ממה שכתב מהרי"ן, נמצא שהעיקר להלכה כיש אומרים בתרא שלא לברך. כדקיימא לן יש אומרים ויש אומרים, הלכה כיש אומרים בתרא. ובשושנת המלך למהר"ש חבשוש, שתק בזה ולא העלה מאומה. אבל יש ללמוד שדעתו של-מהרי"ן בהחלט שלא לברך, ממה שכתב הוא עצמו במפתח הסימנים שבסוף הספר את קיצור העניין דידן בזה"ל, שאין לברך על נר דיום-טוב "וכיפור" עכ"ל. הרי הודיענו אגב אורחיה כמילתא דפשיטא שזוהי תמצית מסקנתו הלכה למעשה אף לעניין כיפור:

וּלְפִי טעמו דלקמן ד"ה וכאשר, שלא לברך על נר של-יום-טוב, מטעם דלא נאסרה בו הבערה, אם-כן ביום הכפורים ששווה בזה לשבת יש לברך. [ואפשר שזוהי אמנם שיטת הרא"ש והטור שהצריכו לברך על נר של-יום הכפורים, ולא הזכירו נר של-יום-טוב. ולא תימא דמי שסובר לברך על נר של-יום הכפורים, כל-שכן נר של-יום-טוב. דשפיר איכא לחלק ביניהם כדבר האמור]. אבל לפי מה שדקדק תחילה בד"ה וביום-טוב, ממה שלא הוזכר ברמב"ם ובתכאליל, ונבאר בס"ד לקמן פרק י"ג ד"ה וכשנעמיק, שעיקר הדקדוק מדלא הזכירו נוסח הברכה, אם הוא להדליק נר של-שבת, או להדליק נר של-יום-טוב, דקדוק זה כוחו יפה גם לגבי יום הכפורים, דמאחר שלא הזכירו הנוסח שמע מינה שבנר יום הכפורים נמי ליכא ברכה. ומכאן ראייה לדברינו שם. ועיי' עוד לקמן פרק ט"ז ד"ה ואותה:

וביום טוב כתבו הגהות מיימוני והמרדכי בשם הירושלמי לברך על הנר^[א]. ואנו לא נשמע מקדם לברך בכל העיר^[א], זולתי קצת מקרוב. והטעם נראה דלא זכר^[ב] הרמב"ם כי אם נר שבת דוקא, אשר יאמר כי הוא זה דדוקא נר שבת לא של-יום-טוב. ואע"ג דהגהות מיימוני זכרו דהכי איתא בירושלמי, הרמב"ם סבירא ליה דהירושלמי פליג, כיון דבבבלי לא הוזכר רק נר של-שבת, כאמרם דף כ"ג הרגיל בנר שבת^[ג] וכו', ולא זכרו יום-טוב, משמע בדוקא. גם בתפאליל לא

ציונים וביאורים על תשובת מהרי"ן

וסברת ההגהות מיימוני והמרדכי שלא חשו לשלום-בית אלא בשבת ולא ביום הכפורים, לכאורה ביאורה הוא משום שאין בו אכילה ושתייה, אם מפני שאין כל כך צער לישיב בחשך אלא בזמן הסעודה, אם מצד שלא מצוי שיגיעו לידי מכשול בעץ או באבן כיון שאינם טרודים בצרכי סעודה. וזהו שכתב בבית יוסף הלכות יום הכפורים סימן תר"י בשם ספר מצוות (דהיינו סמ"ג) הואיל ואינו בא לצורך אכילה יעו"ש. וכן מתבאר מהמגן אברהם סימן רס"ג ס"ק י"ג. ומהתוספת שבת והאשל אברהם, שהובאו דבריהם בכף החיים שם ס"ק מ"ב. וטעם נוסף מתבאר מהבית יוסף בסימן תר"י שם בשם המרדכי דלא חשו לשלום-בית אלא בשבת "משום כבוד השבת" יעו"ש. וטעם שלישי מתבאר מהבית חדש שם בשם מהר"ש דדוקא בערב שבת משום דאז שכיחי מזיקים בליל יום הכפורים ואיכא משום שלום-בית יעו"ש. דהיינו לפי שבליילי שבתות המזיקים משוטטים בעולם, כדאיתא בפסחים דף קי"ב ע"ב, וגורמים לבלבל דעות בני-אדם שיבואו לידי קטטה. ועל-ידי שיהא שם נר דלוק, אינם נכנסים. ומכאן יש ללמוד טעם נוסף שלא לברך על נר יום-טוב, וכדלקמן פרק ל"ח אות ה' ד"ה עוד. **ואולי** יש לומר עוד טעם שביום הכפורים לא שייך שלום-בית, כי מפני אימת היום הקדוש והנורא, הפשפוש במעשים והתפילות המיוחדות, אדרבה מוחלים זה לזה ומתפייסים, כל-שכן דלא שכיח שיתקוטטו. [ולא עוד אלא שבטור ושלחן ערוך סימן תרי"ט סעיף ה' מבואר שנוהגים ללון בבית-הכנסת כל ליל יום הכפורים, וי"ל שלכן מייסדי התקנה לא הוצרכו לתקן אז משום שלום-בית. הערת ידידי הרה"ג אבינועם שמואל יהב שליט"א. וכן נהגו רבים בתימן אף בדור האחרון, ויש אנשי מעשה שנשארו שם נייעורים לקרוא תהלים ואשמורות, ועיין לשון מהרי"ן בעץ חיים סדר תפילת ליל כיפור דף פ"ז ע"ב]. ועיין עוד שו"ת הרדב"ז חלק ג' סימן תתקי"ד (תע"ו), וחלק ו' סימן שני אלפים ר"ט. ולקמן פרק ל"ח אות ד' ד"ה ונקיטנין, ואות י"ד ד"ה ולשיטתו:

[י] עד כאן דברי הגהות מיימוני והמרדכי, ומכאן ואילך דברי מהרי"ן:

[יא] עיין לקמן פרק ל' ד"ה כדעת, ופרק ל"ה ד"ה והן:

[יב] פירוש הזכיר. וכן לקמן נְכָרוּ, פירושו הזכירו. ועיין עוד לקמן פרק כ"ט ד"ה ויש:

[יג] בגמרא שבת שם דף כג: לא נזכר נר "שבת", אלא אמרו בסתם, הרגיל בנר הויין ליה וכו'. אמנם בכל הסוגיא שם נזכר נר "שבת", דמשמע שבת דוקא ולא יום-טוב. נוה צדיק על שו"ת פעולת צדיק שם. ועיין רש"י שם. וגירסת הרי"ף ורבינו חננאל, הרגיל

נזכר יום-טוב בכלל ברכות דמצוות, זולתי נר שבת לבד^[יז]:

וכאשר תעיין, תמצא דהכי הוא. דשאני שבת שצריך להדליק מבעוד יום, דמשחשיכה שבת הוא ואסור, ולכך מצוה להדליק משום שלום-בית. אבל ביום-טוב אין לחוש, דהא מותר להדליק כל עת שירצה, דלא נאסרה הבערה. ושוב ראיתי בספר ארחות חיים [ש]כתב, ביום-טוב יש אומרים שצריך לברך, ויש אומרים שאין צריך^[יט] לברך, לפי שאין ביה^[יט] שלום-בית, שכל זמן שירצה הוא מדליק עכ"ל. הרי זה מסכים למנהגינו. מה גם דקבע סברתם באחרונה^[יז]. וזו היא שיטת קדמונינו שלא לברך. ואין לשנות וליכנס בספק ברכות לבטלה. הנראה

ציונים וביאורים על תשובת מהרי"ן

בנר חנוכה. ואכמ"ל. **ומבואר** בכל כגון דא, ברי"ף סוף עירובין, דלא איכפת לן במאי דאסרי בגמרא דבני מערבא [דהיינו תלמוד ירושלמי]. דעל גמרא דילן סמכינן, דבתרא הוא. ואינהו [בעלי תלמוד בבלי] הוו בקיאי בגמרא דבני מערבא, טפי מינן וכו' יעו"ש: [יד] הרה"ג אברהם חיים נדאף בהערותיו לשו"ת פעולת צדיק, הוסיף להביא כאן ממה שכתב הרמב"ם בפרק י"א מהלכות ברכות דין ג' וז"ל, וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים וכו' כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת והדלקת נר חנוכה בין מצוות שהן וכו' ע"ש. מדלא זכר רבינו כי אם שבת ולא [הוסיף] יום-טוב, מוכח דדוקא נר שבת שהוא חובה מדברי סופרים הוא דמברך עליו, אבל שלי-יום-טוב אינו חובה ועל-כן אין לברך עליו. ולזה לא נזכר יום-טוב בתכאליל בכלל ברכת המצוות כיון דאינו חובה כמו שבת. ותימה על הרב המחבר ז"ל למה לא שת לבו גם לראיה זו דעדיפא ודוק עכ"ל. וכן כתב הראח"ן עוד בענף חיים על עץ חיים, כדלקמן פרק כ"ט ד"ה שני. ועיין עוד בפרק י"א ד"ה והציון. ובני הרה"ג משה שליט"א בנוה צדיק, כתב להשיב על דבריו בזה"ל, לענ"ד מה שהוכיח מהלכות ברכות אפשר דזה כבר נכלל במה שכתב רבינו המחבר דלא זכר הרמב"ם כי אם נר שבת. ועוד דמקום הדין דהיינו הלכות שבת ויום-טוב, עדיף מההיא דהלכות ברכות, שם לא הובא נר שבת כי אם באגב, וי"ל דשבת כולל יום-טוב עכ"ל. ולקמן פרק י"ג ד"ה וכשנעמיק, וד"ה ובה, אכתוב מה שנראה לענ"ד בס"ד ליישב תמיהתו:

[טז] ר"ל אסור. דכיון שאין צורך בזה, ממילא אסור להוציא שם שמים לבטלה. והכי אשכחן בדוכתי טובא לשונות אין צריך שפירושן אסור, ואספתי בס"ד רבים מהן במקום אחר. וכך הביין מהרי"ן בפשיטות, כדמוכח לקמן בסמוך. וכיוצא בזה מוכח ממושב זקנים לרבתינו בעלי התוספות שנביא לקמן פרק ט' ד"ה עוד:

[טז] נראה שצ"ל בלשון הקודש בו. וכן נעתק בענף חיים דלקמן פרק כ"ט ד"ה שני:

[יז] כדקיימא לן דהלכתא כלישנא בתרא שבגמרא [אף כי יש חילוק בין דאורייתא לדרבנן וכיוצא בזה], וכן בשלחן ערוך יש אומרים ויש אומרים הלכה כיש אומרים בתרא, ועיין לקמן פרק י"ב:

לענ"ד כתבתי, ואת נפשי הצלתי^[יח]. עכ"ל מהרי"ץ בתשובתו:

פרק רביעי

בשלחן ערוך המקוצר העלינו להלכה כמו שפסק מהרי"ץ בשו"ת ♦ בהערות שם הוספנו חילוקי הדעות של-מקצת מחכמי תימן שהנהיגו לברך, מפני שלא נתברר להם השורש והמקור למנהג קדמונינו ♦ שם כתבנו בהדיא שקיצרנו, ושבמקום אחר הרחבנו, ואפילו הכי חלקו על זה בלא לברר (הקגה א') ♦ חידושונו בדין מי שאמר בעשרת ימי תשובה מלך אוהב צדקה ומשפט, במקום המלך המשפט, שלא יחזור אלא בהרהור

ובשיפולי גלימיה דמרנא ורבנא מהרי"ץ, נקיטנא ואזילנא בעניותין, בשלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות הדלקת נרות שבת סימן נ"ז סעיף י"ח, כמו שנביא כאן, ונשלב עמו מתוך עיני יצחק, ציונים והערות על שלחן ערוך המקוצר שם, בזה"ל:

בימים טובים, מנהגינו שאין מדליקין כלל נרות מיוחדים * לכבוד היום. שדוקא בשבת תיקנו חז"ל להדליק נרות מבעוד יום, כיון שמשחשיכה אסור להדליק, מה שאין כן ביום-טוב שמותר להדליק בכל זמן שירצו^[נד]:

[נד] שו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן ע"ה, דלא כהשלחן ערוך סימן רס"ג סעיף ה' וסימן תקי"ד סעיף י"א. וחזר בו ממה שהעלה בעץ חיים (מהדורא בתרא) לברך, והראיה מדהאריך בה

ציונים וביאורים על תשובת מהרי"ץ

[יח] התיבות האחרונות, מן הנראה לענ"ד וכו' עד הצלתי, כך הן בכתי"ק של-מהרי"ץ, ונשמטו במהדורת שו"ת פעולת צדיק הראשונה. וכן העתיק סיום לשונו זה, הראח"ן בספרו ענף חיים על עץ חיים חלק א' בדיני נר שבת כדלקמן פרק כ"ט ד"ה שני. וכן העתיק בתורת חכם. ומזה יש להבין חומר העניין בעיני קדשו של-מהרי"ץ, לאפוקי מאותם שהתחילו לשנות בזמנו היפך המנהג הקדום, כי רומז שזה מעין האמור בפסוק (יחזקאל ג', י"ט) ואתה כי הזהרת רשע (חס ושלום) וגוי בעונו ימות (חס ושלום) ואתה את נפשך הצלת. ומיתה לאו דוקא, אלא כינוי הוא, עיין מה שכתבתי בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת נצבים על פסוק החיים והמות נתתי לפניך ד"ה ידוע, בשם הרמב"ן. ועיין עוד לקמן פרק ט"ל ד"ה הלכך:

* פירוש מיוחדים, נבאר בס"ד לקמן פרק ל"ו ד"ה והנה:

בבירור הדין והמנהג. וכן כתב בענף חיים מהדורא בתרא. ודלא כשושנת המלך שהבין בהיפך, דבעץ חיים חזר בו, ואכמ"ל:

וראיתי למהר"י בשירי בהגהותיו כת"י על הרמב"ם ריש פרק ה' מהלכות שבת, וכן בגליון פירוש המשנה לרמב"ם כתיבת ידו פרק ב' דשבת, שהביא פסק השלחן ערוך לברך על נר של-יום-טוב. (דוגמא מכת"י של-מהריב"ש בספרים הנזכרים לעיל, הבאתי בסוף אגדתא דפסחא גאולת ישראל). ודבריו בנדון דידן, נעתיק בס"ד לקמן פרק ל' ד"ה כדעת. וכן מהר"י ונה בתכלאל שלו, והעתיקתי לשונו במאמר אופן המרכבה פרק ח' דף נ"ד. ופלא לכאורה שהתעלמו לגמרי מן המנהג שאינו כן. גם השתילי זתים עבר בשתיקה על עניין זה. אמנם פליאה זו גופה תחול גם על מהר"ץ עצמו בעץ חיים שפסק לברך והרחיב קצת על זה, ולא זכר מאומה מהמנהג, וכי רק כשכתב תשובתו בפעולת צדיק הנז"ל נודע לו שהמנהג אינו כן. אלא שמע מינה שכל זמן שלא זכה שיתברר לו שורש הדבר ומקורו, ביטל את המנהג. ומינה נמי לדידהו, דמה היה להם לעשות, שאין לו לדיין אלא מה שעניו רואות. ומעתה המבין יבין מזה, לכל כיוצא בזה:

וביום הכפורים יש הנוהגים להדליק, אבל בלא ברכה^[נח]. לפי-כך יום-טוב או יום-הכפורים שחלו בשבת, כשמדליקין הנרות אין מזכירים בברכה אלא להדליק נר שלשבת בלבד, ללא הוספה^[נז]:

[נה] עיין בהרחבה להלן (בשלחן ערוך המקוצר) סימן קי"ב סעיף ט"ו: **[נו]** פשוט. וכן הוא המנהג:

ויש שנהגו מקרוב לברך גם על נר של-יום-טוב [אך גם הם אינם מברכים אז שהחיינו]^[נז]. אבל מהר"ץ^[נח] פסק שאין לשנות המנהג הקדום, משום שפך ברכה לבטלה:

[נז] ידוע. ועיין משנה ברורה סימן רס"ג ס"ק כ"ג, וכף החיים סק"מ, ובארות יצחק על פסקי מהר"ץ הלכות יום-טוב סעיף כ"ב, דף צ"ז. ועיין עוד לעיל (בשלחן ערוך המקוצר) הערה כ"ג. ולהלן (בשלחן ערוך המקוצר) חלק יורה-דעה הלכות הפרשת חלה סימן ק"ע הערה ס"ה ד"ה והמאורע:

[נח] בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן ע"ר. ושם בסוף דבריו נסתייע גם ממה שכתוב בספר ארחות חיים, ביום-טוב יש אומרים שצריך לברך, ויש אומרים שאין צריך לברך וכו'. הרי זה מסכים למנהגינו, מה גם דקבע סברתם באחרונה וכו' יעו"ש. וראיתי בשו"ת יחוד חלק א' סימן כ"ז שהעיר על זה כי הארחות חיים כתב סברא ראשונה בסתם ולא בשם יש אומרים יעו"ש. ולא ידע כי למהר"ץ היה ספר ארחות חיים בכת"י כמו שהזכיר הוא עצמו בכמה דוכתי וכמו שהוכחנו במקום אחר:

מלבד זה, מצינו גם כן בספר המנהיג הלכות שבת בהדיא שאין מברכין על הנר בלילי ימים טובים, ושכן דעת רב אחא יעו"ש. וכן דעת עוד כמה ראשונים וועיין שו"ת הרדב"ז חלק ו' סימן ב' אלפים ר"ט, ושו"ת חתם סופר יורה-דעה סימן קצ"א ד"ה ומ"ש, ושו"ת מהר"ם בריסק חלק ב' סימן מ"ד והארכתי במקום אחר בס"ד. ואין חילוק בזה בין שאמי לבלדני, ר"ל שאפילו בשאמי יש מקומות ומשפחות שלא נהגו לברך על נר של-יום-טוב. וולקמן בספרנו זה פרק כ"ה ד"ה על-כל-פנים, יתבאר כי רוב השאמי נהגו שלא לברך:

ולפי מגמתנו בספר הנזכר לקצר, כי כשמו כן הוא, לא הרחבנו הדיבור בעיני יצחק, וכמו שרמזנו שלוש פעמים, אכמ"ל, הוכחנו במקום אחר, והארכתיו במקום אחר. ורואה אני עתה כי זה גרם לאחרים לחלוק עלינו בחזק יד, ופרסמו בדפוס כמה פעמים [מאור ישראל טבעת המלך על הרמב"ם שנת ה'תשס"ה בהלכות יום-טוב פרק ו' מִדָּף קצ"ח, בית הלל אדר ב' שנת ה'תשס"ה מִדָּף ט', וחזון עובדיה הלכות שבת שנת ה'תשס"ח מִדָּף רי"ז, ועוד. ועייין עוד חזון עובדיה הלכות יום-טוב שנת ה'תשס"ג דף ש"ה, והלכות סוכות שנת ה'תשס"ה מִדָּף ר"ז], והדבר תמוה, כי מן הראוי היה שישלחו אלינו שאלה או הערה בכתב או בטלפון, לברר להם את דברינו. והרי כבר שלמה המלך ע"ה לימדנו דעת, באמרו (משלי י"ח, י"ג) משיב דבר בטרם ישמע וגו'. [וכמו-כן בנדון מי שאמר מלך אוהב צדקה ומשפט בעשרת ימי תשובה במקום המלך המשפט, שהעלינו בעיני יצחק שם הלכות ראש השנה סימן ק"י אות ב' שראוי להכריע שיחזור מהשיבה שופטינו ואילך בלא להוציא בשפתיו אלא בהרהור, וסיימנו שהארכנו על זה במקום אחר, הפליגו לחלוק עלינו בלא לדעת שיש לזה נימוקים נפלאים באמתחתנו שנעלמו מעיניהם, וגם מרן הבית יוסף יודה להם. ובעזרתו יתברך נרחיב בזה כשירחיב לנו ה'. וכבר בני הרה"ג משה שליט"א מדנפשיה, גלייה לדרעיה ונפל נהורא בכי מדרשא, במילואים לבארות משה על פסקי מהרי"ץ הלכות ראש השנה וכיפורים סימן י"ז מִדָּף שע"ז]. ועייין עוד לעיל בפתיחת הספר ד"ה וראויים, ולקמן פרק י"ב ד"ה ושם, ופרק כ"ג ד"ה והא, ופרק ל"ז ד"ה וכל, וד"ה ואיזהו. על-כן אספתי מתוך רשימותי וזכרונותי מאז, והוספתי מה שנתחדש לי עתה בעזרתו יתברך מתוך שישבתי שוב על מדוכה זו. והנני פורש את השמלה כאן לחזור הדברים ולהרחיב היריעה, יתנו עדיהם ויצדקו ומלאה הארץ את ה' דעה:

פרק חמישי

מנהג ק"ק תימן יע"א שלא לברך על נר של-יום-טוב, נמשך והולך גם כאן בארץ ישראל, על-פי הוראת גדולי הדור ♦ התימנים מחזיקים עד היום

במנהגי חז"ל הקדומים ♦ תפילה, טלית, דל"ת דאחד, תרגום, ספר-תורה, הלל, תקיעות, אתרוגים, הדסים, טיבול בחרוסת, מצה ומחצה, חגבים, אבילות, נגינות ♦ אם זכות היא לתימנים שעלו לארץ ישראל (השגה ג') ♦ מי שאינו בקי במנהגי התימנים חכמיהם וספריהם, לא יתכן שיורה להם (השגה ג') ♦ רבנים ספרדים לא יורו בענייני מנהגי האשכנזים, וכן להיפך

וכרי שיובנו הדברים היטב, נקדים להביא טענות הגאון הרב עובדיה יוסף שליט"א וראיותיו כלשונו, כפי שנדפסו עתה בספרו חזו"ע הלכות הדלקת נרות שבת מִדף רי"ז ואילך. ונשיב עליהן אחת לאחת, פסקא אחר פסקא. וליתר היכר יבואו דבריו באותיות שונות. וזוהי משנתו האחרונה. כי בכל פעם שדן בעניינים אלו, שינה קצת:

תחילה וראש, העלה שם בסעיף כ"א, כי עדה שנהגה בחוצה לארץ שלא לברך על ההדלקה ליום-טוב, הואיל ועתה זכתה לעלות לארץ ישראל, עליה לנהוג כמנהג ארץ ישראל, לברך על הדלקת הנרות לכבוד יום-טוב ע"כ. וברור שהכוונה לעדת התימנים יע"א, כמפורש בדבריו דלקמן (פרק כ' ואילך). ובשאר ספריו, כגון בחזו"ע הלכות יום-טוב דף ס"א, ובהלכות סוכות דף ר"ז. ובלאו הכי לא נודע על שום עדה שלא נהגו לברך ברכה זו, חוץ מן התימנים שמחזיקים בכל הדורות ועד היום במנהגי חז"ל הקדומים, ובמסורת הגאונים, כגון סדרי התפילה, ונוסחאותיה [כגון שרק אצלינו נשאר הנוסח המקורי למשומדים, בתחילת ברכת המינים. קדיש דעתיד. המתפלל ביחידות, אומר קדושת י"י וגו' במקום קדוש קדוש וגו'], צורת עטיפת הטלית, הארכה בדל"ת הרפויה שבתבת אחד, התרגום בקריאת ספר תורה, העולה קורא בעצמו ולא החזן, מברכים על נטילת ידים גם לדבר שטיבולו במשקה, גומרים ההלל בקירוי, ארבעים תקיעות בלבד בראש השנה, התרועה כקול המתרעש, האתרוגים ללא חשש הרכבה, מוסיפים בהדסים להידור מצוה, בליל פסח גם טיבול ראשון הוא בחרוסת, בוצעים על מצה ומחצה כל שבעת ימי הפסח, מתירים אכילת בשר ושתית יין בשבוע שחל בו תשעה באב ובמוצאי תשעה באב, מכירים בסימני חגבים טהורים, הדפים בספרי תורה דידן כבספר תורה של-משה רבינו ע"ה, מחזיקים במסורת האותיות הלפופות והעקומות, האבלים רח"ל חולצים כתף, וכן עוטפים עצמם בטלית מצוייצת, וְקָהְנָה וכהנה, וכל כי האי גוונא, אשריהם ואשרי חלקם. ואפילו נגינותינו ונעימותינו מיוחדות, ממקור ישראל בהיותם יושבים על אדמתם. לא כספרדים,

שהם מנגנים כבני ישמעאל, וכאשכנזים כבני אדום. [ובכלל זה מבטאנו הצח בלשון הקודש, כנתינתו מסיני, שנשתכח ונשתבש בעוה"ר בפיות כל שאר קהילות ישראל, ועיין מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך ריש פרשת קרח על פסוק ויקח קרח, ולקמן בחתימת הספר ד"ה הביטו]:

ולא ניכנס לנדון צדדי כאן, אם זכות היא לה לעדתנו שעלתה לארץ ישראל, שהרי אוי לה לעלייה זו שהורידה את רובם מתורה ומצוות ומיראת שמים, בבחינת ויעפילו לעלות אל ראש ההר (במדבר י"ד, מ"ד) דמתרגמינן וארשעו רח"ל. מבחינה גשמית הרווחנו בעיקר, אך מהבחינה הרוחנית איבדנו טובה הרבה. וכבר אמרו אז הגאון בעל חזון איש והגרי"ז מבריסק, שהיה עדיף שלא היו הציונים מביאים את ק"ק תימן יע"א לארץ כידוע. וכן העירוני עתה דבקונטריס שערי אי"ש שבתחילת ספר שערי אהרן (רוטר) חלק א' אות פ"ט איתא בשם החזון איש, שיותר טוב היה אם היו נשארים שם, ולא היו עולים ע"כ. [ידידי הראח"כ שליט"א הוסיף כאן, שבראיון ציבורי שנערך עם מהר"י הלוי אלשיך זצ"ל לפני כעשרים שנה, תיאר את חיי התורה והיראה בתימן, וכשנשאל לבסוף האם היה טוב יותר שלא יעלו לארץ, השיב, איני יודע. כנראה רצה להשיב בחיוב, אלא שחש לכבודה של-ארץ ישראל ע"כ]. וידוע גם-כן שזקני הרבנים וחשוביהם בתימן, לא היו רוצים לעלות, מתוך הידיעות שהגיעו אליהם על ההתדרדרות הרוחנית בארץ ישראל, והיו אומרים שהקדושה והתורה והמצוות הן רק בתימן. אך אחרי שרוב ככל הציבור נטש את תימן, עלו גם הם מחוסר ברירה. אמנם יש גם צד שני למטבע, שרבו בקרבנו כאן, בני ישיבות ואברכים שעלו והתעלו בעיון התורה, כן ירבו. וזה לא רק אצלינו, אלא גם בשאר קהילות ישראל כידוע. אך עיין למהרח"כ בקיץ המזבח ריש פרשת כי תבוא, ובחתימת הספר שם ד"ה ודע, ובתשובותיו החיים והשלום בעניינים נפרדים סימן י"ג, ועוד:

איך שיהיה, זו המציאות כעת שאנחנו בארץ ישראל. ורבני העדה גדולי הדור וגם זולתם, מורים להחזיק גם כאן, כל המנהגים שבידינו כמאז ומקדם, וכדלקמן פרק ל"ד ד"ה ולגופו. ופלא כיצד רב שאינו בקי במנהגי התימנים חכמיהם וספריהם (כאשר נוכיח בס"ד לקמן פרק ל"ב ד"ה הרי, ופרק ל"ד ד"ה וגם), מכניס עצמו להורות להם היפך מנהגי אבותיהם. וכבר הערנו בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק ב' סוף סימן קס"ג ד"ה הלכך, דכגון

דא אשכחן רבנים ספרדים שנשאלו בענייני מנהגי האשכנזים כמו חרם דרבינו גרשום, טעו והורו שלא כהוגן, וכן להיפך, על כן כל אחד יעמוד על משמרתו יעוש"ב:

פרק ששי

מהרי"ץ הוא הראשון והיחיד, שהביא ראיה (לפני שחזר בו) לברך על נר של-יום-טוב מתוך דיוק דברי הרמב"ם ♦ אי אפשר שיבוא חכם אחרי מהרי"ץ להעתיק זאת כאילו היא דברי עצמו, וכל-שכן להקשות עליו מכח זה (השגה ד')

ובשול הדין שם, התחיל להביא מקורותיו בזה"ל, כתב הרמב"ם פרק ו' מהלכות יום-טוב הלכה ט"ז, כשם שמצוה לכבד את יום השבת ולענגו, כך מצוה בכל ימים טובים, שנאמר (ישעיה נ"ח, י"ג) לקדוש י"י מכובד. וכל ימים טובים נאמר בהם (ויקרא כ"ג) מקרא קודש ע"כ. יש ללמוד מדברי רבינו שיש מצוה גם בהדלקת נרות לכבוד יום-טוב, על פי מה שכתב רבינו בפרק ה' מהלכות שבת הלכה א', שהדלקת הנרות לכבוד שבת חובה, כי זוהי בכלל עונג שבת, ומכיון שהדלקת הנרות לשבת בכלל עונג שבת, אף הדלקת הנרות לכבוד יום-טוב בכלל מצות עונג יום-טוב. וכן כתב הגרי"מ אפשטיין בערוך השלחן סימן תקי"ד סעיף י"ז, שכמו שאנו מצווים להדליק נרות לכבוד שבת, כמו-כן הדין ביום-טוב, משום עונג ושמחה, ואין עונג בלי אור הנר בלילה. ולכן צריך לברך אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב ע"כ. וכן כתב בשו"ת הרא"ש כלל ה' סימן ח', שנהגו להדליק ולהרבות בנרות בשבתות וימים טובים לשמחה [ועיין לקמן פרק ח' ד"ה ובעיקר. יב"ן], ולא משום אורה. וכשמדליקין הנרות ביום-טוב סמוך לערב, איכא מצוה באותה שעה ע"ש עכ"ל:

ומשמע כי הם דברי עצמו, שיש ללמוד כך מדברי רבינו הרמב"ם. ובפרט שכתב לקמן (פרק י"ג ד"ה ונופף) להקשות על מהרי"ץ, הדבר ידוע שהרמב"ם וכו' הדבר פשוט וכו' שזהו בכלל עונג יום-טוב כמו "שביארנו" לעיל יעו"ש. אבל האמת, כי מאיש לוקחה זאת, הוא גאון עוזנו מהרי"ץ

בכבודו ובעצמו, שהעלה ראייה מבריקה זאת לפום חורפיה, בספרו עץ חיים כמו שהבאנו בס"ד לעיל פרק ב'. ורמז לכך בקצרה בחזו"ע עצמו לקמן פרק כ"ג ד"ה ונחזור. וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם:

ובמדומה אני שלא נמצא למהרי"ץ חבר בזה, לא לפניו ולא לאחריו. כי מה שהביא בחזו"ע הנזכר לעיל מערוך השלחן ושו"ת הרא"ש, הרואה יראה שהם לא דייקו זאת מהרמב"ם, אלא מעצמם. [כמו-כן עיינתי בספר מפרשי הי"ד החזקה, הכולל קפ"ו מחברים על הרמב"ם, הוצאת עוז והדר ה'תשס"ו, ואכן שום מפרש לא כתב דיוק נפלא זה ברמב"ם. הערת ידידי הרה"ג אורן צדוק שליט"א]. זולת לעניין שלוש סעודות, אם נוהגות ביום-טוב כבשבת לדעת הרמב"ם, דייק היעב"ץ כן במור וקציעה סימן תקכ"ט, והביאותיו בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות יום-טוב דף קנ"ג סק"ה. ועיין עוד לקמן פרק ט"ו ד"ה וזאת. וראיתי כיוצא בזה בעוד ספרים שדנים בשאלה חדשה שאין לה מקור מפורש מהש"ס או מהפוסקים הראשונים, והם בתשובתם מעלים תחילה את הדיוק, או דימוי מילתא למילתא, שקלא וטריא, באופן שייראה לקורא שאינו יודע ואינו מביין שכביכול זהו מדנפשייהו, ורק אחרי כמה שיטין או פיסקאות מזכירים את הספר שהוא מקור הדברים, או כותבים וכן כתב בספר פלוני וכו', וכיוצא בזה [ועיין לקמן פרק כ"ז ד"ה הן אמת]. ואילו היה אמת שעלה זה בדעתם מעיקרא, היו כותבים בשם עצמם בהדיא, ואחר-כך יוסיפו ושוב מצאתי שכן כתב בספר פלוני, ודוק. וגם זה עדיין אינו מוכרח, בפרט מי שרואים שדרכם בכך. ועיין מ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר חושן-משפט הלכות גניבה וגזילה סימן רכ"ב סעיף כ':

ובפרט לא ייעשה כן לפי קוצר שכלי וידיעתי, להקשות מכח זה על דברי מהרי"ץ עצמו בתשובתו, וכאילו שזה דבר פשוט. כי לא נהיה העניין גלוי ופשוט, אלא אחרי שמהרי"ץ היה הראשון שגילה אותו. ואיך שיהיה, לקמן פרק י"ד נבאר בס"ד שאין זו ראייה, ולכן חזר בו מהרי"ץ עצמו והעלים את עיניו ממנה. ומן הראוי לקלוט את היין ולהוציא את השמרים. [וחכם אחד שליט"א העירני, שיש לבדוק בפעם הראשונה שכתב על זה, אם הביא ראייה זו, כשעדיין לא נדפס עץ חיים מהדורא בתרא. ואם לא הביא, מוכח כדברי מעכ"ת שכעת לקח אותה ממהרי"ץ עכ"ד. ואכן בשו"ת יחו"ד חלק א' סימן כ"ז, ששם דן לראשונה בשאלתא דידן, אין זכר לראייה זו מהרמב"ם.

וזאת למרות שהוא נדפס בשנת ה'תשל"ז, ועץ חיים מהדורא בתרא נדפס כבר בשנת ה'תשל"א, מכל-מקום לא הגיע לידו, ועיין עוד לקמן פרק ל"ב ד"ה וזה. רק עכשיו בשנת ה'תשס"ח לקח אותה, ויותר מדוייק שלוש שנים קודם לכן, בטבעת המלך שנדפס בשנת ה'תשס"ה בדף קצ"ח, כשנתגלתה לו באמצעות ספר ויצי"ב כדלקמן פרק כ"ג]:

פרק שביעי

מחלוקת הראשונים אם לברך גם על נר של-יום-טוב, מערכה לקראת מערכה. ויש מהם הסוברים שאפילו על נר של-שבת אין לברך ♦ ברכת נר של-יום-טוב, נהגו בזמנם רק בני ארץ אשכנז ♦ מאימתי התחילו לנהוג כן

ומעתה נשוב להביא דברי הגאון בעל חזו"ע שליט"א, שליקט מכאן ואילך מדברי הפוסקים בשמם, לפי רוב בקיאותו וז"ל, וכן כתב הארחות חיים בריש הלכות יום-טוב דף פ"ד ע"ב וז"ל, כשם שמצוה לקדש בלילי שבתות, כך מקדשים בלילי ימים טובים. ונראה שצריך לברך גם-כן על הדלקת נרות יום-טוב, כמו בשבת, לפי שכשם שמצוה לכבד את יום השבת ולענגו, כך מצוה לעשות גם ביום-טוב, שזהו מכלל מצות כיבוד ועונג. ויש חולקים ואומרים שאין לברך על נרות של-יום-טוב, כיון שהוא יכול להדליק בכל זמן שירצה, ואין בו משום שלום-הבית ע"כ. וז"ל הארחות חיים בהלכות הדלקת הנרות בערב שבת דף מ"ד סוף ע"ב, הדלקת הנר בערב שבת חובה, שזהו בכלל מצות עונג שבת. וכתב הר"י מקורביל [על פי דברי התוספות שבת דף כה: וספר הישר סימן תרכ"ד דף ע"ה ע"ג] יש חכמים שמצווים לברך על ההדלקה, משום דחובה היא משום שלום-ביתו שלא יכשל בעץ או בשום דבר. ויש אומרים שלא לברך. ונהגו לברך על פי דברי רבינו תם. וכן כתבו רב עמרם גאון והרמב"ם. וכן הדין ביום-טוב שמדליקים בברכה. ויש אומרים שאין מברכים ביום-טוב, מפני שכל זמן שירצה הוא יכול להדליק ע"כ. והכל בו סימן ל"א דף כ"ה ע"ג פסק שהוא הדין ביום-טוב, ולא הזכיר מחלוקת בזה ע"ש. ורבותינו בעלי התוספות בספר מושב זקנים (מהדורת הרב ששון, לונדון תשי"ט, דף שצ"ג) כתבו,

ולמה סמך הכתוב בפרשת אמור הדלקת נרות בית-המקדש לפרשת השבת והמועדים, ללמד שהדלקת הנר בשבת ויום-טוב מצוה [עייין לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה ונימוקו. יב"ן]. ומכאן נהגו האשכנזים לברך על הנר ביום-טוב כמו בשבת. ולא מסתבר לרבותינו שבצרפת, שהרי אמרו בשבת (דף כה:): שהדלקת הנר לשבת חובה משום שלום-ביתו, אס-כן ביום-טוב שיכול להדליק מתי שירצה אין לברך. ועוד שאפילו בשבת נחלקו על זה רבינו תם ורבינו משולם אם מברכים על הדלקת נרות שבת ע"כ. אולם רבינו אבי העזרי (ראבי"ה חלק א' שבת סימן קצ"ט, ובהלכות יום-טוב סימן תשי"ב) כתב, שמבואר בירושלמי פרק הרואה, שהמדליק נרות בליל יום-טוב צריך לברך אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב. וכן פסק האור זרוע חלק ב' הלכות ערב שבת סימן י"א על פי הירושלמי. וכן מבואר בהגהות מיימוני פרק ה' מהלכות שבת הלכה א', ובמרדכי שבת פרק ב' סימן רע"ג. וכן פסק הרוקח סוף סימן ש"ב בזה"ל, המדליק נר לכבוד יום-טוב מברך אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב. וכן כתב רבי דוד אבודרהם דף מ"ג ריש ע"ב בשם בעל משמרת המועדות ע"ש. וכתב בספר האגודה יומא פרק יום הכפורים דף קל"ט ע"ד שרוב הגאונים פסקו על פי הירושלמי, לברך על הדלקת נרות יום-טוב ע"ש. וכן כתב הגאון מהרא"י בספר לקט יושר דף מ"ט בשם רבינו אליעזר קלוזנר. וכן פסק מרן בשלחן ערוך סימן רס"ג סעיף ה' ובסימן תקי"ד סעיף י"א, שהמדליק נר בליל יום-טוב מברך אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב. וכן כתבו האחרונים, הלבוש סוף סימן תקי"ד, והדרישה, והמגן אברהם, והדגול מרבבה. וכן כתב בשלחן ערוך הגר"ז סימן תקי"ד סעיף כ"ד וז"ל, כשם שחייב אדם להדליק נר בביתו בשבת, כך הוא חייב ביום-טוב. ולכן צריך לברך אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב עכ"ל. וכן כתבו מרן החיד"א בספר מחזיק ברכה סימן רס"ג סק"ד, והשערי תשובה, והגאון בעל שואל ומשיב (והובא בשו"ת רב פעלים חלק ד' אורח-חיים סימן כ"ג), והרב מטה אפרים סימן תקצ"ט סעיף י', ושו"ת שער יהושע סימן י"ט דף י"ח ריש ע"ב, והפני יהושע שבת דף כ"ג ע"א, והשפת אמת שם דף כד. ד"ה ולכאורה, ושו"ת פרי יצחק חלק א' סוף סימן ו' ע"כ:

ויען יצחק ויאמר, פנים הדברים שיש מחלוקת גדולה בזה בין הראשונים, ומכאן חיזוק גדול לשיטתנו שלא לברך על נר של-יום-טוב, שהרי אפילו על נר של-שבת נחלקו רבינו תם ורבינו משולם, לפי שבתלמוד לא נזכרה ברכה זו. ודעת רבינו תם לברך עליו, הובאה בתוספות שבת דף כה: ד"ה חובה, וברא"ש שם סימן י"ח, ובספר הישר לרבינו תם סימן תרכ"ב מדף ע"ה עד צ"ט. ודעת רבינו משולם שלא לברך מטעם שאין עשייתה גמר מלאכת המצוה [והוסיף שכן הורה רבינו אליהו מעיר פאריס. דברי רבינו אליהו בעניינים שונים, מובאים בתוספות בעשרות מקומות בש"ס, ובשאר ראשונים. כגון בכתובות דף סג. תוספות ד"ה באומר, לענין חיוב השכרת עצמו למזונות אשתו. ובמנחות דף לה: תוספות ד"ה משעת, לענין קשר תפילין בכל יום], הובאה שם בספר הישר [לפי מה שראיתי. ובדפוס ירושלים ה'תשמ"ה שלפני, לא מצאתיהו], וגם באור זרוע הלכות ערב שבת שלהי סימן י"א, ובמרדכי מסכת שבת סימן רצ"ד, ובקרבן נתנאל על הרא"ש הנזכר לעיל פרק ד' יעו"ש. וכן הובאו חילוקי הדעות בזה, ברבינו ירוחם ספר אדם נתיב י"ב חלק ב'. ובשו"ת מהר"ח אור זרוע סימן קט"ו איתא כי לדעת רבינו שמשון אין מברכין על הנר בשבת. ועיין עוד סמ"ק דף רל"ו, ובספר בעלי התוספות דף תנ"ב בשם תלמידי מהר"ם מרוטנבורג, ובחתם סופר יורה-דעה סימן קצ"א ד"ה וכן. ובשו"ת מהר"ם בריסק חלק ב' סימן מ"ב דן בענין מה שלא נזכרה בבבלי ברכת נר של-שבת יעו"ש, ובדברינו לקמן פרק י"ג ד"ה נמצא:

אבל יש לדייק מדברי הראשונים המובאים, שאם לגבי שבת היה על-כל-פנים המנהג מקובל לברך, מכל-מקום ביום-טוב לא היה אז מנהג קבוע. רק מאן דסבירא להו הכי, קאמרי מדנפשיהו שכך נראה, או שהוא הדין. ולדברי בעלי התוספות במושב זקנים, רק האשכנזים הם שנהגו לברך, ור"ל בארץ גרמניה הנקראת אשכנז כידוע, ולא בצרפת. [ואף האשכנזים לא נהגו כך מצד קבלה או סברא תלמודית, אלא על פי דרשת סמיכות הפרשיות, כמשמעות לשון מושב זקנים, ולא מדרך ההלכה. הערת הרה"ג איתמר כהן שליט"א. ומהלשון "מכאן נהגו", משמע אולי לכאורה שהתחילו רק מקרוב, או עכ"פ שגם אצלם לא היה המנהג ברור מקדם. מאידך בעל המנהיג נמי, הסובר בהיפך שלא לברך, הביא מדרש, וכתב עליו "למדנו מזה", כדלקמן פרק ט' ד"ה ואשתמיטתיה, ועיין עוד שם ד"ה ואם. וצ"ע]. ואדרבה רבותינו שבצרפת,

טענו עליהם דלא מסתברא. ועל הספרדים לא דיברו. ולקמן פרק ח' ד"ה
והגם, יתבאר בס"ד שגם בספרד לא נהגו:

פרק שמיני

הר"ד אבודרהם העלה בשם הר"ר גרשון (אבי הרלב"ג) שלא נהגו לברך על
נר של-יום-טוב, ונתן טעם לדבר (הט"ה) ♦ מיהו בעל ספר משמרת המועדות
♦ יש אומרים ויש אומרים, כמי ההלכה ♦ הספרדים בזמנם, לא נהגו לברך
על נר של-יום-טוב ♦ האם נוהגות ביום-טוב מצוות עונג וכבוד, כמו בשבת
♦ בשבת, האם נוהגת גם מצות שמחה

ותמיהה רבתי על מה שהעלה דברי הר"ד אבודרהם בשם בעל משמרת
המועדות לברך על נר של-יום-טוב, כאשר עינינו רואות בדבריו
דלעיל, והעלים מלהביא תחילת דברי הר"ד אבודרהם באריכות בשם הר"ר
גרשון ב"ר שלמה שכתב בהדיא **שלא נהגו לברך על נר יום-טוב**. וכך דעתו
של-ה"ר גרשון להלכה ולמעשה, כנראה מדנתן טעם לדבר שאין מצוות עונג
ביום-טוב אלא בשבת, דמצות שמחה מצינו ביום-טוב אבל לא עונג, כדלקמן
פרק ל' ד"ה כדעת. והיה לו להביאו בכלל רשימת הסוברים שלא לברך דלעיל:

וכפי הנראה, הר"ר גרשון הנזכר לעיל, הוא הרב המחבר ספר שער השמים
[וכנזכר גם בהקדמת המוציא לאור שבמקראות גדולות בתחילת ספר
דברי הימים. הערת בני הרה"ג משה שליט"א], שכתב עליו החיד"א בשם
הגדולים שהוא אבי הרלב"ג [הר"ר לוי בן גרשון] וחתנו של-הרמב"ן יעו"ש.
והוזכר ברד"א בעוד מקומות, והובא באמצעותו גם בבית יוסף אורח-חיים,
כגון בסוף סימן רי"ח. ובעל משמרת המועדות, לא נודע שמו, ולא מקומו,
וספרו בחזקת אבוד עד היום. אף כי כמה דברים נוספים הביא הרד"א משמו,
כגון בדף ר"ח, מפני מה אין קורין את המגילה שני ימים מספק וכו' יעו"ש.
ואם-כן מדוע הוא מוסמך טפי מן הר"ר גרשון, אבי הרלב"ג, אדרבה אימא

אפכא:

והגם שהרד"א עצמו אולי מכריע כבעל משמרת המועדות, כנראה מדהביאו לאחרונה, דבכי האי גוונא נקיטינן לגבי השלחן ערוך עכ"פ יש אומרים ויש אומרים הלכה כיש אומרים בתרא. ובשאר פוסקים, אפילו בלא לשון יש אומרים ויש אומרים, כיעויין למהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן מ"ב וסימן קע"א, וחלק ב' סימן רל"ב, ועוד. ועיין שיירי כנסת הגדולה בכללי הפסק אות כ"ב. מכל-מקום אין זה פשוט. חדא, דאפילו בשלחן ערוך גופיה יש סוברים שהלכה כיש אומרים קמא. ותו, יתכן שלא הביאו הרד"א בסוף, אלא מפני שדבריו קצרים בלא נימוק, מה שאין כן דברי ה"ר גרשון שבאו בהרחבה, על-כן לצורך הבנת העניין היה מוכרח להקדימו. ועל-כל-פנים הרד"א לא הכחישו במה שכתב שלא נהגו לברך, וידוע שהרד"א היה בקי במנהגים כדלקמן פרק י"ח ד"ה אס-כן, וחכם גדול בעיר טוליתולה שבספרד כמ"ש הרדב"ז בתשובותיו חלק ד' סימן אלף רע"ט (ר"ח). שמע מינה על-כל-פנים שהספרדים בזמנו נהגו לא לברך, ועיין לעיל פרק ז' ד"ה אבל:

ובעיקר נימוקו של-ה"ר גרשון שאין מצות עונג ביום-טוב, יש להעיר כי הוא היפך דעת הרמב"ם בפרק ו' מיום-טוב הלכה ט"ז (הובאה לעיל פרק ב' ד"ה ואחריו). וכבר כתב בספר בני בנימין שם שהאחרונים האריכו אם יש מצות עונג גם ביום-טוב, עיין פני יהושע וצל"ח סוף פרק ד' דביצה וכו' ע"כ. ובארחות חיים נקט כהרמב"ם, כדלעיל ד"ה ומעתה. וכן הוא בכל-בו סימן נ"ב ד"ה כשם שמקדשין. ולדעת ה"ר גרשון, מסתברא לפום רהטא דמצות כבוד נמי ליכא ביום-טוב, ששניהם מאותו פסוק הם יוצאים, רק שמחה יש. ומצינו שדנו רבוותא כיוצא בזה בהיפך לגבי שבת, אם יש בה רק מצות עונג, או גם שמחה, כיעויין מאה שערים להרי"ץ גיאת הלכות אבל דף נ"ט ס', ושו"ת הרמב"ם פאר הדור סימן ק"ל, ובכור שור סוף מסכת תענית, ועוד. ועיין עוד לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה דברי, בשם החמדת ימים. וד"ה וכשיטת, בשם מהר"ז הרופא. ובפרק ו' ד"ה ובשולי, בשם הרא"ש. ולקמן פרק ל"ח אות ו' ד"ה ולדעת. והארכתי בס"ד במקום אחר. ועיין לעת-עתה מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בראשית על פסוק ויברך אלהים ד"ה ואליבא:

פרק תשיעי

גם רב אחאי גאון בשאלתות, והראב"ן בספר המנהיג, דעתם שלא לברך על נר של-יום-טוב (השגה ו') ♦ בנר שבת, יש ברכה מאתו יתברך שידלוק יותר מטבעו, ולא בנר של-יום-טוב ♦ האם ירד המן גם ביום-טוב ♦ האם קידוש יום-טוב אינו מן התורה ♦ טעם שבגדי יום-טוב חשובים יותר מבגדי שבת ♦ באהל שרה אמנו, דלקו הנרות מלילי שבת עד לילי שבת ♦ יום-טוב נדחה, ושבת אינה נדחית ♦ נס הנר שאירע למהרש"ל ♦ טעם שתיקנו ברכה דוקא על נר שבת, ולא על שאר ענייני כבוד ועונג ♦ רבותינו שבצרפת סוברים גם-כן שלא לברך על נר של-יום-טוב, וכן פשוט לרבינו תם (השגה ז') ♦ בספר מושב זקנים כתוב לכך "פסק" בלשון יחיד, ולא פסקו בלשון רבים (השגה ח')

ואשתמוּתֶיהָ נמי להרב הגאון הטוען שליט"א במחכת"ה להביא שישנם עוד מרביות קמאי הסוברים שלא לברך על נר יום-טוב, כגון הראב"ן מלוניל בעל ספר המנהיג, ושכן דעת רב אחאי גאון בעל השאלות [שהיה מרבנן סבוראי, ונכנסו מדבריו תוך נוסח התלמוד, כיעויין בתוספות זבחים דף קב: ד"ה פריך רב אחאי, ועוד. ואכמ"ל. ועייין עוד לקמן פרק י"ט ד"ה מיהו]. שכן כתוב בספר המנהיג הלכות שבת סימן י"ז וז"ל, בבראשית רבה (פרשה י"א אות ב') ויברך אלהים את יום השביעי (בראשית ב', ג'), רבי אליעזר אומר, פְּרָכוּ בנר. פעם אחת הדלקתי את הנר בערב שבת, ובמוצאי שבת מצאתיו דולק ולא חסר כלום. למדנו מזה שאין מברכין על הנר בלילי ימים טובים. וכן כתב רב אחא בנר שבת לברך להדליק [לפנינו לא נמצא זה בשאלתות, וכמו שהעירו כבר רבים. יב"ן], ולא הזכיר נר של-יום-טוב. וכן כתב רבינו יעקב מ"כ [ראשי תיבות מנוחתו כבוד. והכוונה לרבינו תם, כמובא בתוספות שבת דף כה: סוף ד"ה חובה. כי שמו רבינו יעקב בן מאיר, כידוע וכנזכר בערכו בספר שם הגדולים להחיד"א. יב"ן] דמברכין על הדלקת נר בשבת, מידי דהוה אכיסוי הדם שאם נתכסה מאליו אין צריך לגלות, ואם חזר ונתגלה חייב לכסותו. והוא הדין להדלקת נר בשבת דחייב לברך עליה שהיא חובה, אעפ"י שאם היתה דולקת שמא אינו חייב לכבותה ולהדליקה ע"כ:

וביאור הדברים לפענ"ד שיש ברכה מיוחדת מאתו יתברך בנר של-שבת, שידלוק יותר מטבעו. דהיינו כגון שאם הניח פמות שמן שלפי

הטבע ידלוק שתי שעות, בשבת תדלוק פמות זו עצמה שלוש או ארבע שעות. ואצל רבי אליעזר אירע מעשה פעם אחת שהורגשה הברכה הזאת שבנר דרך נס, שעד מוצאי שבת דלק, ולא עוד אלא שלא נחסר כלום. וההבדל הזה, אינו אלא בשבת. אך ביום-טוב סבירא ליה להמנהיג שהוא אינו דולק אלא כטבעו שבימי החול, שהרי לא נאמר אלא ויברך אלהים את יום השביעי, ותו לא. ומהאיי טעמא סבירא ליה שלא תיקנו ברכה אלא על נר של-שבת. ברכה כנגד ברכה. וכן מוכח כהבנה זו, ממחזור ויטרי לרבינו שמחה תלמידו של-רש"י, שהביא בסימן קנ"ה דף קמ"ג מפירוש הקונטרס [דהיינו רש"י, והוא לקוח מבראשית רבה שם בשם רבי ישמעאל. יב"ן] בירכו במן, לכפלו בששי לחם משנה וכו'. ויש תימה שהרי גם ביום-טוב לא היה יורד מן. ומצאתי בבראשית רבה ויברך אלהים וכו' במה בירכו, שאין נר של-שבת פָּבָה מהרה כשם שכבה בחול וכו'. קידשו בנר, ובי היה מעשה. פעם אחת הדלקתי נר לשבת, והיה דולק והולך עד מוצאי שבת וכו' ע"כ. מבואר שענין ברכתו הוא דוקא בשבת ולא ביום-טוב, ולכן הוקשה להמחזור ויטרי לדעת האומר שהכוונה בירכו במן, הרי ביום-טוב נמי לא ירד מן. והנה יש לתרץ דסבירא ליה כמאן דאמר שגם ביום-טוב ירד, כדלקמן ד"ה ולפי, ובפרק ט"ו ד"ה והנראה. אבל המחזור ויטרי לפי שלא ראה דעה זו, הוכרח מכח קושיא דלעיל לתפוס עיקר כמאן דמפרש בירכו בנר. ומובן אס-כן שעכ"פ אית ליה נמי דברכתו זו, אינה ביום-טוב. [ומעתה אפשר ממילא כי גם המחזור ויטרי סבירא ליה שאין לברך על נר של-יום-טוב. ולא נפלאת ולא רחוקה היא, שהרי הוא תלמידו של-רש"י שהיה בצרפת, דבלאו הכי מצינו כי רבותינו שבצרפת סבירא להו שלא לברך עליו כדלקמן ד"ה שוב, ולעיל פרק ז' ד"ה ומעתה. ואכן במחזור ויטרי לא נזכרה ברכת נר אלא בשל-שבת, כיעויין שם בדף פ' סימן ק"ב. ועיין לקמן בסמוך ד"ה וראיתי, שכפירוש המחזור ויטרי כתבו "שאר הראשונים"]:

ביוצא בזה יש לפרש למאן דאמר התם בבראשית רבה שקידש את יום השבת בברכה, דהיינו בקידוש (על הכוס) ברוך אתה ה' מקדש השבת, כדפירשו המתנות כהונה ומהרז"ו שם. לפי שביום-טוב אין הברכה אלא מדרבנן, כדעת הרב המגיד שאין קידוש יום-טוב מן התורה וכדלקמן פרק ל"ו ד"ה ולכאורה. ואפילו למאן דאמר שבירכו בעטיפה, דהיינו שבגדי שבת טובים וחשובים מבגדי החול, י"ל דיום-טוב אינו כשבת. הגם שהמנהג

הוא אדרבה ללבוש ביום-טוב בגדים טובים וחשובים יותר מבשבת, כדקיימא לן בטור ושלחן ערוך אורח-חיים סימן תקכ"ט סעיף א', וכמ"ש גם מהרי"ץ בעץ חיים חלק ב' סדר ערב פסח דף ב' ע"ב ד"ה בערב [ועיין עוד בפירושו ליוצר דשבת דף קל"ה ע"ב ד"ה תפארת עטה ליום המנוחה], וכמו שהעליתי בס"ד בשלחן ערוך המקוצר הלכות שמחת יום-טוב סימן צ"ח סעיף ה', איכא למימר שזה אינו מן הדין, אלא עיקר הדבר התחיל מטעם שכתוב בהגהות מיימוני פרק ל' משבת אות ב', כי לפי שביום-טוב העולם שמחים, על-כן לובשים שרגני"ט [כנראה הם מין בגדים לבנים. ועיין מ"ש בס"ד לקמן פרק ל"ח אות י' ד"ה ויש. יב"ן] שהם בגדי מתים, כדי שיזכרו את יום המיתה ולא יתגאה ליבם עליהם יעו"ש. [וכן מצינו שמנהג בני אשכנז ללבוש קיטל, שהוא בגד מתים, בליל פסח בשעת עשיית הסדר, כדי שלא תזווח דעתו עליו מן השמחה וכו', כמובא בכף החיים סימן תע"ב סק"ל. מיהו במגן אברהם הלכות יום-טוב סימן תקכ"ט סק"ד ושתיילי זיתים שם סק"ז ושאר האחרונים, מבואר שהטעם לחשיבות בגדי יום-טוב, מפני שביום-טוב חייבים בשמחה יותר מבשבת. ועיין עוד בדברינו לקמן פרק ט"ז ד"ה ועיקר בשם רביד הזהב]. והכי נמי מוכח ממה שכתב מהרי"ץ בעץ חיים חלק א' דף ק"ז ע"א שברך את השבת שאינה נדחית, מה שאין כן יום-טוב שנדחה (ומקורו מבראשית רבה פרשה י"א אות ח', ופסיקתא רבתי אות כ"ג, ועוד), ור"ל מכח העיבור, כדאיתא בסוכה דף נ"ג ע"ב, כמו שהבאנו וביארנו בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בראשית על פסוק ויברך אלהים את יום השביעי ד"ה ובמדרשים:

וביפה תואר על בראשית רבה שם ביאר על מה שאמרו, בירכו בנר ובי היה המעשה וז"ל, כי הברכה היא תוספת אורה, והעיד שבו היה המעשה. ולפי זה מה שלא יקרה כן עתה, על כרחין הוא בשביל חסרון הזכות ע"כ. ולדברינו לעיל ד"ה וביאור, יתכן שיקרה עכ"פ ריבוי זמן קצת, אף כי לא בדרך נס גדול כזה. ובשרה אמנו ע"ה מצינו גדולה מזו, שהיה הנר דולק באהלה מלילי שבת ועד לילי שבת, כדאיתא בבראשית רבה פרשה ס' אות ט"ז על פסוק ויביאה יצחק האהלה (בראשית כ"ד, ס"ז). אמנם במדרש אגדה שם איתא שכשהיתה מדלקת נרות בערב שבת, היו דולקות עד "מוצאי שבת". וכן יש גורסים אף בבראשית רבה. ועיין עוד מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת וירא על פסוק אין לשפחתך כל ד"ה ומצינו:

ובגון דא, כתב מהרש"ל בסוף הקדמתו לים של-שלמה בבא קמא, נסיון אחד בא לידי בלילה, על-ידי נר מצוה ותורה אור (משלי ו', כ"ג) כאילו הראוני מן השמים, ונתנו לי הוֹרְמָנָא ואימוץ כח ממלכותא דרקיעא, ופתחו לי שערי אורה לומר עֶסוֹק בתורה, דון ואסור והתר והורה וכו' עכ"ל. וזכורני שביארו כי הנר שלמד לאורו, המשיך לדלוק כמה שעות דרך נס ממש:

וראיתי בתו"ש בראשית חלק ב' דף קפ"ח אות ל"ח וז"ל, בירכו בנר, פירש במחזור ויטרי **ושאר ראשונים**, שאין נר של-שבת כבה מהרה כמו נר של-חול. ובמדרש כת"י איתא, ויברך אלהים, לפי שאין לך שמקדש את השבת ומרוממה, אלא הדלקת הנר. ומפני מה. שבכל ימות השבת [פירוש השבוע. יב"ן] הוא מדליק את הנר ונותן בה שמן ארבע וחמש פעמים, ועדאן [כמו ועדיין. יב"ן] הוא כובה. אבל בלילי שבת, מדליקה מבעוד יום והולך לבית-המדרש, ובא ואוכל ושותה ומציע את מטתו, ועדאן היא דולקת וכו'. ופשוטן של-דברים הוא מפני שמכין ומתקן את הנר בערב שבת שידלוק היטב, ולא יצטרך ליתן בו שמן בכל פעם כמו בחול, ובזה ניכר קדושת השבת, וזהו עניין הברכה והקדושה. ואין מזה ראייה לפירוש המחזור ויטרי עכ"ד. ותימה אם-כן מדוע טורחים בחול ליתן שמן ארבע וחמש פעמים, יתנו הרבה מעיקרא שלא יתכבה. אלא ודאי אפילו יתנו אינו מועיל, וכפירוש המחזור ויטרי. ואולי ארבע וחמש פעמים דנקט, היינו מדות השמן, שנותן כולן מתחילה, ואפילו הכי אינו מועיל. מה שאין כן בשבת, ואפילו אם נותן פחות. ויש להוסיף כי אפילו שבשבת אין משתמשים בשמנים ופתילות שפסלו חז"ל מפני שאינם נמשכים היטב יפה, ומחשש שמא יטה את הנר ולהרמב"ם בפירוש המשנה ריש פרק ב' דשבת, מחשש שיהא האור חלוש וחשוך ויניחנו ויצא, ועיין מ"ש על זה בס"ד בתשובתי עולת יצחק חלק ג' סימן בעניין מנהג שימור הנרות, ד"ה וחדשות], מכל-מקום אין זו הסיבה שלא יכבה אז. כי אפילו מי שישתמש בחול בשמנים ופתילות הכשרים לשבת, מכל-מקום ירגיש הבדל, על-כל-פנים באופן של-נס נסתר, כן נראה לענ"ד. וזכינו על-כל-פנים בס"ד להבין היטב עומק טעמו של-בעל ספר המנהיג, שהם קילורין לעינים, כי דוקא בשבת תיקנו ברכה על הנר, לפי שניכר בו שפע הברכה, וזה מראה על מעלת היום ההוא. מה שאין כן ביום-טוב:

[ואם תאמר מנא ליה לבעל המנהיג דברכת הדלקת הנר בהא תליא, ומי גילה לו רו זה, והלא הברכה נתקנה על עצם המצוה. וממילא אם ביום-טוב נמי איכא מצוה, למה לא יברכו עליה. ושמא יש לדחוק בלשונו ולומר שלא נתכוון להוליד ולחדש דין זה מכח דברי המדרש, אלא משום דבלאו הכי היה המנהג פשוט בזמנו, ועל-כל-פנים במקומו, שלא לברך ביום-טוב, ובא ליתן לזה טעם ואסמכתא על-פי המדרש. ועל-כל-פנים יש חיזוק למנהגינו בזה שגם קהילות אחרות מקדם נהגו כך. הערת בני הרה"ג ישראל נר"ו. ועיין עוד לעיל פרק ז' ד"ה אבל]:

ולפי טעם המנהיג, אתי שפיר למה דוקא על הדלקת הנר תיקנו ברכה, ולא על שאר ענייני כבוד ועונג, מלבד הטעם שכתבנו לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה והמאירי. ומה שאין מברכין ברכת המצוות על לחם משנה, כדעת רבי ישמעאל שבירכו במן, י"ל דלא קיימא לן כוותיה אלא כרבי אליעזר, דהא אנן קיימא לן כמאן דאמר דביום-טוב נמי לא ירד מן, דמשום הכי חייבין לבצוע בו על לחם משנה. וכן כתבו התוספות בעירובין דף לח: ד"ה ואין, ובביצה דף ב: ד"ה והיה, דמדרשים חלוקים הם אם היה המן יורד ביום-טוב, והמדרש שלפנינו סובר שהיה יורד יעו"ש ובפסחים דף קטז. ד"ה מה. ואם תאמר, למאי דקיימא לן שלא היה יורד לא בשבת ולא ביום-טוב, נברך ברכת המצוות על לחם משנה גם בשבת וגם ביום-טוב. וי"ל דדוקא על הנר מברכים, מפני שנתברך בכך כבר מתחילת בריאת העולם. מה שאין כן המן, דלרבי אליעזר לא נתברך בכך אלא בזמנו. וממילא אין לדון אליבא דמאן דאמר ברכה ומאן דאמר עטיפה כדלעיל, שאין הלכה כמותם. ומהאיי טעמא נמי אין מברכין על עטיפה. ועוד י"ל לפי שיש היכר לברכה זו שבנר גם אצלינו, מה שאין כן בשאר. על-כל-פנים נמצא שיש סמך גדול למנהגינו מאת הרב "המנהיג". אלא שנשמט מהרב הטוען, אם לא הסתיר את פניו ממנו:

שוב ראיתי כי בשו"ת יחו"ד חלק א' סימן כ"ז, וגם בחזו"ע הלכות סוכות דף ר"ז ע"ב, ובהלכות חג השבועות דף ש"ח, הביא בקצרה מדברי ספר המנהיג, בלא להזכיר דעת השאלתות. ולא ידעתי איך יצאה הברחה זו [מליצה זו, על פי לשון הרשב"א בעבודת הקודש, הובא בהקדמת מגיד משנה להלכות שבת, כדין הפלגה בספינה, הרמב"ם ראיתו כמבריא איסורו יעו"ש]. ויחו"ד נדפס כשלושים שנה קודם חזו"ע. מאידך כאן בחזו"ע הרחיב מאד בהבאת דעות המצריכים

לברך, יותר מאשר שם. והרי זה אומר דרשני. [אמנם גם מהם אין הכרע, כדלקמן פרק י"ח ד"ה ולא זו]. גם שם ביחוד בדברי המושב זקנים, יש הרחבה, שכן פסקו רבותינו שבצרפת שאין מברכים על הנר שלייו-טוב. ועוד שאפילו בשבת שנחלקו וכו', אך ביום-טוב פשוט שאף לרבינו תם אין מברכים על הנר שלייו-טוב יעו"ש, וכן בהלכות סוכות שם, ובמאמרו שבקובץ בית הלל אדר השני ה'תשס"ה דף ט'. וכאן הושמט כל זה, מחשש שתתחזק שיטת מהרי"ץ. וכן בטבעת המלך חלק ג' דף קצ"ח:

עוד מצאתי שנכפל עניין זה שם במושב זקנים בפרשת בא דף קל"ב וז"ל, יעשה לכם (שמות י"ב, ט"ז) לרבות הדלקת נר ביום-טוב שהוא מותר. לכך פסק שאין צריך לברך על הדלקת נר ביום-טוב דאין בה משום שלום בית, כיון דיכול להדליק, ודלא כאשכנזים שמברכים ע"כ. והאיי אין צריך דקאמרי, מובן ממנו שהכוונה אסור, ועיין עוד לעיל פרק ג' הערה ט"ו:

ומה שכתב לכך פסק, וכן מצוי שם בהרבה מקומות, סתם ולא פירש מיהו שפסק כן. ואולי הכוונה למורו, שמזכירו כמה פעמים במשך הספר. או שמא צריך לקרוא פסק, בשוא וקמץ, כלומר כך הוא פסק-ההלכה. גם הא דלעיל ד"ה שוב, בשם היחוד וחזו"ע הלכות סוכות, שכן "פסקו", לא כך הוא הלשון בגוף ספר מושב זקנים. אלא ולא מסתבר לרבותינו שבצרפת וכו', ולכך "פסק" שאין מברכין וכו'. דוק והבן:

פרק עשירי

יש רמז בסמיכות עניין הנרות אחרי עניין שבת ומועדים בפרשת אמור, הן להסוברים כי רק על נר שבת מברכים, והן להסוברים שגם ביום-טוב מברכים (השגה ט') ♦ בסמיכות זו יש רמז גם לחידוש ימי חנוכה על עסק השמן ♦ האם השבת נקראת מועד

ולעניין הרמז מדהסמך הכתוב הדלקת נרות בית-המקדש לפרשת השבת והמועדים, שלמדו האשכנזים מזה שהדלקת נר בשבת ויום-טוב מצוה, כדלעיל פרק ז' ד"ה ומעתה, בשם המושב זקנים. מלבד שאינו מוחלט,

כי אם-כן נילף מינה נמי לנר יום הכפורים והרי זה שנוי במחלוקת, ועיקר נר יום הכפורים תלוי במנהג המקומות כנזכר במשנה פסחים דף נג: ובפוסקים, עיין לעיל פרק ג' הערה ט', בלאו הכי יש לפרש כי סמיכות פרשיות הנרות למועדים, אתיא לרמז עניין אחר, והוא ללמדך שיהא מועד נוסף, שמצותו בנרות. כדאיתא בלקח טוב פרשת בהעלותך דף צ"ח וז"ל, למה (נא') [נסמך] ויקחו אליך שמן זית זך (ויקרא כ"ד, ב'), לפרשת המועדים. מלמד ש[ני]היו ישראל עתידים לחדש יום-טוב להם על עסק השמן. ואיזה. זה חנוכה יעו"ש. ובפרט שחנוכה חל אחרי חג הסוכות, שהוא האחרון שבמועדים שם. וכן כתוב במחזור ויטרי (וכמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך על פסוק הנזכר שהוא בפרשת אמור). אי נמי יש לפרש טעם הסמיכות כדברי הזוהר הקדוש שם בפרשת אמור דף ק"ד ע"ב, עיין עליו, וכמו שכתבתי בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת כי תשא על פסוק לעשות את יום השבת לדורותם ויעו"ש"ב:

ובשעיינתי בעניין זה בגוף ספר מושב זקנים עצמו, שם בפרשת אמור, ראיתי כי לשונו כך היא, למה סמך נרות למועדים. וי"ל ללמד שהדלקת הנר בשבת מצוה. מכאן נהגו האשכנזים לברך על הדלקת נר ביום-טוב כמו בשבת. ולא מסתבר לרבותינו שבצרפת וכו' ע"כ. ומתבאר למעניין כי גם רבותינו שבצרפת מסכימים לעיקר הרמז הנזכר, שזהו טעם הסמיכות, אלא שהם סוברים כי אינה רק לעניין נר שבת. ומובן ממילא למה התעלם בעל מושב זקנים, איך ליישב הדבר לשיטתם. ואם-כן לא דק החזו"ע דערבינהו ותנינהו בהעתקתו, באופן שמובן מדבריו כי רמז זה לא אתי שפיר זולת להסוברים לברך גם על נר של-יום-טוב. אף כי לעניין דינא, הרמזים אינם מעלים ואינם מורידים [כעין הא דכתב הפרי חדש ביורה-דעה סימן ח' לעניין שוחט שלא ידע הרמז לשיעור סכין של-שחיטה מהפסוק (שמואל-א' י"ד, ל"ד) ושחטתם בז"ה, שאין להעבירו, ומביאו מהרי"ץ בזבח תודה שם סק"ו. ועיין עוד כף החיים שם סק"ט]. וגם בלאו הכי יישבנו את הסמיכות לשיטתם באופן אחר, לעיל ד"ה ולעניין:

ונראה שדבריהם עולים בקנה אחד עם מה שכתב הרמב"ן, והובא במושב זקנים עצמו לעיל מינה דף ש"פ, שהנכון בעיניו כי מה שכתוב מועדי י"י אשר תקראו אותם וגו' (ויקרא כ"ג, ב') לא קאי על עניין שבת שנזכר בפסוק שאחרי כן, כי שבת אינה בכלל המועדים. וזהו שדרשו חכמים בתורת

כהנים שם, מה עניין שבת אצל מועדי ה' וכו', הרי שאין שבת בכלל מועדי ה' כלל, רק סמכו הכתוב להם יעושי"ב. והמעייין בתורת כהנים שם יראה שתירצו כי בא ללמדך שכל המחלל את המועדות, מעלה עליו הכתוב כאילו חילל את השבתות וכו', והובא גם-כן בפירושי רש"י, ובמדרש הגדול שם דף תרל"ב. נמצא שהשבת היא העיקר, ונסמכו אליה המועדות. ממילא סבירא להו לרבותינו שבצרפת כי גם סמיכות הנרות אינה אלא לעניין שבת. ונהאשכנזים סבירא להו כי האף אמנם שהשבת עיקר טפי מצד חומרתה, מכל-מקום בפרשת המועדים הם עיקר "העניין". ולכן שאלו חז"ל בתורת כהנים מה עניין שבת "אצל" מועדי ה'. דהיינו דאגב אורחא הכניסה התורה את השבת, ללמדך שכל המחלל וכו']. ואפילו לדעה הראשונה שהביא הרמב"ן שם, שגם שבת היא יום מועד, סוף סוף חזינן חשיבותה מזה שהקדימה הכתוב בראשונה. ולא עוד אלא שהיא תדירה בכל שבוע, וגם קדמה למועדים מאז בריאת העולם. והכי איתא התם בהדיא במדרש מעיין גנים (נדפס בתו"ש שם דף קס"ד אות ט"ז) התחיל בשבת, לפי שנקראת מועד, והיא תחילה למקראי קודש ע"כ. מה-גם שנזכרה השבת שוב, סמוך לפני פרשת הנרות, בפסוק (שם ל"ה) מלבד שבתות י"י וגו'. וכן בפרשת לחם הפנים שאחרי פרשת הנרות, שנאמר (שם כ"ד, ח') ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני י"י וגו'. ובעניין לחם הפנים, יש גם-כן רמז ללחם משנה שבוצעים בשלוש סעודות השבת, כמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך שם בפרשת אמור על פסוק צו את בני ישראל ד"ה ולהסוברים:

פרק אחד-עשר

בדברי מהרי"ץ בתשובתו, מפורש כי "לא נשמע" מקדם לברך על נר של-יום-טוב ♦ יש הבדל בין לא שמענו, ללא נשמע (השגה י') ♦ מהרי"ץ ציין להרמב"ם הלכות שבת בדוקא, ולא להלכות ברכות (השגה י"א)

בנגד הפוסקים דלעיל פרק ז' ד"ה ומעתה, העלה לאחר מכן הרב הטוען שליט"א בזה"ל, אמנם הרה"ג רבי יחיא צאלח בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן ע"ר כתב, שאעפ"י שבהגהות מיימוני פרק ה' אות א' ובמרדכי

כתבו בשם הירושלמי שיש לברך על הדלקת הנר של-יום-טוב, אנו (בתימן) לא שמענו שנהגו לברך, זולתי קצת שנהגו כן מקרוב. והטעם מפני שהרמב"ם (בפרק ה' מהלכות שבת ובפרק י"א מהלכות ברכות הלכה ג') לא הזכיר אלא נר שבת דוקא, אשר יאמר כי הוא זה, דוקא נר שבת ולא נר יום-טוב. ואעפ"י שבהגהות מיימוני שם כתב כן בשם הירושלמי, נראה שהרמב"ם סובר שהתלמוד שלנו חולק על הירושלמי, שהרי לא הוזכר בתלמוד בבלי אלא נר שבת, כמו שאמרו (שבת דף כג:): הרגיל בנר שבת וכו', ולא זכרו יום-טוב. וכן בארחות חיים כתב, יש אומרים שיש לברך על נר של-יום-טוב. ויש אומרים שאין לברך, לפי שאין בו משום שלום-בית, שכל זמן שירצה מדליק. וממה שקבע באחרונה סברת האומרים שאין לברך, נראה שכן עיקר. וזו היא שיטת קדמונינו שנהגו שלא לברך, ואין לשנות ולהכנס לספק ברכה לבטלה עכת"ד ע"כ:

ולעומתו אמינא אחרי הקיד"ה חמש מאות, שהרואה יראה כי לשון מהרי"ץ הוא, אנו לא נשמע מקדם לברך בכל העיר, כמו שהבאנו לעיל פרק ג' ד"ה וביום, דמוכח שהוא בבחינת בל יראה ובל ימצא. ואם-כן מדוע העתיק בשמו "לא שמענו", דקליש טפי, דאיכא למימר לא שמענו אינה ראייה, דומיא דאשכחן שאין לא ראינו ראייה, כדתנן בעדיות פרק ב' משנה ב', וכדאיתא בגמרא כתובות דף כ"ג ע"א וזבחים דף ק"ג ע"ב. [אמנם גם מהרי"ץ בן יעקב בספר תורת חכם העלה בשם מהרי"ץ בלשון מעולם לא שמענו שמברכים על נר של-יום-טוב. אבל החילוק ברור, שהרי הוסיף "מעולם"]. גם דרך הרגשה בעלמא, יש להעיר קצת שהשמיט הסברו הרחב של-מהרי"ץ בטוב טעם ודעת, דשאני שבת שצריך להדליק מבעוד יום וכו' כדלעיל התם, ושרק אחרי-כן ראה סברא זו בארחות חיים יעו"ש. אבל אי משום הא, לא איריא:

והציון לרמב"ם פרק י"א מהלכות ברכות, הרואה יראה שאינו מדברי מהרי"ץ, אלא מהערת הראח"ן שנדפסה בפעולת צדיק בשולי הדף [ותחילת לשונו מגומגם, כאשר יראה המעיין. וכנראה נשמטו איזה תיבות]. ולפי מה שנכתוב בס"ד לקמן פרק י"ג ד"ה ובוזה, בדוקא לא ציין מהרי"ץ לשם, כי לדעתו אין ראייה משם:

פרק שנים-עשר

למהרי"ץ היה הספר ארחות חיים בכתיבת-יד ♦ שם ראה כתוב כי יש אומרים לברך על נר של-יום-טוב ויש אומרים שלא לברך, ואס-כן נקט הא"ח כיש אומרים בתרא (השגה י"ב) ♦ כבר הערנו זאת באותו דף בשלחן ערוך המקוצר (השגה י"ג) ♦ מהרי"ץ היה דייקן טובא ♦ דברים שכתב מהרי"ץ מזכרוננו ♦ אין דרכנו להכפיל אותם דברים חנם מספר לספר ♦ גם לפי נוסחת ארחות חיים שבדפוס, אין שום תפיסה על מהרי"ץ (השגה י"ד):

מהשתא נבוא לפשפש בהשגות על פעולתו של-אותו צדיק וז"ל, ובאמת שבארחות חיים כתב הסברא הראשונה שצריך לברך על נר של-יום-טוב, בסתם, ואחר-כך כתב שיש אומרים שאין לברך. ובכהאיי גוונא בדברי מרן השלחן ערוך נקיטינן שהלכה כסתם עכ"ל:

ברם האמת שאין זו אלא חצי אמת. כי אף שאכן כך הוא בארחות חיים שבדפוס, אבל מי שעייין היטב בספריו של-מהרי"ץ, יודע כי היה לו הספר ארחות חיים בכת"י, כמו שהזכיר הוא בעצמו בכמה דוכתי, ונמצאים בו שינויים רבים מן הנדפס. וכנראה מיד המחבר יצאו שתי מהדורות אם לא יותר, ומי מְפִיס איזו אחרונה ועיקרית יותר, האם זו שבדפוס או זו שבכת"י. [ולפי זה יש לנו ליישב דברים שהעלה הכלבו היפך דברי ארחות חיים אשר ממנו נאצל, שהיתה לפניו מהדורא אחרת של-ארחות חיים]. וידוע שמהרי"ץ היה דייקן גדול מאד. ואילו כתב זאת על-פה מזכרוננו כשלא היה כבר הספר לפניו, היה מציין זאת בלשון זכורני וכדומה. וכגון שכתב בספרו עץ חיים סדר ערבית לשבת דף ק"ו ע"א לגבי הספר מגן דוד להרדב"ז, כי לפי שבעוונות הספר אבד ממני, לא העתקתי דבריו כהוייתן, ומה שאני זוכר כתבתי יעו"ש, ובדף ל"א ע"א ד"ה נהגו, ודף קל"ז ע"א גבי ישמח משה, ודף קמ"ג ע"א ד"ה מתן שכרן, ובתשובותיו פעולת צדיק חלק ב' סימן ע"ב אות ג' ד"ה וכשכותב, וסימן קס"ג ד"ה ובספר, וחלק ג' ריש סימן רט"ו, ובמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת כי תבוא על פסוק ועמך כולם צדיקים ד"ה ולהיות. ופלא על החזו"ע שענינו משוטטות בספרים רבים ועצומים, וספרנו שלחן ערוך המקוצר ועיני יצחק (ועוד כמה מספרינו) על שולחנו, ובודאי ראה שם גם את ענייננו זה עצמו, כדמוכח מדבריו דלקמן פרק ל"ה

ד"ה סוף דבר, שהביא ממה שכתבנו שם בהערה נ"ד, ולא ראה באותו דף עצמו הערה נ"ח שהשבנו על דבריו שכתב לפני יותר משלושים שנה בשו"ת יחו"ד ששם כבר העיר זאת על מהרי"ץ, שהוא לא ידע כי למהרי"ץ היה ארחות חיים בכת"י. אתמהא:

וְשֵׁם כתבנו, שהוכחנו זאת במקום אחר. ועכשיו כבר זכינו ונדפסו הדברים בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אבן-העזר הלכות שבעת ימי המשתה סימן ר"ז אות רפ"ו דף תע"ג ד"ה אכן, ומשם תדרשנו ותרונה צמאונך, כי אין דרכנו להכפיל אותם דברים חנם מספר לספר. [נמה שהעלינו לעיל פרק ד', מה שהבאנו כבר בשלחן ערוך המקוצר הלכות הדלקת נרות, הוא כדי לברר היטב השגתנו על הרב הטוען שהביא מה שכתבנו בהערה נ"ד, ולא ראה מה שכתבנו בהערה נ"ח, כדלעיל בסמוך ד"ה ברם. ובפרט כדי להראות שכתבנו שם שלוש פעמים כי במקום אחר נרחיב את הדיבור, ואפילו הכי קמו לחלוק עלינו שלא כדת של-תורה, כדלעיל התם בפרק ד' ד"ה ולפי]. ועיין עוד מה שכתב בזה בני הרה"ג משה שליט"א על שו"ת פעולת צדיק הנדפס מחדש בתוספת הערותיו הנקראות נוה צדיק, ששם על תשובת מהרי"ץ שבנדון דידן העלה באות ט' את דברינו דלעיל שהיה למהרי"ץ ארחות חיים בכת"י, להשיב על שו"ת יחו"ד [וגם בספר פעולת צדיק מהדורא זו, משום-מה לא שלטה עין הרב הטוען] וציין לכמה וכמה מקומות יעו"ש וייאורו עיניך:

מִיָּהוּ אפילו לנוסחת הארחות חיים שבדפוס, אילו היה מהרי"ץ רואה אותה, שפיר היה מוכיח ממנה. **א'** כי שם נתבאר כסברתו שביום-טוב אין לחוש, לפי שמותר להדליק בכל עת שירצה, סברא שלא מצא אותה בספרים אחרים. **ב'** העיקר שיש סמך וחיזוק מפורש למנהגינו, מִהְנִי יֵשׁ אומרים שהביא, גם אם הארחות חיים עצמו סתם דלא כוותייהו. ולרבותא הוא דקאמר מהרי"ץ, כדנקט בהדיא "מה-גם" דקבע סברתם באחרונה. נמצא שאין שום תפיסה עליו:

פרק שלושה-עשר

אעפ"י שהרמב"ם אינו מביא דינים שאינם מבוארים בגמרא, יפה כתב מהרי"ץ להוכיח ממה שלא הזכיר הרמב"ם נר של-יום-טוב, כי זה יוצא

מדיוק דבריו של-הרמב"ם (השגה ט"ו) ♦ גם הדין שכיבוד ועינוג יום-טוב הוא כמו בשבת, אינו מבואר בגמרא, ואעפ"כ כתב הרמב"ם זאת (השגה ט"ז) ♦ עוד מלפני הרמב"ם, לא נהגו קדמונינו לברך על נר של-יום-טוב ♦ לדעת האומרים שנזכר בירושלמי לברך על נר של-יום-טוב, כל-שכן שהיה לו להרמב"ם להביא דין זה (השגה י"ז) ♦ ספר הלכות הירושלמי להרמב"ם ♦ ביאור עומק דברי מהרי"ץ ♦ יום-טוב נקרא שבת ♦ ביד מלאכי סיים בשם כנסת הגדולה שבכמה מקומות העלה הרמב"ם דברים שאינם מבוארים בגמרא, רק מדיוק או מרמז (השגה י"ח) ♦ גם אם הרמב"ם סובר שמצוה להדליק נר ביום-טוב, היה לו להשמיענו כיצד הוא נוסח הברכה (השגה י"ט) ♦ לדעת הסוברים לברך על נר של-יום-טוב ושל-יום הכפורים, איך הדין אם בירך להדליק נר של-שבת ♦ איך נוסח ברכת ההדלקה בראש השנה (לנוהגים לברך) ♦ לשונות התכאליל בנויים על רבינו הרמב"ם, בתוספת נופך ♦ מדוע הוכיח מהרי"ץ רק מהרמב"ם הלכות שבת, ולא מהלכות ברכות ♦ ברכות בנוסח לעשות, ועל העשייה ♦ בעניין ברכת טבילת כלים ♦ הרמב"ם העלה בחיבורו ברכת להדליק נר של-שבת, אף שאינה מובאת בגמרא (השגה כ') ♦ דרך הרמב"ם, להביא בחיבורו נוסחאות כל הברכות ♦ הרב השלם, מביא הכל בשלימות

ונופה שוב הרב הטוען שליט"א את ידו, כי סבר לערער את בניינו החזק של-מהרי"ץ בזה"ל, גם מה שדקדק מהרמב"ם שלא כתב נר יום-טוב, אין דבריו מוכרחים, כמו שכתב הרב יד מלאכי בכללי הגמרא אות ב', שאין דרכו של-רבינו הרמב"ם להביא בחיבורו אלא דבר המבואר להדיא בגמרא, ושכן כתב בשו"ת משפטי שמואל סימן צ"א. וכיוצא בזה כתב הפרי חדש יורה דעה סימן פ"ג סק"ז בד"ה ולעניין, שהדבר ידוע שהרמב"ם אינו אלא מעתיק מה שמבואר בגמרא. וכל דבר שלא מבואר בהדיא בגמרא אלא דרך שקלא וטריא, דרך הרמב"ם להשמיטו ע"ש. והדבר פשוט שיש ללמוד הסתום מן המפורש, שזהו בכלל עונג יום-טוב, כמו שביארנו לעיל ע"כ:

ולפי ענ"ד דברי מהרי"ץ נכונים בטעמם ונימוקם, כי כמה וכמה תשובות יש בדבר. ואפילו לפום רהטא הרואה יראה שאין בטענות הרב החולק די השב. אדרבה כל-שכן שדבריו הם שאינם מוכרחים. כי הכלל הזה שהוא מפורסם לכל יודעי דת ודין, אין כוחו יפה אלא במקום שהשמיט הרמב"ם איזה דין, שאין הוכחה מן ההשמטה דלא סבירא ליה, מאחר שאינו מבואר בגמרא, אלא הוא יוצא מפלפול והשקלא והטריא של-תלמוד [כך הוא לשון

הפרי חדש שם בהלכות דגים. ולא דוקא הרמב"ם, אלא גם שאר מחברים, כנזכר שם בהדיא. ועיין עוד לקמן ד"ה אחר]. אבל במקום שיש דיוק בהיפך מגוף דבריו כנדרון דידן, שאני. והרי דברים רבים ועצומים לאין ספור, יש ברמב"ם ואינם בגמרא. רק דבר שנזכר בגמרא והשמיטו הרמב"ם, שמע מינה דסבירא ליה שאין הלכה כן. וליטעמין, הא לדידך גופא קשיא מאין העלה הרמב"ם שדין הכיבוד והעינוג ביום-טוב כמו בשבת, הרי אין הדבר מבואר בגמרא. ועיין עוד שו"ת הרשב"ץ חלק א' סימן כ"ה, ושו"ת נודע ביהודה קמא אורח-חיים סימן ל"ו. ובמבוא להשמטות הרמב"ם, שבספר משנת יהודה (צארום) הלכות שבת חלק ב', אסף וליבן הרבה מעניינים אלה והמסתעפים מהם. [גם מהר"ח כסאר שברוב ימיו עסק בעיקר בתלמוד וברמב"ם, כתב בפירושו שם טוב על הרמב"ם הלכות שבת שם במהדורא שלישית בדף י"א ע"ב דלא הזכיר רבינו ברכה זו לא ביום-טוב ולא ביום הכפורים, נראה דסובר דאין מברכין עליהן, כיון שלא נזכרה ברכה זו בגמרתינו (הבבליה), לאפוקי הירושלמית. יב"ן] ולא אָמור גבייהו שהן חובה כמו השבת וכו' ואף הגאונים ז"ל לא הזכירו ברכה זו וכו' יעו"ש, ולקמן פרק ל"ב ד"ה וכן]:

בשלמא אם היה טוען שאין הדיוק מן הלשון מוכרח, אפשר דהוה אמינא לחיי, דדילמא קושטא קאמר. ויתכן שגם מהרי"ץ עצמו יודה לכך שאין זו ראייה ניצחת, רק כתב זאת דרך סמך למנהג הקדמונים. הגם שהדבר מתקבל על הדעת בהחלט, הואיל ואין זכר בכל חיבורו של הרמב"ם לנר יום-טוב. [ועיין לקמן פרק י"ד ד"ה ונראה, לגבי דבריו בפירוש המשנה]. ובלאו הכי פשיטא כי מה שקדמונינו נע"ג לא נהגו לברך על נר יום-טוב, לא שהפסיקו מלברך בדור אחד היפך מה שנהגו כל הדורות שלפניהם בגלל שראו כי הרמב"ם השמיטו, שהרי אין זו עילה מספקת. וכי קטלי קני באגמא נינהו. אלא שמע מינה כי מקדם קדמתה עוד מלפני הרמב"ם לא היו נוהגים זאת, וכפי החיבורים שהיו בידיהם אז (עיין מגילת תימן למהרי"ץ, והעליתי ממנה במאמר משנת מהרי"ץ פרק ב', ד"ה ויהי אחרי. ולקמן בספרנו זה פרק מ"א הערה א'). אלא שמהרי"ץ נתלה להסמין הדבר ברמב"ם, ולסעדו ממנו, לפי שחיבורו מצוי בידינו. ועיין עוד לקמן פרק כ"ד ד"ה וטעות. אבל מה שמהרי"ץ נשען בעיקר, הוא על הנימוקים שכתב בתר הכי, א' הסברא דכאשר תעיין תמצא דהכי הוא, דשאני יום-טוב שמותר להדליק בכל עת שירצה. ב' שמפורש בארחות חיים שיש ראשונים הסוברים שלא לברך ביום-טוב:

אחר זמן עיינתי בגוף ספר יד מלאכי עצמו, ותמהתי בראותי שהוא עצמו סיים שם בשם כנסת הגדולה, שזה אינו, **שהרי בכמה מקומות מביא [הרמב"ם] מה שנאמר בגמרא על צד הדיוק, או ברמז יעו"ש. ומעתה שקטה נחה האר"ש, כי אין מקום לקושיא על מהרי"ץ, ודבריו שרירין וקיימין. [ולענ"ד לפום רהטא כי דברי כולהו רבוותא שצייין היד מלאכי צודקים. דהיינו דאיכא ברמב"ם הכי, ואיכא הכי. אך אולי לזאת נתכוון הכנסת הגדולה דנקט "בכמה" מקומות, ר"ל שמזה נלמד לשאר מקומות, ודוק]. מלבד זה, יש להעיר על מה שהועתקו דבריו שלא בדקדוק. א' שהם בכללי הרמב"ם, ולא בכללי הגמרא. ב' ביד מלאכי עצמו הביא את דברי הפרי חדש, ועוד לפני שהביא את דברי המשפטי שמואל, והוסיף עוד ספרים וסופרים. יראה חכם ויוסף לקח:**

ואעיקרא אין כאן טענה כלל, אליבא דהרב חזו"ע שליט"א גופיה שדבר זה מבואר להדיא בתלמוד ירושלמי אלא שנאבד מאתנו כדלקמן פרק י"ט ד"ה וכדי. שאם-כן, איך יכל הרמב"ם להתעלם ממנו. כי פשוט שהכלל הזה אמור במקום שאינו מבואר לא בבבלי ולא בירושלמי. וידוע שדרך הרמב"ם לפסוק כהירושלמי במקום שאין הבבלי חולק, וכן כתב מהרי"ץ בהדיא בשו"ת פעולת צדיק חלק ב' סימן קכ"ו ד"ה ולדעת, וסוף סימן רל"ה. ועייין עוד שו"ת הרשב"ץ חלק ג' סימן ר"ז, ושו"ת באר שבע סימן מ"ח. ומצינו שהרמב"ם עצמו חיבר ספר הלכות הירושלמי, דהיינו תמצית העולה ממנו להלכה, כמו שחיבר הרי"ף על הבבלי. וכבר נדפס. ונזכר גם בשרי האלף חלק א' דף קסט"ט, ושם הובא כי יש מי שאומר שאינו להרמב"ם יעו"ש. ומכל-מקום הרמב"ם עצמו הזכיר בפירוש המשנה ריש פרק ה' דתמיד ובתשובותיו, שחיבר ספר כזה, כמ"ש בס"ד במבוא לנזר הקודש (על שמות קודש וחול לרמב"ם) דף ח' אות ח'. אגב, הרי"ף אפילו את ברכת נר של-שבת לא העלה:

ובשנעמיק בהבנת דברי מהרי"ץ, נזכה להבין דלא קשיא מידי. דהא אפילו אם תמצי לומר שגם הרמב"ם יסבור שמצוה ואולי אפילו חובה להדליק נר ביום-טוב כמו בשבת, ומה-גם שיום-טוב נקרא שבת כמו שאמרו חז"ל על פסוק ממחרת השבת (ויקרא כ"ג, ט"ו) וכדאיתא במנחות דף ס"ה ע"ב, ונמצא שכשכתב שבת אפשר לנו להבין דהוא הדין יום-טוב (והכי מוכח מדבריו של-הרמב"ם בפירוש המשנה, כדלקמן פרק י"ד ד"ה ונראה),

מכל-מקום אם יש עליו ברכה, הוה ליה לאשמועינן כיצד הוא נוסח הברכה. האם הוא להדליק נר של-יום-טוב, או להדליק נר של-שבת, כיון שיום-טוב נקרא שבת. והוא הדין ליום הכפורים, שהרי גם הוא נקרא שבת-שבתון (ויקרא ט"ז, ל"א), וכדלקמן פרק ט"ז ד"ה ואותה. ומדלא אשמעינן הנוסח, שמעינן מיהא דברכה ליכא. נוידידי הרה"ג מרדכי אלימלך שליט"א כתב לי שי"ל דהא פשיטא דהנוסח הוא להדליק נר של-יום-טוב, שהרי חז"ל בכל נוסחאות התפילות קוראים לחג יום-טוב ולא שבת, כגון בנוסח יעלה ויבא, ביום-טוב מקרא קודש הזה ביום חג פלוני הזה וכדומה, ולכן לא חשש הרמב"ם שנטעה בזה עכ"ד. ולענ"ד שאני התם שהוא נוסח מיוחד ליום-טוב שאינו בשבת. אבל כאן הוה אמינא שהשוו את הנוסח גם ביום-טוב]:

ואפשר אמנם דבדיעבד (לנוהגים לברך) מי שאמר ביום-טוב וכיום הכפורים בנוסח להדליק נר של-שבת, יצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור [וצריך לחפש אם יש מן האחרונים שדנו בזה. בכל אופן, כן נראה לענ"ד לפום רהטא. ועיין שלחן ערוך אורח-חיים סימן תפ"ז סעיף א' לעניין מי שטעה ביום-טוב וחתם מקדש השבת, במקום מקדש ישראל והזמנים, ובמגן אברהם שם סק"ב ושאר אחרונים, ומשנת יהודה הלכות שבת חלק ב' דף שכ"א ע"ב. וכבר בשו"ת בצל החכמה חלק ה' סימן קכ"ד, ובפרט באות ט"ו שם, האריך בזה. ויעויין שם בסימן קכ"ה באריכות בעניין יום-טוב אי איקרי שבת, והסתירות שיש בזה], מכל-מקום הרמב"ם היה צריך ללמדנו איך הנוסח שהוא לכתחילה, דלא נימא שאין חילוק בין יום-טוב וכיפור לשבת. ועוד דילמא איכא חילוק בין הימים טובים, דהוה אמינא שבראש השנה יהא הנוסח להדליק נר של-יום הזכרון, כמו שחותמים בתפילה. וישמיענו שאין חילוק לעניין זה. דשאני תפילה שהיא מצד יום הזכרון, אבל הנר בא מצד דיני יום-טוב. ועיין כף החיים סימן רס"ג ס"ק מ"א, ושו"ת יבי"א חלק ב' אורח-חיים סימן ט"ז אות י"ח. וגם עינינו הרואות שכל הפוסקים (והירושלמי) הסוברים לברך ביום-טוב, פירשו בעליל את הנוסח, וכך היה לו גם להרמב"ם לעשות:

והוכחה זו עצמה, הוסיף מהרי"ץ גם מהתכאליל. שהוא הדין והוא הטעם. והרי התכאליל שיסדו קדמונינו נע"ג לפרקים מוסיפים קצת נופך על דברי הרמב"ם מדנפשיהו, או מדברי הגאונים וכיוצא בהם, אף שעיקרם

בנוי על לשונות הרמב"ם כידוע, וכאן לא הוסיפו מידי. ועיין עוד מ"ש בס"ד בשולי המעיל על מעיל קטון הלכות מזוזה סימן ג' אות ל"ב דף ק"ג ד"ה אגב:

ובזה תתיישב גם תמיהת הראח"נ מדוע לא הוכיח מהרי"ץ כן גם ממה שכתב הרמב"ם בפרק י"א מברכות הלכה ג' כל המצוות שהן מדברי סופרים, בין מצוה שהיא חובה מדבריהם, כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת, ולא הזכיר יום-טוב, כמו שהבאנו לעיל פרק ג' הערה י"ד. והבין הראח"ן כי מהרי"ץ לא נתכוון להוכיח גם משם, מפני שלא ציין לעיל אלא להלכות שבת. ולענ"ד שפיר הוכיח מהרי"ץ רק מהלכות שבת, מפני ששם ביאר הרמב"ם נוסח הברכה, וכדקאמרן. אבל מסתם הזכרת נר שבת, אין כל-כך הוכחה, דשפיר איכא למימר הוא הדין ליום-טוב. בפרט דנקט הרמב"ם כגון. וכמו-כן אין הוכחה אף מן האמור שם עוד בהלכות ברכות (הלכות י"א י"ב), כל העושה מצוה לעצמו מברך לעשות, ולאחרים מברך על העשייה, כיצד. להניח תפילין, להדליק נר של-שבת ולגמור את ההלל יעוש"ב, הגם דנחת לאשמועינן דקדוק הנוסח, דמכל-מקום אינו נוקט זאת אלא דרך דוגמא בעלמא, ואין שם המקום לפרט, זולת כאן בהלכות שבת, שזהו מקומו. ומדלא פירט, שמע מינה דליכא ברכה ביום-טוב:

ובעין זה דייק הריטב"א בחידושו לעבודה זרה דף עה: שהרמב"ם שלא הזכיר ברכה על טבילת כלים, סבירא ליה שאין עליה ברכה, וכן נהגו וכו'. וכתבתי בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן קנ"ו אות ג' סוף ד"ה אלא, שאם תמצי לומר שברכה זו נכללת בדברי הרמב"ם פרק י"א מברכות הלכות ו' ז' שהנדה מברכת בנוסח על הטבילה, אם-כן אתי כהסוברים שכך הוא אותו הנוסח גם בטבילת כלים, דהיינו שאין מפרשים בה על טבילת כלי, או כלים יעוש"ב:

נמצא על-כל-פנים שטענת הגאון חזו"ע מזה שאין דרך הרמב"ם להביא אלא דבר המובא בגמרא, אין לה על מה לחול. דאדרבה, הרי גם ברכת נר של-שבת שהביא אותה הרמב"ם, אינה מובאת בגמרא, כידוע שהובאה בראשונים רק מסדר רב עמרם גאון, כדאיתא בתוספות שבת דף כה: ובטור סימן רס"ג, ובמגיד משנה על הרמב"ם שם. וכן הזכירו הגאונים רב נטרונאי ורב פלטוי ורב האי ורב אחא משבחה, עיין אוה"ג למסכת שבת

דף כ"ז כ"ח, ובמאירי שם דף כה: ובדברינו לעיל פרק ט' ד"ה ואשתמיטתיה, ובהערות על הראבי"ה חלק א' דף רס"ג אות י'. ומדברי רס"ג בסידורו דף ק"ט מבואר שבזמנו לא הכל היו מברכים ברכה זו, אבל רובם ברכו. וכבר הבאנו לעיל פרק ז' ד"ה ויען, מחלוקת רבינו תם ורבינו משולם אם לברך על נר של-שבת. וז"ל הר"י ב"ר יקר רבו של-הרמב"ן בפירוש התפילות והברכות חלק ב' דף מ"ד, יש מברכין ערב שבת להדליק נר-שבת כדאמרינן (ישעיה נ"ח, י"ג) וקראת לשבת עונג, זה הדלקת נר של-שבת [בתנחומא פרשת נח אות א'. וכן כתב מהר"ז הרופא במדרש החפץ הפטרת כיפור דף רנ"ה, וקראת לשבת עונג, הדלקת נר שבת ושלוש סעודות ותשמיש המטה יעו"ש. וכן הוא במדרש הביאור שם סוף ספר ויקרא דף רמ"ב. ועיין עוד לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה וכשיטת. יב"ן]. ואם יאמר לישב בחושך, אין זה עונג כדאמרינן בתנחומא [שם] שאין יורדי גיהנם נידונין אלא בחושך וכו'. ועוד שאין לאכול סעודת שבת בלא נר, כדאמרינן בערבי פסחים (דף קא.). טעימו הכא מידי, דלמא מיעקרא שרגא (דידייכו) [דידכו] וכו' ע"כ. ועיין לקמן פרק י"ז ד"ה ויש:

וממה שהזכיר הרמב"ם חיוב ברכת נר שבת ונוסחתה, אף שלא הובאה בגמרא, ומאידך לא הזכיר הנוסח של-יום-טוב, מוכח עכ"פ שאין ברכה ביום-טוב. והוא הדין ליום הכפורים. ובפרט שידוע כי דרך הרב השלם הרמב"ם להביא בחיבורו השלם, את נוסחאות כל הברכות בשלימות. ועיין רבינו מנוח פרק ב' מחמץ ומצה הלכה י"ד, ופרק ד' מסוכה הלכה ט"ז. זהו הנראה לענ"ד לאמיתה של-תורה, ואמת יהגה חיכו של-מהרי"ץ, תורת אמת היתה בפיהו, איש אלהים קדוש הוא, מים עמוקים עצה בלב איש אשר כמוהו. נמצא שעל נר יום-טוב ויום הכפורים אין ברכה, ועלינו תבוא ברכה ממקור הברכה:

פרק ארבעה-עשר

מהרי"ץ הוא שטען תחילה להוכיח מדברי הרמב"ם שצריך לברך על נר של-יום-טוב, אלא שחזר בו מהוכחה זו (הסגה כ"א) ♦ מה שכתב הרמב"ם

שכבר ביאר הכיבוד והעינוג בהלכות שבת, כוונתו רק לאמור שם בפרק ל', ולא לשבפרק ה' (הסגה כ"ז) ♦ פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה ♦ דעת הרמב"ם בפירוש המשנה שיש מצוה בהדלקת נר ביום-טוב, אבל אין ראיה לעניין הברכה ♦ הבהוב הפתילה קודם ההדלקה ♦ נר על גבי זקל, בשבת וביום-טוב

וחזות קשה הוגד לי, באשר הוסיף שהדבר פשוט כי יש ללמוד סתום מן המפורש שזהו בכלל עונג יום-טוב כמו שביארנו לעיל עכ"ל, כדלעיל ריש פרק י"ג. וכוונתו ברורה לפי משך דבריו, ללמוד הסתום בדברי הרמב"ם, מן המפורש בדבריו במקום אחר. ותמהני שבא לטעון זאת על מהרי"ץ, והרי מהרי"ץ עצמו הוא בעל הטענה הזאת לראשונה בספרו עץ חיים, כדבר האמור לעיל פרק ו'. אלא שכאן בתשובתו העלים מהרי"ץ עינו הבדולח לגמרי מן הדיוק הזה, אף שהוא נראה נחמד, בבחינת עמי היתה ושילחתי כדאיתא בתענית דף כ"ג ע"ב. כי לפי גודל חכמתו, היה נראה לו פשוט שאין צורך לבאר מדוע אין זו הוכחה:

ונחזי אנן לפי חולשת עיוננו. ובפשוטו י"ל כי כיון שהרמב"ם כתב שכבר ביארנו הכיבוד והעינוג בהלכות שבת, אין כוונתו אלא לדבריו שבפרק ל' שם נתבארו ענייניהם בהרחבה, הן הכבוד והן העונג. ושם סוף הלכה ה' העלה שיהא נר דלוק, ולא הזכיר את ברכתו, ממילא לא חש שיטעה המעיין. כי את ברכת הנר העלה רק לעיל מינה בפרק ה' הלכה א', והזכיר בדרך אגב שזה בכלל עונג שבת, ושם לא ביאר מאומה מענייני כבוד שבת. [ועל הסתירה שבדברי הרמב"ם, שבפרק ל' כתב שזה לכבוד שבת, כבר עמדנו בס"ד לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה וכשיטת]:

ונראה לענ"ד שיש לנו גילוי מילתא מדבריו של-הרמב"ם בפירוש המשנה, דסבירא ליה דשווה עיקר הדלקת הנר ביום-טוב, להדלקתו בשבת (ועיין עוד בדברינו לעיל פרק י"ג ד"ה בשלמא וד"ה וכשנעמיק, ולקמן פרק ל"ח ד"ה ואחרי, ופרק ט"ל ד"ה ומיספקא). דהיינו שגם אז, היא מצוה אבל לא חובה, ולכן אין שום ראיה ממנו לעניין הברכה. מדכתב התם לעניין הא דתנן בפרק ב' דשבת משנה ג', פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה, רבי אליעזר אומר טמאה היא וכו' רבי עקיבא אומר טהורה היא ומדליקין בה. וז"ל, טעם מחלוקתם להדליק בה ביום-טוב שחל להיות ערב שבת [כדאיתא בגמרא התם דף כ"ח ע"ב. יב"ן] כי העיקר אצלינו וכו' שריפת שברי כלים

אסור וכו'. ויש לנו עיקר אחר, כי הדלקת הנר "בשבתות וימים טובים" צריך קודם שידליקם להבהב קצוות הפתילות, ואז ידליק אותם. כי בזו ההבהבה, יאירו הנרות יותר וכו' יעו"ב. [ובדקתי ומצאתי כי כן הוא אף בנוסחאות פירוש המשנה כת"י בלשון ערבי]. ואילו הוה סבירא ליה שאין בהדלקתם מצוה, הרי אין עניין להבהבם תחילה. אלא שמע מינה:

והגם שבחיבורו לא העלה הרמב"ם זאת כלל, היינו משום דסבירא ליה שזה רק אליבא דרבי אליעזר, והרי אין הלכה כמותו כמו שסיים הוא עצמו בפירוש המשנה, אלא דהתם הוה סבירא ליה שעניין ההבהבה מוסכם לכולי עלמא, ועיין עוד בית יוסף אורח-חיים שלהי סימן רס"ד שביאר שיטתו בחיבורו ושיטת שאר רבוותא בהרחבה [וכן העלה להלכה בשלחן ערוך שם סעיף ט' שאין צריך להבהב הפתילה. ולעניין מעשה, עיין מה שהעליתי בס"ד בשלחן ערוך המקוצר הלכות הדלקת נרות שבת סימן נ"ז סוף סעיף ח'. ולקמן בספרנו זה פרק ל"ח אות ט' ד"ה ובעין], ואם-כן יד הדוחה נטויה לומר שגם מעניין ההדלקה ביום-טוב חזר בו. אבל לזה אין ראיה, ואדרבה משמע ממנו גם בחיבורו ששבת ויום-טוב שווים בעניין הכבוד והעונג כדבר האמור. אלא שבפירוש המשנה הדבר מבואר בעליל. ועדיין צ"ע:

ואל תשיבני מלשון הרמב"ם פרק ה' משבת סוף הלכה י"ז, מניחין הנר של-שבת על גבי אילן המחובר לקרקע, ומאריך כתב בפרק ד' מיום-טוב הלכה ה' אסור להניח את הנר על גבי הדקל ביום-טוב שמא יבוא להשתמש במחובר. ולא נקט הנר של-יום-טוב, דומיא דכתב הנר של-שבת [וכיוצא בזה שם בפרק ב' משבת הלכה ב', מותר להשתמש בנר של-שבת]. כי אין זה מפני שהוא סובר כי בנר יום-טוב ליכא מצוה. אלא מפני שדין זה שייך הן בנר של-מצוה אם הודלק מבעוד יום [אע"ג דמשחשיכה נמי הוי נר של-מצוה, ועיין לקמן פרק כ"ז ד"ה גם], הן בנר שאינו של-מצוה שהודלק ביום-טוב עצמו, מפני שביום-טוב הותרה הבערה מאש מצויה. מה שאין כן בשבת, אין מציאות לדין זה אלא בנר שהודלק מבעוד יום. [אבל אין לומר שרמז הרמב"ם לזה בכתבו הנר בה"א הידיעה, כי כיוצא בזה כתב בהלכות דלעיל מינה, קאש, הדליקה. וכן בהלכות ב' וד' לגבי איסור כיבוי הנר, דשייך אף בנר שאינו של-מצוה]. ועיין עוד לקמן פרק כ"ז ד"ה אך, וד"ה וחידוש, ופרק כ"ח ד"ה ובכך:

פרק חמשה-עשר

מדוע הוצרך הרמב"ם בהלכות שבת, להוסיף בכמה פרטים שהוא הדין לימים טובים ♦ שלוש סעודות (ולמנהגינו זה רק בשבת, אבל ביום-טוב סגי בשתי סעודות), ובציעה על שני ככרות ♦ קביעת סעודה בשעת בית-המדרש ♦ לחם משנה ♦ חציו לה', וחציו לכם ♦ סעודה בערב שבת ובערב יום-טוב מן המנחה ולמעלה ♦ הבדל בין לשון ראוי, ללשון ימנע ♦ מזה שלא פירש הרמב"ם שגם על נר יום-טוב מברכים כמו בשבת, אף שיש מקום לחלק ביניהם, שמע מינה שאין מברכים (השגה כ"ג)

והדרך הזו (דלעיל פרק י"ד ד"ה ונחזי), נראית לענ"ד ישרה ונכוחה, עם פשוטותה. אבל כיון שיש מקום שיתעקש מאן דהו דאכתי י"ל שסמך הרמב"ם על המפורש בפרק ה' לברך נר שבת שהוא בכלל עונג, דממילא הוא הדין ביום-טוב, על-כן בעזה"ת אני אשיבנו מלין בדרך עומק, וגם דרך זו נכונה מצד עצמה:

וזאת בהקדים שיש לעיין, מאחר שכתב, כבר ביארנו הכיבוד והעינוג בהלכות שבת, דהיינו כדי שלא יצטרך לכפול הדברים ציין לעיין שם, כי דינם שווה, אם-כן מדוע בכל זאת בכמה פרטים הוצרך שם בפרק ל' מהלכות שבת להוסיף שהוא הדין לימים טובים. כגון שם בהלכה ט' חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת וכו' ולבצוע על שני ככרות, וכן בימים טובים ע"כ. שלכאורה זה מיותר, כמו שבדינים הקודמים שם לא הוסיף שכן הוא ביום-טוב, כי די לכך במה שהוא עתיד לכתוב בהלכות יום-טוב. נועיין במפרשים ובשם טוב שם, אם מה שסיים הרמב"ם וכן ביום-טוב, קאי אבציעה על שני ככרות לחוד, או אף לעניין שלוש סעודות. ועיין לעיל פרק ו' ד"ה וכמדומה. ואיך שיהיה, מנהגינו שביום-טוב סגי בשתי סעודות, וכמו שהעליתי בס"ד בשלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות שמחת יום-טוב סימן צ"ח סעיף ג'. וכעת נתחדש לי, שכנראה בזמנו ובמקומו של-מהר"י צאהרי נהגו להצריך גם אז שלוש סעודות, שכן כתב בפירושו כתי"ל על הרמב"ם פרק י"ב מהלכות שחיטה הלכה י"ד, בארבעה פרקים בשנה, המוכר בהמה לחבירו צריך להודיעו וכו' ולא ישחוט עד למחר ואלו הן, ערב יום-טוב האחרון שְׁלֵחָה (דהיינו סוכות כידוע. יב"ן) וערב יום-טוב הראשון של-פסח וערב עצרת וערב ראש השנה, והיא משנה בחולין דף פ"ג ע"א. וז"ל מהר"י צאהרי שם, תמהתי על מה שלא זכרו חז"ל ערב סוכות בכלל שאר המועדות וכו'. אבל המפרשים האחרונים אמרו,

לפי שהוא טרוד בסוכה ותיקונה, ואינו פנוי לשחוט אלא למחר. ולא ישר בעיני זה, שהרי הוא צריך לכבד יום-טוב מתחילתו בבשר וביין. וכמו שצריך שלוש סעודות בשבת, כך הוא לימים טובים. אם-כן אין מעשה סוכה, פוטר אותו מסעודת מצוה. ולא עוד אלא שהוא חייב בלילי יום-טוב הראשון לסעוד בסוכה, ושם סעודה אינה אלא פת נקייה ובשר ויין וכו' עכ"ל. הרי דנקיט בפשיטות דיום-טוב נמי חייב בשלוש סעודות. והגם שאין הבדל מצד שאלתו אף אם לא היה חייב אז אלא בשתים, מכל-מקום קושטא הוא דנקט אגב אורחיה לפי סברתו. ולגבי מה שהביא בשם המפרשים האחרונים, עיין להתוספות בחולין שם סוף ד"ה וכדברי, שכתבו כן בשם רבינו תם, אבל הוא בסגנון שונה קצת וז"ל, משום דכולי עלמא טרידי בסוכה ולולב, ואין להן להרבות בשחיטה כל-כך ע"כ. וכן כתב רע"ז מברטנורא פרק ה' דחולין משנה ג'. ועיין עוד תוספות יום-טוב שם, ושאר מפרשים. ולפי-זה ניחא שאלתו של-מהר"י צאהרי עליהם, דלאו למימרא שאין שוחטים אז כלל, אלא אינם מרבים. גם בהלכה י' כתב הרמב"ם, אסור לקבוע סעודה על היין בשבת ובימים טובים בשעת בית-המדרש וכו' יעו"ש:

והנראה לענ"ד בס"ד כי הוא משום דבדינים הללו, הוה אמינא דאפילו הכי בימים טובים אינו כן, או על-כל-פנים היינו מסתפקים. הלכך הוצרך הרמב"ם בהם להודיענו בהדיא. כי טעם שלוש סעודות ושני ככרות מפני המן, דכתיב ביה שלוש פעמים היום (שמות ט"ז, כ"ה), והיה אז לחם משנה (שם כ"ב) וכו', כדילפינן בגמרא שבת דף קי"ז ע"ב, ומאן לימא לן שגם ביום-טוב כן הוא, ולא ירד אז מן. אלא שהגאונים העלו כן שלא ירד גם אז, וכמו שהביא דבריהם הרי"ף בפרק ערבי פסחים, וכבר ציין המגיד משנה שם אליהם. ובתוספות העירו כי המדרשים חלוקים בזה, כדלעיל פרק ט' ד"ה ולפי יעו"ש. וכן הוא במכילתא דרבי ישמעאל על פסוק ששת ימים תלקטוהו (שם כ"ו). וכן מתבאר למעייין בגירסת מדרש הגדול במכילתא (או שהיא גירסת מכילתא דרשב"י) על פסוק הנזכר שהוא בפרשת בשלח דף של"א כי רק לרבי יהושע לא ירד מן ביום-טוב. אבל לרבי אלעזר המודעי, ירד. ועיין עוד לעיל פרק ט' ד"ה וביאור. וכן בעניין קביעות סעודה בשעת בית המדרש, הוה אמינא דדוקא בשבת, אבל ביום-טוב שרי כרבי אלעזר דאמר בביצה דף טו: או כולו לה' או כולו לכם. קא משמע לן הרמב"ם דהלכתא כרבי יהושע התם דאמר תְּלָקְהוּ, חציו לה' וחציו לכם:

נשאר לנו לבאר לאידך גיסא, מה שהוסיף הרמב"ם בהלכות יום-טוב שם, ראוי לאדם שלא יסעוד בערבי ימים טובים מן המנחה ולמעלה כערב

שבת, שדבר זה בכלל הכבוד עכ"ל. ומדוע לא הוה סגי ליה במה שכתב כבר דין זה שם בהלכות שבת פרק ל' הלכה ד' וז"ל, מותר לאכול ולשתות עד שתחשך, ואעפ"כ מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה, כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול עכ"ל. דלפי מה שהקדים שכבר ביארנו הכיבוד והעינוג בהלכות שבת, ממילא הוא הדין לזה. וי"ל לפי שיש חילוק ביניהם, כדדייק לישניה, שבהלכות יום-טוב כתב ראוי, ובהלכות שבת כתוב שימנע, דמשמע דחמיר טפין. וכן מוכח מהמגיד משנה שם דנקט בלשון מצוה להימנע. הלכך להודיענו דיום-טוב קיל טפין, חזר הרמב"ם על עניין זה שנית בשניו זה. ועיין עוד כללי הרמב"ם שבתחילת ספר שם טוב אות י"א. אמנם מהמשנה ברורה סימן תקכ"ט סק"ה וכף החיים שם ס"ק י"ג מוכח דשווה דין זה בשבת וביום-טוב גם לדעת הרמב"ם, אמנם לענ"ד הדיוק שלנו אמת ויציב. וגם הם, עיקר דבריהם לא בא אלא לאפוקי ממה שכתב הרמ"א לגבי יום-טוב בלשון איסור, שזה אינו:

מעשה י"ל אילו הוה סבירא ליה להרמב"ם שגם על נר יום-טוב מברכים, היה לו להוסיף בהדיא שכן הדין בימים טובים. שהרי יש מקום לחלק, דשאני יום-טוב שהותרה בו הבערה, וכמו שאכן איכא מרבוותא דסבירא להו הכי. אלא לאו שמע מינה. והסכימו להוכחה נפלאה זו, תלמידי-חכמים רבים. [ואין לדחות דפשיטא ליה להרמב"ם דאף ביום-טוב יש חיוב נר בברכה, ולא שמע כלל שיש חולקים בזה בצרפת וכיוצא בה. ושאני עניין שלוש סעודות ושני כרות, ששרשן במחלוקת שנחלקו בה חז"ל, וכן עניין קביעות סעודה בשעת בית-המדרש. הא ליתא, דעניין סעודה בערב שבת מן המנחה ולמעלה יוכיח, שחילק בו הרמב"ם מדנפשיה]:

פרק ששה-עשר

הכיבוד והעינוג שביאר הרמב"ם בהלכות שבת, אינו כולל את הברכה, כי אם-כן היה לו לבאר הנוסח (הט"ג כ"ז) ♦ לא תיקנו חז"ל ברכה על נר של-יום-טוב, כיון שאין היכר למצות ההדלקה אחר שחשיכה ♦ אם יש ברכה על הנר ביום הכפורים, אינה כמו שבת, אף שהוא נקרא שבת-שבתון

◆ אמירת מזמור שיר ליום השבת ביום הכפורים ◆ חתימת מקדש השבת וישראל ויום הכפורים ◆ גם שבת נקראת שבת-שבתון. המועדים, יש מהם נקראו שבת, מהם שבתון, ומהם שבת-שבתון ◆ דעת הרב רביד הזהב כי השוואת כיבוד ועינוג יום-טוב לשבת, היא לאו דוקא בכל הפרטים (השגה כ"ה) ◆ יציאה לקראת שבת, לא שייכה ביום-טוב ◆ אין שמחה אלא בבשר ויין ◆ השכמה ביום ששי להכין צרכי שבת, והשתדלות להכניס בעצמו, ולהזמין מאחד בשבת, ולטעום מכל תבשיל, האם מצוות אלו שייכות גם ביום-טוב ◆ שני טעמים שבשבת שבעה מברכים בספר-תורה, וביום-טוב חמשה ◆ קדושת שבת וחומרותה יותר מיום-טוב ◆ האם עני צריך למכור כסותו לצורך נר שבת, כמו בנר חנוכה וארבעה כוסות ◆ בגדי שבת

ולפי מה שביארנו בס"ד לעיל פרק י"ג ד"ה וכשנעמיק, שדיוק מהרי"ץ הוא מדלא אשמעינן הרמב"ם כיצד הוא נוסח ברכת נר יום-טוב, ממילא אתי שפיר טפי מאי דלא חש מהרי"ץ להשיב על דיוק זה שכתב אותו הוא עצמו לשעבר, שסמך הרמב"ם על המפורש בהלכות שבת, דכיון שעינוגם שווה והנר בכלל מצות עונג הוא, שמעינן דיברך על הנר. דאכתי איכא למימר דברכה מיהא ליכא, מדלא השמיענו שם את הנוסח. וטעמא דלא תיקנו ברכה, כיון שאין למצוה זו היכר מאחר שמדליקים ביום-טוב אחר שחשיכה. אי נמי אם ירצה לאכול או לאור הלבנה, לית לן בה [טעם זה, להסוברים שאין בהדלקה אז מצוה]. מה שאין כן שבת שמדליקים בהכרח מבעוד יום:

ואותה הוכחה מהרמב"ם והתכאליל שלא הזכירו ברכת נר של-יום-טוב, כוחה יפה גם לגבי יום הכפורים. ואין לומר דסבירא להו לברך, אלא דלדידהו אית להו שהברכה באותו נוסח של-שבת, מאחר שיום הכפורים נקרא שבת-שבתון (ויקרא ט"ז, ל"א) דמהאיי טעמא נהיגינן לומר ביום הכפורים מזמור שיר ליום השבת כמ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות יום הכפורים סימן קי"ד אות ד' (במהדורות החדשות), ולכן לא הזכירו ברכה זו. מלבד שזה דבר חדש שלא נמצא לו חבר שנוסח הברכה ביום הכפורים כמו בשבת, חזינן שבתפילות יום הכפורים לא תיקנו לחתום בברכה אמצעית מקדש השבת, אלא מקדש ישראל ויום הכפורים, ואם חל בשבת אומר מקדש השבת וישראל ויום הכפורים, אם-כן הוא הדין בברכת הנר אילו היה אמת שתיקנו ברכה. ועיין עוד לעיל פרק ג' הערה ט' ד"ה ולפי:

ודע כי לא רק יום הכפורים נקרא שבת שבתון, אלא אף שבת גרידא. ומקראות מלאים הם, כגון בפרשת אמור, ששת ימים תיעשה מלאכה וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש וגו' (ויקרא כ"ג, ג'). ואיתא עלה התם בפסיקתא זוטרית הנקראת לקח טוב בדף ס"ב ע"ב, נקראת השבת, שבת שבתון, ללמוד הימנו. כל המועדים, מהם נקראו שבת, ומהם שבתון, ומהם שבת שבתון וכו' יעוש"ב. ויש מפרשים שמתיבת **שבת שבתון**, למדים תוספת שבת מאחריה, כי תוספת הוא"ו והנו"ן מורה על הקטנה. ובפסוק **שבתון שבת** קדש (שמות ט"ז, כ"ג), תוספת שבת מלפניה, כדכתב הרד"ק סוף שורש איש, ובפירוש הטור פרשת בשלח (שמות ט"ז, כ"ג), ורבינו בחיי בפרשת האזינו (דברים ל"ב, י'), ועוד:

ותירוץ נוסף לדרכו של-מהרי"ץ בזה, יש לומר לכאורה לפי מה שכתוב בחידושי רביד הזהב להגאון מהר"ד משרקי בעל שתילי זיתים, על שלחן ערוך הלכות חנוכה סימן תרע"א סעיף א' דף קט"ו, דמה שכתב [בשלחן ערוך סימן תקכ"ט סעיף א', והוא לקוח מדברי הרמב"ם הנזכרים לעיל. יב"ן] שצריך לכבד יום טוב ולענגו כמו שבת, לאו דוקא הוא. שאם-כן היינו צריכים לצאת לקראתו כשבת, כמ"ש בסימן רס"ב. וכן דברים שנתבארו בסימן ר"ן. וכן גבי ספר-תורה, ביום טוב חמשה ובשבת שהוא קדוש יותר שבעה, וכמה דברים עכ"ד. לפי-זה ממילא נמי אין הוכחה מדברי הרמב"ם הללו לומר כי יום-טוב שווה לשבת להדליק בו נר, וקל וחומר לעניין ברכתו. כי רק ברוב הדברים הם שווים, ולא בכולם. ומסתמא מהרי"ץ ראה דבריו הללו של-מהרד"ם, שהרי הוא היה אחד מרבותיו, אי נמי שמעם ממנו על-פה, ואולי אפילו נשאו ונתנו יחדיו בדבר, על-כן שתק בענייננו מלהשיב על זה. ולהרב הטוען אשתמיטתיה:

אמנם קשה בעיני ההדיוט לבנות יסוד חזק על זה, מפני שראיותיו של-מהרד"ם לכך, לא נתבררו לי. כי מאי דאין צריך לצאת לקראת יום-טוב, הוא משום דלא שייך לצאת אלא לקראת שבת מלכתא, כמו שיוצאים להקביל פני מלך לגודל כבודו, ויום-טוב אינו מלכא ולא מלכתא. והרמב"ם והשלחן ערוך לא היו צריכים לפרש זאת בעליל, כי ממילא הדבר מובן. ודברים שנתבארו בסימן ר"ן, הנה מה שנזכר שם בסעיף ב' שירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו, הא ודאי שייך נמי ביום-טוב, כמו שכתב בעצמו

בספרו שתילי זיתים שם בסימן תקכ"ט סק"ו וסק"ז ושאר אחרונים. אדרבה, שייך ביום-טוב יותר מבשבת, דהא ביום-טוב לכולי עלמא יש מצות שמחה, ואיתא בפסחים דף קט. אין שמחה אלא בבשר ויין, ועיין עוד מ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות שמחת יום-טוב סימן צ"ח סעיף ה'. אלא כוונתו למה שנזכר שם בסעיף א' שישכים בבוקר להכין וכו', ושישתדל להכין בעצמו וכו', ברם אכן מנא לן דביום-טוב לא בעינן. אדרבה במשנה ברורה סימן תקכ"ט סוף סק"ג פשיטא ליה דהוא הדין ביום-טוב צריך להשתדל בעצמו, וכן כתב כף החיים שם סק"ו בשם האחרונים. ובפרט שגם הוא עצמו בשתילי זיתים שם סוף סק"ב העלה דברי המגן אברהם דהוא הדין בכל המצוות מצוה בו יותר מבשלוחו יעו"ש, ויום-טוב בכלל כל המצוות הוא:

ועניין ההשכמה בבוקר, מסתמא לא שייך ביום-טוב, דהא הטור ושבלי לקט והשלחן ערוך העלו זאת מהא דרב חסדא בשבת דף קיז: לעולם ישכים אדם להוצאת שבת, שנאמר (שמות ט"ז, ה') והיה ביום הששי והכינו. אמנם הרמב"ם לא כלל זאת בענייני כבוד שבת, ואעיקרא לא העלה דבר זה להלכה, וממילא אין ממנו הוכחה. והרי מקור העניין להשוות כיבוד ועינוג יום-טוב לשבת, אינו אלא ממנו. ומסתברא נמי דדוקא בשבת בעינן להשכים בבוקר, לפי שצריכים לבשל ולאפות הכל מבעוד יום. אבל ביום-טוב שהותרה בו מלאכת אוכל נפש, ואפילו שחיטה, ממילא אין צורך להשכים, וסגי להתחיל כל ההכנות אפילו בחצות היום:

ובעיקר דבריו, יש לעיין אולי כוונתו לעניינים שהביא הוא עצמו בשתילי זיתים שם בסימן ר"ן סק"א, דהיינו שמצוה להכין מאחד בשבת לשבת, כי גם הלל מודה לזה, ושמצוה לטעום מכל תבשיל בערב שבת יעו"ש, שיתכן דסבירא ליה שאינם נוהגים ביום-טוב, בפרט הדבר הראשון, משום דבמכילתא פרשת יתרו מפקינן לה מקרא זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ', ז') תהא זוכרו מאחד בשבת, ואם יתמנה [פירוש יזדמן] לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת, אע"ג דבגמרא ביצה דף טז. לא הוזכרה הך ילפותא, ועיין רש"י ורמב"ן על פסוק הנזכר. אך לגבי מצות טעימת התבשילים, איני רואה חילוק ברור ביניהם, שהרי הטעם כדי לתקן התבשילים כהוגן שיהיו נאכלים

לתאווה כדאיתא התם, אס-כן כל-שכן ביום-טוב. אלא אס-כן נאמר דשאני
יום-טוב דיש פנאי ומותר לתקן התבשיל:

ושבעה מברכים דשבת, הרי מהרד"ם עצמו מודה שהטעם מפני שהוא
קדוש יותר, כמ"ש בהדיא, ואס-כן אין זה שייך לכבוד ועונג
דעסיקינן בהו. ואע"ג דילפינן לכבוד יום-טוב, מדכתיב לקדוש י"י מכובד
(ישעיה נ"ח, י"ג) ובכל יום טוב נאמר מקרא קודש, כדלעיל פרק ב' ד"ה
מצוה, מכל-מקום אינו מוכרח לתלות זה בזה, דהיינו לתלות הכבוד בקדושה,
דאיכא למימר דקדושתם אינה שווה, אבל כבודם שווה. ורצו לעשות היכר
בעניין המברכים, להפרש שיש בקדושתם. שהרי שבת חמור שענשו בכרת
או סקילה או חטאת ויום-טוב אינו אלא במלקות, וכן שביום-טוב הותרה
מלאכת אוכל נפש. כל-שכן לפי דברי הבית יוסף בשם שבלי לקט שטעם
שבעה בשבת, משום אם אירע לאדם אונס ולא בא לבית-הכנסת כל ימי
השבוע, ולא שמע ברכו וכו', והביא הוא עצמו גם טעם זה בשתילי זיתים
סימן רפ"ב סק"א. ומהרי"ץ בעץ חיים חלק א' דף קל"ח ע"א ד"ה וטעם,
לא הביא אלא האיי טעמא לחודיה:

ועיקר דברי הרב רביד הזהב דלעיל, באו לתרץ שאלתו מה טעם לא חייבו
לעני למכור כסותו [דהיינו מלבשו] לצורך נר שבת, מה שאין כן
לנר חנוכה ולארבעה כוסות בליל פסח, והלא קיימא לן דנר שבת עדיף מינייהו
שהוא משום שלום-ביתו. ותירץ דכיון דבגדי שבת משום כבוד היום נינהו,
לא דחינן להו משום שלום-ביתו, מה שאין כן לארבעה כוסות ימכור כסותו
אף שהוא יום-טוב, דאין כבוד יום-טוב חמור ככבוד שבת, וכדבר האמור
דהשוואת כבודם שאמרו, לאו דוקא היא יעוש"ב. בדברינו לעיל פרק ט' ד"ה
כיוצא. ואף שכנר שבת איכא נמי משום כבוד שבת כבגדים, ולא עוד אלא
שיש בנר גם משום עונג, מכל-מקום יש לתרץ לשיטתו שלבוש הוא בבגדים
במשך כל יום השבת, וגם מהלך בהם בבית וחוצה לו. מה שאין כן הנר
שאינו אלא בליל שבת, ובפנים הבית בלבד. ועיינן עוד לקמן פרק ל"ח אות
ח' ד"ה ובמשחת, לעניין כשיש סתירה בין הכבוד לעונג. אמנם הגם שהרמב"ם
פרק ה' משבת הלכה א' והשלחן ערוך בסימן רס"ג סעיף ב' לא הזכירו לעניין
נר שבת אלא שישאל על הפתחים, שמזה דייק מהרד"ם שאינו מחוייב למכור

כסותו, הפרי מגדים סובר לאידך גיסא דלא שנא, אלא הוא הדין שימכור כסותו כבנר חנוכה, כמובא בביאור הלכה שם בסימן רס"ג ד"ה על הפתחים, ובמחצית השקל כתב דכל-שכן הוא והובא בכף החיים שם ס"ק י"ט. ועיין עוד לקמן פרק ל"ח אות ח' ד"ה ברם:

פרק שבעה-עשר

ששה תירוצים לדעת הסוברים לברך על נר של-יום-טוב, הגם דלא שייך בו טעם שלום-בית ♦ סעודה במקום הנר ♦ הדלקת נר שבת בבית-הכנסת ♦ אור מצוי ומזומן, שלא תיארע תקלה לפני שידליקו ♦ שמא יחוס על ממונו ♦ שלא יצטרך לטרוח להדליק ♦ ההדלקה ביום-טוב אינה אלא מנהג ♦ רווק שאין לו בני-בית, חייב להדליק בשבת, דלא פלוג רבנן ♦ ביום-טוב לא היה צורך לתקן הדלקת נר, מפני שאצל שום אדם לא שייך שלום-בית

ויש לעיין מה ישיבו רבוותא דפליגי, על הטענה דלעיל, שביום-טוב כל זמן שירצה מדליק, וממילא ליכא משום שלום-בית. ועיין לקט יושר לתלמיד בעל תרומת הדשן, חלק א' דף ע"ט ד"ה כתב. ואפשר לומר דסבירא להו דאיכא נמי טעמא אחרינא שעונג שבת הוא לסעוד במקום הנר הדלוק, עיין שבת דף כה: רש"י ד"ה חובה, ותוספות שם ד"ה הדלקת נר, ושו"ת פנים מאירות חלק א' סימן ס"ט, וערוך השלחן סימן רס"ג סוף סעיף א', ושו"ת רב פעלים חלק ד' אורח-חיים סימן כ"ג, ושו"ת שבט הלוי חלק א' סימן נ"א, ובדברינו לעיל פרק י"ג סוף ד"ה נמצא, ולקמן פרק כ"ז ד"ה הן אמת. וטעם זה שייך גם ביום-טוב. ועיין עוד הגהות אשירי פרק ד' דביצה, ובלבוש אורח-חיים סוף סימן תקי"ד. [ובעניין מה שדן בשו"ת פנים מאירות הנזכר לעיל על המדליקין נר שבת בבית-הכנסת בברכה, עיין מ"ש בס"ד בתשובותי עולת יצחק חלק א' סימן קס"ב, ובעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר הלכות הדלקת נרות שבת סימן נ"ז אות י"א ד"ה יש]:

אי נמי יכולים הם להשיב שתקנו כן, כדי שהאור יהא מצוי ומזומן. דדילמא עד שיבקשו להדליק, תיארע תקלה ומכשול באפילה, ואתו לאינצויי. ולא יועיל הרבה האור שידליקו אחרי-כן. דכיון שנכנס יצר

הרע, נכנס. ואף שזה שייך גם בימי החול, מכל-מקום לא חשו לתקן להדליק משום הכי מעיקרא אלא בשבתות וימים טובים דוקא, מפני כבוד הימים הללו ומעלתם, להרחיק מהם אז כל צד קטטה וצער. ומה-גם לפני שבני-אדם פנויים בהם ממלאכה, עלולים הם טפי לבוא לידי מחלוקת, כיעויין מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת ויקהל על פסוק לא תבערו אש וגו' ביום השבת, ד"ה נראה:

ואפשר לכאורה ליישב עוד, שחששו שמא לא תזדמן לו אש מצויה. אך לפי-זה ההדלקה ביום-טוב צריכה להיות מבעוד יום כבערב שבת, זמן שיכול להדליק גם מאש בלתי מצויה. והרי המדליקים ביום-טוב, אינם נוהגים כן, כדלקמן פרק כ"ז ד"ה גם. [עוד י"ל לפי שיש החסים על ממונם ולא ידליקו נר, ולפתע יכשלו. הערת בני הרה"ג משה שליט"א. ועיין לקמן פרק ל"ח אות ה' ד"ה הגם]:

שוב ראיתי שעמד על שאלה זו השפת אמת בשבת דף כד. ד"ה ולכאורה, אגב מה שדן מדוע מדליקים ביום-טוב בפתילות ושמנים שאין מדליקים בהם בשבת וכו', שיש להבין למה מדליקין ביום-טוב נר למצות יום-טוב וכו', וכתב דהא ודאי מצות הדלקת נר ביום-טוב היא להיות מוכן לו הנר להשתמש בו בעת הצורך וכו', ולא יצטרך לטרוח אז וכו' יעו"ש. ונראה שהוא דחוק. [ועיין עוד לקמן פרק ל"ו ד"ה והטעם]:

וכפי הנראה גם להרב בעל פרי מגדים הוקשה עניין זה, ויהי כמשיב דאין הכי נמי רק בשבת אמרו חז"ל שהדלקת נר היא חובה מטעם שלום-בית. וביום-טוב דלא שייך האיי טעמא, אין ההדלקה אלא ממנהגא, כדלקמן פרק כ"ז ד"ה וחידוש:

ולשימת הסוכרים שלא לברך מהאיי טעמא דליכא ביום-טוב משום שלום-בית, יש לבאר דאע"ג דאפילו אדם הדר ביחידות ואין לו אשה ולא בני-בית חייב בהדלקת הנר (כדמשמע מן הפוסקים, ועיין כף החיים סימן רס"ג ס"ק כ"ג בשם מטה משה) מכל-מקום לא פלוג רבנן, משום דהאיי טעמא שייך אצל רוב בני-אדם. מה שאין כן ביום-טוב, לא תיקנו מעיקרא, דאצל שום אדם לא שייך בזה שלום-בית:

פרק שמונה-עשר

מרון הבית יוסף לא ראה סברת החולקים שלא לברך על נר של-יום-טוב (השגה כ"ו) ♦ בזמן מרון הבית יוסף לא נתפשט הדפוס, ויש דברים שנשמטו ממנו ♦ אילו ראה הבית יוסף סברת החולקים, אולי היה חושש להם (השגה כ"ז) ♦ אומרים ספק ברכות להקל נגד מרון ♦ הר"ד אבודרהם היה בקי במנהגים ♦ מרון הבית יוסף, כל סתום לא עממוהו, וסוד ה' ידע ♦ כיצד ההלכה כשכתוב בשלחן ערוך יש אומרים, יש מי שאומר, ובבית יוסף לא הזכיר דעה החולקת על כך ♦ בזמן הבית יוסף, יש מהספרדים שלא נהגו לברך על נר של-יום-טוב ♦ אם נזכר בירושלמי לברך על נר של-יום-טוב, י"ל שהבבלי חולק עליו ♦ האחרונים לא הכריעו מעצמם לברך, רק כך היה המנהג במקומותיהם, וכן ראו בספרי הפוסקים שלפניהם (השגה כ"ח)

ומענת הרב חזו"ע שליט"א בתר הכי בזה"ל, והרי מרון השלחן ערוך פסק בסכינא חריפא שיש לברך, ולא חשש כלל לסברת החולקים, מפני שהראשונים העידו שכן מבואר בירושלמי ע"כ, פליאה דעת ממני, נשגבה לא אוכל לה. כי נראה שפיסקא זו נכתבה שלא בהשגחה במחכת"ה. כי עין פקוחה תראה בבית יוסף הן בסימן רס"ג הן בסימן תקי"ד שמרון לא העלה כלל סברת החולקים ואפילו לא אחד מהם, כאשר עיני המעיין תחזינה מישרים בדבריו שהעתקנו במלואם לצורך זה לעיל פרק א'. וזה הן בדפוסי הבית יוסף הישנים הן החדשים:

ופשוט כי לא ראה מרון הבית יוסף אותם, כידוע למעיינים ולבקיאים בכל ספרו הגדול, שהרבה ספרי ראשונים לא היו לפניו. והטעם מפני שבזמנו היו רוב הספרים בכת"י, כי עדיין לא נתפשט הדפוס. ואפילו ספרים שהיו לפניו, מכל-מקום לא תמיד העלה אותם, דאשתמיטתיה למר. ואף שיתכן לפעמים שהספר שלפניו היה חסר, או שהיתה לפניו מהדורא אחרת, אבל בדרך כלל אשתמיטתיה מרוב גודל המלאכה שהיתה לפניו, שהרי לפרקים [אמנם רחוקים] אפילו שיטת הרמב"ם עטרת תפארת הפוסקים (כלשונו בבית יוסף חושן משפט סימן ר"ז ד"ה כתב הרשב"א) שהוא אחד משלושת העמודים שיסד עליהם את ספריו בית יוסף ושלחן ערוך, נעלמה מעינו הזכה, כגון שהעיר כבר השיירי כנסת הגדולה אורח-חיים סימן קכ"ח בהגהת הטור אות ה', ובבאר היטב אבן-העזר סימן צ"א סק"ח. וכמ"ש גם

אני הדל בס"ד בכמה דוכתי, כגון בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר יורה-דעה הלכות מליחה סימן קל"א אות פ"א. הלכך בנדון דידן נמי, הגם שספר ארחות חיים והמנהיג והאבודרהם, שהם מראשי המדברים בעניין זה, מצויים היו תדיר על שלחנו של-מרן הבית יוסף, והביאם מאות פעמים בספרו. מכל-מקום בנדון דידן אשתמיטתיה שלא מדעת. וכבר העלה השדי חמד בכמה דוכתי, כגון בכללים מערכת הלמ"ד אות ט', דאשתמיטתיה היא לשון נקייה ודרך כבוד:

אם-כן אפילו תימא דסכינא יש כאן, חריפא בודאי אין כאן. ואיך אפשר לכתוב שלא חשש כלל לסברת החולקים, כאשר לא הזכירם ולא ראם. אדרבה אולי אם היה רואה, היה חושש להם. כעין שחזר בו מהרי"ץ כשראה בארחות חיים שיש דעות שלא לברך. [הגם דלא דאמי ממש, כי במקומו של-מהרי"ץ היה המנהג שלא לברך קבוע]. וכל-שכן לדידן שמצאנו עוד ספרים וסופרים דסבירא להו הכי, שאפילו מהרי"ץ לא ראה אותם. וכדאשכחן בעלמא שרבים מהאחרונים סוברים לומר אילו ראה מרן הבית יוסף סברת ראשונים שכתבו להיפך היה חוזר בו, ולכן כתבו שאין לפסוק כמותו כשלא היו דברי הראשונים לנגד עיניו, כיעויין להחיד"א בשו"ת חיים שאל חלק א' סימן נ"ו, ובשו"ת שערי רחמים (פראנקו) חלק א' אבן-העזר סימן י"ג דף כ"ג ע"א בשם מהר"ם פארדו, ובשו"ת ימי יוסף (ידיד הלוי) יורה-דעה סימן ח', ובארץ החיים (סתהון) קונטרס הכללים כלל ד'. והכי אית ליה להחזו"ע עצמו, כגון בפתיחתו לשו"ת יבי"א חלק ה'. [ועיין מ"ש על זה בס"ד בקונטרס אמרת ה' צרופה הנדפס בפסקי מהרי"ץ סוף חלק ב', סימן י"ב דף תקמ"ו ד"ה חזינן, ובשו"ת עולת יצחק חלק א' סימן ע"ב בדין יולדת שלושה ימים קודם יום הכפורים, ובעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר הלכות שבת סימן ע"ב אות ז']. וכיוצא בזה כתב מרן גופיה בכללי הגמרא דף ס"ו ע"א, דאע"ג דהלכתא כבתראי, מכל-מקום היכא "דאפשר" שלא ראה פוסק אחרון דברי קודמו, אין שומעים לאחרון, דשמא היה חוזר בו ע"כ. קל וחומר היכא דודאי לא ראה. וכל שכן בנדון ספק ברכות להקל. ונקיטינן דאמרינן ספק ברכות להקל נגד מרן כנודע, ואכמ"ל. ובפרט אילו היה רואה דברי הרד"א, דמשמע מנייהו שמנהג ספרד בזמנו שלא לברך כדלעיל פרק ח' ד"ה והגם, והרי הוא היה בקי במנהגים כפי שהעיד מרן עצמו בבית יוסף

אורח-חיים סימן תכ"ה, ומהרי"ץ בעץ חיים חלק ב' בהקדמתו לסדר אגדתא דפסחא לגבי ברכת ארבעה כוסות, ובחלק ג' סדר מוסף דכיפורים דף צ' ע"ב ד"ה ודע. ועיין מ"ש שם בס"ד בפרי עץ חיים על אגדתא דפסחא מהדורא שנייה אות כ"א דף קכ"ב. אמנם לדידהו שנהגו לברך, יש להם על מה לסמוך, כי הכלל הוא דלא אמרינן ספק ברכות להקל במקום מנהג, וכדלקמן פרק כ"ב. אבל לדידן, כל-שכן דשפיר עבדינן, נמלטנו מן הספק, ופטירי ועטירי אנן מכל ערעורי. ואם-כן על מה ולמה, החריד עלינו הרב הטוען, את כל החרדה הזאת:

ואין זה עניין למה שכתב מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן רנ"ב שאף אם לא נזכרו החולקים בבית יוסף אפילו הכי כל סתום לא עממוהו וסוד ה' ידע וכו' יעו"ש, כי זהו דוקא כשכתב עכ"פ בשלחן ערוך בלשון יש אומרים או יש מי שאומר, שיש גילוי שהרגיש בסברא החולקת הגם שלא מצא אותה בספרים. ורמז לנו בזה שאין הלכה זו מוכרעת ומוחלטת. מה שאין כן הכא שכתב בסתם לברך, דוק והבן:

ומסתמא היו בזמנו של-מרן הבית יוסף גם בין הספרדים כאלה שלא נהגו לברך על נר יום-טוב. אבל כיון שבאותה שעה לא מצא להם מקור, סבר הא ודאי טעות הוא. [אי נמי לא שמע כי יש נוהגים שלא לברך. ואל תתמה על כך, כי כיוצא בזה מצינו לו לגבי סדר התקיעות במוסף ראש השנה, וכמ"ש שם המאמר מרדכי בסימן תקצ"ב ריש סק"א יעו"ש ודוק. הערת בני הרה"ג משה שליט"א]. ומדכתב דהכי עמא דְּבַר, רק לגבי ברכת נר שבת, ולא לאחר מכן לגבי יום-טוב ויום הכפורים, כדלעיל פרק א' ד"ה ומקורותיו, יש מקום לדקדק שהרגיש והבחין דביום-טוב וכל-שכן ביום הכפורים, אין המנהג קבוע וידוע. ולומר שראה דעות החולקים שלא לברך, ולא העלה אותן מפני שהירושלמי נגדו, הא ודאי לא יעלה על הדעת, מלבד שאין זו דרכו. כי הדבר פשוט שיש מקום לומר דסבירא להו שהבבלי חולק על הירושלמי כמ"ש מהרי"ץ, אי נמי תירוץ אחר, כי שערי תירוצים לא ננעלו:

ולא זו בלבד, אלא אף כל רבוותא בתראי שהביא (ושלא הביא) הרב הטוען שליט"א, שלא לברך, כדלעיל פרק ז', הרי הם לא דרשו וחקרו בעיקר דין זה אם אכן צריך לברך על נר של-יום-טוב. אלא שכך היה מקובל המנהג בידיהם במקומותיהם, ולא נולד להם שום ספק בזה, יען כי כן כתוב בפשיטות

בבית יוסף בשם רבנן קמאי, וכולם לא ראו דעת החולקים. נמצא שאין כאן הכרעה ופסק-דין מצידם של-אותם אחרונים לברך:

פרק תשעה-עשר

דברים מהירושלמי המובאים רק בראבי"ה ואור זרוע ותלמידיהם, אינם מעיקר הירושלמי, אלא הוספה מאוחרת (הסגה כ"ט) ♦ ידיעה זו ישנה כבר בהערות על ספר הראבי"ה (הסגה ל') ♦ ברייתא דמסכת נדה ♦ קבל האמת ממי שאמרו ♦ מקום הניחו לו להתגדר ♦ רבנים וחוקרים ♦ יש מאמרים ועניינים בבבלי ובירושלמי שהביאו קדמונינו חכמי תימן, ואינם לפנינו ♦ אילו נזכר בירושלמי לברך על נר של-יום-טוב, לא היה נעלם מכל הגאונים והראשונים ♦ הגאונים הזכירו רק ברכת נר של-שבת ♦ אין רשות להוסיף ברכות אחרי חתימת התלמוד ♦ דברי מהרי"ץ צודקים ממה-נפשך (הסגה ל"א)

וברי שלא להיתפס בריעותא דטענתא דא, הוסיף לכתוב הגאון שליט"א בחזו"ע בזה"ל, ואעפ"י שלא נמצא בירושלמי שלפנינו, ידוע כבר שהרבה מאמרים מהירושלמי שהיו לנוכח עיני רבותינו הראשונים, נאבדו מאתנו, וכמה מהם הוזכרו בהגהות הגאון רבי צבי הירש חיות למגילה דף יב: ע"ש. ולכן אין לזוז מפסק מרן השלחן ערוך ע"כ:

חשב במחכת"ה לרפא שבר גדול זה על נקלה, ולשיטתו היה יכול לציין גם לספרו של-מהר"ץ חיות הנזכר אמרי בינה סימן ב', ולעוד ספרים וסופרים שכתבו כן כגון החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק א' סימן ח' כ"ה ול"ב. וספר אהבת ציון וירושלם, ובחומת ירושלם הנדפס בתחילת התלמוד הירושלמי דף ד' ה'. ברם תוהנא, היאך נעלם מעיניו הברדולת, דלאידך גיסא אשכחן שירושלמי המובא רק בדברי הראבי"ה ואור זרוע ותלמידיהם מארצות אשכנז, ולא בדברי שאר גדולי ישראל שדנו באותו נושא, אינו הירושלמי העיקרי והאמיתי, אלא הוספות רבות נכנסו בו מחכמים מאוחרים, כמו שציינתי כבר המקורות לכך באגדתא דפסחא פרי עץ חיים מהדורא שנייה אות ק"ד דף רי"ד ד"ה וזאת לדעת. ודוגמא אחת לזה הבאתי מכף החיים למהרי"ח סופר סימן נ"ו סק"ד בשם רבינו האר"י לעניין האומרים שצריך לעמוד בקדיש [כמנהג מהרי"ל והאשכנזים] ומביאים ראיה מהירושלמי, שהלשון הוא מוטעה,

ואינו מתלמוד ירושלמי עצמו, אלא הגהת איזה חכם היתה יעו"ש. והלכה למעשה נוהגים כך גם הספרדים שלא לעמוד בקדיש, וכן התימנים. ולדוגמא בנדון דידן, התוספות בשבת דף כה: ד"ה חובה, הביאו חילוקי דעות אם לברך על הדלקת נר בשבת יעו"ש, ולא הזכירו שמפורש בירושלמי לברך, אעפ"י שהביאו מדברי הירושלמי במקומות אחרים יותר מאלף פעמים. וכיוצא בזה שאר הראשונים שכבר הזכרנום:

והרי הרב הטוען עצמו, ציין לראבי"ה סימן קצ"ט, כדלעיל פרק ז'. ואם-כן היאך לא שת ליבו לראות ידיעה זו, בהערות המוציא לאור שם (באותו הדף, שהוא דף קס"ג סוף אות י') כי אין ספק שהראבי"ה והאור זרוע, שמהם שאבו גם המרדכי והגהות מיימוני, העתיקו את המאמר מספר ירושלמי, שהוסיף הדין בירושלמי על-פי הגאונים. וציין להערותיו לעיל מינה סימן י"ב אות י"ז, שכבר הוכיח בראיות כמעט הנדסיות, שלפני חכמי אשכנז וצרפת הראשונים, היה ירושלמי אשר נקבצו ובאו לתוכו הרבה הוספות וכו'. ואת הירושלמי הזה, אכנה ספר ירושלמי יעו"ש. ואם תרצה ללמד זכות ולומר שלא רצה הרב הטוען לסמוך על דבריו, לפי שהוא נמנה מכת החוקרים. הלא בגדולה מזו הוא עצמו סמך עליו בשו"ת יבי"א חלק ו' סימן כ' אות ג' לפקפק על ברייתא דמסכת נדה, אף שהם אכן דברים זרים נגד הראשונים כמלאכים, וכמו שהארכתי בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות נדה סימן ח' ס"ק ע"ב דף שכ"ו ד"ה ויחרד. אבל כאן לענ"ד לפום רהטא הם דברים המצודקים מצד עצמם, על-כל-פנים לגבי חלק מן המאמרים, ונקיטינן דצריך לקבל האמת ממי שאמרו, כיעויין מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך ריש פרשת בחוקותי על פסוק אם בחוקותי תלכו ד"ה ואעיקרא:

ולכל-הפחות היה לו להעיר ולרמוז למעיין שיש אפשרות כזו, ולא לנעול בפניו את הדלת. ואם יש למאן-דהו ראיות לסתור דברי בעל ההערות על הראבי"ה, כפי שאכן הר"ד דבליצקי שליט"א בהקדמתו לספר הראבי"ה שבהוצאתו החדשה (בני-ברק ה'תשס"ה, מִדף י"ב) חלק עליו ועל הנמשכים אחריו, אדרבה. ספרין פתיחו, וכותלי בית-המדרש יוכיחו. וכמעט שעברתי על דבריו, ונראה לענ"ד כי אין בהם די השב. גם לא היה צריך להאריך להוכיח שהראבי"ה גופיה סבירא ליה שזה ירושלמי אמיתי, כי מי הכחיש זאת. והרי בעל ההערות יכול להשיב, דדאמי להא דחולין דף ו':

אפשר בא אסא ולא ביערו וכו' אלא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו וכו', כדאשכחן כמה עניינים כי האי גוונא. ובפרט ששאר הראשונים שלא הביאו דברים אלו, מסייעים אותו. על-כל-פנים הוצאה חדשה זו, לא היתה לפני הרב הטוען, שהיא לא נדפסה אלא לפני שלוש שנים. והערתו זו, הרי נדפסה כבר בשו"ת יחו"ד לפני כ"ט שנים. ואגב אורחא, טוב לדעת כי גם לפני מהר"ז הרופא שהוא מקדמונינו חכמי תימן נע"ג, היו מאמרים ועניינים בירושלמי ואפילו בבבלי, שאינם לפנינו. וכבר כתבתי בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר הלכות יבום וחליצה סימן ר"י אות נ' ד"ה ומובן, שאולי הם נוספו מרבנן סבוראי:

ולא עוד אלא שגם בין הרבנים נשמעה כבר הערה זו בנדון דידן. כי מלבד דברי רבינו האר"י שצינינו, יעויין עוד בעתים לבינה (להגר"י שור אב"ד קוטב, מחבר שו"ת דברי יעקב ושאר ספרים) על ספר העתים להר"י ברצלוני, דף י"ט אות צ"ז, שהביא בשם מהרי"כ שאילו היה זה נמצא בירושלמי, לא היה נעלם מכל הגאונים הראשונים, ולא היה רבינו משולם חולק וכו'. הגם שסיים כי היה לפני האור זרוע הירושלמי בתוספת מרובה מאשר אצלינו וכו' יעוש"ב. ודברי אמת ניכרים, וחלילה לכפות עליהם פסכת. כי תורתנו תורת אמת, ורחוקה מפלסתר. ובפרט שהראב"ה והאור זרוע הם היחידים שמרבים להביא עניינים מירושלמי שאינם לפנינו. אמנם צריך להעיר כי מה שכתב בהערות לראב"ה, שנכנסה תוספת זו לירושלמי מהגאונים כדלעיל, הוא לפי מה שהקדים שם שמקור ברכת נר שבת "ויום-טוב" הוא בתשובת רב נטרונאי גאון וסדר רב עמרם גאון יעו"ש, ולא דק. כי הם הזכירו שבת בלבד, ונר יום-טוב לא עלה על דל שפתותיהם:

מיהו אף אם תמצי לומר שהוסיפו זאת באשכנז על-פי הגאונים, אי נמי שהגאונים עצמם בדורם הכניסו תוספת זו של-ברכת נר יום-טוב בירושלמי, דברים שלא נמצא להם שום מקור [וגם רב אחאי שהוא מראשי הגאונים, חולק על כך אליבא דספר המנהיג, כדלעיל פרק ט' ד"ה ואשתמיטתיה], אפילו הכי לא יעלה לנדון דידן מזור. משום דאינהו אזלי לשיטתייהו שרשות להוסיף ברכות אפילו אחרי חתימת התלמוד, כידוע ממה שתיקנו הגאונים ברכת אשר קידש עובר במעי אמו, וברכת בתולים, ויראו עינינו, וכיוצא בהן, והארכתי על זה בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ

חלק א' הלכות ברכות השחר ס"ק כ"ב מדף פ"ז. נמצא דלפום מאי דנקיטינן שאין לברך ברכה שלא נזכרה בתלמוד, הוא הדין לנדון דידן. ועייין עוד לקמן פרק מ' ד"ה והנה, הערה א':

וביון שכן, החזו"ע עצמו יודה (ר"ל צריך להודות) שיש לזוז מפסק השלחן ערוך, היפך מסקנתו דלעיל, שאינה אלא מפני שהיה בטוח כי מאמר זה נאבד מאתנו. ונמצא ממה נפשך שדברי מהרי"ץ צודקים. כי אם אכן זה מהירושלמי האמיתי, היה לו להרמב"ם להביאו, ומדלא הביאו שמע מינה דלית הלכתא כוותיה. ואם אינו מהירושלמי האמיתי, ממילא אין לחולקים בסיס להישען, ולא ייספון למשדי גירי:

פרק עשרים

מהרי"ץ תופס כהרמב"ם נגד השלחן ערוך, רק במקום שמנהיגנו כדברי הרמב"ם ♦ בדברים שנוקקים להוראת חכם, ההוראה היא על פי השלחן ערוך ♦ השופט אשר יהיה בימים ההם ♦ מנהג אבותינו בידינו ♦ גם הספרדים והאשכנזים לא שינו מנהגייהם מפני השלחן ערוך (השגה ל"ב) ♦ מרן עצמו לא נתכוון לשנות המנהגים ♦ תשובה לטענת הרב רביד הזהב, מהלנו ולראשונים ♦ החולקים אינם יורדים לסוף דעתו של-מהרי"ץ ♦ האם יש הבדל כשהרב המגיד כותב על הרמב"ם רבינו, או המחבר ♦ סגנון המחבר, אינו זלזול ♦ כינויי מהר"י קארו, מרן, המחבר, רבינו ♦ מהרי"ץ, הוא הגדול והגאון שברבני תימן (השגה ל"ג) ♦ הוראות מהרי"ץ והכרעותיו, נתקבלו בכל ארץ תימן, כמרן הבית יוסף והרמ"א, והולכים לאורם כהלכה למשה מסיני (השגה ל"ד) ♦ מהרי"ץ, מאריה דאתרין, אביר הרועים, ורבן של-כל בני גולת תימן ♦ כל סתום לא עממוהו מכל ספרי הפוסקים ♦ מי היו רבותיו של-מהרי"ץ ♦ מעלת חיבורו זבח-תודה ♦ מהרי"ץ תלמיד-חבר למהר"ד משרקי ♦ משקל חכמת הפוסקים זה לעומת זה (השגה ל"ה) ♦ הגרעק"א וספר נטע שעשועים ♦ עומק העיון ♦ מהרד"ם בעל שתילי זיתים ושו"ת רביד הזהב, וחלק מהשו"ת הן מאת בנו מהר"י משרקי ♦ אין להניח הוראת הפוסקים המפורסמים ♦ בדין דם טיפה כחרדל שאוסר בבדיקת עד

נמשך בס"ד לפרק את הטענה הבאה בדברי החזו"ע וז"ל, וכבר כתב אחד מגדולי רבני תימן בשו"ת רביד הזהב סימן כ"ו, שאעפ"י שבדורות

הקודמים החמירו שלא לאכול חמאה של-גוים בפסח, משום שנהגו כדעת הרמב"ם שסובר חוזר ונייעור, מכל-מקום בדורות אלו ובדורות שקדמונו הולכים בעקבות הוראות מרן ז"ל, וכמו שנאמר (בראשית מ"א, נ"ה) לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו. ואע"ג דאתריה דהרמב"ם הוא, מכל מקום כבר פשט המנהג לפסוק כדעת מרן בכל מקום, וכמו שפשט כן המנהג במצרים ובארץ הצבי ובמערב, שכולם אתריה דהרמב"ם ניהו, ואעפ"כ הולכים אחר פסקי מרן, שהוא רבן של-כל בני הגולה, וכמו כן במקומותינו אנו הולכים אחר פסקי מרן והכרעותיו עכת"ד ע"כ:

זאת נשיב, גם אנחנו כבר כתבנו בקונטרס כללי מהרי"ץ (שנדפס בפני עצמו, וגם בשלחן ערוך המקוצר אורח-חיים סוף חלק ג' דף ש"כ) שכל המקומות שתפס בהם מהרי"ץ כהרמב"ם, אינו רק מכח הכרעה בדין בלבד, אלא העיקר בצירוף שהמנהג הוא כדבריו, הא לאו הכי לא. נמצא שרק בדברים שנוקקין בהן להוראת חכם, אנחנו מוריין על פי השלחן ערוך, כי הוא "השופט אשר יהיה בימים ההם" (דברים י"ז, ט). אבל במנהגים נשאר כפי הכלל של-"מנהג אבותינו בידינו". כמו כן הספרדים והאשכנזים לא שינו המנהגים שבידיהם מפניו כנודע, ומרן עצמו לא נתכוון לשנות המנהגים. ובה שגו רבים, עד שבשו"ת רביד הזהב סימן כ"ו טען נגד מהרי"ץ בזה"ל, מה-לנו ולראשונים, הא בדורות הללו דקמן ודורות שקדמונו וכו' הולכים בעיקבות מרן ז"ל וכו' אע"ג דאתריה דהרמב"ם היא וכו' עכ"ל. אבל החילוק ברור שבמנהגים אין הולכים בעיקבות מרן, וזהו שיטת מאור עינינו מהרי"ץ המבוארת למעיין המבין בספריו, אלא שהחולקים אינם יורדים לסוף דעתו ע"כ. ועיין עוד מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת האזינו על פסוק שאל אביך ויגדך ד"ה ודבר. ולקמן פרק כ"א ד"ה ומבואר:

ומובן למעיין המבין, מדוע רק כאן כתוב בחזו"ע שבעל שו"ת רביד הזהב הוא מגדולי רבני תימן, ולא לעיל לגבי מהרי"ץ, ליתן הכבוד רק לאשר הוא חפץ ביקרו ומסכים לדעתו. ועיין לקמן פרק כ"ד ד"ה ונפלאתי, ופרק ל"ה ד"ה סוף בשולי הדף, וד"ה ותהי. ואל תשיבני שמצינו כעין זה בדברי הרב המגיד, שכאשר אין דעתו נוחה מדברי הרמב"ם מכנהו המחבר, וכשמסכים לדבריו מכנהו רבינו, כמו שכתב הרב יד מלאכי בכללי הרב המגיד

אות ד'. שכן כבר דחה זאת החיד"א בשם הגדולים, וכתב שזה בכל ייאמר. אלא לפעמים כותב הרב המגיד כך, ולפעמים כך. ולומר מחבר, אינו זלזול חס ושלום ע"כ. והרחיב בזה השדי חמד בכללי הפוסקים סימן ז' אות א', וכתב דמרגלא בפום רבנן קדישי החונים על השלחן ערוך, לכתוב על מרן בלשון "המחבר" כנודע, וחלילה להעלות על לב שהוא שמץ זלזול יעו"ש. רק יש להעיר שזוהי דרך רבני אשכנז, ובכללם המשנה ברורה, לכתוב עליו המחבר, ולא מרן. ולא משום חסרון בכבוד התורה חס ושלום, אלא לפי שלא קיבלו עליהם עול מלכותו והוראותיו, כאשר קיבלו עליהם ועל זרעם רבני ספרד, שזהו פשט הוראת הלשון מרן. אמנם הפר"ח כותב עליו המחבר, והטעם ידוע. והשלחן גבוה והשתילי זיתים כותבים עליו רבינו, ועל-כל-פנים בהקדמת השת"ז ד"ה והנה, הזכיר בעצמו שכל האחרונים אינם קוראים לו אלא בשם מרן, להודיעך כי הוא מרא דארעא וכו' יעו"ש. אמנם לא נתקבל ולא נתפשט גם אצלינו כינוי רבינו, אלא מרן. כי התואר רבינו, כבר נתקבל ונתייחד להרמב"ם, ועיין מ"ש עוד בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות השהיית חמץ בפסח סימן פ"ב אות א' ד"ה כתב:

על-כל-פנים בנדון דידן אי-אפשר להכחיש את האמת הידועה לכל המעיינים, כי מהרי"ץ הוא הגדול והגאון שברבני תימן, ולא ניתן להשוותו לאחרים, אף כי מהר"י משרקי מחבר תשובה זו שברביד הזהב, היה עמו חבר בבית דין שבראשותו. על מהרי"ץ ולא עלי בלתו, כתוב בספר אבן ספיר חלק א' פרק מ"ג דף ק"א ע"ב שהיה רב ואב"ד לגאון ולתפארת, וחיבר כמה ספרים שו"ת ופסקים וכו' ונתקבלו הוראותיו בכל המדינה, כמורן הבית יוסף והרמ"א זצ"ל וכו'. ושמו גדול בכל ארץ התימן, והולכים לאור פסקיו והכרעותיו כהלכה למשה מסיני ע"כ. וכפי הנראה נעלם כל זאת מעיני הרב הטוען. אך ורק על מהרי"ץ נכתב שהוא מאריה דאתרין, אביר הרועים, מרנא ורבנא דמריה סיייעיה ונחית לעומקא דדינא, ומי כמוהו מורה ודאין, רב חילו, ורבן שליכל בני גולת תימן וכו', כמו שהעליתי וציינתי מספרים וסופרים באקדמות מלין לשו"ת פעולת צדיק הנדפס מחדש. ודי בזה. ועיין עוד מ"ש בס"ד בהקדמה לפסקי מהרי"ץ אורח-חיים חלק א'. ואם יטען הטוען שלא כתב זאת על מהרי"ץ מפני שהמפורסמות אינן צריכות ראייה, על זאת אינני משיב:

[ובעל] התשובה הזו שברביד הזהב, הוא הגאון מה"ר יחיא משרקי זצ"ל בן הגאון מהרד"ם בעל שתילי זיתים. אולם כיון שהתשובות שבתחילת הספר (עד תשובה כ"ד) כתבן האב, על כן חשב הרב הטוען שכל ספר התשובות הוא מאת האב (וכן חושבים רבים), וכמו שמצינו לבנו בילקו"י חלק א' הנדפס מחדש דף ט"ז וי"ז שמתשובה זו יצא לטעון נגד מהרי"ץ, שהרי רבו כתב וכו'. וזה כתבנו כדי להעמיד דברים על דיוקם. אולם גם לבתר הכי, טענת מו"ר קיימא, שאין להשוות גדולת מהרי"ץ ובקיאותו ועומק עיונו וחרifותו, עם מהרד"ם זצ"ל, כמבואר למעיין בספריהם. הערת ידידי הרה"ג אורן צדוק שליט"א, ויישר חילו. והדברים ברורים וידועים]:

ובזבח תודה למהרי"ץ סימן ט"ל סוף ס"ק ח"פ שכתב דברים קשים ומרים על הגאון מהרד"ם בעניין מה שהיקל שלא לנקר את הסרכא, ושלא דקדק בדברי התוספות וכו'. ובבארות יצחק שם ס"ק ל"א דף ר"פ ד"ה וראיתי, הבאתי שבנו מהר"י הנזכר כתב בשו"ת רביד הזהב ליישב את דברי אביו, אבל המעיין יראה שדברי מהרי"ץ שרירים וקיימים יעוש"ב. ובכמה מקומות השיג מהרי"ץ בחריפות על דברי מהרד"ם בשתילי זיתים, ודבריו שבשו"ת פעולת צדיק חלק ב' סימן קי"ז כולם השגות על מהרד"ם בראשי בשמים. והרואה יראה בחיבור זבח תודה של-מהרי"ץ על הלכות שחיטה וטריפות, שהוא גדול עשר ידות בכמות ובאיכות על זולתו. וכבר כתב בנו מה"ר אברהם בתשובותיו שבסוף פעולת צדיק סוף סימן א' באופן כללי בזה"ל, ידוע שכל סתום לא עממהו מכל ספרי הפוסקים יעו"ש. אף שמהרי"ץ בילדותו למד לפני מהרד"ם, מכל-מקום למד עוד גם לפני שאר גדולי דורו, כגון זקיני מהר"ץ, ומהר"י צעדי, וזולתם. ופעמים רבות כשהוא מזכיר דברים בשם רבותיו, ברור שאין מהרד"ם בכללם, כי דעתו באותם עניינים לא היתה כמותם. כשגדל מהרי"ץ, נעשה למהרד"ם כתלמיד-חבר. וכשנתעלה ושימש כראש הדיינים, יש שהזמין את מהרד"ם להיות נוכח, כגון בזמן שהשביעו את בעל-הדין, כגון שהבאנו בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חושן-המשפט הלכות שבועת הדיינים סימן ר"כ אות כ"ג ד"ה והעליתי. ודי בזה להאיר עיני מבקשי האמת:

והעיקר שצריך לדעת משקל חכמת הפוסקים זה לעומת זה, ואין הדבר תלוי בספרים אלא במחברים, כגון שאין משקל הגרעק"א כמו משקל ספר

נטע שעשועים, וכל כי האי גוונא. אלא אמ-כן חידשו ראייה נכוחה או סברא נכונה, שאז הנדון מצד הדבר ולא מצד אומרו, למי שיכול להכריע ביניהם בעומק העיון. וכתב הרדב"ז בתשובותיו חלק א' סימן ע"ד וחלק ד' סימן אלף קפ"ז (קט"ז) וסימן אלף שס"ה (רצ"ג), שאין להניח הוראת הפוסקים המפורסמים וכו'. ועיין עוד שם בחלק ב' סימן תתכ"ה ובחלק ג' סימן תקס"ז. וכיוצא בזה העיר מרן הבית יוסף באורח-חיים סימן ס"ו אות ד', ובסימן קל"ה סוף אות ה', שיש לסמוך על הרשב"א יותר מעל המנהיג, כי הוא רב גדול טפי מיניה. ובסימן רס"ח אות י"א העלה בבית יוסף בשם שו"ת הריב"ש סימן מ' שיש לסמוך על ספר המנהיג יותר מעל ספר השולחן. וכבר טמנתי ברמ"ז ההערה דלעיל, בתשובותי עולת יצחק חלק ב' סימן קע"ו ד"ה אם, בדין דם טיפה כחרדל שאוסר בבדיקת עד אפילו ודאי לא הרגישה, דאפילו למאי דנמשך אחרי שיטת המקילין וכו' אבל העיקר כדעת גדולי האחרונים הסוברים שהוא ספיקא דאורייתא וכו' יעו"ב. בינו נא זאת:

פרק אחד ועשרים

מה שקיבלנו הוראות מרן, כשלא נזכר הדבר ברמב"ם, אינה כשמנהגינו היפך ממרן (השגה ל"ו) ♦ כדת מה-לעשות כשהמנהג אינו כדעת רבינו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך

עוד טען הגאון שליט"א בספר חזו"ע בזה"ל, ואף שבשו"ת פעולת צדיק חלק ב' סימן קי"פ וסימן רנ"א סובר שבתע"מ קיבלו עליהם הוראות הרמב"ם, וכמו שכתבו המהרח"ש חלק ב' דף פ"ה ע"א והמהריק"ש חושן-משפט סימן י"ד. וכבר העיד הרמב"ן באיגרת החמדה, שבכל ארצות תימן היו אומרים בקדיש בחייכון וביומיכון ובחיי דמרנא ורבנא הרמב"ם וכו'. ולכן אפילו בדבר שמרן השלחן ערוך חולק על הרמב"ם, יש לפסוק כדעת הרמב"ם שהוא המרא דאתרא ע"ש. אולם זהו כשהדבר מפורש בדברי הרמב"ם שהוא סותר לדברי מרן השלחן ערוך. אבל דבר שלא נזכר בדברי הרמב"ם, ונזכר בדברי מרן, אף בתימן נוהגים כדעת מרן, ואפילו שאר פוסקים חולקים עליו, כמ"ש כל זה להדיא בשו"ת פעולת צדיק חלק ב' סימן רנ"א ע"כ:

ברם לא שייך זה בנדון דידן, שהמנהג פשוט ומקובל בידינו מימי קדם שלא לברך על נר של-יום-טוב, וקבלת הוראות מרן אינה מעלה ואינה מורידה מאומה, וכנודע שאפילו הספרדים לא קיבלו הוראות מרן נגד מנהג קדמון שבידם וכדלעיל פרק כ' ד"ה זאת אשיב, וזה פשוט:

ומבואר כעין זה בשו"ת אבקת רוכל למרן הבית יוסף סימן נ"ד (והיא תשובת מה"ר יוסף ן' צייאח) וז"ל, ואף אם יהיה הרמב"ם ז"ל רב בגלילות הללו, היינו בדבר שנהגו כמותו, אך לא במה שלא נהגו כמותו וכו'. אלא ודאי במה שנהגו נהגו, ובמה שלא נהגו לא נהגו. ומי שירצה להורות להם לחומרא ולבטל מנהגם, לאו כל כמיניה וכו' ע"כ. ומרן הבית יוסף שם בסימן נ"ה שהשיב עליו, אינו חולק עליו בזה, רק השיב לו שאדרבה המנהג באותו נדון כהרמב"ם יעו"ש, ובמ"ש בס"ד לעיל פרק כ' ד"ה זאת. ובספר ארץ החיים (סתהון) קונטרס הכללים סימן ה' הביא לשון השלחן גבוה (באורח-חיים, בכללים שבריש ספרו סימן ט"ו) שכתב בזה"ל, לא קיבלנו עלינו הוראות מרן אלא בדבר שאינו מצוי בקבע ולא נהגו כבר. אבל בדבר שהוא מנהג קדמון לאסור או להתיר, אעפ"י שנתפשטו אחר-כך הוראות מרן, המנהג לא זז ממקומו ע"כ. והביא שם עוד פוסקים שכתבו כן:

במו"כן איתא בחידושים שבסוף שו"ת חן טוב למהר"י בדיחי זצ"ל, בכלל הפיסקאות שלא נדפסו עדיין, ונמצאות בכת"י ק בזה"ל, כתב בספר כפי אהרן תשובה י', דמרן לא קבע פס' [פסקיון] בשלחן ערוך אלא לעיקר הדין מן ההלכה, לא לבטל המנהג שנהגו כדת. וכתב עוד בשם שולחן גבוה אורח חיים חלק א' דף צ' אות יו"ד וסוף אות ט"ז, שכתב, דמנהג קדמון שפשט, קודם שפשטו הוראות מרן ז"ל, אף על פי שאחר כך נתפשטו הוראות מר"ן ז"ל, המנהג לא זז ממקומו עכ"ל:

פרק שנים ועשרים

דין העוקרים ממקום למקום אחר לצמיתות ♦ אין אומרים ספק ברכות להקל במקום מנהג ♦ עירוב עניינים, ותלי תניא בדלא תניא (הסגה ל"ז) ♦

האם קביעת מנהג אצל הנשים, מועילה אף לגבי האנשים ♦ נשים, עם בפני עצמן ♦ מנהג ותיקין וקדמון ♦ מנהגי אבותינו שרירין וקיימין גם בארץ ישראל

ולעניין מה שכתב עוד בזה"ל, ועוד שכל זה הוא דוקא בעודם במקומם, בחצריהם ובטירותם. אבל אחר שעקרו ממקומם ובאו לשכון כבוד בארץ ישראל לצמיתות, על מנת שלא לחזור לחוצה לארץ, בודאי שהנכון שינהגו ככל תושבי ארץ ישראל, בכל ענייני איסור והיתר, ובענייני ברכות. מאחר שידוע שבמקום מנהג אין לומר ספק ברכות להקל, וכמ"ש בשו"ת תרומת הדשן סימן ל"ד. וכן כתבו הגאון רבי חיים פלאגי בספר מועד לכל חי סימן י" אות מ"ח, והגאון רבי יוסף חיים בשו"ת רב פעלים חלק ב' אורח-חיים סימן ז', ובשו"ת מכתב לחזקיהו סימן ב' דף ט"ו סוף ע"ב. ועיין עוד בשדי חמד מערכת ברכות סימן א' אות י"ח סק"ו ע"כ:

לא ידעתי מדוע נתערבו כאן שני עניינים. העניין האחד אודות העוקרים ממקומם למקום אחר, נוגע לדידן התימנים, ועל זה נדון בס"ד לקמן פרק ל"ד ד"ה ולגופו. אך עניין ספק ברכות להקל במקום מנהג, נוגע בעיקר לספרדים ולאשכנזים, שיש לשאול עליהם היאך הם מברכים על נר יום-טוב והרי יש בזה מחלוקת עצומה. ועל זה באה התשובה לנכון על-פי הכלל דבמקום מנהג אין לומר ספק ברכות להקל, וציין לחמישה ספרים. ואני הקטן כבר ציינתי בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות סדר ליל פסח סימן צ"א אות ו' ד"ה ואין, יגעתי ומצאתי יותר מחמישה עשר ספרים:

ובן כתב על נדון דידין בייחוד, באשל אברהם מבוטשאטש ריש סימן רס"ג, דהיכא שכבר הונהג לברך ביום-טוב, פשוט לברך לכולי עלמא. והגם כי מה שהונהג, הוא בנשים, ונשים עם בפני עצמן (כדאיתא בשבת דף ס"ב ע"א) נראה שמועיל קביעת המנהג גם לגבי אנשים וכו' יעוש"ב. דון מיניה דבמקומותינו שלא הונהג, אין לברך, וכשיטת מהרי"ץ. ועיין עוד לעיל פרק י"ח ד"ה אס-כן:

ומדברינו בעיני יצחק שם תבין שגם מהרי"ץ מודה לכלל הזה, דלא אמרינן ספק ברכות להקל במקום מנהג, כי אף הוא העלה כן בתשובותיו פעולת צדיק חלק ג' סימן רנ"ב. וכן הוא עוד שם בסימן י' ובחלק ב' סימן קל"ה אות ג'. אלא שאין מכל זה ראיה לדידן דלא נהגינן הכי. ומי שירצה

לנהוג כן מעתה ואילך, מכניס עצמו בספק ברכות לבטלה. [ואפשר שיש חילוק בינו לבין הרב אשל אברהם דלעיל. דמדברי אשל אברהם משמע אפילו מנהג חדש ושל-נשים, מה שאין כן למהרי"ץ דוקא מנהג ותיקין וקדמון, כדמוכח ממה שכתב בעץ חיים סדר תפילת ליל פסח דף ז' ע"א ובתשובותיו פעולת צדיק חלק ג' סימן רע"ו לעניין ההלל בליל פסח בבית-הכנסת, ואכמ"ל]. ואף שכונת הרב הטוען לטעון שכיון שמנהג ארץ ישראל לברך, ממילא אף התימנים יהיו רשאים לברך, שגם זה בכלל מאי דקיימא לן דבמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל. מכל-מקום תלי תניא בדלא תניא, מאחר דנקיטין שאף בארץ ישראל מנהגי אבותינו בידינו שרירין וקיימין. ופשיטא על-כל-פנים דנדון דידן שאני מנדון הרב אשל אברהם, דהתם מיירי בנשים של-אותה קהילה עצמה. ואעיקרא אנו מערערים על ברכה זו אפילו לדידהו תושבי ארץ ישראל הספרדים, כדבעינן למימר לקמן פרק ל"ז ד"ה והרי, כל-שכן דאנן בדידן:

פרק שלושה ועשרים

כל רבני תימן סוברים שעלינו להחזיק במנהגי אבותינו בארץ ישראל גם בדורותינו (השגה ל"ח) ♦ הרה"ג בעל ויצ"ב לא מצא כלום בעץ חיים מהדורא בתרא, ולא הגיע לידיו הכת"י (השגה ט"ז) ♦ עץ חיים מהדורת הרה"ג שמעון צאלח ♦ הכיבוד והעינוג, הכבוד והעונג ♦ פרסומי ניסא (השגה מ') ♦ בזמן שחיבר מהרש"ח את שושנת המלך, עדיין לא נדפס סידור עץ חיים כלל (השגה מ"א) ♦ בספר ויצ"ב לא כתב כי יוצאי תימן עליהם לברך על נר של-יום-טוב (השגה מ"ב)

ונחזור לדבריו וז"ל, ושוב ראיתי לידידי הרה"ג רבי יוסף צובירי בספר ויצבור יוסף בר חלק ג' דף ק"ו שהביא מה שכתב הרה"ג ר' יחיא צאלח בשו"ת פעולת צדיק הנזכר לעיל, שאין לברך על הדלקת נרות של-יום-טוב, וכתב שמצא בספרו עץ חיים מהדורא בתרא בכתובת יד, דהדר תבריה לגזיזיה, ודעתו שאדרבה יש לפרסם ברבים ולהנהיג שכולם ינהגו לברך על הדלקת נרות יום-טוב, על פי מה שפסק הרמב"ם שמצוות כיבוד ועינוג שנאמרו בשבת, נוהגות גם בימים טובים. ומכיון שמצוות

הדלקת נרות שבת היא מכלל עונג שבת, הוא הדין לגבי הדלקת נרות יום-טוב. וכן כתב הרב הגאון רבי שלום חבשוש בספר שושנת המלך ריש הלכות יום-טוב, שאחר שהביא דברי הרה"ג רבי יחיא צאלח בשו"ת פעולת צדיק הנזכר לעיל, סיים, אולם עיין בסידור עץ חיים כתי"י שחזר בו הרב ממה שכתב בשו"ת פעולת צדיק, והוכיח מדברי הרמב"ם שמצוה להדליק נרות ביום-טוב ולברך עליהם. ובשו"ת ויצי"ב שם הביא שכן כתבו רבני גאוני תימן בספרי התאכליל [צ"ל התכאליל, כדלקמן פרק כ"ד ד"ה ונפלאתי. יב"ן] משנת ה'ת"ג, לפסק הלכה, וכתבו שנוסח הברכה הוא, אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב. וכן פסק הרה"ג מהר"י בשירי. ומוכח שבזמנם היה המנהג פשוט לברך על הדלקת נרות של-יום-טוב. ואחר שהאריך עוד בזה בספר ויצי"ב בדף קט"ו ע"ב ואסף דברי כמה פוסקים שפסקו לברך על הדלקת נרות של-יום-טוב, העלה שגם יוצאי תימן עליהם לברך על הדלקת נרות של-יום-טוב ע"ש. וכל דבריו נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת. ובפרט בדורנו אשר זכו כל (תושבי) [יהודי] תימן לעלות לארץ ישראל ולהשתקע בה, על מנת שלא לשוב עוד לתימן. ולפי זה בודאי שעליהם לנהוג כמנהג ארץ ישראל שמברכים על הדלקת הנרות ביום-טוב, כדעת מרן שקיבלנו הוראותיו ע"כ:

ובמה שסיים נפתח, דלהוי ידיע כי ידידו הנזכר אינו סובר בזה כמותו, אלא דעתו שגם בדורנו (ואף הדורות שיבואו אחרינו) על כל יהודי תימן שבארץ ישראל להמשיך ולהחזיק במנהגי אבותיהם הקדושים, וכמו שהיא דעת כל רבני תימן בפרט, וכל רבני ישראל בכלל, וכמפורסם שכמעט אין מי שמסכים בזה לשיטת הרב הטוען, וישנם כאלה אפילו מבני משפחתו והנלויים אליו. הגם כי כבוד תורתו הרמתה במקומו מונח, שהוא מגדולי מרביצי התורה וההוראה בישראל ברבים, ברשות היחיד וברשות הרבים, כי מן הבאר ההיא ישקו העדרים, ומאיר לארץ ולדרים:

ואשר כתב בשמו, "שמצא" בספרו של-מהרי"ץ עץ חיים מהדורא בתרא בכתי"י וכו', הרואה יראה כי לא נזכרה שם בזה לשון מציאה. אך הוא פרש רשת לרגליו, להבין כביכול שהוא מצא, ולא היא. הדברים נדפסו בעץ חיים [עשרים ותשע שנה, קודם שנדפס ויצי"ב] במהדורא המושלמת

שהוציא לאור הרה"ג שמעון צאלח זצ"ל, וכמו שהקדמנו לעיל פרק ב' ד"ה פיסקא, וספר זה הוא שהיה לפני בעל ויצי"ב כאשר שמעתי מפיו וראיתי במו עיני כי בו היה משתמש. ולמיטב ידיעתנו, ככל הנראה, לא הגיע לידיו שום עץ חיים כת"י כלל, לא מהדורא קמא (זולת מה שנדפס בצילום, הוצאת קרואני) ולא מהדורא בתרא. אדרבה אני הוא שהיצגתי לפניו בזמנו עץ חיים כתי"ק מהדורא בתרא, והיה מתפלא. על-כל-פנים לא רצה להזכירו, מפני שהרה"ג שמעון צאלח שהוא בן-גילו ובן-עירו, היה מצאצאי מהרי"ץ וגבה טורא בינייהו, על-כן כתב הדברים בלשון מטושטשת, באופן שניתן להבין שהוא עצמו ראה הכת"י. וקצת ראיה לזה, ממה שהעתיק כמו שנדפס במהדורא הנזכרת הכבוד והעונג, ואלו בכתבי יד של-עץ חיים (שלנגד עיני) כתוב הכיבוד והעינוג, כמו שהוא ברמב"ם עצמו. [אגב, צריך אמנם עיון, מי חכם ויבן לשו"ן הזהב, מדוע שינה הרמב"ם את הסגנון לכתוב בהלכות יום-טוב בלשון כבד, הכיבוד והעינוג. ועיין לעיל פרק שני הערה ג']. ועוד, שאילו הוא היה המוצא, דעת לנכון נקל שהיה שש ושמח על שהגביה מציאה זו, ומרחיב עליה כמה וכמה שיטין כדרכו:

גם מה שכתב כי אדרבה יש "לפרסם ברבים" ולהנהיג שכולם ינהגו לברך על נר יום-טוב, אלו הם פיטומי מילי מהרהורי ליבו של-מחבר אותו הספר, כמנהגו להשביח מקחו, ועיין עוד מ"ש בס"ד במאמר אשרי האיש פרק ד' סוף ד"ה ולפי, ריש דף ק"ח. ואל תטעה לחשוב כי כך כתב מהרי"ץ. ולא מצינו מצות פרסומי ניסא, אלא **בנר חנוכה** (ולא בנר יום-טוב) ומקרא מגילה וכדומה, כנודע. [והא דאנא נפשאי כתבית בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות ראש השנה סימן ק"י סוף אות ב' לגבי מלך אוהב צדקה ומשפט, שיחזור מהשיבה ואילך בהרהור בלבד, שכדאי לפרסם הדבר, יעו"ש ולעיל פרק ד' ד"ה ולפי. שאני התם שהוא בהיפך, להינצל על-ידי זה מברכה לבטלה. ואעיקרא נדוננו הכא הוא בפרט מצד ששם הרב הטוען בפי מהרי"ץ דברים שלא כתב]:

והא דכתב הרב הטוען לעיל מינה, בשם מהר"ש חבשוש, שבסידור עץ חיים "כתיבת-יד" חזר בו מהרי"ץ, טעותא היא. דמשמע שבסידור הנדפס, שהוא מהדורא קמא, אין כתוב זאת, רק בכת"י. ואף שזה נכון, אבל בזמן שחיבר מהרש"ח את שושנת המלך, שהיא שנת ה'תרכ"ב, עדיין לא נדפס

הסידור כלל, עד שנת ה'תרנ"ד. ואף שזה בחייו, והוא עצמו נכלל בהסכמות המאורות הגדולים רבני גאוני עי"ת צנעא, כפי שנדפסה גם חתימתו בהוצאת הסידור הראשונה, מכל-מקום בזמן כתיבת חיבורו לא הבדיל ביניהם בהדגשה שזה בכת"י, כיון שעדיין הכל היה בכת"י כדבר האמור. ואכן בשושנת המלך לא נזכר כאן כת"י, ואף לא בהעתקת הויצי"ב בשמו. רק הרב הטוען הוסיף זאת מדנפשיה דרך ביאור, כפי מה שחשב. אבל מי שמכיר ויודע בתולדות רבני תימן וספריהם, לא יכשל בזה:

ותמיהא מילתא נמי שכתב הרב הטוען עוד בשם הרב ויצי"ב, כאילו מסקנתו, שגם יוצאי תימן "עליהם" לברך על נרות של-יום-טוב. וכל רואה יראה (שם ריש סימן י"ד) שלא כתב זולת דברי חיזוק לאלה שנהגו מאז, ולאשר ינהגו כן להבא. ותו לא מידי:

פרק ארבעה ועשרים

בכל התכאליל הקדמוניות לא נזכר נר יום-טוב כלל, ובתכאליל המאוחרות נזכר רק בחלק מהם ♦ מעתיקי התכאליל כת"י, יש מהם שהיו תלמידי-חכמים גדולים, ויש מהם פשוטים (הסגה מ"ג) ♦ תכאליל, אל"ף אחרי הכא"ף (הסגה מ"ד) ♦ תכאליל לשון רבים, תכלאל לשון יחיד (הסגה מ"ה) ♦ הבדל בין מנהג פשוט, לנתפשט המנהג (הסגה מ"ו) ♦ לגבי נר יום הכפורים, לא אמרו מהריב"ש והיצי"ב שהמנהג הקדום לברך, אדרבה (הסגה מ"ז) ♦ בתכלאל מהריב"ש כמנהג קדמונינו, כתוב כדברי מהרי"ץ (הסגה מ"ח) ♦ מהר"י בשירי כתב תכאליל שונים זה מזה ♦ בקהילותינו המסורת חזקה מדור לדור, ועושים כפי הנהוג, ולא כפי הכתוב בספרים שלפניהם ♦ יש אומרים שצריך להאריך בתקיעות של-תשר"ת יותר מבשל-תש"ת וכו', ומעשה שהיה ♦ מפי רב ולא מפי כתב ♦ נרות חנוכה למעלה מעשרה טפחים ♦ כשרות צורת אלפי"ן וקופי"ן בספרי קדמונינו

ונפלאתי גם על מה שכתב החזו"ע שליט"א בשם הרב ויצי"ב זצ"ל דף ק"ו וז"ל, שכן כתבו רבני גאוני תימן בספרי התאכליל משנת ה'ת"ג ע"כ, מתרי טעמי. א' חיפשתי שם בכל הדף, ולא מצאתי שהזכיר בספר ויצי"ב בזה לשון רבני גאוני תימן, גם אם כתב כך במקום אחר. אשר

יאמר כי עכ"פ אלו אשר כאן, אינם אלא מעתיקים ת"ח פשוטים, שאין להם שם. [ואפילו על מקצת אותם שהזכיר במקומות אחרים בשמם, מהר"י עֶדְוִי ומהר"י פְּתִיחִי, יש לפקפק, כמ"ש בס"ד בהוספות למענה לשון על סדר ההושענות דף ט"ז]. אלא שהרב הטוען במחכ"ת הגדילם מדנפשיה, כדי שיסבור הקורא כי הם גדולים ממהר"י. לא מינה ולא מקצתה. ועיין לעיל פרק כ' ד"ה אבל. ב' מדבריו של-בְּרַבִּי נִיכַר שאינו בקי מה הם תְּפֹאֲלִיל [וכנראה לא ראה אותם מימיו, ר"ל אלה התכאליל ששרדו רובם ככולם עד היום בכתיב, למאות ואולי גם לאלפים. אגב, המליצה דלעיל, מקורה מהגמרא חולין דף נז. מדבריו של-בְּרַבִּי נִיכַר שאינו בקי בתורנגולים יעו"ש], שאם לא כן לא היה כותב ומדפיס שגיאה זו בספרו זה (וכבר קודם לכן, בטבעת המלך דף קצ"ט ע"ב), תאכליל אל"ף לפני כא"ף. וזוהי השגיאה היחידה (בכתיבה שבחזו"ע) בענייננו. גם מכיון שתיבה זו לשון רבים, ובלשון יחיד אומרים וכותבים תְּפֹאֲלִיל, ולכן הוא עצמו כתב ב"ספרי" התאכליל בלשון רבים, אם-כן היה לו לציין שנות ה'ת"ג ה'ת"י, כמו שכתוב לנכון בו"צי"ב אשר ממנו מקורו. ודוק:

ועוד פליאה יש בדבריו. כי בו"צי"ב נזהר לכתוב הדק היטב, שמהתכאליל דלעיל שמעינן שהיו אז כאלה שנהגו לברך, ומתכאליל נוספים שכתבו זאת בפנים העמוד [לאפוקי תכאליל הקודמים שהעלו זאת רק בצד, אך ו"צי"ב חושש לגלות זאת בהדיא לקורא] וממהר"י בשירי בתכלאל משנת ה'ת"ז מוכח שבזמנם כבר **נתפשט המנהג** יותר כיעו"ש, ר"ל הוסיף להתפשט. ואיך כתב הרב הטוען בשמו, שבזמנם היה **המנהג פשוט** לברך עליהם. אתמהא: **ומעוֹת** כעין זו, שיש להצטער עליה כמו על זולתה, נפלה לפענ"ד גם במה שהביא בספרו בהלכות ערב יום הכפורים דף רנ"ט, שבספר ו"צי"ב מצא ברבים מספרי התכלאל מלפני שלוש מאות שנה, לברך על נר של-יום הכפורים, ושכן כתב הרה"ג מהר"י בשירי בתכלאל שכתב בשנת ה'ת"ז ליצירה. ונאמנים עלינו דבריו שכך היה **המנהג הקדום בתימן**, עיר [הלשון אינו מובן, כי תימן היא ארץ ולא עיר. ועיין לקמן. יב"ן] של-חכמים ושל-סופרים יעו"ש. כי לא מהריב"ש ולא הו"צי"ב מדברים כאן על המנהג הקדום לפי האמת, ואין מהריב"ש אלא כמעתיק את דברי השלחן ערוך, ותו לא מידי. ואם מה שכתב שנאמנים עליו דבריו, קאי על ו"צי"ב, כדמשמע מדכתב עיר של-חכמים ושל-סופרים שהיא ע"ת צנעא, הא ודאי אינו המנהג הקדום כלל ועיקר,

וכדקאמרן לעיל. ואם על מהריב"ש, שהיה לפני כשלוש מאות וחמשים שנה, והמנהג הקדום אינו אלא כלפי זמנינו אנו, הרי מהריב"ש היה בכפר הנקרא רחבה, ולא נודע שם על חכמים וסופרים זולתו כמותו, או דומים וקרובים לו. בכל אופן לא שייך לומר שזהו "המנהג" בה"א הידיעה, כי אינו אלא אצל מיעוט. כל-שכן שאין לכתוב עליו "הקדום". אדרבה מוכח להמעייין בדברי הויצי"ב שם, שהם בסימן ג', שמודה כי המנהג התחיל להתחדש רק אז על פי השלחן ערוך. וכן תראה שם בתחילת סימן ד' שלא היה לו פה להשיב ולהכחיש את דברי מהרי"ץ בתשובתו, כי רק קצת "מקרוב" התחילו לנהוג לברך. ואע"ג דמייירי מהרי"ץ ביום-טוב, כל-שכן הוא לגבי יום הכפורים. זולת שם בריש סימן ה' נתחכם הויצי"ב לטעון, כדרכו בכל כי האיי גוונא, שאנחנו לא נדע איך נהגו מקדם קדמתה, לפני הופעת ספרי הרמב"ם (והשלחן ערוך) לתימן וכו' יעוש"ב, לפי שזה אינו המנהג הקדום שיש לו הוכחות בספרים, אלא קדום דקדום שאין בידינו הוכחה מפורשת, כי לא נותרו ספרים מאז. אמנם לענ"ד פשוט שלא יתכן לומר כי ביטלו ברכת נר יום-טוב ויום הכפורים מאז הופעת ספרי הרמב"ם, מאחר שדברי הרמב"ם סתומים. אלא שמע מינה איפכא, כי מקדם קדמתה לא נהגו לברכן, וכמו שביארנו בס"ד לעיל פרק י"ג ד"ה בשלמא, ודוק:

ג נעלם מעיני הרב הטוען, במחילת כת"ר הרמה, כי בתכלאל אחר של-מהריב"ש עצמו, כמנהג הקדמונים, שנעתק בתימן ויצא לאור בצילום בירושלם ה'תשכ"ד, בדף קפ"ח ע"א, אין הלשון אלא כבתכאליל שהזכיר מהרי"ץ, דהיינו שלא הזכיר רק נר של-שבת. וידוע שהוא כתב עוד תכאליל רבים, ויש מהם הנמצאים עד היום, השונים זה מזה, בנוסחאותיהם ובמנהגייהם ובפרטייהם, לעשות כרצון איש ואיש מן המזמינים ממנו, וכן נהגו שאר מעתיקים. ועייין עוד לקמן פרק ל' ד"ה עוד. [ובדברים שנטה ממסורת אבותינו, דחה מהרי"ץ את דבריו. כגון שתראה בחלק הדקדוק על פסוק "תמים" תהיה וגו' (דברים י"ח, י"ג) שאין התי"ו רבתי בכל התיגאן וכו', דלא כמהריב"ש שנטה לדעת הדפוס בזה ע"כ]. וישנם תכאליל אפילו מאוחרים, שלא נזכר בהם נר של-יום-טוב, כגון שראיתי בתכלאל שבידי משנת ה'תקל"ב ב'פ"ג, כת"י סופר מובהק ודייקן, אף שמביא עניינים רבים משלחן ערוך, מכלל-מקום בנדון דידן לא הזכיר זולת נר של-שבת:

ואעיקרא יש לדעת כי אפילו אותם שהיו בידיהם התכאליל המאוחרים שיש מהם שכתוב בהם לברך, אין זה אומר שנהגו כמותם. כי המסורת בקהילותינו חזקה מאד מדור לדור ובלתי משתנה בקלות כנודע, באופן שאינם עושים מה שכתוב בספר שלפניהם אלא כפי המקובל בידם, ושגור בפי רבים המאמר מפי רב ולא מפי קָתב, וכמ"ש בס"ד באגדתא דפסחא פרי עץ חיים מהדורא שנייה אות כ"ד דף קכ"ד ד"ה ובקהילות, לעניין ברכה על ארבעה כוסות, ובנפלאות מתורתך פרשת קרח על פסוק ואון בן פלת ד"ה ושפתים. כעין זה לדוגמא, למדו בכל שנה ושנה בשלחן ערוך הלכות ראש השנה סימן תק"צ סעיף ב' שצריך להאריך בתקיעה של-תשר"ת יותר מבשל-תש"ת וכו', אבל בפועל השוו את כולן, בכל רחבי תימן, כדעת הגאונים ורבינו הרמב"ם [חוץ ממקצת חכמי העיר רדאע, ששינו את המנהג מקרוב על-פי השלחן ערוך, כפי ששמעתי מפי הרה"ג עזריה בסיס שליט"א] וכמו שביארנו בס"ד בשלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות תקיעת שופר סימן ק"י סעיף י"א. ושמעתי מפי אחד הרבנים הזקנים, כי מעשה היה בעי"ת צנעא שאחד מן התוקעים האריך פעם אחת בתקיעותיו, ונהמו בו כל הקהל, קול גדול ולא יסף. כמו-כן נהגו לכתחילה אפילו השאמי, להניח נרות חנוכה למעלה מעשרה טפחים כדעת הרמב"ם דלא כמרן השלחן ערוך סימן תרע"א סעיף ו', כמ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר סימן ק"כ סעיף ט', כי בבתי מעיקר בנייתם, עשו מקום שקוע גבוה הרבה יותר מעשרה טפחים, להניח שם נרות חנוכה. וכיוצא בזה ברוב ככל בתי-כנסיות. וזאת אעפ"י שהשתילי זיתים עבר על שני עניינים אלה בשתיקה גמורה, דשמע מינה שמסכים הוא למרן. ולא עוד, אלא שבעניין צורת האלפי"ן והקופי"ן שבספרי הקדמונים, קיבלו אפילו תלמידי תלמידיו את הוראת מהרי"ץ להכשירם כידוע, היפך דעת מהרד"ם בשתילי זיתים ובתשובותיו רביד הזהב, וכמ"ש גם-כן בהקדמה למסורת הסופרים דף רכ"ח אות ח'. ומינייהו תדון לענייננו, ולכל כיוצא בו. אף כי אין להכחיש שבודאי היה מיעוט שנהג כמו התכאליל שכתוב בהם לברך על נר של-יום-טוב. אבל ספק אם אפילו המעתיקים עצמם היו נוהגים כמו הספר שהעתיקו לצורך

פרנסתם:

פרק המשה ועשרים

המנהג בתימן אצל רובם, שלא לברך על נר של-יום-טוב ♦ גם הנוהגים לברך, בדרך-כלל האנשים הם שבירכו מלכ מה שלמדו, אבל הנשים לא היו רגילות לכך (הסגה מ"ט)

על-כל-פנים טוב שבויצי"ב בדף ק"ה ד"ה ודע, כתב את האמת לגבי זמנו בזה"ל, בארץ התימן בזמנינו לא היה מנהג אחד בנר של-יום-טוב וכו' רובם לא היו מברכים עליו וכו' ע"כ. הרי לך הודאת בעל-דין, בעל-כרחו שלא ברצונו. [ומה שכתוב בז"ר סימן רס"ג דף קי"ט ס"ק י"א שמנהג רוב השאמי לברך, כפי הנראה לא שת ליבו שהוא היפך דברי רבו הנזכר. או אולי נאמר שהרוב המוזכר בויצי"ב אינו אלא בצירוף הבלדי, אבל השאמי בפני עצמם רובם בירכו. אי נמי מה שכתב ויצי"ב, אינו אלא בעירו צנעא]. ועיין עוד בדברינו לעיל פרק רביעי הערה נ"ח ד"ה מלבד. ולקמן פרק ל"ב ד"ה הרי, ופרק ל"ה ד"ה ותהי:

ובעיקר עדותו שם ד"ה דע, על מנהג מיעוטם, שבערב יום-טוב ראשון שהספיקו הנשים לאפות ולבשל מבעוד יום, הדליקו הן ובירכו, מה שאין כן ביום-טוב שני מפני שאסור להכין מיום-טוב לחבירו, היו טרודות אז, ולכן האנשים הם שהיו מברכים ומדליקים בבואם לבית אחרי התפילה יעו"ש, צריך לעיין כי לפי הרשום אצלי בזכרונותי בשני מקומות, אמר לי הוא עצמו בזמנו, כמה שנים לפני שנדפס ספרו ויצי"ב, שבחזרתם מבית-הכנסת, היו האנשים מברכים להדליק נר של-יום-טוב, על הנר שהיה דלוק כבר, ואפילו ביום-טוב ראשון ע"כ. וכך שמעתי גם מזולתו. ועיין עוד לקמן פרק ל"ו ד"ה והנה. שוב ראיתי מה שכתב הוא עצמו בסכנה"ג (נדפס בשנת ה'תשמ"ו) חלק ב' ריש דף צ"ה. וזה-לך לאות ולמופת, שאפילו אצלם לא היו הנשים מורגלות מאמותיהן בברכה זו במסורת, רק האנשים, שרצו לקיים מה שלמדו בשלחן ערוך:

פרק ששה ועשרים

בעל שושנת המלך, אינו אלא נושא-כליו של-מהרי"ץ (השגה נ'), והיה נוטה לדעת השלחן ערוך והשתילי זיתים ♦ מהרי"ץ הוא גאון רבני תימן, כמוהו לא היה, ואחריו לא קם ♦ בלדי ושאמי (השגה נ"א) ♦ תפילה על גבי אצטבה ♦ ברכה אחרונה על פירות וקליות שלפני הסעודה ♦ חוזר וניעור בפסח ♦ שהשמחה במעונו, משבת שלפני הנישואין ♦ השוואת תארים (השגה נ"ב) ♦ מהרי"ץ גוברא רבה בכל חלקי התורה, ונמנה עם גדולי ישראל ממש

ותמהני טובא נמי על הרב הטוען שליט"א, שכתב על בעל שושנת המלך הרב הגאון מלא, ועל מהרי"ץ בראשי-תיבות הרה"ג. ואין ספק בעיני המבין והיודע, שאין זה במקרה [ועיין לעיל פרק כ' ד"ה ומוכן]. וכי יציבא בארעא וגיוורא בשמי שמיא. הרי מהר"ש חבשוש בעל שושנת המלך הגם שהוא גוברא רבה, מכל-מקום אינו אלא נושא-כליו של-מהרי"ץ. שהלא חיבורו זה דהיינו שושנת המלך, וכן קרבן תודה על הלכות שחיטה, עיקרם אינם אלא תמצית שליקט מחיבוריו של-מהרי"ץ, שו"ת פעולת צדיק וזבח תודה, רק הוא הוסיף מקצת הערות מדיליה אחת הנה ואחת הנה. ובהקדמותיו הפליג במעלתו של-מהרי"ץ, כמו שאר כל חכמי תימן שהכירו בגדולתו על כולם. ומה"ר עמרם קורח בסערת תימן דף י"ט ודף כ"ב בצדק הכתירו בתואר גאון רבני תימן, וכתב שכמוהו לא היה בנפת תימן ואחריו לא קם וכו', מה שלא כתב על זולתו:

וזאת אעפ"י ששני הרבנים הנזכרים לעיל, דהיינו מהר"ש חבשוש ומה"ר עמרם קורח היו נוהגים בנוסח שאמי, הנמשכים דרך-כלל אחר פסקי השלחן ערוך אף כשהם נגד מנהגי קדמונינו, שלא כדעת מהרי"ץ מנהיג הבלדי. ושמא זהו שגרם להשושנת המלך במחכת"ה לכתוב שבסידור חזר בו מהרי"ץ וסובר שצריך לברך, ולא דק בזה כל-כך, מחמת נטייתו לדעת השלחן ערוך והשתילי זיתים. וכן מצינו לו בכמה מקומות, כגון בעניין תפילה על גבי ליואן [כעין אצטבה] שיש לה שלוש מחיצות (עייין שו"ת זכרוני אי"ש סימן ל', ומ"ש בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ חלק א' הלכות תפילה דף קצ"ד סק"א) ובעניין ברכה אחרונה על פירות וקליות שלפני הסעודה

(עיין מ"ש בס"ד בבארות יצחק חלק ה' הלכות דברים הנוהגים בסעודה ס"ק פ"ד דף קס"א ד"ה אמנם) ובעניין חוזר וניעור בפסח (עיין שושנת המלך הלכות פסח סעיף י"ב, ונוה צדיק שם אות ק"א) ובעניין שהשמחה במעונו החל משבת שלפני הנישואין (עיין מ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אבן-העזר הלכות קידושין ונישואין סימן ר"ו אות קט"ז ד"ה אמנם), ודי בזה:

במו"כ הרב בעל ויצ"ב בפרט, נוגע טובא בדבר, כיון שבכל מקום הוא חולק על דרכו של-מהרי"ץ שחיזק מנהגי קדמונינו, לפי שהוא שאמי, ואם-כן אין ממנו שום ראיה. כי זאת לדעת למי שעדיין אינו יודע, שבעבר לא היו חילוקי מנהגים בתימן בלדי ושאמי, אלא אצל כולם ממש, ואפילו במחוז שרעב, כאיש אחד בלב אחד היו מקובלים מדור לדור הנוסח והמנהגים הנקראים בדורות הללו בשם בלדי. ורק מזה כמאתים וחמשים שנה, בעוה"ר נעשה פירוד והיינו לשני מחנות. ועיין לקמן פרק ל"ז ד"ה וכיון. אבל לפני כן, לא היו ביניהם זולת מקצת חילוקים, שאין להם משמעות ניכרת, כמו בכל מקום. וכעין שבזמנינו יש מעט הבדלים בין הבלדי עצמם, ובין השאמי עצמם. ומתמיה טובא, שהחזו"ע שליט"א כותב אותו התואר, הרה"ג, לויצ"ב ולמהרי"ץ, להשוותם כביכול זה לזה, ורב המרחק ביניהם. כי מהרי"ץ גוברא רבה בכל חלקי התורה, ונמנה עם גדולי ישראל ממש. אמנם כבוד התורה יקר בעינינו, אבל כבר נודע מאמר החכם בכגון דא, שהאמת אהובה מן הכל. ובפרט שבמעלות חכמי התורה זה על זה, נפקא מינה טובא לדינא, וכמו שהארכתי בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בהעלותך על פסוק והאיש משה ענו מאד ד"ה ובמסילה:

פרק שבעה ועשרים

שמנים ופתילות שאסור להדליק בהן בשבת, מותר להדליק בהן ביום-טוב
 ♦ שגאיה פשוטה (הסגה נ"ג) ♦ אין ראיה מהתלמוד ומהתוספתא שמצוה

להדליק ביום-טוב, וגם אין רמז לכך מהמשנה (השגה נ"ד) ♦ המדליקים
 נרות ביום-טוב, האם זה בלילה או מבעוד יום כבערב שבת ♦ דעת הפרי
 מגדים שההדלקה ביום-טוב אינה אלא מנהג

וביצד לא שת ליבו הרב הטוען שליט"א, שבספר זה שעליו הוא מסתמך, ומשבח אותו כיון שמסכים עמו, נזדקרה שגיאה פשוטה. שכן כתוב שם בסימן י"א דף קי"ב שיש שורש ועיקר למצות הדלקת נר ביום-טוב שחל בחול, מהתוספתא פרק ב' דשבת הלכה א' ותלמוד בבלי שם דף כד. כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן ביום-טוב, חוץ משמן שריפה וכו' יעו"ש ב. ובמחכ"ת הרי אין שום הוכחה שהמדובר בנר של-מצוה, אלא כדי שלא ישארו בחושך, באופן שאפילו אם היה חול גרידא היו מדליקין אז. וממילא אין יסוד מוסד גם למה שהוסיף שם בסימן י"ב שמצות הדלקת נר יום-טוב נרמזה במשנה שבת פרק ב' משנה ב' אין מדליקין בשמן שריפה ביום-טוב וכו'. [חכם אחד הוסיף על דברינו כאן, דבלאו הכי למסקנת הגמרא משנה זו לא באה אלא לפרש המשנה הקודמת, והכל מיירי בנר של-שבת. ובשלמא לרבה עכ"ל. אבל לענ"ד זה אינו מוכרח, ודוק. ולעת הפנאי, יש לעיין עוד בחידושי הרשב"א ותוספות רי"ד ופני יהושע ושאר מפרשים שם]. ולכל היותר הוא רמז בעלמא. וזו היא דעת כל רבוותא אפילו הסוברים שמצוה או חובה להדליק נר ביום-טוב, שלא נסתייעו מהתוספתא ומהבבלי שם, דשפיר איכא למימר הא כדאיתא והא כדאיתא. והדברים ברורים לכל מעיין, עד שאין צורך להרחיב בהם, אף שהרב ויצי"ב האריך מאד:

והלא הלכות השמנים והפתילות שאסורים בשבת, שייכות אז אפילו בנר שאינו של-מצוה, לדעת מרן סימן רס"ד סעיף א' שפסק דלאו דוקא לנר שעל השלחן אלא גם לכל נר שמדליק בבית, דלא כהגהת הרמ"א שם, ועיין שם באחרונים, ובביאור הלכה שם ד"ה לנר, ובספר המאור להרז"ה, ואבודרהם בפירושו לפרק כמה מדליקין משנה ב' ריש דף קנ"ד, ובמאירי דף פ"ז ד"ה אין, ובתוספות הגרעק"א על המשניות פרק ב' דשבת משנה ב'. שוב ראיתי כי כן כתב רבינו ירוחם בהדיא בספר אדם נתיב ד' חלק א' (דף ל' ע"ב), שהביא ביאור התוספתא דלעיל בזה"ל, כל השמנים והפתילות שאמרו חכמים שאסור להדליק בהן בשבת, מותר להדליק בהן ביום-טוב,

פירוש שמותר לתקן הנר ביום-טוב, חוץ משמן שריפה וכו' ע"כ. והרי זה כמבוא"ר:

הן אמת שבחידושי חתם סופר לשבת דף כד: כתב דמשמע ממאי דתנן התם, אין מדליקין בשמן שריפה ביום-טוב, שהדלקת נרות יום-טוב היא בלילה, אחר שכבר קיבלו עליהם יום-טוב, ולא כמו בערב שבת שבעל כרחם צריכים להדליק מבעוד יום, ושלא כדברי הרבנית אשת הסמ"ע שקראה תיגר על נשי דידן שמדליקות בליל יום-טוב [כדאיתא בהקדמתו לספרו פרישה ודרישה בתחילת יורה-דעה], כי מה הבדל בין שבת ליום-טוב, ולפי הנזכר לעיל מוכח שלא כדבריה. דאי לאו הכי, הרי בודאי אפשר להדליק בשמן שריפה מבעוד יום וכו'. אלא ש"ל דלשיטתה אזלא וכו' יעוש"ב. והובאו מקצת דבריו בשו"ת יחו"ד חלק א' דף פ"א, ושם דף ע"ט בתחילת התשובה ד"ה במסכת [כאילו הם דברי עצמו, ועיין לעיל פרק ו' ד"ה וכמדומה]. וכן שם דף פ"ב בסוף התשובה העלה בשם שו"ת מנחת שמואל סימן ל' שבליל יום-טוב כיון שלדעת הרבה פוסקים עיקר הדלקת הנרות משום סעודה [ועיין לעיל פרק י"ז ד"ה ויש] יפה עושות הנשים שמדליקות בעת שנכנסים לסעודה. וכן כתב בשו"ת ספר יהושע סימן י"ט שהמשנה בשבת שם אין מדליקין בשמן שריפה ביום-טוב, משמע דמיירי בנר של-חובה, שמצוה להדליק ביום-טוב, והדלקת נרות של-יום-טוב בלילה יעוש"ש:

גם בספר חובת הדר על הלכות מזוזה פרק ג' דף כ"ט ד"ה ומכל-מקום, ראיתי שכתב, דביום-טוב מוטב לאחר ולהדליק בלילה, ובאמת כן נוהגים. וכן משמע בשיטת הראשונים בסוגיא דאין מדליקין בשמן שריפה שבת דף כג: יעוש"ש. ומפורש הדבר במאירי שם דף ק"ה ד"ה כבר בזה"ל, אין דרך להדליק ביום-טוב בעוד יום, אך יש שם נוסחא אחרת אין "צריך". ושם בדף ח"פ ד"ה אין איתא, בערבי ימים טובים אעפ"י שמדליק מבחול, יש לאסור וכו' ע"כ. ועיין עוד שו"ת פרי יצחק (בלאזר) חלק א' סימן י', ושו"ת שואל ונשאל חלק ה' אורח-חיים סימן קי"ב אות ד', ושו"ת מנחת יצחק חלק ג' סימן נ"ג אות ח', ושו"ת ציץ אליעזר חלק ו' סימן י' אות ז', ושבות יצחק (דרזי) דיני נר שבת פרק ו', ובמ"ש בס"ד לעיל פרק י"ד ד"ה ואל, ופרק י"ז ד"ה ואפשר. ולקמן פרק ל"ח אות ח' ד"ה אם כן:

אך מסתברא לענ"ד שכל זה בהנחה מוקדמת שנרות יום-טוב הם של-חובה או מצוה, כמנהגם. אבל הם לא הוכיחו מזה נגד הסוברים שאינם של-מצוה, כי לזה אין הוכחה. וז"ל החתם סופר שם, אע"ג דלעיל [דף כג:]: מפורש דטעמא דמתניתין קמייתא קמפרש, מאי טעמא ולא בשמן שריפה וכו', מכל-מקום פשטא דמתניתין מיירי מהדלקת יום-טוב וכו' ע"כ ודוק. ועיין עוד שבת דף מה. מניחים נר על גבי דקל בשבת [ר"ל מערב שבת, שימשיך לדלוק בשבת], ואין מניחין נר על גבי דקל ביום-טוב. ובדברינו לעיל פרק י"ד ד"ה ואל תשיבני, ולקמן פרק ט"ל ד"ה ומיספקא:

וחידוש כתב הרב פרי מגדים בספרו ראש יוסף על מסכת שבת דף כד: שהדלקת נר ביום-טוב אינה אלא מנהג, ושאני מנר שבת שהוא חובה וכו', ומשמע אם-כן דמברכין על מנהג, כמו הלל, עיין רבינו יונה פרק היה קורא וכו'. ויש לראות לטעם הרמב"ם בפירוש המשנה פרק במה מדליקין דאורו חשוך וחלוש ויניח ויצא [עיין לעיל פרק ט' ד"ה וראית], ליחוש ביום-טוב נמי. וי"ל דחובה שאני, ויום-טוב לא הוה חובה. ואפשר משום הכי נקיט הרמב"ם בפירוש המשנה מצוה, ובחיבורו פרק ה' חובה [עיין לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה ונימוקן] לומר דא"נ מצוה, חיישינן לשמא יצא. ושאני יום-טוב דמנהגא לחוד וכו' עכ"ד. נמצא לדבריו בודאי שפיר לא מברכין אַנר דיום-טוב, משום דאנן נקיטינן דאמנהגא לא מברכין, ועיין מה שהארכתי בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות שמחת-תורה דף ש"ע ס"ק פ"ה. ועיין עוד לעיל פרק י"ז ד"ה וכפי, ולקמן פרק ל"ח אות י"ד ד"ה אליבא:

וביוון לעיקר דברי הראש יוסף, הגר"ש קורח שליט"א בעריכת שלחן חלק ב' דף ק"פ שהדלקת נר ביום-טוב יסודה במנהג גם לדעת מרן, מדנקט בסימן רס"ג סעיף ב' "חייבים" להיות בבתיהם נר דלוק בשבת, מה שאין כן בסימן תקי"ד סעיף י"א נקט "המדליק" נר של-יום טוב צריך לברך, דמשמע שאינו חובה אלא למי שנוהג להדליק. ודבר ברור שהעתיק מרן אות באות לשון הירושלמי המובא בהגהות מיימוני המדליק נר ביום-טוב צריך לברך וכו' יעו"ש"ב. ואכן זהו סגנון הירושלמי בכל כגון דא, כיעו"ש בפרק הרואה, העושה סוכה לעצמו, אומר ברוך אשר קידשנו במצוותיו וכו'. התורם והמעשר אומר ברוך אקב"ו להפריש תרומה ומעשר וכו'. השוחט צריך לברך וכו'. המל צריך לברך וכו'. והרי שם בירושלמי לפי גירסת הגהות מיימוני (והראב"ה

והאור זרוע) גם-כן היה כתוב המדליק נר ביום-טוב, ומסתברא שאפילו לגבי נר שבת היה כתוב נמי התם בהאיי לישנא. על-כל-פנים ברור שאין הכרח שהירושלמי סובר שזהו רק מנהג, וממילא נילף למרן. ומה גם שמרן עצמו כתב שם בסימן רס"ג סעיף ה' בזה"ל, גם ביום-טוב צריך לברך וכו' ע"כ:

פרק שמונה ועשרים

ביאור נפלא בחילוף הגירסאות במשנה, אין מדליקין (ב) שמן שריפה ♦ התנא רמז לנו בשינוי הלשון, שאין מצוה להדליק נר ביום-טוב ♦ אודות המשניות של-מהרי"ץ ♦ מנהג אמירת פרק במה מדליקין, וכל סדר הקבלת שבת

והאיר השי"ת את עיני, להבין בזה חילוק דק שנפל בחילוף הגירסא במשנה זו, ששגור כיום גם בפ"ל בני קהילותינו על פי הש"ס הנדפסים לומר אין מדליקין בַּשֶּׁמֶן שריפה ביום-טוב. אבל בספרי קדמונינו כת"י עם פירוש המשנה לרמב"ם כתוב שָׁמֶן שריפה בלא ב"ת. וכבר העירו על זה בשולי סידור תפילת כל פה הוצאת הראח"נ והרשי"ה שנדפס בכמה מהדורות, וכן בסידור תפילת כל פה שבהוצאת ר' חיים מחבוב ירושלים ה'תשי"א דף נ"ז ע"ב בזה"ל, שמן, הכי גרסינן בכל הספרים הקדמונים, וכן במשניות כת"י ישנות ע"כ. והדפיסו כן בגוף הסידור ללא ב"ת. גם בשינויי נוסחאות שבגליון המשניות דפוס וילנא עם עשרות מפרשים, איתא שבכ"ק (דהיינו כת"י קמבריג, שמוצאו מארץ הקדם, ונדפס בשם מתניתא דתלמודא דבני מערבא וכו', כמבואר שם במשניות הנזכרות בתחילת הספר, ושספר זה היה לפני ה"ר יהוסף אשכנזי המובא במלאכת שלמה למהר"ש עדני יעו"ש. וידוע כי ה"ר יהוסף הנזכר, נתכנה בשם תַּנָּא, על-שם עסקו ורוב בקיאותו במשנה, בדור מרן הבית יוסף) שמן שריפה, ולא בשמן:

והנה לא נתבאר טעם החילוק. ולפי האמור זכינו להבין שאם אתה אומר בשמן בבי"ת, משמע ההדלקה הידועה של-מצוה. אבל כשאתה אומר שמן, משמע הדלקה סתם. ודוק. והיצעתי פירוש זה לפני הרבה תלמידי-חכמים, והסכימו לו בשמחה. ויש שאמרוהו מדנפשיהו, אחרי ששמעו ההקדמות דלעיל:

ומשום הכי דוקא הכא לא גרסינן בבי"ת, מה שאין כן בהמשך המשנה לכולי עלמא הגירסא בבי"ת, אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת וכו' וחכמים מתירים בכל השמנים, בשמן שומשמן, בשמן אגוזים וכו'. משום דהתם בנר של-שבת עסיקין. וכן מאי דלעיל בנושא זה עצמו במשנה הראשונה, גרסינן אף בספרי הקדמונים כת"י, ולא בשמן קיק ולא בשמן שריפה, הלא דבר הוא, דמאי שנא. אלא משום דהתם עסיקין בערב שבת, אליבא דרבה, ומטעם שמא יטה [והא דאין מדליקין שמן שריפה ביום-טוב, הגם שאין איסור להטות, גזרו ביום-טוב אטו שבת], אי נמי ביום-טוב שחל להיות בערב שבת, אליבא דרב חסדא, כדאיתא בגמרא התם דף כג: ותניא כוותיה דרב חסדא. דבין כך ובין כך בערב שבת בודאי ההדלקה מצוה. וכן מוכח חילוק זה בהדיא להמעייין ומדקדק ברבינו חננאל על הגמרא שם, שכתב בזה"ל, ולא בשמן שריפה, אוקמה רב חסדא ביום-טוב שחל ערב שבת, דבעי אדלוקי נר של-שבת מבעוד יום ונמצא מדליקו ביום-טוב. ואין מדליקין שמן [כאן לא גריס בבי"ת. יב"ן] שריפה ביום-טוב, דקיימא לן שאין שורפים קדשים ביום-טוב וכו' ע"כ. ואעפ"י שהדיוק הזה בלשון המשנה, אינו מוכרח מצד עצמו, מכל-מקום בשינוי הלשון כאן מהא דלעיל ודלקמן, רמז לנו התנא עניין זה, ללמדנו שאין נר יום-טוב מצוה [בהיפך הגמור מדברי ויצ"ב דלעיל]. והוא דיוק נפלא. וממילא אפשר שהנוסחאות שנוסף בהן גם כאן בי"ת, אין זה אלא שנשתרבב להם אגב השאר שלא בדקדוק:

ובלאו הכי, הרי בהרבה מקומות שנוכרה הדלקת שמן שריפה, הגירסא בלא בי"ת, משום דמיירי דאגב ההדלקה למאור מקיימים מצות שריפתו. כגון הא דתנן בפרק י"א דתרומות משנה י', מדליקין שמן שריפה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ולא נקט בשמן, כיון שאינה הדלקה של-חיוב. אמנם יש להעיר משבת דף כו. אין מדליקין בטבל טמא בחול, אין מדליקין בנפט לבן בחול. ומלשון התוספתא שבת ריש פרק ב', מפני מה אמרו אין מדליקין בשמן שריפה ביום-טוב. וכן הגירסא גם בתוספתא הנדפסת על פי כת"י. לולא שאין בידינו הנוסחאות הבדוקות והנאמנות בתוספתא ובתלמוד שהיו ביד קדמונינו, וכבר העירו הראשונים על שיבושים קשים מזו בתוספתא שבידינו, והמקום ברוך הוא ברחמיו יאיר עינינו:

ומזה שמהרי"ץ לא העלה גירסא זו במשניות שלו, הא ודאי לא קשיא, כי הן מימי חרפו קודם שעמד על דעתו להחזיק ולחזק בכל עוז שיטת קדמונינו נע"ג, כנודע. אלא שאפילו בתכלאל עץ חיים גריס הכי בסדר התפילות בערב שבת. אבל אין לי ספק שאילו היה רואה היה מודה, שש ושמה. ואנחנו שותי מימיו, ממשיכים בעניינו את אשר הוא לא הספיק. וכמו שהארכתי בס"ד בכגון דא במבוא למילי דאבות הנקרא בית אב אות ה' דף ל"ג. לפי שפרק במה מדליקין, לא הובא בתכאליל הקדמוניות, בסדר ערב שבת שיעתיק מהם, כי בדורותיהם לא נהגו לאמרו. ובדורות האחרונים שנהגו לאמרו על-פי הדפוסים, ממילא העתיקוהו בתכאליל כת"י מהם, ולא נחתו לדייקן ולהשוותו לגירסת המשניות הקדומות דידן. והראשון או מן הראשונים, הוא מהרי" ונה צוק"ל, שהעתיק בתכלאל שלו כל סדר הקבלת שבת שבכללו פרק במה מדליקין, מתוך ספר תיקוני שבת דפוס קראקא:

ובבן קם דינא דלדידן דנקיטינן שאין מצות הדלקת נר ביום-טוב, העיקר לגרוס אין מדליקין שֶׁמֶן שריפה וכו', בלא בי"ת. ואפילו תימא שיש גם אז מצוה, כדלקמן פרק ל"ח ד"ה ואחרי, מכל-מקום אינו חובה כבשבת שלפני-כך מברכין דוקא אז עליו. וההבדל הזה בגירסא בא לרמוז על השינוי בדין, שביום-טוב אין מברכים. [אגב, מהרי"ץ בעץ חיים שם דף ק"ב ע"ב פירש, שמן שריפה, שמן תרומה שנטמאת וכו' ואין מדליקין אותה בשבת ויום-טוב וכו'. וצ"ע דהוה ליה למימר ביום-טוב שחל בערב שבת, כמבואר בגמרא ובמפרשים. שוב ראיתי להרשי"ה בהערותיו על עץ חיים שם שכתב, ר"ל בערב שבת שחל בו יום-טוב וכו' ע"כ. וכמו שנדפס גם-כן באור ישראל גליון ו', ניסן ה'תשמ"ט דף ט"ז]:

פרק תשעה ועשרים

תשעה רבנים מחכמי תימן ההולכים בשיטתו של-מהרי"ץ, פסקו ונהגו כתשובתו שלא לברך על נר של-יום-טוב. לעומת שנים בלבד, שאינם הולכים בשיטתו, שסברו כי בסידור חזר בו (השגה נ"ה) ♦ הר"ל נגאר ♦ הרא"ח נדאף ♦ מהר"י יצחק-הלוי ♦ הרשי"ה [יתר חמשת הרבנים, יובאו בפרקים דלקמן]

◆ גם אם כתב מהרי"ץ מתחילה דברים נגד המנהג, דעתו שאין לסמוך עליהם, אלא על מנהג הקדמונים ◆ חתן שיצא מחופתו, אם אומרים לו שבע ברכות ◆ בעניין מה שכתבתי בקטעים מתוך ספר פעמון זהב למהר"י ונה אומרים צו"ץ, גם ביום שאילו היה חול לא היו אומרים תחנון

איך שיהיה, כל הרבנים ההולכים בשיטתו של-מהרי"ץ הלכה למעשה, שמוכן דמשום הכי אינהו נחתי טפי מאחריני למיהב דעתייהו בהכי, כולהו סבירא להו שבתשובותיו הוא שחזר בו מהרי"ץ ממה שכתב בסידור, ואם-כן דעתו שלא לברך, בהיפך מהבנת שושנת המלך וויצי"ב שהביא הרב הטוען. ונביא כאן בפרקים דלקמן, תשעה מהם, שהגיעו דבריהם ומנהגם לידיעתנו:

ראשון בקדש, הר"ר לוי נגאר הסופר זצ"ל, ממעתיקי שמועתו של-מהרי"ץ שבעל-פה בהרבה עניינים מפי תלמידיו וצאצאיו בבית-מדרשו שהיה בבית-הכנסת שלו בעי"ת צנעא, וגם ממעתיקי תורתו שבכתב בתוספת הערותיו [כגון בעניין גילוי ידי הכהנים ופניהם בעת נשיאת כפים, ואכמ"ל. ועיין עוד מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת נשוא על פסוק וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים ד"ה ומשתי. ולקמן פרק ל"ג ד"ה וטענת], שהעיר כאן בגליון עץ חיים של-מהרי"ץ בזה"ל, אמר המעתיק, עיין בשאלות ותשובות הרב המחבר, שפסק על עניין נר דיום-טוב, שלא לברך, ומטי בה משום מנהג ע"ש. ונראה דהעיקר כמו שכתב בתשובות, **וכן הורו לנו בבית-הכנסת שלי-המחבר זי"ע עכ"ל**. הרי לנו עדות נאמנה, שממשיכי דרכו במקומו הנהיגו כן בדרך ודאי, בידעם שזוהי משנתו האחרונה:

שני בקדש, הרב הגאון אברהם חיים נדאף זצ"ל [נלב"ע בשנת ה'ת"ש], מחבר הספרים ענף חיים ושו"ת זכרוני אי"ש ועוד, שהיה ראש קהילת התימנים בירושלם ת"ו, והוציא לאור לראשונה את הספר עץ חיים למהרי"ץ, שכתב בספרו ענף חיים (הסובב והולך על עץ חיים הנזכר) מהדורא בתרא, על דברי מהרי"ץ בעץ חיים מהדורא בתרא בנדון דידן בזה"ל, אמר אברהם ח"ן, עיין מה שכתב הרב המחבר ז"ל בתשובותיו חלק ג' סימן ע"ר, דחזר בו ממה שכתב כאן, והאריך להוכיח במישור דאין מברכין, על-פי המנהג הקדום. וזה תורף דבריו וז"ל, בעניין הדלקת נר בשבת וכיפור ויום-טוב. טעם כל אחד מהם, מחולקים זה מזה וכו'. וביום-טוב כתבו הגהות מימוני בשם הירושלמי לברך על הנר. ואנו לא נשמע מקדם לברך בכל העיר, זולתי

קצת מקרוב. והטעם נראה דלא זכר הרמב"ם כי אם נר שבת דוקא, אשר יאמר כי הוא זה דדוקא נר שבת לא של-יום-טוב וכו'. גם בתכאליל, לא נזכר יום-טוב בכלל ברכות דמצוות זולתי נר שבת (כמו שכתוב לפניך) [ר"ל כמו שהעלה גם-כן מהרי"ץ בגוף תכלאל עץ חיים שלו. יב"ן]. וכאשר תעיין תמצא דהכי הוא, דשאני שבת שצריך להדליק מבעוד יום, דמשחשיכה שבת הוא ואסור, ולכך מצוה להדליק משום שלום-בית. אבל ביום-טוב אין לחוש, דהא מותר להדליק כל עת שירצה, דלא נאסרה הבערה. שוב ראיתי בספר ארחות חיים שכתב, ביום-טוב יש אומרים שצריך לברך, ויש אומרים שאין צריך לברך לפי שאין בו [עיי' לעיל פרק ג' הערה ט"ז] שלום-בית שכל זמן שירצה הוא מדליק עכ"ל. הרי זה מסכים למנהגינו. מה גם דקבע סברתם באחרונה. וזוהי שיטת קדמונינו שלא לברך. ואין לשנות וליכנס בספק ברכה לבטלה. הנראה לענ"ד כתבתי, ואת נפשי הצלתי עכ"ל [עיי' לעיל פרק ג' הערה י"ד]. הנה מזה נתבאר לנו עיקר המנהג, והסכמת דעת הרב המחבר ז"ל דלא כמו שכתב כאן. וכן עיקר. וכמו שכתב הרב עצמו בסדר אגדתא דפסחא, דאעפ"י שכתב איזה דברים בסידור שהם נגד המנהג, מכל-מקום אין לסמוך עליהם רק על מה שמבואר על פי מנהג קדמונים בספר הנזכר, או בתשובותיו יעו"ש, עכ"ל הראח"ן:

ובוונתו בסוף דבריו, למה שכתב מהרי"ץ בתחילת אגדתא דפסחא, אמנם אין הדברים מדוייקים. וגם יש חילוק כי שם כוונת מהרי"ץ לאפוקי מאגדתא דפסחא מהדורא קמא דידיה, מה שאין כן בנדון דידן. ומכל-מקום עיקר הדבר נכון שמהרי"ץ סומך על מנהג הקדמונים, וכן חן להראח"ן על חריפותו להביין ולהביא הדברים לא לפי לשונם וחיצוניותם, אלא לפי עמקם פנימיותם ותכליתם:

ואשר הוסיף הראח"ן שם בזה"ל, ואני הצעיר מצאתי עוד ראייה אלימתא ממה שכתב רבינו הרמב"ם בפרק י"א מהלכות ברכות דין ג' (שכתב) וז"ל, וכן כל המצוות שהן מדברי סופרים וכו', כגון מקרא מגילה והדלקת נר שבת והדלקת נר חנוכה וכו' ע"ש. ומדלא זכר כי אם נר שבת ולא יום-טוב, שמע מינה דאינה בכלל נר שבת ואין מברכין עליו, כיון דאינו חובה מדברי סופרים, ודו"ק עכ"ל הראח"ן. כבר ביארנו בס"ד לעיל פרק י"ג ד"ה ובזה, מדוע לא נסתייע מהרי"ץ מזה:

שלישי בקדש, הגאון מהר"י יצחק הלוי זצ"ל ראב"ד צנעא וכל ק"ק תימן [שבחו מי ימלל, ולמפורסמות אין צריך ראייה], שמיחה ברוצים לברך על נר יום-טוב, כאשר רשום אצלי בזכרונותי שכך העיד בנו הרשי"ה:

רביעי בקדש, בנו הגאון הרשי"ה (הר"ב שלום י'צחק הלוי) זצ"ל ראש רבני תימן בארץ ישראל, מחבר הספרים שו"ת דברי חכמים ודברי שלום ועוד, שכתב בקונטרסו הנקרא ה'בדלי מנהגים של-יהודי תימן (שנדפס גם בספר דברי שלום חכמים דף ר"ס) גבי ערב ראש השנה בזה"ל, הדלקת נר בערבי ימים טוב, אין מברכים עליו, עיין הטעם בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן ע"ר עכ"ל. וכן כתב שוב (שם דף רע"ט) גבי ערב פסח, לא נוהגים לברך על נר של-יום-טוב וכו' ע"כ. ובהערותיו על עץ חיים שנדפסו באור ישראל גליון ו', ניסן ה'תשמ"ט דף כ"א, עמד על הסתירה, שבעץ חיים הוכיח שגם לדעת הרמב"ם צריך לברך על נר של-יום-טוב, ובתשובותיו כתב היפך זה יעו"ש, ותפוס לשון אחרון:

ויש לתמוה על הגאון בעל שושנת המלך, שסותר מדידה אדידיה. כי הוא עצמו כתב כיוצא בזה בנדון דומה, לעניין יציאת החתן מחופתו אם לברך שבע ברכות, שהעיקר כמו שכתב מהרי"ץ בתשובה, שהרי מטי בה מטעם המנהג וכו' ושם בסידור לא זכר [פירוש לא הזכיר. ועיין עוד לעיל פרק ג' הערה י"ב. יב"ן] מהמנהג כלום, וכמו שהבאתי בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אבן-העזר הלכות שבעת ימי המשתה סימן ר"ז אות רפ"ו דף תס"ט ד"ה ובשתילי. ועיין עוד להראח"כ באוצרות תימן חלק א' דף מ"ז אות קנ"ה ד"ה והנה:

ובקמעים מתוך ספר פעמון זהב למהר"י ונה, שהדפסתי בימי חרפי (בהיותי לומד בישיבת קול תורה, בירושלם עיקו"ת) במוריה שנה ה' א-ג, מנחם-אב ה'תשל"ג, ושוב הדפסתי בשנת ה'תשל"ה בשלהי ספר תולדות יצחק, כתבתי בסימן ו' הערה ב' שבעץ חיים הנדפס נשמטה פסקא זו מהפירוש, ועל-כן העתקתיה מכת"י מסויים שנזדמן לידי כיעו"ש. וזה היה מפני שאז לא נודע לי ממצואות מהדורא בתרא שהוסיף בה מהרי"ץ עניינים לאחר זמן, ולא דברי הראח"נ בענף חיים מהדורא בתרא והר"ל נגאר הנזכרים לעיל. כי אף שהרש"צ הדפיסם בשנת ה'תשל"א, מכל-מקום אז עדיין לא הגיעה מהדורתו לידי. ואעפ"כ הישגתי שם כבר אז מדנפשי על השושנת

המלך בזה"ל, לדעתי נראה אדרבה שהתשובה היא האחרונה, שכן האריך בה בבירור הדין והמנהג יעו"ש. [והוספתי שם עוד, דכיוצא בזה בעניין צו"ץ, שם בפעולת צדיק חלק ג' סימן ק"נ, שבעץ חיים הביא דברי השלחן ערוך דכל שאילו היה חול לא היו אומרים תחנון אין אומרים בו צו"ץ, ושם בפעולת צדיק בירר לא כן עיין שם, וכמו שהעיר מהרא"ח נדאף בענף חיים בדוכתיה ע"כ. ושם במילואים והשמטות שהוספתי בהדפסה שנייה שבתולדות יצחק, שנדפס בשנת ה'תשל"ה, כתבתי שיש כמה מקומות בתשובותיו שמזכיר מהרי"ץ מה שכתב בעץ חיים, ויש גם בהיפך שבעץ חיים מזכיר מה שכתב בתשובותיו, והנראה שהוסיפם לעץ חיים לאחר זמן. ושוב ראיתי בתכלאל החדש שבמהדורת הרש"צ דף ש"ט מה שכתב בזה, ועיין עוד שם בדף רכ"ט בעניין צו"ץ, עד כאן מה שהוספתי אז. והנה לפי מ"ש שם בדף רכ"ט, חזר מהרי"ץ עצמו לתקן דבריו במהדורה בתרא של-עץ חיים בעניין צו"ץ, אם-כן מזה אין ראיה]:

פרק שלושים

◆ דברי הרש"צ ◆ הערות מהר"י בשירי בגליונות פירוש המשנה לרמב"ם
 המנהג שלא לברך על נר של-יום-טוב, לא היה דוקא בעי"ת צנעא, אלא גם
 בכל רחבי תימן ◆ מברכים לישוב בסוכה, בכל פעם שנכנסים אליה ◆ אם
 מועיל תנאי לטלטל נר אחר שיכבה ◆ ספר המזרחי על הש"ס

ברעת ארבעת הרבנים דלעיל, החרה החזיק ידידי אלופי ומיודעי המנוח הרה"ג שמעון צאלח זצ"ל, דור ששי למהרי"ץ ששימש ברכת בארץ ישראל בכמה מקומות, ולמד בתימן מפי הרב הגאון חיים כסאר והרב הגאון יוסף שמן זצ"ל, ובארץ ישראל גם בכולל וולאזין פעיה"ק בני-ברק ת"ו, ושהוציא לאור מחדש את התכלאל עץ חיים מהדורה בתרא ועוד מספרי מהרי"ץ עם הוספות רבות, שאחרי שהעלה דברי הראח"ן והר"ל נגאר דלעיל, כתב בזה"ל, ועתה זיכני השי"ת והגיע[ה] לידי משנת הרב יחיא בשירי הידוע כתב ידו [הכוונה למשנה עם פירוש הרמב"ם בלשון ערבי, פרק ב' ממסכת שבת. יב"ן] ז"ל, והוא סיעתא למנהג שלא לברך וז"ל, הדלקת נר בשבת

מצוה [כן הוא בפירושו המשנה להרמב"ם שם, שעליו הוא חוֹנֶה. ובר"ד אבודרהם ממנו מקור דבריו שבהמשך, כתוב חובה כבגמרא שבת דף כ"ה ע"ב, ועיין עוד בדברינו דלעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה ונימוקו. יב"ן], מאי טעמא מפני שהוא מכלל עונג שבת. ועוד אמרינן (שבת דף כ"ג ע"ב) נר חנוכה ונר ביתו, נר ביתו עדיף. נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף, משום שלום-ביתו. וכיון דחזינן דעדיף, וקודם מקידוש היום שהוא דבר תורה, ומנר חנוכה שהוא פרסומי ניסא, שמע מינה מצוה גדולה היא וחובה לעשותה. ומברכין על הדלקתה, ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-שבת. אבל הדלקת נר של-יום-טוב, לא נהגו לברך. שאינה מצוה וחובה כמו בשבת, שהיא מכלל עונג שבת. אבל ביום-טוב, שמחת יום-טוב מצאנו, עונג יום-טוב לא מצאנו. זה פירושו הרב גרשון ברבי שלמה עכ"ל. הרי למדת, שהמנהג הזה לא רק בעיר תהילה צנעא, אלא גם בשאר ארצות תימן כך הוא [נראה שכתב כן, מפני שבתשובת מהרי"ץ כתוב לא נשמע מקדם לברך בכל "העיר", הוה אמינא דדוקא צנעא. קא משמע לן דלאו דוקא, שהרי מהריב"ש לא היה מתושבי צנעא. ואמת הדבר כי בכל רחבי תימן לא נהגו לברך כדלעיל פרק כ"ה ד"ה על-כל-פנים, ולקמן פרק ל"ו ד"ה וכל. אלא שכנראה לא היה אז ביד מהרי"ץ שהות לברר היטב, על-כן כתב מה שהיה ברור לו על עירו ושער מקומו. יב"ן]. ולכך בכל שינוי, ראוי ורצוי להתבונן במנהג[ים] הקדמונים, שהם בנויים על יסודות חזקים. ועל זה וכיוצא אמרו חז"ל (עייין ירושלמי מעשר שני פרק ה' הלכה ב') אם הלכה רופפת בידך, פוק חזי מאי עמא דבר. וכן תמיד קובעים הלכה למעשה, מדבר שנשאל למעשה, כמו שנהוג בכל ספרי שאלות ותשובות של-כל הפוסקים [צ"ע כי בנדון דידן נראה שלא היתה זו תשובה לשואל, אלא מהרי"ץ מעצמו בירר את העניין, כדרכו בעוד הרבה מקומות, כידוע. וכמו שנזכר במבוא לשו"ת פעולת צדיק הנקרא צדיק מה פעל פרק ז' דף צ"ו יב"ן]. ומעתה מכאן תהיה תשובה להרב שלם חבשוש ז"ל, על מה שכתב בשושנת המלך, שיש כאן חזרה. ולא היא. אלא שבסידור כתב [מהרי"ץ] דרך הערה שיש לדייק כך בלשון רמב"ם. אבל למעשה, הוא כמו שכתב בתשובות, ודוק עכ"ל הרש"צ:

ולקושטא דמילתא, צריך אני להעיר כי כל הלשון דלעיל שהביא ממהר"י בשירי, הוא מועתק מלה במלה מדברי הר"ד אבודרהם, בפירושו לפרק במה מדליקין, בדפוס ירושלם ה'תשכ"ג דף קנ"ז. שכן דרכו להעתיק

בגליונות ספריו מספר לספר. וכן ראיתי בכת"י שהשתמש בו הרש"צ עצמו, שאחרי כל הלשון דלעיל עד תיבת ברבי שלמה, נכתב עוד, ובעל משמרת המועדות כתב שצריך לברך על הנר בלילי ימים טובים, עכ"ל הרדא"ד [דהיינו הר"ר דוד אבודרהם]. ואכן גם סיום לשון זה, הוא בר"ד אבודרהם שם. שמע מינה כי מהריב"ש הביא שתי הדעות בלא להכריע בהדיא, ולא הודיענו מנהג תימן בזה. שהרי מה שכתב לא נהגו לברך, הוא לשון ה"ר גרשון, ואינו מחכמי תימן כמו שאולי היה אפשר לחשוב. וכך סבר הרש"צ, לכך השמיט את הסיום. ולא היא. ועיין לעיל פרק ח':

ודע עוד, כי זה שהבאנו מפירוש המשנה בכתובת ידו של-מהריב"ש, הוא בשולי הדף למטה, מדברי הר"ד אבודרהם שהעלה מחלוקת בזה כדבר האמור. אכן בגליון בצד ימין כתב מהריב"ש עוד, פסק רבינו יוסף קארו ז"ל בשלחן ערוך סימן תקי"ד באורח-חיים שהמדליק נר של-יום-טוב צריך לברך אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב עכ"ל. משמע אם-כן שכך היא הכרעתו. אך אולי חזר בו לְמטה ממה שכתב מעיקרא, כי אין אנו יודעים מה כתב תחילה:

עוד ראיתי בהגהותיו של-מהר"י בשירי על הרמב"ם בפרק ה' מהלכות שבת הלכה א' שכתב, גם ביום-טוב צריך לברך להדליק נר של-יום-טוב. וביום הכפורים בלא שבת יש מי שאמר שלא יברך. לא יקדים למהר להדליקו וכו'. ובלבד שיהא מפלג המנחה שהיא שעה ורביע קודם הלילה. אורח-חיים [סימן] רס"ג עכ"ל. איך שיהיה, אין הוכחה ממנו למנהג, שכן ראיתי בהלכות סוכה שהעתיק לשון מרן דהאידנא נהגו לברך על הסוכה כשאוכלין, היפך מנהגינו שמברכים בכל פעם שנכנסים לסוכה כנודע. וכיון שיש סתירות בספריו, קשה לדעת מהי משנתו האחרונה, או מה דעתו עצמו, שמא לא כתב אלא כרצון קונה הספר ובקשתו ממנו, לפי שהיה סופר מהיר ולבלר מומחה לרבים. ועיין עוד לעיל פרק כ"ד ד"ה ועוד. ואכמ"ל. [ובפרט שמהריב"ש לא הזכיר מנהג בזה. ואילו היה המנהג לברך, היה כותב זאת ומחזק המנהג מכח דברי הפוסקים שהביא. ונראה שמגמת מהריב"ש בכל הערותיו מן הסוג הזה, להעלות הדעות השונות מבלי להכריע כלל. הוספת יחידי הרה"ג איתמר כהן שליט"א]:

אנב, בהא דשלחן ערוך סימן רע"ט סעיף ד' אם התנה מערב שבת על נר זה שיטלטלנו כשיכבה, מותר לטלטלו אחר שכבה, שחולק על זה

רמ"א בהגהתו, ראיתי למהריב"ש שם בגליון המשניות דמסכת שבת פרק ג' שהעתיק לשון מרן, ועיין עוד מ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות בסיס לדבר האסור סימן ס"ח סעיף ח':

ולכשיודפסו בעזהי"ת עוד ספרים מחכמי תימן, ובפרט שבדורות ההם, כגון ספר המזרחי על מסכת שבת (שלא יצא לאור בנתיים רק על ברכות ופסחים, אף כי נמצא בכתובים לפחות על ל"ב מסכתות), מסתמא נמצא חברים לשיטת מהרי"ץ, ותניא דמסייעא ליה:

פרק אחד ושלושים

דעת אאמו"ר הרנב"ן רצאבי זצ"ל ♦ אודות העיר רצאבה וחכמיה ♦ צאצאי מהרי"ץ, אינם מברכים על נר של-יום-טוב. וביום הכפורים, לא הדליקו כלל ♦ מנהג מהרי"י אלשיך הלוי

וחזר הרש"צ להניף ידו שנית, והביא שוב את דברי הר"ל נגאר ומהריב"ש, גם בשולי שושנת המלך שהוציא לאור (מצורף לשערי קדושה של-מהרי"ץ ולחם תודה וכו'). והוסיף בדף קע"ה קע"ו, גם שמעתי עוד מפי זקני תורה שאמרו לי שלא היו מברכים על נר יום-טוב. ועוד אמר לי ידידי הר"ר יצחק רצאבי הי"ו בשם אביו שאמר לו שהם לא היו מברכים. ועוד שמע מנשים זקינות שהן לא מברכות ביום-טוב וכו' ע"כ:

ואכן הן הן הדברים ששמע ממני. ואאמו"ר הגאון הרנב"ן זצ"ל, ראב"ד העיר רצאבה ומאריה דאתרא, עדותו חשובה גם-כן כעדות רבני עי"ת צנעא הנזכרים לעיל, בהיות שרצאבה היתה עיר של-חכמים ושל-סופרים (והדברים ידועים) ומנהגיה מנהגי ותיקין וקדמונים, כאשר כתבתי בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת שלח-לך על פסוק ועשו להם ציצית ד"ה ופן. והוא עצמו נצר משלשלת היוחסין של-תלמידי-חכמים, דורות על גבי דורות. וסיפרנו כבר בשבחו, בסוף המבוא לספרנו שולי המעיל דף כ'. ואחת הזקינות, היא אשת חבר שהארכנו בשבחו במאמר שיר המעלות לשלמה, הנדפס בתחילת ספר מפי חכמים:

ורשום אצלי בזכרונותי, שאמר לי הרש"צ בזמנו, כי מנהגם פשוט שלא לברך על נר של-יום-טוב. וביום הכפורים לא היו מדליקים בבית כלל, לפי שגם הנשים היו באות אז לבית-הכנסת, לשמוע אל הרנה ואל התפילה ע"כ. ונראה לי שזוהי הוכחה עצמית שמהרי"ץ לא חזר בו בסידור אלא בהיפך. שהרי הרש"צ הוא מצאצאיו בן אחר בן, ואילו חזר בו היה מנהיג את משפחות בני-ביתו אחריו לברך על נר של-יום-טוב:

כמו-כן מנהג ביתו של-פאר עדתנו בזמנינו הגאון מהר"י אלשיך-הלוי זצ"ל [וכבר סיפרנו שכחו, בהספד שהדפסנו בפתח-דבר לספר נפש כל-חי הלכות אבילות] שלא לברך, כמו שנודע לי גם מבנו הרה"ג נתנאל שליט"א. וכך העלה הבן בתכלאל תורת אבות שבעריכתו בכל הכרכים, שבימים טובים שחלו בשבת, מדליקים ומברכים להדליק נר של-שבת. אבל על נר יום-טוב וכפורים שחלו בחול, אין לברך, כיון שאינו חובה יעו"ש:

פרק שנים ושלשים

דעת תורת חכם למהרי"ץ בן יעקב ♦ דעת מהר"ח כסאר ומנהגו ♦ שאמי וספרדי ♦ עץ חיים מהדורא קמא ומהדורא בתרא ♦ מהרי"ץ לא כתב כי "לעולם" יש לברך קודם הדלקת הנר (הסגה נ"ו)

ובל האמור לעיל, הוא מלבד מה שהגאון מהרי"ץ בן יעקב זצ"ל (בעל מקור חיים על הלכות שחיטה וטריפות) בספרו תורת חכם סימן שמ"ג, העלה מסקנת מהרי"ץ בתשובתו שלא לברך, בשתיקה כהודאה. והוא נתחבר לצורך ידיעת תמצית ההלכה למעשה, כמתבאר בהקדמתו, שמסיבת דוחק הזמן וכו' לא נתפשט הספר שו"ת פעולת צדיק בְּעִיר [צנעא, ועיין לקמן פרק ל"ג ד"ה וטענת. יב"ן] זולתי שלושה ספרים, והכל צמאים לשתות מימיו וכו'. על כן אזרתי חיל וכו' והעליתי אותה להלכה קטנה וכו' למסקנת אותה שאלה וכו' יעו"ש:

ובן הגאון מהר"ח כסאר זצ"ל [חכם שלם, שחיבר חיבור שלם, על י"ד ספריו המושלמים של-רבינו הרמב"ם וכו', כמ"ש בס"ד במאמר מסלול ודרך דף י"ז ד"ה לפני] בספרו

שם טוב, סבירא ליה הכי בדעת הרמב"ם שאין לברך על נר של-יום-טוב [וכדלעיל פרק י"ג ד"ה ולפי]. והגם שסיים בזה"ל, אבל הפוסקים סוברין דמברכין עליהן כמו בשבת, וכן העלו להלכתא ע"כ, לא כתב הלכתא למעשה, וגם לא הזכיר המנהג. אמנם לשון אבל, מורה על הסברא שהוא חפץ בה כמ"ש בכללי הפוסקים. ואם-כן שמא אפשר להבין טעם נטייתו, מתוך מה שכתבתי בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אבן-העזר הלכות שבעת ימי המשתה סימן ר"ז אות רפ"ו ד"ה והנה. ברם שאלתי על זה, והעידו שנהגו בביתו שלא לברך:

ואל יקשה בעיניך מזה שהזכיר מהריב"ד בחן טוב פרשת תצוה, עניין נר של-שבתות וימים טובים, אף שהוא הולך תמיד בעיקבות מהרי"ץ. כי כבר העיר ידידי הראח"כ שם בחינה של-תורה אות ו' שאין זה אלא מפני שהעתיק דברי הרב משפט צדק, שכן דרכו יעו"ש:

הרי לנו לכל-הפחות תשעה רבנים וגדולי-תורה מתימן, הנוהגים והמחזיקים בהוראת מהרי"ץ בתשובותיו שלא לברך, הלא המה בעל תורת חכם והרא"ח נדאף והר"ל נגאר ומהרי"י הלוי והרשי"ה והרש"צ והרנב"ן רצאבי ומהר"ח כסאר ומהר"י אלשיך-הלוי זצ"ל [ומתוכם ארבעה, שבודאי ראו גם מה שכתב מהרי"ץ בסידורו, ואעפ"כ הורו כתשובותיו]. לעומת שנים בלבד שהביא הרב הטוען. התשעה בלדי, והשנים שאמי. ולאמיתו של-דבר, גם רבים מהשאמי לא נהגו לברך על נר של-יום-טוב, כדלעיל פרק כ"ה ד"ה על-כל-פנים, ולקמן פרק ל"ה ד"ה ותהי, ופרק ל"ו ד"ה וכל. אמנם אין להאשימו, כי ידוע ליודעים, שהגאון הזה שליט"א וירכו כמותו בישראל, אינו בקי ורגיל בספריהם, וכל-שכן בחילוקי שיטותיהם ושרשיהם. אם-כן מה-לו ולהם. רק אולי הוה סבירא ליה למר, שכל הספרים הגיעו עָדיו, כאשר ידוע ומפורסם מגודל התמדתו ושקידתו פלאים, ספר תורה חי ובית מלא ספרים. ואף שהוא אהובנו, האמת אהובה יותר, שאין בידו אלא מעט מאד מהם. ולפי שהשאמי נוטה לספרדי, מצא מין את מינו וניערור:

וזה שאין ביד הרב הטוען אלא המהדורא קמא הישנה של-עץ חיים, מוכח מציוני הדפים שלו בהרבה מקומות. ואגב, באחד מהם, שהוא שייך לנדון דידן, העלה בספרו שו"ת יחו"ד חלק א' סימן כ"ז דף ע"ח שיש לברך לפני ההדלקה ולא לאחריה בין בשבת בין ביום-טוב, ובין השאר הביא שכן

כתב מהרי"ץ בסידור עץ חיים דף קפ"ז ע"ב "שלעולם" יש לברך קודם ההדלקה יעו"ש. וכוונתו למה שנזכר שם בגוף התכלאל בלשון ערבי, ויברך "קָפָל" אן ישעל [דהיינו ויברך קודם שידליק]. אך לתיבת לעולם שהעלה בשמו של-מהרי"ץ, אין שום מקור, דמשמע דאתא לרבווי יום-טוב, והא ליאת. ועיין עוד לעיל פרק ו' ד"ה ובפרט:

פרק שלושה ושלשים

מדוע דוקא בסידור כתב מהרי"ץ לברך, ומאיך בתשובות כתב שלא לברך (הסגה נ"ז) ♦ מענה לטענות ויצי"ב ♦ מהדורא בתרא, ובתרא דבתרא (הסגה נ"ח) ♦ תשובות מהרי"ץ בחלק ג' משו"ת פעולת צדיק, נכתבו בימי זקנותו (הסגה נ"ט) ♦ הוכחות שבתשובות חזר בו ממה שכתב בסידור, ולא בהיפך (הסגה ס') ♦ כדת מה-לעשות כשמהרי"ץ סותר דבריו מהסידור לתשובות, או מתשובה לתשובה ♦ שלחנוכה, שלשבת (שליום-טוב), תיבה אחת לפי הדקדוק ♦ בתי כנסיות צאלח, אלשיך, אלאוסטא ♦ כמה העתקות היו מתשובותיו של-מהרי"ץ לפני שנדפסו ♦ ישנם שהעלימו וגנזו ספרי קדמונינו (הסגה ס"א)

וראוי להשיב כאן גם לטענותיו של-הרה"ג יוסף צובירי זצ"ל בספר ויצבור יוסף בר שם בדף ק"ז, שבא להצדיק את מהר"ש חבשוש בעל שושנת המלך, מההוכחות דלקמן. א' שבכוונה כתב מהרי"ץ פֶּסֶק זה דוקא בסידורו, בהיות שיד הכל ממשמשת בו בכל יום, מפני שרצה שיזכרו לנהוג כן. ב' שלא כתב כן אלא במהדורא בתרא של-סידורו המתוקנת יפה ומושלמת יותר. ג' שהרי הוסיף להוכיח במישור שגם דעת הרמב"ם כדעת מרן שצריך לברך. ולפי-כך מי שטוען [כנראה כוונתו להראח"נ ולהרש"צ וסיעתם. יב"ן] שדברי מהרי"ץ בתשובותיו עיקר, שגה בשיקול דעתו. ולא שת ליבו גם לזאת שספר תשובותיו לא היה נפוץ אז, ולא היה מצוי ביד הכל, ורק בשתיים או שלוש העתקות בכת"י תוך שמירה מעולה, סגורות במסגר עכ"ד. ונגיעתו לטובת שיטת בעל שושנת המלך, ניכרת למבין, מתוך שמכתיר דוקא אותו בתארים גדולים, הגאון, רבינו. וכתוב (דברים ט"ז, י"ט) כי השוחד יעוור וגו':

ולכּי תידוק, תבין כי אין שום הוכחה. א' מהרי"ץ כתב זאת בסידור ולא בתשובותיו [רצוננו לתרץ מדוע אז כשהיה סובר לברך, קודם שחזר בו, לא כתב זאת בתשובותיו אלא בסידור], מפני ששם מובא כבר עניין נר שבת בגוף התכלאל, ממילא מתאים להסמיך לו בפירושו עניין נר יום-טוב. ובפרט שעל פיסקא זו שבתכלאל, לא היה במהדורא קמא שום פירוש וחדוש, מה שאין כן שאר פיסקאות. על-כן הרי זה בבחינת השלמת חסרון. מה-גם שהחדוש הזה קצר, מתאים הוא שם. מה שאין כן הברור שכתב בתשובותיו שהוא יותר באריכות, על-כן קבע מקומו שם. ולמרות שיש דוגמאות הפוכות לכאן ולכאן, מכל-מקום זהו הרגיל והרצוי. ב' יש בתרא, ויש בתרא דבתרא. וכמו שמצינו (שמות ד', ח'. ט') והאמינו לקול האות האחרון. והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה וגו'. וכעין שאמרו בבראשית רבה פרשה ע"ח אות ח' "אחרון אחרון" חביב, ועיין עוד מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת במדבר על פסוק בני נפתלי תולדותם למשפחותם ד"ה מיהו. לפי שבכל פעם היה מהרי"ץ מוסיף ומתקן בכל ספר מספריו שנזדמן לו. כאשר עינינו רואות בחיבוריו ובהעתקותיו עצמו, שיש בזה מה שאין בזה. ותשובותיו בחלק ג' הן מזקנותו, ותלמידי-חכמים כל זמן שמזקינין חכמה מיתוספת בהם, כדאיתא בשבת דף קנ"ב ע"א. ואפשר שאז כבר לא היה בידו ההעתק של-סידורו מהדורא בתרא הנזכר לעיל לתקן אותו, אלא ביד בעליו שקנה אותו ממנו. אי נמי עשה העתק נוסף מסודר, ושם תיקן, אלא שהוא לא הגיע לידינו, והמעתיקים העתיקו מן ההעתק הבלתי מתוקן. ואם-כן יהי רצון שיגיע לידינו העתק מושלם זה. ברם כפי הנראה, הרבה דברים לא נזדמן לו לתקנם, לפי רוב טרדותיו כידוע. וכדאשכחן נמי בשאר גדולי חכמי ישראל. וכבר כתבתי בס"ד בפתח דבר לשער עיטור הכתובה שבספרי הקטן טופס כתובות דף נ"ז נ"ח ד"ה בכל וד"ה והנה, שלא הספיק מהרי"ץ להשלים בסידורו ענייני בית הקברות וההספדות, והתחיל קצת לפרש ענייני גטין והפסיק יעוש"ב. ג' בתשובותיו סבירא ליה שאין הוכחה זו מהרמב"ם במישור, אלא בהיפך, ולפי-כך התעלם ממנה, כי לא ראה צורך לדחותה, וכמו שביארנו בס"ד מכמה טעמי תריצי לעיל בפרקים י"ד ט"ו ט"ז:

הלכך יפה שקלו בדעתם הזכה, כל הרבנים שכתבו שבתשובותיו חזר בו מהרי"ץ. כי הם רגילים בשיטתו ודרכו ונתיבות מחשבתו, ושהאריך

בה בהוכחות חזקות שלא היה יכול להתעלם מהן להשיב עליהן בסידור, אילו היה חוזר בו מהן. וכיוצא בזה תמצא בדברינו בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אבן-העזר הלכות שבעת ימי המשתה סימן ר"ז אות רפ"ו דף תס"ט ד"ה וברור, לגבי סתירת דבריו מהתשובות לסידור בעניין שבע ברכות לחתן שיצא מחופתו להתארח. ובבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ חלק ב' הלכות קריאת ספר תורה דף תמ"ב סק"כ, בסתירה בין תשובותיו לעניין העלאת סומא לספר תורה, וכן בבארות יצחק הלכות סוכה ולולב חלק ד' דף קפ"ג ס"ק ע"ג לעניין חזוית באתרוג, שהעיקר כתשובותיו שבחלק ג'. ולכן הוא הדין לנדון דידן שטען ויצי"ב אחרי-כן (שם בד"ה וגדולה), שבתשובותיו חלק ב' סימן קמ"ג הסביר מהרי"ץ נוסח ברכת נר שְׁלֵשֶׁבֶת, ונר שְׁלֵשֶׁבֶת, ונר שְׁלֵשֶׁבֶת ונר שְׁלֵשֶׁבֶת יעו"ש. ועיין עוד מ"ש בני חביבי הרה"ג משה שליט"א במבואו הארוך לשו"ת פעולת צדיק פרק ז', הנקרא צדיק מה-פעל, ותרווה את צמאונך. ובמה שכתבתי עוד בס"ד בתשובותי עולת יצחק חלק ג' סימן (בדין נמצאה טעות בספר-תורה בקריאת השביעי) ד"ה ומעתה:

מה-גם שבתשובותיו העלה מהרי"ץ שתי הסברות ובחר באחת, מה שאין כן בעץ חיים אפילו לא רמז שיש סברא אחרת. [הגם שיד המתעקש נטויה לומר דאדרבה מזה מוכח דאית ליה שסברא זו עיקר, מדהעלה אותה ללא שום עוררין. מכל-מקום בודאי לא נהירא, כי עץ חיים אינו ספר הלכות פסוקות, ואין דרכו להתעלם מלציין דעות החולקים]. ועוד, שהרי בתשובותיו חלק ב' הזכיר בפשיטות ברכת נר יום-טוב, מתאים למה שכתב כן בפשיטות בעץ חיים ללא שום צד של-ספק בברכה. ובודאי חלק ב' קדם לחלק ג'. והראיה ממניין השָׁנִים שזכרו בהם, כיעויין במבוא לשו"ת פעולת צדיק הנזכר לעיל, שם בפרק ז' ד"ה אמנם דף צ"ב. ואם נאמר שדבריו שבעץ חיים הם האחרונים, נמצא שחזר בו פעמיים, והא לא מסתברא. [ואין לומר שעניין נר של-יום-טוב הוסיף בחלק ב' לאחר זמן שכשכבר חזר בו מהא דחלק ג', דלכאורה כן משמע מדכתב התם בזה"ל, לענ"ד נראה דנוסח ברכת נר של-שבת וברכת חנוכה שוים הם ואין ביניהם חילוק וכולם תיבה אחת לפי הדקדוק וכו'. והכי נמי נוסח ברכת נר דיום-טוב. וכן הם בתכאליל קדמוניות תיבה אחת יעו"ש, והלא בתכאליל הקדמוניות לא נזכרה כלל ברכת נר יום-טוב. ומאי אית לך למימר, דלאחר זמן הוא שהוסיף תיבות והכי נמי נוסח ברכת

נר דיום-טוב. ומאי דקאמר וכן הם בתכאליל וכו', לא קאי אלא על נר שבת ונר חנוכה שנזכרו מעיקרא. זה אינו, דמלבד שהוא דחוק, עוד יש לטעון היאך יתכן שלאחר חזרתו נזכר להוסיף עניין קל זה של-נוסח הברכה, ולא נזכר להגיה דבריו לעניין עצם חיוב הברכה. ועל כרחין י"ל דמה שכתב וכן הם בתכאליל וכו', לצדדין קתני. הערת ידידי הרה"ג אח"כ שליט"א ויישר חילו. ובדקתי ומצאתי בכתי"ק, שאכן מוכח הכי שהתיבות והכי נמי נוסח ברכת נר דיום-טוב, נכתבו מעיקרא, ואינן תוספת לאחר זמן, כמו שיש שם במקומות אחרים רבים]:

ומענת הרב ויצ"ב, שספר תשובותיו לא היה נפוץ אז וכו', גם אם זו אמת, מה-בכך. כי הרי הסידור נחוץ יותר לרבים, מאשר ספר התשובות שהוא רק לתלמידי-חכמים. ומי שביקש לראותו, אם היה ראוי ונאמן, קיבל. וגם היה בנמצא עכ"פ קיצור תשובותיו, בספר תורת חכם (ושושנת המלך). ואף הסידור לא היה נפוץ כל-כך, עד שנדפס לראשונה בשנת ה'תרנ"ד. ושתי העתקות של-ספר תשובותיו היו בתימן בעי"ת צנעא, אחת בבית-הכנסת של-מהרי"ץ (כת"י הר"ל נגאר, הנזכר לעיל פרק כ"ט ד"ה ראשון), ואחת בבית-הכנסת אלשיך, לפי הנזכר בהקדמת הרשי"ה לשו"ת פעולת צדיק ד"ה ספר. והם שאחזו והחזיקו במנהגי הקדמונים, אף כי בבית-הכנסת של-מהרי"ץ יותר. ועיין עוד לשון בעל תורת חכם בהקדמתו, שהבאתי לעיל פרק ל"ב ד"ה וכל. מלבדן היה העתק נוסף ביד הראח"ן, כנזכר שם, שהעלהו עמו לארץ ישראל. עוד שתי העתקות נמצאות ביד צאצאי מהרי"ץ. אחת כתי"ק, ואחת כת"י בנו מה"ר אברהם. כמו-כן היה העתק נוסף של-שאלות ותשובות פעולת צדיק למהרי"ץ, בידי הגאון מהר"י קאפח ראב"ד רצאבה (שהיה ממשפחת אמו של-מהרי"ץ) כאשר קיבלתי מבן-פתו, הוא אאמו"ר זצ"ל. ואכן ראיתי בספריו של-מהרי"ק"א שהוא מביא דברים מתשובותיו, כגון בענייני גטין, ולרוב חשיבותן, מקדים לזה שכך כתב מהרי"ץ בתשובותיו היקרות, וכמו שכתבתי בס"ד בהקדמה למילי דאבות הנקראת בית אב אות ז' דף מ' ד"ה וכיון. ואם-כן יתכן שהיו העתקות נוספות מתשובותיו בעוד מקומות. ועל-כל-פנים פוק חזי שהוראתו בתשובותיו, היא המקובלת יותר הלכה למעשה ביד רובם ככולם. ומה שטען כי היו הספרים בבית-הכנסת של-מהרי"ץ בדור האחרון, תוך שמירה מעולה, אוי לי אם אומר, אוי לי אם לא אומר,

קיבלתי בלחשיה כי הטעם לכך מפני שיש מאנשי בית אטסואלא בני חבורתו, שהיו מעלימים וגונזים ספרי הקדמונים [אמנם שבבית הכנסת אלשיך, כל אדם היה רשאי לעיין בהעתק כידוע, וכאשר העיד לי א"א יצ"ו שהיה מעיין בו. איתמר], לבלתי היות להם תקומה. וכל חכם-לב יוסיף לקח, ויצרף נִימָא לנימא. אשרי אדם מצא חכמה:

פרק ארבעה ושלשים

דין היוצאים ממקומם, להשתקע בעיר אחרת ♦ לאו משום דאשתמיטתיה לראש אנשי הכת, כתב מה שכתב (השגה ס"ז) ♦ ספרים פסולים, מחוץ למחנה מושבם ♦ נשבעים לחרמים ולהורגים ולמוכסים ♦ היאך אפשר להשוות מכחיש, בתואר כמו מהרי"ץ (השגה ס"ג) ♦ כמו-כן להיפך, היאך אפשר להביא לעומתו מנאמני התורה, בלא כבוד (השגה ס"ד) ♦ בני עירו, בנות עדתנו (השגה ס"ה) ♦ לא בכל דבר נוהגים התימנים כהרמב"ם, כגון בדין טוענת מאיס עלי, חתימת סופר ועד בגט, ברכה מעין שבע בליל פסח שחל בשבת ♦ כיון שק"ק תימן, הם קהל גדול בפני עצמם, יודה מרן באבקת רוכל שיחזיקו במנהגייהם ולא ינהגו כמנהג המקום שהלכו לשם (השגה ס"ו) ♦ כל גאוני תימן ואשכנז, ורוב גאוני ספרד, הורו ומורים שימשיכו התימנים גם בארץ ישראל במנהגי אבותיהם ♦ כמו-כן האשכנזים ממשיכים כיום בארץ ישראל רוב ככל מנהגייהם שהיו בחוצה לארץ, ואינם חשים לדברי הרב הטוען (השגה ס"ז)

ועכשיו נחזור לטענות הרב חזו"ע שליט"א, שהוסיף בזה"ל, וכבר כתב מרן בשו"ת אבקת רוכל סימן רי"ב, שכל היוצאים ממקומם לעיר אחרת על מנת להשתקע בה, ואין דעתם לחזור, צריכים לנהוג כמנהג המקום שהלכו לשם, ואפילו להקל, וכדמוכח מדברי הרא"ש ריש פרק מקום שנהגו. וכן כתב בשו"ת מהר"ם אלשקר סימן מ"ט. וכן דעת רבינו הגאון מהריב"ל חלק ג' דף י"ד, והסכים עמו הגאון מהרח"ש בתשובה והיא לו נדפסה בשו"ת רבי ברוך אנגיל סימן ו'. ועיין עוד בשו"ת גנת ורדים חלק יורה-דעה כלל ג' סימן ה', ובשו"ת מטה יוסף חלק ב' יורה-דעה סימן א', ובספר מטה אשר דף קל"ח ע"א ע"ש. ולאפוקי ממה שכתב הרה"ג ר"י בן-דוד על הרמב"ם פרק ה' מהלכות שבת, להזהיר את בני

עירו יוצאי תימן, שלא לברך על הדלקת נרות של-יום-טוב ע"ש, ואשתמיטתיה כל הנ"ל ע"כ:

וגם מכאן ניכר מדבריו שאינו בקי בטיבם של-בני קהילותינו, והנלוה אליהם, כמ"ש בס"ד לעיל פרק כ"ד ד"ה ונפלאתי, ופרק ל"ב ד"ה הרי. הן לפי סדר דבריו כאן, דמשמע דקאי אדסמיך ליה, שכתבו מרן באבקת רוכל וסיעתו שצריכים לנהוג כמנהג המקום שהלכו לשם וכו', הן לפי סדר דבריו שבקובץ בית הלל (הנזכר לעיל פרק ט' ד"ה שוב) שאין שם פיסקא זו ואם-כן קאי אדלעיל מיניה. שהרי הוא ידוע ומפורסם כראש אנשי הכת החדשה דמחו להו בס'נא דלא מ'פע ד'מא כל בתי-דינים שבירושלם ת"ו, ב'זמת הגאון מהר"י יצחק הלוי זצ"ל ראב"ד צנעא וכל קהילות תימן, ובסיוע עמיתו הגאון מהרא"ח נדאף זצ"ל שהיה אז בארץ ישראל, והרחיקום מקהל ישראל על היותם מכחישים ובוזים לקדשי הקדשים, ולועגים בגלוי או בסתר לרוב ככל גדולי ישראל רח"ל. אם-כן לא מפני שנשמט ממנו, אלא מפני שאצלם אין עוד מבלעדי הרמב"ם. וכל-שכן רבותינו האחרונים, שהם כקליפת השום בעיניהם. קל וחומר מחבר ספר ויצי"ב, כי הוא נלחם בהם:

והרב הטוען וגם זולתו, מאמינים בתום-לב למה שהטעה אותם בשבועה כביכול שהוא מאמין בזוהרא קדישא, כדי שיקבלוהו לחבר בית-דין עמהם בירושלם ת"ו. ולכן כתב גם-כן הרב הטוען בתשובה כת"י לשואלו, שספריו כשרים לבא בקהל ושהוא עצמו מעיין בהם, כאשר הראוני [אינני זוכר לשונו בדיוק, אבל כך הוא בערך]. ולא ידעו, כי למכריו ומיודעיו אמר שהוא אנוס על-כך, ושבועתם אינה שבועה, כדקיימא לן נשבעים לת'מ'ים ולהורגין ולמוכסין, כמו שפסק הרמב"ם פרק ג' משבועות סוף הלכה א'. ואינם מבינים הארס הטמון בחיבוריו, כאשר אנחנו הקרובים אל החלל יודעים ומכירים. ועל דרך שכתב הרדב"ז לגבי דרכי הקראים, בתשובותיו חלק ב' סימן תשצ"ו (ד"ה עוד כתב וז"ל, דף ד' ריש ע"א) כל מי שיאמר שאין הקראים כך וכך, לא תשמע לו. כי הוא לא היה בקי בהם כמוני, שאני דר ביניהם, ונושא ונותן עם הדיין שלהם וכו' יעו"ש. מה-גם שיש בינינו קורבת משפחה, וכמ"ש בס"ד במאמר יושב בסתר עליון, מתולדות אמו"ר זצ"ל, בפרק על זקיני מהריק"א (ראב"ד רצאבה) וגדולתו. ולכן גמרנו אומר, כי חיבוריו מחוץ למחנה מושבם. והיאך אפשר להשוותו בתואר כמו מהרי"ץ, האם כל העולם דומה כמישור. רחמנא לישזבן. ולאידך גיסא, אחד

מנאמני-התורה, בנסתר כבנגלה, מובא לקמן לעומתו סמוך ונראה, שלא בכבוד. ללא תואר וללא הדר. יציבא בארעא וכו':

ומה שכתב בשמו שהזהיר את בני עירו, אינו מדוייק, אלא בנות עדתנו. ולא מובן מדוע צמצם דבריו הרב הטוען, כאילו שזה היה רק ב"עירו" דהיינו בצנעא. הרי אמת הוא הדבר שכתב ר"י בן-דוד, כי זה בכל רחבי עדתנו, מן הצפון לדרום, וממזרח למערב. ואכן הוא וחבורתו, היו עצם מעצמינו. אלא שבעוה"ר הפליגו את עצמם לקצה האחר, שובה י"י את שביתנו. [אכן בחזו"ע הלכות סוכות דף ר"ט שנדפס כמה שנים לפני כן, כתב בשמו לנכון, להזהיר את בנות יוצאי תימן. והועתק גם-כן על-ידי בנו בעין יצחק כללי קבלת הוראות מרן דף ע"ז]:

וצר לנו מאד, שהצליח עוד בכמה עניינים להטעותו כביכול שבני תימן אינם זזים מהוראות הרמב"ם ככל אשר יאמר כי הוא זה, ואפילו בעניין טוענת מאיס עלי כופין את הבעל לגרש. ושמתמימים בגט סופר ועד לכתחילה (כיעויין למהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן קכ"ו שראוי להחמיר בזה לכתחילה). ושאומרים ברכה מעין שבע גם בליל פסח שחל בשבת. וליתינהו להני מילי. ולפי שכבר הארכתי על זה מאד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אבן-העזר הלכות כתובות סימן ר"ח אות קס"ד, ונדפס עניין זה מקרוב בפעמי יעקב גליון נ"ו מנחם-אב ה'תשס"ד דף צ"ג, אקצר כאן, ולא באתי אלא להזכיר ולהזהיר ממכשול רח"ל:

ולגופו של-עניין לגבי היוצאים ממקומם לעיר אחרת, שהעלה הרב הטוען את דברי מרן בשו"ת אבקת רוכל וסיעתו, שצריכים לנהוג כמנהג המקום שהלכו לשם, יש להשיב שכבר כתב בארץ החיים דף כ"ד דמרן מיירי כשלא נעשו קהל בפני עצמם יעו"ש. אם-כן אנן בני ק"ק תימן יע"א שהננו קהל גדול בפני עצמנו, בן פורת יוסף, שפיר עבדינן. וכך הורו גאוני חכמי תימן עוד בהיותם בתימן, שהבאים מאתנו לארץ ישראל, ימשיכו ויחזיקו במנהגי אבותינו, המיוסדים על אדני פז. וכן הורו בעבר, וכך מורים כל גאוני רבני תימן שליט"א בזמנינו [ועיין לעיל פרק כ"ג ד"ה ובמה], ואף כל גאוני רבני אשכנז, ורוב גאוני רבני ספרד, שליט"א. כיעויין בהרחבה במבוא לספר אור ההלכה, מאת ידידי הרב מאיר ליאור לוי שליט"א, הנקרא חיזוק מנהגינו בארצנו [ושם בשולי הגליון דף מ"א, דנתי בפרט אודות ברכת נר יום-טוב].

ובסוף ספר עטיפת ציצית כהלכתה, הרחיב בני הרה"ג משה שליט"א לסתור כל טענות החולקים, כיד ה' הטובה עליו יעו"ש, וכן בדברי הרבנים הגאונים דלקמן פרקים מ' מ"א. וכבר הארכנו בעניותנו גם אנחנו בעבר על פתגמא דנא, בהקדמה לאגדתא דפסחא פרי עץ חיים, ובשו"ת עולת יצחק חלק א' סימן קס"א, ועוד. ולא נתקבלה דעת הרב הטוען אצל רוב גדולי הזמן, והקהילות השונות. שהרי לשיטתו גם האשכנזים כיום בארץ ישראל צריכים לנהוג כמרן, ואין שיטתו נכנסת לאזניהם כלל ועיקר. וממשיכים הם כל מנהגיהם שהיו בחוצה לארץ, זולת עניינים מעטים אשר נער יספרם מסיבות מסויימות, ותו לא. וכיון שזה נושא מיוחד בפני עצמו, ובדעתנו בל"נ לסדר תשובה נפרדת על כך בעז"ה וישועתו, לברר העניין על מתכונתו. ובה נאסוף גם-כן מה שנמצא באמתחתנו בנושא זה ועדיין לא נדפס, לבטל את הנוקפים ואת המעוררים. מלבד עניינים נוספים שעליהם הם מכבירים אמרים, וניישר בס"ד כל ההדורים. על-כן נשים כאן קנְצִי למלין:

פרק חמשה ושלשים

מנהג רוב יוצאי תימן שלא לברך על נר של-יום-טוב (השגה ס"ח) ♦ משקל מהריב"ש ומהרי"ו, לעומת מהרי"ץ (השגה ס"ט) ♦ צריך להשיב על הדברים המושכלים, ולא להעתיק לנגדם דברי ספר שכתב בהיפך (השגה ע') ♦ דברי הרב שתילי זיתים, הובאו כבר בעיני יצחק (השגה ע"א) ♦ האשכנזים אף שמברכים אחרי ההדלקה, ביום-טוב יש מהם הסוברים לברך קודם לכן ♦ הרב שתילי זיתים שאמי, והתעלם ממנהגי הבלדי ♦ אין להקשות על הבלדי מן השאמי (השגה ע"ב) ♦ הגר"א והליטאים, הבעש"ט והחסידים ♦ הרב שתילי זיתים סובר לברך על נר של-יום-טוב, אבל בדין הבחורים לא הזכיר יום-טוב (השגה ע"ג)

סוף דבר הכל נשמע, מה שסיים הרב הטוען שליט"א וז"ל, והנה גם הלום ראיתי בספר שע"ה דף ס"ח*, שמכרכר בכל עוז להחזיק במנהג שנהגו

* המעיין בלשונו בגוף הספר, יראה שדבריו מחזקים את דברינו דלעיל פרק כ' ד"ה ומובן, ופרק כ"ו ד"ה ותמהני, שכבוד התורה אצלו, הוא רק למי שמסכים לדבריו. לעומת זאת

קצת מיוצאי תימן, שלא לברך על הדלקת נרות של-יום-טוב, וכותב "שמנהגם שלא להדליק כלל נרות מיוחדים לכבוד יום-טוב". ובהערה שם אחר שהביא בשם גדולי רבני תימן מהר"י בשירי ומהר"י ונה שפסקו להדליק נרות יום-טוב ולברך עליהם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו להדליק נר של-יום-טוב, כמו בשבת, ושכן פסק הרה"ג מהר"י צאלח בספר עץ חיים, כתב, שהנה העלם העלימו עיניהם ממנהג תימן שלא נהגו כן ע"ש. והנה אף הרב שתילי זיתים סימן רס"ג ס"ק י"ב כתב להסביר דברי מרן השלחן ערוך, שאפילו למאן דאמר שאין לברך על הדלקת נר יום הכפורים, מכל-מקום ביום-טוב שמשתמשים באור הנר לצורך הסעודה יש לברך, וכל-שכן לדידן שמברכים גם על נרות יום הכפורים עכת"ד. ומבואר דסבירא ליה שיש לברך על הדלקת נרות ביום-טוב. והאברך מחבר הספר, יצא חוצץ כנגדם שלא כדין, וכתב לתמוך דוקא במנהג שהוא היפך דברי רוב הפוסקים ומרן השלחן ערוך בסימן רס"ג סעיף ה' וסימן תקי"ד סעיף י"א שפסקו להדליק נרות לכבוד יום-טוב ולברך, ואשר כמותם הנהיגו גאוני ירושלים בכל הדורות. ובודאי שכל משכיל ונבון ירא שמים החרד לדבר ה', לא ישגיח בדבריו הללו, לשנות מן המנהג הנפוץ בכל העולם ובכל ארץ ישראל אתרא דמרן הקדוש, ורבותינו גאוני ירושלים, אשר דבריהם תמיד נר לרגלינו ואור לנתיבתנו. שאם ראשונים כמלאכים, אנו כבני-אדם. ואיזהו חכם, המכיר את מקומו. והרי כבר אמרו חז"ל לעולם אל ישנה אדם מפני המחלוקת. לכן על יוצאי תימן לשנות ממנהגם שנהגו שלא להדליק ולברך, ומכאן ולהבא עליהם לברך על הדלקת הנר של-יום-טוב, כפסק מרן שהעלה על שולחנו הטהור כדברי הירושלמי, וכמנהג הפשוט בארץ ישראל, ועליהם תבוא ברכת טוב. וראוי לעודד אותם ולחזק את ידיהם, לברך על הדלקת נרות של-יום-טוב, ומהי ישאו ברכה ע"כ:

הראוני בזמנו בחזו"ע חלק ב' הלכות ברכת הריח ששם דף קס"ז אות ה', ששם כתב הג"ר עובדיה יוסף שליט"א לעניין ברכת הריחאן בורא עצי בשמים, שכן העלה ידידנו הרה"ג ר' יצחק רצאבי נר"ו בשו"ת עולת יצחק וכו'. וכיוצא בזה הראוני שכתב בספרו טהרת הבית בכמה דוכתי. כמו-כן עיין צילום כתב יד הגרע"י עצמו, בסוף פרקי אבות מילי דאבות דף רנ"ח, לכבוד ידיד נפשי הרב הגאון המפורסם הריף ובקי סיני ועוקר הרים רבי יצחק רצאבי שליט"א וכו'. והוא בהקדשתו לספרו מאור ישראל חלק א', ששלח אלי בזמנו. ומאי שנא. ודי בזה. ועיין עוד לעיל פרק ל"ד ד"ה והרב:

ותהי האמת נעדרת, כי לא רק קצת מיוצאי תימן נהגו כן כמו שכתב הרב הטוען, אלא רובם, כדלעיל פרק כ"ה ד"ה על-כל-פנים. ובעבר, כולם. וכן במה שכותב על מהריב"ש ומהרי"ו שהם גדולי רבני תימן, כלומר לאפוקי מהרי"ץ, ועיין לעיל פרק כ' ד"ה אבל. ברור שעולם הפוך ראינו. הגם שבודאי הם מעיני העדה מרנן ורבנן, ומראשי אלפי ישראל אשר בתימן, וכבר הפלגנו בשבחם במקומות אחרים, אבל מהרי"ץ היה מופלג ביותר ומכריע את כולם. בין בבקיאות, בין בפלפול. בין בנגלות, בין בנסתרות. כהא דתנן בפרק ב' דאבות משנה ב' אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים וכו' ויעויין שם בפירוש רבינו עובדיה מברטנורא. וא'וון מ'לין ת'בחן (איוב י"ב, י"א), ראשי-תיבות אמת. על כן אני אֶכְרֵךְ, ולי נאה לברך, ברוך ה' אשר הנחני בדרך אמת:

ובמקום להשיב בטוב טעם ודעת על הדברים המושכלים שביארנו שם, וכמובא לעיל פרק ד' [כי כל עוד שלא ידעו טעמא דמילתא, נבוכו וביטלו המנהג, כי אין לדיין אלא מה שעיניו רואות. וכיוצא בזה כתבתי בס"ד בתשובתי עולת יצחק חלק ג' סימן לעניין פרישה בזמן וסת החודש ועונה בינונית, בדעת מהרי"ץ. והדברים מאירים למי שיש לו עינים], בחר להעתיק לנגדם את דברי הרב שתילי זיתים [למרנא ורבנא דוד משרקי זצוק"ל, שופריה דדו"ד ינהר לעלמין] מה שכתב להסביר את דברי מרן השלחן ערוך. וגופא דמילתא נמי תמיהא טובא, דהא אנא נפשאי כבר רמזתי לדברי הרב שתילי זיתים, וכתבתי שעבר בשתיקה על עניין זה. ור"ל שהתעלם כמו מהריב"ש ומהרי"ו מן המנהג. כי הגם שכתב השתילי זיתים שם בס"ק י"א לעניין הברכה שתהיה קודם הדלקה "וכן המנהג" יעו"ש, מסתברא דלא קאי אלא על שבת, שבזה היה המנהג ברור. ועיקר דבריו לא אתא אלא לאפוקי מדברי רמ"א בהגהתו שם, שהשמיט אותה, שהביא מנהג האשכנזים לברך אחר ההדלקה. ולכן קבע דבריו שם. ואמנם ודאי השתילי זיתים סבירא ליה כמרן לברך גם ביום-טוב (וכדלקמן בסמוך ד"ה והן), אך סובר מדנפשיה שאפשר ללמוד את המנהג משבת גם ליום-טוב. דקל וחומר הוא, שהרי אפילו האשכנזים לגבי יום-טוב יש מהם הסוברים לברך קודם, כסברת הרבנית אשת הסמ"ע כנודע וכמובא במגן אברהם שם ס"ק י"ב:

מיהו אפילו אם תמצי לומר שהרב שתילי זיתים נתכוון שהמנהג כך גם ביום-טוב, וכהבנת ויצי"ב דף ק"ה ד"ה ומכל, ידוע שהשתילי זיתים הוא ממנהגי קהילת השאמי, ומתעלם ממנהגי קהילת הבלדי בכל חיבורו כידוע, כגון שתראה לגבי ברכה על ארבעה כוסות וכמו שכתבתי בס"ד באגדתא דפסחא פרי עץ חיים מהדורא שנייה אות כ"ד ד"ה ובעל, ואופן אחיזת הלולב כמ"ש בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות לולב דף רע"ט אות ר"ז. ועיין עוד מ"ש בס"ד בהרחבה בשו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן י"א ד"ה ידידי, אז תבין. ואם-כן הרי זה משל למה הדבר דומה, כגון שתקשה על אחד מתלמידי הגר"א ראש הליטאים, מדוע כתבת כן, הרי הבעש"ט שהוא ראש החסידים סובר בהיפך. הא ודאי חוכא ואטלולא, ולא נשמע כדבר הזה:

מפליא גם-כן, שנכללה בדברי הרב הטוען, העתקה משוכשת של-דברי הרב שתילי זיתים שבס"ק י"ב, כאילו הזכיר יום-טוב. וכל רואה יראה כי אין שם זכר לכך. ובדקתי זאת אף בשני הדפוסים הישנים, וגם בכת"י שבידי. וגם לא יתכן שיזכיר זאת, שהרי ליתא במגן אברהם שממנו מקורו, ואם רבי לא שנאה רבי חייא מניין לו. וגם בתשובות מהרי"ל סימן קנ"ה שממנו מקור המגן אברהם ליתא. ובודאי המדובר על שבת כמוזכר בשלחן ערוך שם בסעיף ו' בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכים להדליק נר "שבת" בחדרם:

והן אמת, בודאי שהרב שתילי זיתים סבירא ליה לברך על נר של-יום-טוב, כשיטתו הוא ובנו בשו"ת רביד הזהב (כדלעיל פרק כ') ללכת בעיקבות מרן השלחן ערוך, היפך הרמב"ם והיפך מנהגי קדמונינו. שהרי לא העיר כלום על דברי מרן, שאין מנהגינו כדבריו, לא בסימן רס"ג ולא בסימן תקי"ד. ולדידיה ממילא כשנזכר בסעיף ו' שבת, פשיטא דהוא הדין ליום-טוב. וזו אכן הוכחה ברורה, אילו היה הרב הטוען מביא אותה. נועליו וכיוצא בו, כתב מהרי"ץ בתשובתו דלעיל פרק ג', ד"ה וביום-טוב, כי לא נשמע מקדם לברך בכל העיר, זולתי "קצת מקרוב". אבל הרב הטוען במחכת"ה, לא ידעתי מה היה לו, שהלך סחור סחור להביא מס"ק י"ב, שהבחורים משתמשים בחדרם לצורך אכילה להכין עליהם וכלי-סעודה וכו' יעו"ש. ומזה לבד אין הוכחה, אף ששבת ויום-טוב שווים לעניין סעודה. מפני שיום הכפורים משתווה לשבת לעניין האיסור

להדליק, ולכן שפיר יש בו מצות הדלקה מבעוד יום משום שלום-בית. מה שאין כן ביום-טוב שרשאי להדליק מאש מצויה בכל עת שירצה, איכא למימר דליכא שום מצוה כמו שכתבו החולקים על ברכת נר יום-טוב, והבן:

פרק ששה ושלשים

ביאור הלשון, מנהגינו שאין מדליקים נרות "מיוחדים" לכבוד יום-טוב ♦ פרטי מנהג הדלקת הנרות בתימן, בערים ובכפרים, בחול ובשבת, ביום-טוב וביום הכפורים ♦ זמן הדלקת נר של-חנוכה ♦ כשיש אור חשמל, האם צריך נר נוסף ♦ להמברכים ביום-טוב, האם יש טעם להדליק שני נרות, א' כנגד זכור וא' כנגד שמור ♦ זכרהו על היין ♦ אוכל-נפש ביום-טוב ♦ הפרי מגדים כתב שנוהגים להדליק גם ביום-טוב שני נרות (השגה ע"ד) ♦ טעם שני הנרות גם אז, כנגד איש ואשה (השגה ע"ה)

והנה מקום אתי להרחיב ביאור הסגנון שחידשתי והעליתי בזה בס"ד בשלחן ערוך המקוצר, שביום-טוב מנהגינו שאין מדליקין כלל נרות מיוחדים לכבוד היום [שהרב הטוען הרגיש בכך, ולכן עשה סימני קווים כזה " לפניהם ולאחריהם]. כי מלבד שאין ביום-טוב איסור להדליק בפתילות ושמונים האסורים בשבת, מאחר שאין אז טעם האיסור מחשש שמא יטה, וכמבואר בש"ס ופוסקים, כוונתי בזה היתה עוד בפרט, כי לפי המציאות בתימן שלא היה חשמל, ומדליקין נר של-שמן בכל לילה, ממילא גם ביום-טוב הדליקו כן, אבל לא מבעוד יום כבערב שבת, אלא כבימות החול אחר שחשיכה. נולגבי נר של-חנוכה, שדעת הרמב"ם פרק ד' מחנוכה הלכה ה' להדליק עם שקיעת החמה דוקא, נתן מהר"ז הרופא בנימוקיו כתי"ש שם טעם נחמד, כי אם ידליק לפני כן הוא כשבת. ואחרי-כן, הווי כיום חול. וכמו שהבאתי בס"ד במאמר הנרות הללו דף י"ח]. ואין שום היכר אז כי זו של-מצוה. כי בערב שבת מדליקין שנים, אחד כנגד זכור (שמות כ', ז') ואחד כנגד שמור (דברים ה', י"א) כידוע, מה שאין כן ביום-טוב נר אחד כבחול [וזה גם אצל אותם מן השאמי שבירכו עליו, לפום מאי דמשמע מן המובא לעיל פרק כ"ה ד"ה ובעיקר. ועיין לקמן ד"ה ולכאורה. אמנם ודאי כי עכ"פ ישנם מהם שהדליקו גם ביום-טוב וגם ביום הכפורים שני נרות, לפי שהשתמשו באותו כלי עצמו שהדליקו בו בשבת]. וכן במקומות שנוהגים להדליק ביום הכפורים,

מדליקים אז אחד בלבד. ורק בשבת שנים. ויש מקומות שהדליקו בימות החול אורות אחרים, הנקראים קוזקווי, למבה, נוארה, ולכבוד שבת הוסיפו הם שני נרות של-שמן. וביום-טוב לא הדליקו הנרות של-שמן, אלא האור הרגיל. וכל זה בחדר הגדול שישבו לסעוד שם, הנקרא דינאן. ובשאר החדרים היה חושך, גם בשבת. חוץ מן המטבח וכדומה, יש בתים שהיה אור:

ובל האמור, הוא כפי שביררתי וחקרתי היטב מתלמידי-חכמים שונים יוצאי תימן, ובכללם גם מפי הגאון אמור"ר זצ"ל וכן מאמי תליט"א, מהמקומות שנהגו שלא לברך על הנר, זולת בערב שבת. ומתלמידי-חכם אחד שמעתי, שבמחוז שרעב רבים לא הדליקו כלל נר ביום-טוב, ועל-כל-פנים לא בירכו עליו. ושוב ראיתי בעריכת שלחן להגר"ש קורח שליט"א חלק ז' הלכות יום-טוב דף ע"ח סעיף י"ד וסוף דף ע"ט שכתב כי יש מקומות שלא נהגו כלל להדליק נר ביום-טוב יעו"ש. וידוע שהלכו לישון מוקדם, וקמו לפני עלות השחר. ומצינו בברכות דף ב: דאיכא מאן דאמר שזמן קרית שמע ערבית, משהעני נכנס לאכול פיתו במלח, ופירש רש"י שאין לו נר להדליק בסעודתו יעו"ש, ר"ל דמשום הכי העני מקדים לאכול לפני צאת הכוכבים, ועיין עוד במאירי שם. [ויצא לנו, בצירוף בירור שעשו עוד כמה תלמידי-חכמים שליט"א, לפני כשלושים שנה, וכדלקמן פרק מ' ד"ה והן אמת. רבים במחוז אַנס (שהוא במרכז תימן) לא נהגו לברך על נר של-יום-טוב. וכן בערים מנאכה, חיימה, בני עוואם, מעבר. ולא עוד אלא שישנם מקומות שלא נהגו כלל להדליק הנר מוקדם, אלא כשנצטרכו לו, אם נצטרכו. כגון צעדה, חידאן, ברט, מהאצר, בני בהלול. ובעי"ת צנעא הדליקו בלילה גם כשאינם צריכים ע"כ. ובודאי שישנם עוד הרבה מקומות בערים ובכפרים כיוצא בהם, אבל די באלו, שהם מהמקומות המפורסמים, ואין צורך לאבד הזמן לברר על שאר מקומות בעבור זאת. ובספר זכרון תימן (בני-ברק ה'תשס"ו) דף ר"נ מובא שמנהג עיר צ'אלע היה להדליק נרות כליל יום-טוב, בלא ברכה]. ומכל זה נפקא מינה לדידן השתא הכא שיש אור חשמל, דלא בעינן ביום-טוב הדלקת שום נר נוסף. וגם לזאת נתכוונתי בשלחן ערוך המקוצר, כדי שיבין הקורא התאמת העניין לפי מציאות זמנינו, כדרכנו בשאר מקומות בחיבורנו. [ועיין כוכבי יצחק חלק א' סימן ב' אם צריך נר מיוחד לשבת שאינו משתמש בו בחול, הובאו דבריו באנ"ת ע' חשמל דף קפ"ב. ועיין עוד לקמן פרק ל"ז ד"ה והרי]. ואם החשמל נעשה על-ידי חילול יום-טוב, עיין בדברינו לקמן פרק ט"ל ד"ה ומיספקא:

ולכאורה קשה לשיטת הסוברים שצריך להדליק ולברך ביום-טוב, מדוע הם [גם האשכנזים והספרדים, ועיין לעיל ד"ה והנה] מדליקין שנים, הרי לא שייך בזה כנגד זכור (שמות כ', ז') ושמור (דברים ה', י"א), זולת בשבת. ואולי זהו דוקא להרב המגיד פרק כ"ט משבת הלכה י"ח הסובר שאין קידוש יום-טוב מן התורה. שנמצא כי מה שדרשו חז"ל בפסחים דף קו. זכור, זכרהו על היין, אינו שייך ביום-טוב אלא מדרבנן. אבל אם נאמר שגם ביום-טוב הוא מן התורה (עייין מה שציינתי בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות סדר ליל פסח סימן צ"א אות י"א ד"ה ובעיקר. ועיין עוד לעיל בספרנו זה פרק ט' ד"ה וכיוצא) שפיר איכא למימר נמי כנגד זכור ושמור, דהיינו אותן מצוות עשה ולא תעשה השייכות ביום-טוב כבשבת אף שאוכל-נפש וכיוצא בזה הותרו בו. ועיין:

שוב ראיתי כי כבר עמד קצת בזה הפרי מגדים במשבצות זהב הלכות יום-טוב סימן תקי"ד ס"ק י"ב וז"ל, נוהגין בשני נרות אף ביום-טוב, אף דזכור ושמור [שייך דוקא] בשבת, י"ל [שהם] נגד איש ואשה וכו' יעו"ש ובכף החיים שם ס"ק ק"ט. ויתבאר בס"ד לקמן בסמוך ד"ה והטעם. וכן דן בזה בספר כוכבי יצחק חלק א' סימן ד'. ובחזו"ע הלכות סוכות דף ר"י העתיק בשם הפרי מגדים, "יש" נוהגות להדליק שתי נרות ביום-טוב כמו בשבת, כנגד זכור ושמור. ואעפ"י שזה נאמר בשבת, מכל-מקום גם ביום-טוב נוהגות כן. והוסיף בשם כף החיים הנזכר לעיל שיש נוהגות להדליק ביום-טוב חמישה נרות כמניין העולים לספר-תורה וכו' יעו"ש. ובמחכת"ה נראה שאין הדברים מדויקים, כי הפרי מגדים כתב בסתם נוהגים, משמע שאצלם, דהיינו האשכנזים, כולם נהגו שנים, ורק הספרדים יש שנהגו חמישה. ופורתא נמי לא דק במה שהחסיר הטעם העיקרי שנתן הפרי מגדים לדבר שזה כנגד איש ואשה, מה שאין כן לפי העתקתו משמע כי זה רק אגב שבת. אבל הכף החיים העתיק וכתב לנכון. ועיין עוד לקמן פרק ט"ל ד"ה ובדרך:

והטעם שנתן הפרי מגדים כי הם נגד איש ואשה, ציין כבר הוא עצמו לאליה רבה סימן רס"ג. ושם באליה רבה מבואר העניין בהרחבה, לגבי נר של-שבת [וציין מקורו לספר מ"ט. וכנראה הוא טעות סופר וצ"ל מ"מ, דהיינו מטה משה, וצריך לחפש] כי נ"ר נ"ר, כמניין איברים שבאיש ואשה, לפי שבאשה יש ארבעה איברים יותר מרמ"ח שבאיש, שני צירים ושתי דלתות עכ"ל.

ומקורו לעניין מניין האיברים, הוא מהגמרא בבכורות דף מ"ה ע"א יעו"ש. ויש להוסיף כי אף לדעת הרמב"ם פרק ב' מטומאת מת הלכה ז' שפסק כי באשה רנ"א איברים בלבד, ויעויין מ"ש על זה בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת נשוא על פסוק וביד הכהן יהיו מי המרים המאריים ד"ה ובפרט, י"ל כי חסרון האחד אינו מזיק לגימטריא, דקיימא לן שעושים החשבון לפעמים עם הכולל, וכנודע. ולפי זה שהוא כנגד איש ואשה, הדרך תו לנדון אם שייך בנר משום שלום-בית ביום-טוב, שהרי מותר להבעיר מאש מצויה, ואינהו אזלי לשיטתייהו דשייך נמי התם, וכדלעיל פרק י"ז. ומלבד זה כתב האליה רבה טעם נוסף, ששני נרות הם רמז לשתי נשמות הכרוכים יחד בגוף האדם יעו"ש. והפרי מגדים שלא רמז לזאת, י"ל דתנא ושייר. אבל כיון שיש להקשות מאי שייר דהאי שייר, נראה יותר לומר משום דלגבי יום-טוב, שנוי הדבר במחלוקת התוספות והרשב"ם אם יש נשמה יתירה, והפוסקים העלו להלכה שאין, כדלקמן פרק ל"ח אות י"ג ד"ה והרי. ועוד יש ליתן טעם לדבר לפי מה שכתב הראב"ה במסכת שבת סימן קצ"ט דטעם שנהגו בשתי נרות, מפני שאחת בלאו הכי צריך לאכול לאורה ואין היכר לכבוד שבת כי אם בשתיים יעו"ש, ממילא הוא הדין ליום-טוב:

פרק שבעה ושלשים

מי יצא נגד רוב ככל רבותינו חכמי תימן (הש"ג ע"ו) ♦ מעלת חכמי העיר אוזל, היא צנעא ♦ עשרות שגיאות בדברי החולקים על מהרי"ץ בדין נר של-יום-טוב, והרבה מהן טעויות חמורות ♦ אין חכם שלא יטעה ♦ שופטים ושוטרים וגו' לשבטיך ♦ אפילו לאשכנזים וספרדים י"ל שאין לברך על נר של-יום-טוב, מטעם ספק ספיקא ♦ ברכה על תוספת אורה ♦ האם צריך לכבות אור החשמל, קודם הדלקת הנרות ♦ מנורה צהובה נחשבת נר, אבל לא פלורוסנט ♦ האם חלה ההדלקה לעניין טלטול הנר לחדר אפל ♦ רשימה מסודרת של-עשרים ושלשה מגדולי ישראל הסוברים שאסור לברך על נר של-יום-טוב ♦ ה"ר שלום עיראקי ♦ מנהג שנעשה בכפייה, אינו נחשב נדר ♦ בעניין היתר נישואין לספרדים עד ראש חודש מנחם-אב

אחרי כל הדברים והאמת האלה, דעת לנכון נקל, וכל מעיין ישפוט בצדק, מי הוא שיצא חוצץ אשר לא כדת ושלא כדין, נגד רוב ככל רבותינו

חכמי תימן, ונגד הנהגת רוב גאוני עי"ת צנעא [שעולה במספר קטן כ"ב, כנגד כ"ב אותיות התורה. כי מצנעא יצאה תורה ודבר ה' לכל קצוי תימן. ועליה אמר המשורר נעים זמירות ישראל, האלהי מהרש"ש זיע"א, אוזל חמד־קריה, אהל לתושיה. וכמו שביארנו בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת קרח על פסוק ואון בן פלת ד"ה ובהדיא], בכל הדורות, ועל צבא תהילתם מאריה דאתרין מהרי"ץ זיע"א. ואשר יצוא נגד רב אחאי גאון וספר המנהיג, ורבינו הרמב"ם, [ובעל מחזור ויטרי הוא תלמיד רש"י, אס־כן מסתברא שכן היא דעת פרשן־דתא אדוננו רש"י זיע"א. וכן שאר הראשונים שפירשו כמחזור ויטרי, כדלעיל פרק ט'], ורבותינו שבצרפת בעלי התוספות, ורבינו תם ורבינו משולם, וארחות חיים בשם יש אומרים, והר"ד אבודרהם בשם הר"ר גרשון ב"ר שלמה, ורבים אשר עמהם:

ובודאי שכל משכיל ונבון, ישכיל ויבין שנפלו עשרות שגיאות בדברי מאן דפליגי במחכת"ה. ומנינו אותן אחת לאחת למצוא חשבון, במניין במספר, בכותרות הפרקים, וגם בתוכן העניינים דלקמן בסוף הספר. מהן טעיות קטנות וקלות וטפילות, אבל רובן גדולות וחמורות ועיקריות. וכל זה בלא לחטט הרבה אחריהם בחורין ובסדקין, שמא ישנם עוד דברים הצריכים תיקון. וחכם אמיתי גדול דעה, יקבל את האמת מכאן ואילך, הד"ר הוא לכל חסידיו, אפילו מקטן שבקטני תלמידיו. וכבר כתב הרמח"ל במסילת ישרים פרק כ"ב, אין לך חכם שלא יטעה ושלא יצטרך ללמוד מדברי חבריו, ופעמים רבות אפילו מדברי תלמידיו וכו' יעו"ש. ובהקדמת הגרי"ח לשו"ת רב פעלים ד"ה וכדי, האחרונים אין דבריהם נקיים מן השגיאות, אעפ"י שהם גאונים וגדולים בתורה יעו"ש"ב, ובשלהי הקדמת מהרש"ל לים של־שלמה, ובפתיחתנו לספר זה ד"ה וראויים. ובמ"ש עוד בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ חלק א' הלכות תפילה ס"ק ל"ה דף רכ"ה ד"ה ואם, בשם לחם שלמה למהר"ש הכהן שער שני:

ובל ירא שמים אמיתי וחרד לדבר ה', לא יכניס עצמו לספק ברכות לבטלה, ומה־גם שרבים מרבותא סבירא להו שאיסור ברכה לבטלה הוא מן התורה. והרי הברכות אינן מעכבות בקיום המצוות. [והוא הדין לעניין מי שחתם בעשרת ימי תשובה מלך אוהב צדקה ומשפט, עיין לעיל פרק ד' ד"ה ולפי]:

ואיזהו חכם, המכיר את מקומו והשמח בחלקו (עיין פרק ה' דאבות משנה ו', ופרק ו' אות ג', ובמפרשים) שלא יפסוק הלכות אלא לעדתו ושער מקומו, שהוא מכיר ויודע במנהגותיהם ומקורותיהם. ועיין מה שכתבתי בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אבן-העזר הלכות קידושין סימן ר"ו אות נ"ט ד"ה ואף. וכתוב (דברים ט"ז, י"ח) שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' לשבטיך. ועיין מ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר חלק חושן-משפט הלכות בית-דין סימן רי"א אות ג' ד"ה ונפקא. וזכורני שבספר תולדות הצדיק רי"ז מסלנט כתוב על מחלוקת שאירעה בקרב קהילת האשכנזים בירושלם ת"ו, וצד אחד מהם הלך לטעון בפני רבני הספרדים, שאמנם רבני הספרדים הם תלמידי-חכמים וצדיקים. אך בענייני האשכנזים אין להם להתערב, כי אינם מבינים בהם יעו"ש. והוא הדין לתימנים:

והרי לפי שיטת הרב הטוען שליט"א, אף אנו יכולים להורות גם לספרדים ולאשכנזים [כי זיכנו הי"ת, ואיכא מינייהו נמי שהם שומעי לקחנו בכתב ובעל-פה] שלא לברך מכאן ואילך על נר של-יום-טוב ושל-יום הכפורים, מטעם ספק ספיקא. שהרי ביום-טוב ויום הכפורים איכא רבוותא דסבירא להו שלא לברך כדבר האמור. ואף אם הם מיעוט, הרי עכ"פ הספרדים בספק ברכות להקל חוששים אפילו לשני פוסקים הסוברים שלא לברך, אף שיש מאה פוסקים כנגדם הסוברים לברך כנודע. ויתכן שאף מרן היה מודה אילו היה רואה, כדלעיל פרק י"ח ד"ה אם-כן. ואף שכבר נהגו בקהילותיהם לברך ובמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל וכנזכר לעיל פרק כ"ב, הא ניחא בעוד שלא היה חשמל בעולם. אבל עכשיו שיש, ספק אם אפשר לברך והבית מואר באור גדול של-חשמל. ועיין עוד לקמן פרק ט"ל ד"ה ואפשר, וד"ה וכעין. הא ניחא קצת לשיטת הרמ"א בסימן רס"ג סעיף ח' שמנהגם לברך על תוספת אורה, דהיינו שאף שנים שלושה בעלי בתים במקום אחד כל אחד מדליק בברכה, אבל מרן שם פסק שנכון להיזהר בספק ברכות. ברם אפילו להרמ"א איכא למימר דהיינו דוקא לגבי נרות של-שמן או שעוה, כפי שהיה בזמנם, שאורם קלוש, שפיר כל נר מוסיף אורה. מה שאין כן כשיש אור החשמל, שהוא פי שבעים ושבעה מאור הנרות, הרי הנרות לעומתו בבחינת שרגא בטיהרא:

וכבר דנו בזה לעניין שבת, גדולי הדור בזמנינו ושלפנינו בספריהם, וזה אומר בכה וזה אומר בכה [ונאספו דבריהם בשערים מצויינים בהלכה סימן ע"ה אות ז', ובאנ"ת ע' חשמל דף קפ"א קפ"ב. ועיין אור לציון חלק ב' פרק י"ח סעיף ו', ומשחת קודש קונטרס מנרתא דשבתא דף פ"ה. ועיין עוד שם באנ"ת דף תשמ"ו כי אף להאוסרים להשתמש בחשמל בשבת, מכל-מקום כתוב בספר החל"ה שביום-טוב אין איסור, שכן אם עבר והוליד אש ביום-טוב מותר להשתמש בו] ולכן רבים מהם הצריכו לכבות את החשמל תחילה ואחר-כך להדליק הנרות, ולכוון בברכה גם על החשמל [בפרט אם האור נתלה בחוט החשמלי, כגון במנורה צהובה, שאז י"ל דשפיר נקרא נר, מה שאין כן בפלורוסנט. ועיין בית אהרן וישראל שנה ז' גליון מ"א דף קכ"ט ק"ל]. וכן יש שנוהגים כיום, כפי הוראתם. אבל רבים אינם עושים זאת, ומברכים אף כשאור החשמל כבר דלוק. [ויש לדון אם יש לזה תורת מנהג, כיון שלא נתחדש הדבר אלא מקרוב. גם נראה לענ"ד שיש מקום לדון בזה אם כל ט"ו הטעמים שנכתוב בס"ד לקמן פרק ל"ח, שייכי נמי לנר חשמל]:

אם-כן מעתה די לנו בנרות שבת, אבל לכל-הפחות ביום-טוב ויום הכפורים דבלאו הכי הרבה מרבנותא קמאי סבירא להו שלא לברך בכל גוונא, וכפי שהוא מנהגינו, עדיף להורות גם לדידהו, שלא יברכו, כדי שלא יכנסו בחשש ברכות. ואף שאין דרכנו להורות לאחרים, מכל-מקום אף אנו נעשה עמהם כיוצא בהם, כעין הא דאיתא ביבמות דף קי. גבי עובדא של-קטנה שנתקדשה, ואתא אחרינא וחספה מיניה, ולא הצריכוה גט:

וחכם אחד שליט"א כתב להעיר כאן בזה"ל, לכאורה אם נעשה ספק ספיקא, לא יוכלו כל העדות כולל התימנים, לברך אף על נרות שבת. שהרי נצרף האיי ספיקא דאור החשמל דלוק, עם שיטת רבינו משולם ורבינו שמשון וסיעתם דסבירא להו דאין לברך על נרות שבת. ואף ששם, מרן ראה אותם ודחאם [עייין לעיל פרק א' ד"ה ומקורותיו], מה-בכך, הא קיימא לן דעבדינן ספק ספיקא אף נגד מרן. ובעיקר הך סברא דאור החשמל דלוק, לכאורה יש לצדד דלא חששו לה הפוסקים אלא לעניין שבת, דכיון דאחר שהדליק את הנר אסור לטלטלו, אם-כן כשהדליק במקום מואר אין להדלקה על מה לחול. אך ביום-טוב, אף כשמדליק במקום מואר, חלה ההדלקה לעניין זה שכעת יש לו נר מזומן שיוכל לטלטלו לחדר אפל שלא הדליקו בו חשמל כשיצטרך

לכך עכ"ל נר"ו. אמנם לענ"ד אין להשוות ברכת נר של-שבת לברכת נר של-יום-טוב. כי הסוברים שלא לברך אף בשבת, אינם אלא מיעוטא דמיעוטא. ומה-גם דהגאונים שדבריהם דברי קבלה, כתבו בהדיא לברך עליו, וכנראה החולקים לא ראו דבריהם. ומה שצידד דביום-טוב חלה ההדלקה לעניין שיוכל לטלטל את הנר לחדר אפל, לענ"ד אין לזה מקום כלל ועיקר. כי מגמת ההדלקה ביום-טוב היא כמו בשבת, דהיינו לחדר שסועדים בו בלבד, ולא שכיח שיצטרכו לחדר אפל נוסף, ופשוט:

ובשעמדתי למניין, מצאתי כי לכל-הפחות יש לנו כעשרים ושלושה מגדולי ישראל הסוברים שאסור לברך על נר של-יום-טוב. הלא המה, (א) (ב) (ג) רב אחאי בעל השאלתות. ומסתמא זוהי גם-כן דעת רע"ג ורס"ג, וכל יתר הגאונים שלא הזכירו רק נר של-שבת. (ד) הרמב"ם. (ה) רבינו שמחה תלמיד רש"י, ושאר הראשונים. (ו) רבותינו שבצרפת. (ז) מושב זקנים לרבותינו בעלי התוספות. (ח) הראב"ן בספר המנהיג. (ט) הר"ד אבודרהם בשם ה"ר גרשון (אבי הרלב"ג). (י) ארחות חיים בשם יש אומרים. (יא) (יב) כל קדמונינו חכמי תימן בתכאליל. (יג) מהר"י בשירי, בתכלאל נוסח הקדמונים. (יד) מהרי"ץ. (יח) תורת חכם. (יט) מהראח"נ בעל ענף חיים. (כ) מהר"י יצחק הלוי. מלבד עוד רבים אשר עמהם. ומצטרפים אליהם רבותא קמאי הסוברים שאפילו על נר שבת אין לברך, כגון (כא) רבינו משולם. (כב) רבינו אליהו מפאריס. (כג) רבינו שמשון. ולדידהו כל-שכן שעל נר של-יום-טוב אין לברך:

וביון שאמרו חז"ל אל ישנה אדם מפני המחלוקת (עיינן פסחים דף נ: ולקמן פרק מ' ד"ה הנה, ובהערה ו'), על-כן אל נא תרעו, אחי בני אספמיא (כדמתרגמינן וגלות ירושלם אשר בספרד, בספר עובדיה א', כ'. ונזכרה במקומות רבים בש"ס ובמדרשים) לעורר חלק מות. שכן מחלוקת אותיות חלק מות, והארכת על זה בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת ויגש על פסוק ויהי דבר י"י ד"ה וכמה. כי כל המשנה, ידו על התחתונה, כדתנן בבבא מציעא דף ע"ו ע"א. וכי לא די לנו בזה שמרבני משפחת "עיראקי" הכהנים שמוצאם מחוץ לתימן, נגרמה המחלוקת העצומה הנזכרת לעיל פרק כ"ו ד"ה כמו-כן, בנסותם לכפות את נוסחאותיהם ומנהגותיהם על בני קהילותינו ללא הצלחה מרובה, וכמו שביארנו בס"ד בקונטרס דברים כהוייתן, ובמאמר אופן המרכבה שבתחילת ספר רכב אלהים פרק ח' דף נ"ה ד"ה עינינו, ובנפלאות

מתורתך פרשת דברים על פסוק אלה הדברים אשר דבר משה ד"ה וכל [ועיין עוד לקמן פרק מ"א ד"ה ואין זה סוד], עד שיוסיפו כיום רבנים יוצאי ארץ עיראק לכפות מנהגיהם ודעותיהם על זולתם. [חכם אחד העיר כאן בזה"ל, לענ"ד אין זה דומה לענייננו. שהרי הגר"ע יוסף בעצמו כתב ספר שלם הליכות עולם, לחלוק על פסקי הבן איש חי ראש רבני עיראק. וכל כוחו וחילו מדין מנהג ארץ ישראל אתרא דמרן עכ"ל. אבל לא ירד החכם דלעיל לעומק כוונתי, ואין לפרש. אבל המשכיל יבין, וסוד י"י ליראיון]:

ועניין אחד ממה שעשה הר"ר שלום הכהן עיראקי, הוא כפיית מנהג איסור תספורת בימי העומר, העלה מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ב' סימן ע"ו בהדיא ובהרחבה, וביאר שם (בדף נ"ט במהדורא הישנה. ובחדשה בדף פ"ב) שאין לזה דין נדר, כיון שהיה רק לצד הכרח המכריח וכו' יעו"ש. והנה בעל הדין הג"ר עובדיה יוסף שליט"א בכבודו ובעצמו, בשו"ת יבי"א חלק ו' אורח-חיים סימן מ"ג שלהי אות ג' מסתמך ואזיל על דבריו אלו של-גאון עוזנו ותפארתנו מהרי"ץ זיע"א בתשובתו הנזכרת, בנדונו על היתר נישואין לספרדים עד ראש חודש מנחם-אב כדעת מרן, וכתב כי הרבנים הספרדים לשעבר היו כפופים לרבנים האשכנזים, ושתקו למען השלום, ובכי האיי גוונא ודאי דלא חשיב מנהג, וכמ"ש בשו"ת (פעולות) [פעולת] צדיק חלק ב' סימן ע"ו סוף דף ס"א [במהדורא הישנה, ד"ה ואם. ובחדשה בדף פ"ד פ"ה. יב"ן] יעו"ש"ב. ועיין עוד מ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר יורה-דעה הלכות מתנות כהונה סימן קכ"ז אות ד' ד"ה וכן, ואבן-העזר הלכות יבום וחליצה סימן ר"י אות י"א ד"ה ומפי. ומעתה המבין יבין דבר מתוך דבר, והתורה ניתנה במדבר:

פרק שמונה ושלשים

חמישה-עשר טעמים שאין (להדליק ו)לברך על הנר ביום-טוב (וביום הכפורים) ♦ כמה ביאורים בטעם הדלקת הנר משום שלום-בית ♦ חילול שבת ♦ הדלקת נר בשבת לחולה וליולדת ♦ אכילה בחושך ♦ שרץ טמא בקערה ♦ לתקנות חז"ל היו אלפי טעמים ♦ אכילה לשובע ♦ האם מה שאינו בכלל עונג שבת, אינו בכלל כבוד שבת ♦ בגד שקשה ללבשו בשבת

מפני החום ♦ כבוד ועונג, מה עדיף ♦ אחזוקי איסורא לא מחזקינן ♦ לבישת בגדי לבן בשבת ♦ שליטת שבתאי בשבת, לפי-כך עובדי עבודה זרה מכבים הנר ומתאבלים ♦ בערב שבת שכיחי מזיקים ♦ לא יצא אדם יחידי לילי רביעיות ולילי שבתות ♦ עינוי יום הכפורים ♦ חוה כיבתה נרו של-עולם, ואיבדה חלתו ♦ לישת פת בבית, והפרשת חלה, בערב שבת ובערב יום-טוב ♦ הבהוב הנר ותיקונו קודם ההדלקה ♦ מעשה העגל ♦ התורה ניתנה בשבת ♦ האם מצות הדלקת הנר, נקבעה כנגד הצדוקים והקראים היושבים בשבת בחושך ♦ לא תבערו אש ♦ הדלקת הנר כנגד נשמה יתירה ♦ האם ביום-טוב יש לנו נשמה יתירה כמו בשבת ♦ נשמת כל חי ♦ שבת רומז לאלף השביעי ♦ דירת ישראל צריכה להיות מתוקנת לקבל את הכלה ♦ שבת נקראת כלה ♦ נר של-יום-טוב אינו אלא מנהג ♦ ברכת הלל בראש חודש ♦ אמנהגא לא מברכינן ♦ תלמידי-חכמים מרבים שלום בעולם

ואחרי החיפוש והעיון, זכינו בעזרהי"ת ללמוד וללמד, שישנם לכל-הפחות חמישה-עשר טעמים שלא לברך על הנר ביום-טוב. מהם דרך הלכה, ומהם דרך רמז דרש וסוד. ויותר מדוייק לומר, שלפי הטעמים הללו גם אין צורך להדליק במיוחד ביום-טוב לשם חובה או מצוה. מיהו אפילו אם תמצוי לומר שיש צורך בכך משום עונג יום-טוב בשעת הסעודה, כדעת הסוברים כן [והכי נמי מתבאר מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה כדלעיל פרק י"ד ד"ה ונראה], מכל-מקום איכא למימר דמהני טעמי תריצי דלקמן, לא תיקנו אז לברך. [וכל טעמים אלו שייכים גם ביום הכפורים, חוץ מהטעם השלישי, ואולי גם השמיני, האחד-עשר והחמישה-עשר, כדלקמן ד"ה ונקיטינן וד"ה ואכתי וד"ה ואם וד"ה ולשיטתו. ויש לדון מטעמים אלו, הנפקא מיניה נמי לעניין הדלקה בנר חשמל, כדלעיל פרק ל"ז ד"ה אס-כן. וכן לעניין הדלקה נוספת על-ידי אורחים בחדר נפרד שבבית, כיעויין מ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר סימן נ"ז אות מ"ח]:

(א) (ב) **הטעם** הראשון והעיקרי, ביארוהו הארחות חיים ורבותינו שבצרפת, ומהרי"ץ עצמו בתשובתו המובאת לעיל פרק ג', ועוד מרבוותא, דשאני שבת שצריך להדליק נר מבעוד יום, דמשחשיכה שבת הוא ואסור, ולכך מצוה להדליק משום שלום-בית. אבל ביום-טוב אין לחוש, דהא מותר להדליק כל עת שירצה, כי לא נאסרה בו הבערה מאש מצויה ע"כ:

ושהטעם להדלקת הנר הוא משום שלום-בית, נזכר בגמרא שבת דף כ"ג ע"ב. ופירש רש"י שבני-ביתו מצטערין לישב בחושך. ושם דף

כה: ותזנח משלום נפשי (איכה ג', י"ז) זו הדלקת נר בשבת. ופירש רש"י במקום שאין נר, אין שלום, שהולך ונכשל והולך (והב"ח גורס ואוכל. ועיין שבות יצחק פרק ב' אות י', ומשחת קודש קונטרס מנחתא דשבתא דף ט"ל ד"ה אלא) באפלה ע"כ. ובמרדכי שם סימן רצ"ד כתב בזה"ל, משום שלום-ביתו, שלא יכשל בעץ או באבן יעו"ש. ולשון הארחות חיים הלכות שבת, בפירושו למשנת כמה מדליקין דף ס"ב ע"ב, שבמקום שאין נר, אין שלום, לפי שאדם הולך תשכים [מלישנא דקרא בישעיה (נ', י')] אשר הלך חשכים ואין נוגה לו. יב"ן] ונכשל, ואז כועס על בני ביתו ע"כ. ועיין לשון מהרי"ץ בתחילת תשובתו הנזכרת לעיל פרק ג'. ובתשובה נוספת בחלק ב' סימן קצ"ט לעניין מי שכבה לו הנר בסוכה, אם נחשב מצטער ופטור, והעליתיה לפסקי מהרי"ץ חלק ד' הלכות סוכה סעיף ל"ד דף קכ"ז. נמצא ששני טעמים אלה, א' צער לישיב בחושך, ב' שלא יכשל וכו' ויכעס, אינם שייכים ביום-טוב. ועיין לעיל פרק ג' הערה ב':

(ג) ומצינו שני טעמים נוספים להדלקת הנר, וגם המה שייכים לשבת דוקא, ולא ליום-טוב. דאיתא בפסיקתא זוטרתא לרבינו טוביהו הנקראת לקח טוב, בפרשת ויקהל על פסוק לא תבערו אש (שמות ל"ה, ג') דף ק"ו ע"א, מצוה להדליק מפני שלום-ביתו. ושלא יבא אדם לידי חילול שבת ולידי חילול מזיד, כגון שהוצרכה לו נר לחולה ולתיה. ועוד, משום שלא יאכל בחושך, ואפילו שרץ בקערה אינו רואה ע"כ. אם-כן יום-טוב לא שוא מחול לעניין זה. והוא הדין לטעמו הראשון שלא יבא לידי חילול שבת:

והנה טעמים הללו שהוסיף, אע"ג דבגמרא שבת דף לג: לא נזכר אלא הטעם משום שלום-בית, וכמו שהקדים טעם זה הוא עצמו, ונכלל בזה הטעם של-עונג שבת שזכר בגמרא שם דף קי"ח ע"ב וכמו שנתבאר בס"ד לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה דברי [וגם הוא עצמו בפרשת בשלח, הזכיר בזה עניין עונג שבת, כדלקמן בסמוך ד"ה וטעמו. ועיין עוד ד"ה הגם, אליבא דהבית חדש בשם מהר"ש], מכל-מקום ידועים דברי האר"י והגר"א שלתקנות חז"ל היו אלפי טעמים נוספים שלא גילו אותם, ולכן קיימא לן אף כשבטל הטעם שגילו לנו, מכל-מקום לא בטלה התקנה. והיינו נמי שכתבו רבוותא טעמים נוספים להדלקה כדלקמן:

וביאור טעמו הראשון שלא יבא אדם לידי חילול שבת ולידי חילול מזיד, כגון שהוצרכה לו נר לחולה ולתיה ע"כ, היינו שמא ידליק נר אף

שאין לחולה צורך בו, או כשעדיין אין בו צורך, כדקיימא לן בשלחן ערוך אורח-חיים סימן ש"ל סעיף א' שמדליקין לצורך היולדת, אבל זה דוקא משתשב על המשבר וכו' כדאיתא התם בסעיף ג'. ועדיין צריך ביאור מה שהאריך בלשונו, לידי חילול שבת ולידי חילול מזיד. ואם כוונתו בתחילה לידי חילול שבת "שוגג", היה לו לפרש זאת. ואם תאמר שאכן חסרה תיבה זו בטעות הדפוס, הרי מכל-מקום אין הלשון עולה יפה. ולכן נראה דהיינו לחשוך חילול שבת, כי אפילו שהדבר מותר לצורך חולה ויולדת, מכל-מקום מאי דאפשר למעבד מעיקרא בלא שנצטרך לחלל את השבת, עדיף. בפרט דקיימא לן ששבת דחוויה אצל פיקוח נפש ולא הותרה, כמ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן הערוך המקוצר אורח-חיים הלכות חולה שיש בו סכנה בשבת סימן ע"א אות א':

וּמַעֲמוּ השני שנתקנה ההדלקה משום שלא יאכל בחושך ואפילו שרץ בקערה אינו רואה ע"כ, יש להעיר דאע"ג שלא מצינו איסור מדינא לאכול בחושך מחשש מאכלות אסורות, וקיימא לן בכגון דא בדוכתי טובא דאחזקין איסורא לא מְחַזְקִינָן, כיעויין בחולין דף נו: וברי"ף ושאר ראשונים שם, ובבית יוסף יורה-דעה סימן פ"ג, ובפרי חדש אורח-חיים סימן תנ"א סעיף י' לגבי חשש חמץ במלח שלא נבדק, ועוד מקומות. מכל-מקום אפשר כי הכוונה היא דבחול כשמתעורר ספק, יכול להדליק נר ולבדוק לאורו. מה שאין כן בשבת. וכן ביאר בתו"ש בראשית פרק א' אות שפ"ב. אי נמי לצורך דבר שדרכו להתליע או שהרחש מצוי בו, שאסור לאכלו בלא בדיקה, כמבואר בשו"ת הרשב"א חלק א' סימן קי"ג, ובשלחן ערוך יורה-דעה סימן פ"ד סעיף ח'. ועיין עוד מה שהעליתי בס"ד בשלחן ערוך המקוצר יורה-דעה הלכות תולעים סימן קל"ה סעיפים ו' ז'. אי נמי כיון שהדבר מצוי, הדעת נותנת שאינו נכון לאכול עכ"פ בקביעות בחושך. וכן נראה מדברי הלקח טוב עצמו בפרשת בשלח על פסוק ולחם בבוקר לשבוע (שמות ט"ז, ח') דף נ"ג ע"ב וז"ל, הסומים, אוכלים ולא שבעים [כדאיתא ביומא דף ע"ד ע"ב. יב"ן], ומי [דהיינו הקראים. יב"ן] שאוכלים בלילי שבתות בלא הנר, בחושך ידמו, כי אין אוכלים לשובע נפשם. ועוד, שמא יפול זבוב במאכל, או שום דבר איסור, ואין רואהו. לפי-כך אמרו ז"ל הדלקת נר בשבת מצוה [עיין לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה ונימוקן] שיתענג בשבת במאכל ובמשתה ע"כ:

וְנִקְיָיִנָן דביום הכפורים נמי אין שייך טעם שלום בית וממילא אין לברך, מארבעת הנימוקים שנתבארו בס"ד לעיל פרק ג' הערה ט' ד"ה

וסברת. וזה לטעמים א' ב' ד' שכתבנו כאן. אבל לטעם ג' שלא יבואו לידי חילול וכו', הוא הדין ליום הכפורים שיברך:

(ה) **עוד** יש לומר לענ"ד לפי מה שכתב הבית חדש באורח-חיים סימן תר"י בשם מהר"ש דטעם שלום-בית, היינו משום דבערב שבת שכיחי מזיקים, מה שאין כן כשלא חל כיפורים בשבת, וכדלעיל פרק ג' הערה ט' ד"ה וסברת [ואף שלא יוכלו להזיק כי אם לאדם יחידי, היוצא אז חוצה, מכל-מקום באפילה גם לרבים בתוך הבית יש בכוחם עכ"פ לגרום קטטה. כן נראה לענ"ד בכוונתו], ממילא נילף דביום-טוב שאין טעם זה אין צריך להדליק:

הגם דבפסחים דף קיב: אמרינן שלא יצא אדם יחידי בלילה לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות מטעם המזיקים, לא חששו לאיזה יום-טוב שיחול לפרקים ביום רביעי, כיון דלא שכיח. ומה-גם כיון שמותר להדליק אז מאש מצויה, ממילא אם נתעוררה חלילה איזו קפידא יוכלו מיד להדליק. ועיין עוד לעיל פרק י"ז ד"ה ואפשר. ובליל פסח שהוא משומר ובא מן המזיקין כדאיתא בפסחים דף ק"ט ע"ב, דמהאיי טעמא נקיטינן דכשחל בשבת אין אומרים ברכה מעין שבע כדאיתא בשלחן ערוך אורח-חיים סימן תפ"ז סוף סעיף א', ולא אמרינן דלא פלוג, אם-כן לכאורה הוא הדין לנר לפי דבריו. אך י"ל שאני נר, דאיכא טעם נוסף להדלקתו משום עונג שבת, כנזכר בגמרא שבת דף קי"ח ע"ב. שלפירושו, ודאי שני טעמים שונים נינהו. לאפוקי ממה שכתבנו לעיל אות ג' ד"ה והנה:

(ו) **ולדעת** הר"ד אבודרהם בשם הר"ר גרשון הטעם מפני שביום-טוב אין מצות עונג, אלא שמחה, והדלקת הנר משום עונג. [אמנם אין זה מוסכם, וברמב"ם מפורש שגם ביום-טוב יש מצות עונג, כדלעיל פרק ח' ד"ה ובעיקר]. ולשיטתו לכאורה כל-שכן ביום הכפורים שבו אנו מענים את נפשותינו, ולא מתענגים. [אכן בגן המלך סוף סימן קמ"ה איתא שיום הכפורים מצוה לכבדו בריח ובכל מילי דתענוג, כיון שאין בזה מטעם עינוי יעו"ש]. ומה שנוהגים להרבות בו בנרות, זהו דוקא בבית-הכנסת לכבוד היום, כיעויין בשלחן ערוך אורח-חיים סימן תר"י סעיף ד' ובשלחן ערוך המקוצר הלכות ערב יום הכפורים סימן קי"ב סוף סעיף י"ג:

(ז) **ובספר** המנהיג נתן טעם מפני שכתוב ויברך אלהים את יום השביעי וגו' ודרשו חז"ל שבירכו בנר. דהיינו שיש ברכה מיוחדת בשמן

של-שבת שידלוק יותר זמן מטבעו בשאר הימים. נמצא שאין ברכה זו ביום-טוב שחל בימות החול, וכמו שביארנו בס"ד בהרחבה לעיל פרק ט':

(ח) ולפי ענ"ד יש להוסיף עוד טעם, בהקדים שאלת המפרשים מדוע דוקא על הנר תיקנו חז"ל לברך, ולא על שאר ענייני עונג שבת, כדלעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה ובמאירי. ואפשר לתרץ דשאני נר, שיש בו גם משום כבוד שבת, כמו שהזכיר הרמב"ם שני טעמים הללו לנר שבת, וכיעויין שם בהערה ג' ד"ה וכשיתט. וכתוב בביאור הגר"א הלכות יום-טוב סימן תקכ"ט סעיף א' ד"ה שזהו, בפירוש דברי הרמב"ם, שהחילוק בין עונג לכבוד, היינו שעונג הוא בשבת עצמו, וכבוד הוא בערב שבת יעו"ש. וכן כתוב בחידושי הגר"ח סטנסיל סימן י"א, והוסיף ביאור כי גם אילו יצוייר הדלקה בשבת עצמה בהיתר, לא יתקיים בכך כבוד שבת יעו"ש. ועיין עוד בשו"ת בית הלוי חלק א' סימן י"א, ושבות יצחק דיני נר שבת פרק א' אות ב', ולקמן בסמוך ד"ה ובמשחת, ובמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת שחרית דכיפורים על פסוק וקראת לשבת עונג ד"ה ברם וד"ה חזינן:

אם-כן י"ל דהלכך דוקא בשבת כיון שזהו הדבר היחיד שיש בו שני הדברים, כבוד ועונג, תיקנו לברך כדבר האמור, כי הרי מוכרח להדליק מבעוד יום שאז הוי כבוד [והוא הדין ליום הכפורים]. מה שאין כן ביום-טוב, שמדליקין משחשיכה, וכדלעיל פרק כ"ז ד"ה גם. ולהתקין שידליקו גם ביום-טוב מבעוד יום מהאיי טעמא, לא רצו חז"ל להטריח. וביום הכפורים הוא להיפך. שיש בו משום כבוד, ולא משום עונג, שהרי אין בו סעודה שיאכלוה לאור הנר, הלכך התם נמי לא תיקנו ברכה. והדברים כפתור ופרח:

ברם איכא למימר כי העניינים שפירט הרמב"ם שם בפרק ל', איזהו כבוד ואיזהו עונג, לאו למימרא דבדוקא נינהו. אלא רק עונג אינו בכלל כבוד, כי כולם או רובם הם עניינים גשמיים שהגוף נהנה ומתענג מהם, כגון שמנה שם שצריך לתקן תבשיל שְׁמֵן ביותר, ומשקה מבושם וכו' (שם הלכה ז'), שלוש סעודות, אכילת בשר ושתיית יין (הלכות ט' י') תשמיש המטה (הלכה י"ד. ועיין מ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אבן-העזר הלכות כתובות סימן ר"ח אות קי"ח ד"ה מדברי). ואין בהם עניין כבוד. ועיין להבית חדש הלכות שבת סימן רס"ג בשם ספר יראים דכמו שיש עונג באכילה, כך בגוף, דכתיב (דברים כ"ח, נ"ו) אשר לא נסתה כף רגלה הצג על הארץ

מהתענג וכו', ואם-כן משמע שיש ליזהר שלא לילך יחף בשבת, ומביאו הכף החיים שם סק"ל. [אמנם מצינו כי יש שכללו במצות עונג גם דברים רוחניים, ואדרבה כתבו שעיקר עונג שבת הוא עסק התורה, כמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת שחרית דכיפורים על פסוק וקראת לשבת עונג ד"ה ודרשות. ואף אמירת פיוטים בנעימות ושמחה, כיעויין שם]. מה שאין כן הדברים שמנה משום כבוד, אפשר לומר שכולם או רובם יש בהם גם עונג, כגון רחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין וכו', וכסות נקייה (הלכות ב' ג'). וכדאיתא בשבת דף קיג. כי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבודתי) שנהנה ומתענג האדם בזה גם בשבת [ואף שאחרי שעה כבר אינו תענוג ממש, כדמוכח מהא דקיימא לן לגבי שבוע שחל בו תשעה באב, וכן לגבי אבילות, שלבישת בגד מכובס במשך כשעה מתירתו, כיעויין מ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות בין המצרים סימן ק"ג סעיף ט', וביוורה-דעה הלכות כיבוס בגדים לאבל סימן ק"צ סעיף ה', הרי גם הנר נחשב עונג שבת אף שאחר-כך הוא פְּקָה. אמנם יש לחלק, כי אחרי הסעודה וכו', כבר אין צורך בנר. וגם לא מצינו שבגד מכובס אינו נחשב עונג שבת, אלא אם-כן ילבשנו פחות משעה קודם שקיבל שבת], וכן איסור קביעת סעודה בערב שבת, שיתאוה לאכול בלילה (הלכה ד'). דהיינו שנהנה מעצם אכילתו מתוך תאוה, אף אם היה המאכל פשוט, דהיינו שלא היה התבשיל שמן, שזהו בכלל עונג שהזכיר הרמב"ם אחרי כן בהלכה ז'), נר דלוק ושלחן ערוך ומטה מוצעת (הלכה ה'). ומה שלא כתב הרמב"ם עונג שבת אלא גבי נר בפרק ה', אינו משום דסבירא ליה דלא שייך עונג זולת בנר דוקא, אלא מה שהוצרך לפרש זאת בהדיא הוא כדי לבאר טעם דינו שאפילו אם אין לו מה יאכל, שואל על הפתחים, לפי שזה בכלל עונג שבת. ואפשר שדברינו רמוזים בדברי מהר"ז הרופא, שהבאנו לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה וכשיטת, שהכבוד כולל יותר מן העונג יעו"ש, ועל-כל-פנים לפי האמור כאן יובנו דבריו היטב. ועייין עוד לקמן בסמוך ד"ה ובמשחת. ולעיל פרק ט"ז ד"ה ועיקר:

וְאִפְתִּי קשה לכאורה דאם-כן אמאי חילקם הנביא לשנים, כבוד ועונג, וכן הרמב"ם אחריו. הוה סגי להו למימר עונג, שכולל את הכל. אלא שמע מינה כי זה מפני שהדברים הנחשבים כבוד, עיקרם אינו אלא הכבוד. ואף ששייך בהם נמי עונג, מכל-מקום הוא טפל. מעתה י"ל דשאני נר שהעונג

הוא גם-כן עיקר בו, ושווה לכבוד, הלכך דוקא עליו תיקנו ברכה. וממילא חזר להיות מובן מה שביום-טוב ויום הכפורים אין ברכה, על דרך שביארנו בס"ד לעיל. [אמנם אפשר לחלק בין יום-טוב לכיפורים. דביום-טוב לא שייך ברכה על מצות עונג, כיון שאינה שייכה לגוף מעשה ההדלקה, לפי שאינה אלא כבוד. מה שאין כן ביום הכפורים]:

ובמשחת קודש דף מ' הביא בשם ספר מעשה איש חלק א' דף קל"ד, דהחזון איש סבירא ליה כי מה שאינו בכלל עונג שבת, אינו בכלל כבוד שבת. ולכן מי שלובש בגד נאה לכבוד שבת, אך קשה לו ללבוש מחמת החום וכיוצא בו, אין בזה גם משום כבוד שבת. ושם דף מ"א הביא שבספר חוט שני ענייני שבת פרק א' סעיף א' ביאר בכוונת החזון איש דאפילו הכי אם ילבש בגד זה, מקיים מצות כבוד שבת. אלא קא משמע לן שאם הסיר בגד זה מעליו, אינו נחשב שעושה מעשה נגד כבוד שבת, כיון שאין עונג בלבישתו יעו"ש. ונדונם שם הוא בלבישת עניבה, כפי שנהגו רבים מקרוב לכבוד שבת וכיוצא בה [אף כי מעיקרא נלקחה העניבה מתרבות הגויים כידוע, ואכמ"ל], שבהורדתה עכ"פ אין ניכר גנאי. אך אם זה מלבוש, כגון מעיל או חולצה או מכנסיים העשויים מצמר, ובגלל החום הוא מורידם ולובש תמורתם בגדי חול, מסתברא דהוי כנגד כבוד שבת. ומסתברא דכבוד שבת עדיף מעונג שבת, ומהגם לדברי מהר"ז הרופא דלעיל ד"ה ברם, שהכבוד כולל יותר מן העונג. והראיה שהרמב"ם הקדים לבאר ענייני כבוד שבת לפני ענייני עונג שבת, אף שבפסוק הוא בהיפך, כמו שנאמר (ישעיה נ"ח, י"ג) וקראת לשבת עונג, לקדוש י"י מכובד. אמנם לדברי הגר"א והגר"ח דלעיל ד"ה ולפי, דכבוד הוא בערב שבת ועונג הוא בשבת עצמה, י"ל שלא הקדים הרמב"ם זאת מפני חשיבותם אלא מפני שהם מוקדמים בזמן. ועיין עוד מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת שחרית דכיפורים על פסוק וקראת לשבת עונג ד"ה חזינן. ולעיל פרק ט"ז ד"ה ועיקר:

ט) ואפשר לענ"ד בס"ד ליתן טעם נוסף, לפי הדרשה שתנה כיבתה נרו של-עולם, דהיינו אדם הראשון, לפי-כך נצטוותה על הדלקת הנר, כדאיתא בפירוש רש"י שבת דף לב. ד"ה הריני, בשם בראשית רבה [ולפנינו בכראשית רבה פרשה י"ז אות ח' הלשון, שכיבתה "נשמתו" של-אדם הראשון, לפי-כך ניתן לה מצות נר שבת]. וכן הוא בירושלמי פרק ב' דשבת

הלכה ו', ובתנחומא פרשת נח אות א', ובזוהר פרשת בראשית דף מ"ח ע"ב, ובמדרש הגדול פרשת שלח-לך דף רל"ה על פסוק ראשית עריסותיכם (במדבר ט"ו, כ') יעו"ש. ובדברינו לעיל פרק א' ד"ה קיימא, ופרק ג' הערה ג' ד"ה וזה. וכיבוי נרו של-עולם, הרי היה בערב שבת. והוא על דרך שכתבו האחרונים מרבני אשכנז בטעם מנהג הנשים אצלם להפריש חלה בערב שבת, לפי שאיבדה חלתו של-עולם, כדאיתא במגן אברהם הלכות שבת סימן רמ"ב סק"ד, ועיין מ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר הלכות קדושת השבת סימן נ"ד סעיף ז'. שוב ראיתי כן בספר עלי תמר על הירושלמי ששמע הטעם לפי שדוקא בשבת אמרינן שחווה כיבתה נרו של-עולם, ואדם הראשון נטרד בערב שבת ולא בערב יום-טוב ע"כ:

ומדוייק בזה לכאורה לשון הרמ"א בהגהתו לסימן תקכ"ט סעיף א', מצוה ללוש פת בערב יום-טוב לכבוד יום-טוב כמו בערב שבת, וכמו שכתבתי לעיל סימן רמ"ב, ולא הזכיר שיעור הפרשת חלה, משום דבערב יום-טוב לא שייך. אלא שבסימן רמ"ב סעיף א' כתב הוא עצמו, נוהגין ללוש כדי שיעור חלה בבית, לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת "ויום-טוב", והוא מכבוד שבת "ויום-טוב" יעו"ש. הרי שחזר שתי פעמים שהוא הדין ליום-טוב, ואם-כן צריך לומר שבהלכות יום-טוב סמך על מה שפירש בהלכות שבת. ואע"ג דתרי מילי נינהו, וכמבואר במשנה ברורה שם בסימן רמ"ב סק"י, דמלבד שהלישה והאפייה מכלל כבוד שבת, עוד יש בזה טעם כדי לקיים מצות חלה לפי שאיבדה את אדם הראשון שנברא בערב שבת יעו"ש. ואם-כן היה אפשר לומר דלצדדין קתני, דהיינו כי מה שהזכיר יום-טוב, אינו אלא לעניין הלישה והאפייה ולא לעניין שיעור חלה, מכלל-מקום הוא דוחק. וצריך לומר דאגב ערב שבת, נהגו הם כן גם בערב יום-טוב, אע"ג שיש הבדל ביניהם:

ובעיין חיים למהרי"ץ סדר הנהגת ערב שבת אות כ"ד דף צ"ה ע"ב איתא בזה"ל, הטעם שנצטוותה האשה על נר דשבת, לפי שהיא כיבתה נרו של-עולם, נר י"י נשמת "אדם" (משלי כ', כ"ז). גם האיש ייאות לו לעסוק גם הוא בנר, אשר כיבה נרו של-עולם במעשה העגל ע"כ. והכוונה שיהבהב תחילה את הפתילה כידוע, אי נמי שיכין עכ"פ את השמן וכל המצטרך להדלקה, ועיין לעיל פרק י"ד ד"ה ונראה. נושבת לוי, אף כי לא נשתתפו

בעגל, מכל-מקום לא פלוג רבנן. ועוד דאין לויותם ברורה, אלא מכח תְּזָקָה, כידוע. ובלאו הכי מצינו כמה מצוות שהן לכפר על עוון העגל, כגון פרה אדומה, ואף הלויים בכלל, גם בזמן שהיתה לויותם ברורה]. ובמקור דברי מהרי"ץ, שהוא בחמדת ימים פרק ד' מפרקי שבת, מבואר העניין בהרחבה, שמעשה העגל נחשב כיבוי נרו של-עולם. לפי שכשקיבלו ישראל את התורה, היה להם חירות ממלאך המות [כדרשת רז"ל בשמות רבה פרשה ל"ב אות א' ועוד, על פסוק (שמות ל"ב, ט"ז) תָּרוּת על הלוחות. יב"ץ]. אך במעשה העגל, שָׁבָה הגזירה לאיתנה, ונמצא כי הם כיבו נרו של-עולם [לפי שעל התורה נאמר (משלי ו', כ"ג) כי נר מצוה ותורה אור. אי נמי קאי עליהם עצמם, לפי שהם עיקר הבריאה, נחשבים נרו של-עולם. יב"ץ]. ובמעשה העגל, לא נמצאו נשים, עד שלפי עניין זה היה נראה לפטור אותה מהדלקת הנר של-שבת, לולא מפני שהיא כיבתה נרו של-אדם הראשון עכת"ד. [ולכאורה קשה כיון דלפי זה גם האיש וגם האשה כיבו נרו של-עולם, אם-כן אמאי בהדלקה האשה עיקר והבעל טפל. וי"ל שזה בצירוף טעמו דלקמן אות י"ג שהנשמות יורדות אל השכינה וכו', כי האשה רמז לשכינה. אי נמי מפני שהיא קדמה לו בזמן. מלבד הטעם הפשטי שכתב הרמב"ם פרק ה' משבת הלכה ג' לפי שהנשים מצויות בבתים והן העסוקות במלאכות הבית]:

ומעתה י"ל שזה שייך גם-כן דוקא בשבת ולא ביום-טוב, כי התורה ניתנה בשבת. וההדלקה היא ביום ששי, סמוך לכניסת שבת, ורמוז בפסוק ויהי ערב ויהי בקר יום הַשְּׁשִׁי (בראשית א', ל"א) בה"א, לרמוז על ששי בסיון, המוכן למתן תורה. והארכתי בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בראשית על פסוק ויכולו השמים ד"ה ועתה. ועיינ עוד בספרנו זה לעיל פרק ג' הערה ג' ד"ה וזה:

וַיֵּשׁ עוד לאלוה מלין, והעשירי יהיה קודש, והוא על פי מה שכתב מהר"ש שבזי זיע"א בחמדת ימים פרשת בשלח דף רנ"ד ע"א בזה"ל, ופירש בזוהר ב[פרשת] פינחס, בלילי שבתא אנן מתעטפין במלבושין חיוורין [דהיינו לְבָנִים. יב"ץ] וּמְנַהֲרִין שְׂרָאָנָא ובדחין, לבטלא מנהג אלין דפלחין לההיא שפחה, דאיהו שבתאי, דשלטא בלילי שבתות וילילי רביעיות (דבל') [דלכשין] אופמי [פירוש שחורים. יב"ץ] בלילי שבת, ומטפיין [פירוש ומְכַבִּים. יב"ץ] שראגא ומתאבלין. ואנן עבדין אפכיהון עכ"ל. וביקשתיהו שם בפרשת פינחס

שציין, ולא מצאתיהו, זולת בפרשת עקב ברעיא מהימנא דף ע"ב ע"ב, יעו"ש בשינויי לשון רבים. ונראה שכתב מהרש"ש זאת בעל-פה. ועיין עוד בסתרי תורה שבזוהר חדש יתרו דף ל"ז ע"א, ומ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת בלק על פסוק כאריה בבהמות יער ד"ה ומה:

ועניין שליטת שבתאי ביום שבת, לדעת עובדי הכוכבים והמזלות, לא נזכר בזוהר שם, וצירף אותו מהרש"ש לפי המבואר בארוכה ברבינו בחיי פרשת שופטים על פסוק מעונן ומנחש ומכשף (דברים י"ח, י) יעו"ש ב. ושם לא נזכר שהיו מכבים את הנרות, רק בזוהר הקדוש פרשת עקב שצינינו לעיל. ועיין עוד בתו"ש בשלח דף שי"ג ודף ש"כ, ומ"ש בס"ד בקונטרס שירת יצחק אות א', ובנפלאות מתורתך פרשת תולדות על פסוק ויתרוצצו הבנים ד"ה והעניין. לפי זה נמי ביום-טוב דלא שייך האיי טעמא, לא תיקנו הדלקה, וכל שכן ברכה. ומלבושים לבנים שכתב, לא מצד כבוד שבת נינהו, דמדינא סגי בבגדים נאים ונקיים כמבואר בפוסקים וכמ"ש בתשובותי עולת יצחק חלק ג' סימן לעניין אם מותר לאבל ללבוש בגד מכובס בשבת אות ג' ד"ה ואעיקרא. ועיין עוד בספרנו זה לעיל פרק ט' ד"ה וכיוצא. ולקמן פרק מ' ד"ה אשר:

(א) **ואם** נכונים דברי בעל אבן ספיר האומר שהדלקת הנר בשבת נקבעה נגד הצדוקים והקראים היושבים בשבת בחושך, מטעם שהם סוברים כי זהו מה שנאמר (שמות ל"ה, ג') לא תבערו אש וגו', וכמו שהבאתי בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת וירא על פסוק אין לשפחתך כל בבית ד"ה ובפרט [ואף שמצינו כי מצוה זו נהגה בישראל מאז ומקדם, כגון שרה ורחל אמותינו ורחב וחנוה והשונמית ואשת עובדיה, כמו שהארכנו שם, מכל-מקום עדיין י"ל שלא נקבעה לחובה לכל ישראל אלא בזמן חז"ל לעונג וכבוד שבת, לאפוקי מהצדוקים], אזי יש לנו טעם נוסף שביום-טוב לא הוצרכו לתקנה זו, כיון שגם הם מודים שמותר אז להבעיר. [אך טעם זה לא שייך ביום הכפורים, דמסתמא גם אז אותם רשעים בחשך יִדְמוּן]. ועיין עוד לקמן פרק מ' ד"ה והנה, הערה א':

(ב) **ומעלין** בקודש, טעם נוסף על פי המבואר בספר מערכת האלהות לרבינו פרץ פרק י"ג דף קפ"ה סוף ע"א, ובמנחת יהודה לר"י חייט שם, ובספר סגולות למהר"ש קורח ריש פרק חמישי, כי מפני שהשבת רומז לאלף

השביעי, אשר אז יהיה כחשכה כאורה, ואור הלבנה כאור החמה [כמו שנאמר (ישעיה ל', כ"ו) והיה אור הלבנה וגו'] מפני זה נצטוינו להדליק נר בלילי שבת, כי הוא שלום-הבית וכו'. וזהו שאמרו במדרש על פסוק (בראשית ב', ג') ויברך אלהים את יום השביעי, שבירך העולם הבא יעו"ש. וזה לא שייך ביום-טוב ולא ביום הכפורים:

יג) ובך יש ללמוד ממה שכתב הרב חמדת ימים פרק ד' מפרקי שבת, כי בשבת ירדו נפשות יתירות לישראל, וכנגד אותה הנפש תיקנו חכמים להדליק הנר בשבת, כי נר י"י נשמת אדם (משלי כ', כ"ז). ולפי שהנשמות האלו ירדו מן המקור העליון אל השכינה, וממנה פורחות על ישראל, אמרו חכמים שהאשה היא המשתדלת בהדלקת הנר עכ"ד. ועיין עוד לעיל אות ט' ד"ה ובעץ:

והרי ביום-טוב אין נשמה יתירה, כדאיתא בתוספות ביצה דף לג: ד"ה כי, ופסחים דף קב: ד"ה רב, והובאו להלכה בבית יוסף ומגן אברהם וטורי זהב ועוד אחרונים בסימן תצ"א. וכן העלו בשתילי זיתים ובמשנה ברורה ובכף החיים שם סק"ג. אכן ממה שנוהגים לומר נשמת כל חי ביום-טוב, נראה לכאורה דנקיטין ואזלינן כהרשב"ם בפסחים שם ד"ה ושמואל, שגם ביום-טוב יש נשמה יתירה. וזה אליבא דהלבוש אורח-חיים סימן רע"א הסובר שטעם אמירת נשמת כל חי מפני הנשמה היתירה. אמנם לפי דעת הטור שם שנתן טעם לפי שיש בנשמת כל חי מעניין יציאת מצרים וכו' יעו"ש, משמע שאינו עניין לנשמה היתירה דוקא. וכן דעת המרדכי שם, והרוקח בסימן שנ"ו. ועיין עוד ברמב"ם פרק כ"ט משבת הלכות כ"ח כ"ט, ומגיד משנה ומעשה רוקח ושם טוב שם. ולעיל פרק ל"ו ד"ה והטעם. אבל אפשר ליישב גם לשיטת הלבוש, לפי מ"ש בכסא מלך ובשער הכולל, כי יש כמה מדרגות בנשמה היתירה, וגם ביום-טוב יש הארה גדולה, אך האור המופלא כמו בתוספת שבת לא נמצא בזמן אחר, הובאו דבריהם במחזור אהלי יעקב לראש השנה דף צ"א ע"א יעו"ש, וכל דברי חכמים קיימים. ועיין עוד כף החיים הלכות יום-טוב סימן תקכ"ט סק"ד. ושערי זוהר ביצה דף טז. ד"ה נשמה, ומ"ש שם (בד"ה וראה) בשם הרמ"ע מפאנו, ומ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות שמחת יום-טוב סימן צ"ח אות ל"א ד"ה והנה, ובנפלאות מתורתך פרשת בראשית על פסוק ויברך אלהים את

יום השביעי ד"ה ולא עוד. ולגבי יום הכפורים, אם יש בו נשמה יתירה, עיין למהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן י"ז:

(י) **אליבא** דהרב פרי מגדים, נר יום-טוב אינו אלא מנהג, ואינו חובה כנר שבת, וכמ"ש בס"ד לעיל פרק כ"ז ד"ה וחידוש. נמצא לדידיה שאין לברך עליו אלא לשיטת האשכנזים, שמברכים על ההלל בראש חודש אף שאינו אלא מנהג. אבל לדידן דנקיטינן כרבינו הרמב"ם פרק ג' מחנוכה הלכה ז' ומרן השלחן ערוך בסימן תכ"ב ס"ב דאמנהגא לא מברכינן, הוא הדין בנדון דידן אסור לברך. וידוע שכבר נשאו ונתנו האחרונים בכגון דא, לגבי הא דהעלה מרן השלחן ערוך אורח-חיים סימן תרע"א סעיף ו' לברך על נר חנוכה גם בבית-הכנסת, ואכמ"ל:

ולשיטתו, יש לדון לגבי יום הכפורים, שהדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם שייך טעם שלום-בית, כדלעיל פרק ג' הערה ט'. דלהרא"ש הסובר דשייך נמי אז שלום-בית, אם-כן הנר חובה אז כמו בשבת. ורק ביום-טוב שמותר להדליק מאש מצויה, אינו אלא מנהג:

(טו) **והאחרון** האחרון חביב, הא דאיתא בזוהר הקדוש (בהוספות שבסוף ספר במדבר בשם ספר הבהיר) שדירת ישראל צריכה להיות מתוקנת בנר דלוק ושלחן ערוך כדירת חתן לקבל בו את הכלה, ומאי ניהו שבת, וזהו שנאמר לעשות את השבת לדרתם (שמות ל"א, ט"ז) לְדִיתָם יעו"ש. אם-כן לא שייך זה ביום-טוב, כי רק שבת נקראת כלה, וכמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת כי תשא על פסוק השבת לדורותם ד"ה חסר, וד"ה וכל. ואכן גם בזוהר הקדוש בכמה דוכתי שדיברו מעניין ההדלקה, לא הזכירו זולת נר שבת, כמו שלא נזכר בתלמוד וברמב"ם, כיעויין בזוהר בראשית דף מ"ח ע"ב, וזוהר שמות דף קס"ו ע"א, ודברים דף ער"ב ע"ב. ובתיקוני הזוהר תיקון ט"ז דף ל"א ע"ב ותיקון כ"ד דף ס"ט ע"ב, ובתיקונים שבזוהר חדש דף ק"נ ע"ב. ועיין עוד כף החיים הלכות שבת סימן רס"ב ס"ק ל"ה לעניין קבלת שבת ביום הכפורים שחל בשבת:

ולבל יחסר המזג, ולהראות כי גם בנדון דידן יתכן אולי לומר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, לא נכחד כי מהר"ח הכהן תלמיד-תלמידו של-האר"י נתן שני טעמים מדנפשיה עד"ה לברך גם על נר של-יום-טוב, ואף של-יום הכפורים, כיעויין בספרו טור פטדה על הלכות שבת דף ל"ג ע"ב [הגם

שהביא שם דברי הזוהר דלעיל אות י' ד"ה ויש], ובטור ברקת על הלכות יום-טוב דף נ"ד ע"ג:

ונסיים בעניין האמור בזוהר בראשית שם, אתתא בעיא בחדוה דליבא ורעותא לאדלקא בוציני דשבת וכו' למזכי לבני קדישין דיהון בוציני דעלמא וכו' "ויסגון שלמא בארעא", הדבר מתפרש לפי מה שאמרו בברכות דף סד. שתלמידי-חכמים מרבים שלום בעולם. ואכן הכי מוכח לפי מה שיש גורסים שם בזוהר, ויסגון שלמא "בעלמא". וכן הוא בחמדת ימים שצייננו לעיל אות י'. ואפשר לקשר זאת, עם האמור בגמרא שבת דף כג: ותזנח משלום נפשי (איכה ג', י"ז) זו הדלקת הנר בשבת. ועיין מ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך הפטרת וירא על פסוק אין לשפחתך כל ד"ה ועוד.
י"י עוז לעמו יתן י"י יברך את עמו בשלום:

פרק תשעה ושלשים

הדברים העולים הלכה למעשה, מכל הנכתב בספרנו זה ♦ שפתות הצדיק (מהרי"ץ) דובבות בקבר ♦ ספק ספיקא שלא לברך על נר דיום-טוב ♦ בעניין תשע ברכות דמוסף ראש השנה ♦ מנהג ישראל, תורה הוא ♦ אם נחמיר שידליקו נר ביום-טוב, שמא יברכו עליו ♦ על-ידי נר של-היתר, אין הנאה גמורה מאור החשמל הנעשה תוך כדי חילול יום-טוב ♦ האם לעשות פשרה להדליק ביום-טוב נר אחד בלבד

הלכך קמה וגם ניצבה הוראת גאון עוזנו מהרי"ץ זיע"א שאסור לברך על נר של-יום-טוב, וכן של-יום הכפורים, מחשש ברכה לבטלה. והיא אחת מהוראותיו המיוחדות והמפורסמות. ומי כמוהו מורה. וסימניך שנקבעה [על ידו עצמו, כדמוכח בכת"י קדשון] תשובתו זו בסימן ע"ר, לרמוז ששפתותיו של-צדיק דובבות בזה בקבר, ומעוררות אותו בכל עת שאומרים שמועה זו מפיו, וכמו שדרשו רז"ל ביבמות דף צז. ובסנהדרין דף צ: על פסוק (שיר השירים ז', י') דובב שפתי ישנים, כל תלמידי-חכם שאומרים דבר שמועה מפיו [נ"א שנאמרה הלכה בשמן] בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר. ועיין עוד למהר"י בדיחי בשלהי הקדמתו לספרו חן טוב, ובמ"ש בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אורח-חיים הלכות הקדישים סימן כ"ה אות ח'.

ונתקיים בזה גם בדרך רמז, מה שכתב בסוף תשובתו בנדון דידן, ואני את
 "נפשי" הצלתי, כדלעיל סוף פרק ג'. וזכותו תעמוד לנו מעי"ר לעזור:

ואפשר דאפילו מרן הבית יוסף, אילו היה רואה שיש חולקים, ורבים הם,
 ושספק גדול אם נזכר הדבר בירושלמי האמיתי, היה מורה שלא
 לברך, או לכל-הפחות היה שונה הדבר במחלוקת. כל-שכן בזמנינו, כאשר
 אור החשמל דלוק כבר, שישנו עוד ספק, וכדלעיל פרק ל"ז ד"ה והרי. עליכן
 מי מהספרדים והאשכנזים שרוצה בכל זאת לברך, לא יברך אלא בהרהור,
 כדקיימא לן בכל ספק ברכות:

ובעין זה דנתי בעניי בשו"ת עולת יצחק חלק א' סימן ע"א אות י"ב סוף
 ד"ה העולה, לעניין מה שהוקבע אצלם להתפלל בלחש דמוסף ראש
 השנה תשע ברכות, ולא שבע, על-פי הבנת הרמב"ן. כי לפי מה שביארנו
 שם בדעת הגאונים בראיות ברורות, חזר הספק וניעור, יעו"ש באורך. אמנם
 לכאורה הכלל דבמקום מנהג לא אמרינן ספק ברכות להקל, כדלעיל פרק
 כ"ב, שריר וקיים אף בכי האיי גוונא, על-כל-פנים בנדון דידן בנר יום-טוב,
 ר"ל אף שמייסדי המנהג לא ידעו שיש חולקים. ונקיטינן דמנהג ישראל תורה
 הוא כנודע. ואיתא בירושלמי פרק ה' דמעשר שני הלכה ב', כל מקום שהלכה
 רופפת בידך, פוק חזי מאי עמא דבר. והטעם כבר הביא מהרי"ץ בתשובותיו
 פעולת צדיק חלק ג' סימן רס"ב שבאהבת ה' את עמו ישראל, יסיר מכשול
 מדרכיהם, ולא יטו כל העולם אחר היחיד אילו סברתו דחוויה, ומקורו משו"ת
 הלכות קטנות חלק א' סימן ט'. והגם שכאן אינו "כל" העולם, דהא בקהילותינו
 לא נהגו כמותם, מכל-מקום קיימא לן דרובו ככולו. איך שיהיה, על-כל-פנים
 אנן בדידן ודאי חיישינן, דחזינן שמהרי"ץ עצמו שהעלה סברא זו שבאהבת
 ה' וכו' בסימן רס"ב, מכל-מקום שמונה סימנים לאחר מכן, בסימן ע"ר, פסק
 בסכינא חריפא שאין לשנות המנהג ולהיכנס בספק ברכות לבטלה. ואפילו
 אותם שכבר שינו, יחזרו. [ואפילו התרה אינם צריכים, כיון דלדידן הוי מנהג
 בטעות]:

ונתבאר עוד לעיל פרק כ"ח שהגירסא הנכונה בפרק במה מדליקין, אין
 מדליקין שמן שריפה ביום-טוב, ולא בשמן. ומצוה לתקן בסידורים:

ומיספקא לי אם על-כל-פנים כדאי להדליק נר ביום-טוב מצד הידור לכבוד
 ולעונג, הגם דנקיטינן שאין הדבר חובה ולא מצוה, אי נמי לחוש

לחומרא לרבוותא המצריכים להדליק, מאחר דמאיךך גיסא אם ידליקו, איכא למיחש דילמא יטעו ויבואו לברך. וגם אם עכשיו לא יברכו, מכל-מקום עלולים בדור הבא לברך, שימשכו אחרי המברכים. ואין זו דרך גזירה, אשר רק חז"ל יכלו לגזור דכוותה כידוע, אלא דבר מצוי ומובן מאליו שיבוא הדבר לידי מכשול בעתיד, ועלינו מוטל לגדור גדר. ומצד הכבוד והעונג, הלא סגי די והותר באור החשמל המצוי כיום בשפע, בחסדי ה' עלינו. ואף שהחשמל אצלינו אינו מיוחד, כי משתמשים בו גם בימות החול, מה שאין כן על-ידי תוספת הנרות יש היכר לכבוד שבת, הרי בכל הדורות ובזמן חז"ל השתמשו גם בשבת בנרות כבחול. אך כיון שבמקומותינו החשמל נעשה על-ידי יהודים תוך כדי חילול יום-טוב בעוה"ר, ולכן יש משתמשים בגנרטור. אם-כן אולי עדיף (למי שאין להם גנרטור) שידליקו אז בכל זאת נרות, כמו שדנו בכמה ספרים (בלא שייכות לנדון דידן) מטעם דכיון שהם של-היתר וניתן להשתמש לאורם לכל-הפחות בדוחק, נמצא שאין נהנים מהחשמל הנאה גמורה. ובפרט שמדברי רבינו הרמב"ם בפירוש המשנה מתבאר בהדיא דסבירא ליה כהאומרים שגם ביום-טוב יש מצוה בהדלקת נרות, כדלעיל פרק י"ד ד"ה ונראה. ואם-כן כמו שבשבת לא סגי לן האידנא באור החשמל, ממילא הוא הדין ליום-טוב. וכן דעתי העני נוטה, לפום רהטא:

ובררך פשרה אולי אפשר להציע שנדליק אז נר אחד בלבד. דמדינא הא סגי בהכי אפילו בשבת כנודע, אלא שנהגו להדליק אז שנים. ועיין לעיל פרק ל"ו ד"ה שוב. ובזה שידליקו ביום-טוב רק אחד, יהא עכ"פ היכר וסימן שלא יבואו במשך הזמן לברך עליו. וצ"ע. [וכן יש לדון במי שנהגו להדליק שנים ביום-טוב בלא ברכה, האם יכולים מעכשיו להדליק רק אחד בלא התרה]:

והמקום ברוך הוא יזכנו לראות אור מגורתו הטהורה. ויאיר עינינו במאור תורתו בקדושה ובטהרה. ויקיים בנו מקרא שכתוב, ליהודים היתה אורה, זו תורה:

פרק ארבעים

מכתב חיזוק והצטרפות לספרנו דלעיל, מאת ידידי אלופי ומיודעי כש"ת הרב הגאון עזריה בס"ס שליט"א מאריה דאתרא ראש-העין ת"ו, בן הגאון הצדיק במהר"ר יחיא בס"ס זצוק"ל, מרבני העיר רדאע, מן החשובות שבקהילות תימן

סברא אלימתא שבליל יום-טוב אין לברך על הנר ♦ תמיהה על הרב המחייב לברך, דהא לדידן הוא ברכה שאינה צריכה ונשיאת שם שמים לבטלה (השגה ע"ז) ♦ לטעם שקביעת חז"ל הדלקת נר שבת חובה, היא לאפוקי מדעת המינים, לא שייד זה ביום-טוב ♦ גביית עדות מזקני תימן כיצד נהגו בזה ♦ צריך להחזיר עטרה לישנה כדעת מהרי"ץ שלא יברכו גם בני אותם מחוזות שנהגו [מקרוב] לברך ♦ גם בארץ ישראל אתריה דמרן הבית יוסף, חייבים אנו לנהוג כמנהג אבותינו (השגה ע"ח) ♦ מנהגי תימן יסודתם בהררי קודש, על פי התלמוד והגאונים (השגה ע"ט) ♦ תמיהה גדולה על הרב החולק, הרי מרן הבית יוסף לא בא לבטל המנהגים (השגה פ') ♦ אין בשינויי המנהגים משום מחלוקת, כי באנו מתימן למקומות חדשים בארץ ישראל שלא היה בהם ישוב (השגה פ"ח) ♦ מבואר בפרי חדש על פי הגמרא, כי תושבי עיר חדשה, הולכים כמנהג המקום שבאו משם ♦ אין במנהג הדלקת הנר משום מחלוקת, כי כל אחד עושה כמנהגו בביתו ובחומותיו (השגה פ"ב) ♦ כל העדות יודעות ומכירות שמנהגי תימן עתיקים ומצויינים ♦ קול קורא בחתימת כל הרבנים בעולם, שחייבים אנו להמשיך לנהוג במסורת אבותינו, ובמבטאינו שהוא היותר מדויק

לק"י יום חמישי בשבת ז' תמוז תשס"ח, לסדר ותנשא מלכותו. לכבוד השה"ט הגאון הרב יצחק רצאבי שליט"א, כנהר שלו'. אחר שי"ש טו"ב, הריני מאשר קבלת הספר בעניין ברכת הדלקת נר יום-טוב, בצירוף ברכתך הספר הנפלא נפלאות מתורתך ורב תודות למעכת"ר:

בספר הנפלא יצאת לישיע עמך, לישיע מורנו ורבינו ועטרת ראשנו גאון רבני תימן בשו"ת פעולת צדיק, דהמנהג שלא לברך, והארכת טובא בפלפולא דאורייתא, בטעמא ובסברא. ודבריך בכל הספר מאירים ומזהירים. וסברא אלימתא היא דבליל יום-טוב משום שלום-בית יכול להדליק מאש מצויה בכל עת שירצה ולכל מקום, וכמו ביום חול, דודאי גם ביום חול צריך שיהיה שלום-בית שלא יכשל בעץ או באבן, אלא שביום חול יכול

להדליק בכל עת שיצטרך ואז לא ישל, וכן ביום-טוב, אלא שידליק מאש מצויה:

ותמהני על הגרע"י שכתב לחייב בני תימן לברך על נר יום-טוב, דלדין הוא ברכה שאינה צריכה, וכבר כתב רבינו הרמב"ם ז"ל בפרק א' מהלכות ברכות דין ט"ו, כל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא שם שמים לשוא, והרי הוא כנשבע לשוא, ואסור לענות אחריו אמן. וכן פסק מרן באורח-חיים סימן רט"ו סעיף ד'. והדברים תמוהים יותר, דהגרע"י איהו סבירא ליה דאמרינן ספק ברכות להקל אפילו נגד מרן. ונהי דבמקום שנהגו לברך לא אמרינן ספק ברכות להקל, ולדידהו ולהסוברים כוותיהו שפיר דאמי, אבל לדין דלא נהגינן לברך, כיצד שינה טעמו לחייב קהילתנו בקום ועשה בנשיאת שם שמים לשוא. אתמהא:

גם יש להוסיף, דהנה המגיד אמר למרן הבית יוסף, כדאיתא בספר מגיד מישרים בפרשת ויקהל על פסוק (שמות ל"ה, ג') לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, למימר דאע"ג דיהא אתרא דקריר טובא וכו'. ואמר ביום השבת, למימר דדוקא ביום השבת גופיה הוא דאסור לאדלקא, אבל מבעוד יום לאדלקא ליה ויהא מדליק ומבעיר ביומא דשבתא, שרי. ולאפוקי מקראים דלית להו בוצינא דדליק ביומא דשבתא, דעלייהו כתיב (שמואל-א' ב', ט') ורשעים בחשך ידמו. ואוי להם, שבכל מקום שפקרו המינים, תשובתם בצדם עכ"ל:

והנה קרוב לומר דלהכי קבעו חז"ל הדלקת הנר בשבת חובה, אעפ"י שאמרו הטעם משום שלום-ביתו, מכל-מקום בזה שחייבו ואמרו חובה, באו לאפוקי מדעת המינים. והנה אף שלא נזכרה בגמרא ברכה, סמכו הראשונים דודאי דדבריהם בעי ברכה. וזכורני לאחד מהאחרונים שכתב דהגאונים תיקנו הברכה, ובודאי שתקנתם היתה "לברך" כדי לקעקע ולהוציא מדעת המינים הקראים שהיו מצויים בתקופתם^[א]:

[א] א"ה יב"ן, אכן לנגדם חיבר רבינו סעדיה גאון ספר מיוחד ונכבד בשם **נר שבת**, כיעויין בפירוש הראב"ע ריש פרשת ויקהל, ובמילואים לתו"ש שם כרך כ"ג דף קכ"ה. ברם דעה זו שהגאונים הם שתיקנו הברכה, אינה אלא השערת חוקר חיצוני אחד

אשר על כן, חילוק יש בין שבת ליום-טוב. דדוקא בשבת חייבו ברכה, להוציא מדעת המינים היושבים בחושך. [ואדוני אבי מו"ר יחיא בסיס הסביר שזה כוונת הפייטן בפיוט אם אשמרה שבת, המתאבלים בו, דהיינו הקראים היושבים בחושך, אחור נסוגים]^[2]. אבל ביום-טוב אין חובה ואין מצוה, ועל כן איסור יש בדבר לדין דלא נהיגינן לברך:

והן אמת כי בשנת תשל"ו נתבקשתי על-ידי חכם אחד לגבות עדות מזקני תימן ברי-סמכא כיצד נהגו בזה^[3]. ונתברר שיש מחוזות שבירכו, ויש שלא בירכו, ויש שלא הדליקו כל עיקר. וזה באין חילוק בין שאמי לבלדי. כי גם הבלדי רבים היו מאלו שבירכו, שהסתמכו על דעת מהרי"ץ בעץ חיים, ולא הגיעו אליהם ספרי פעולת צדיק^[4]. ויש שתפסו כדעת ענף חיים, ויש כדעת שושנת המלך. ומכל-מקום עתה צריך להחזיר עטרה לְשֵׁנָה, וכעדוותו של-מהרי"ץ בפעולת צדיק:

ולא רק בעניין נר יום-טוב נטה קו לבטל מנהגנו, אלא קרא בחיל לבטל כל המנהגים. וחיליה לפי שבאו לארץ ישראל אתריה דמרן, וחייבים לנהוג כמנהג המקום. וכבר כתבתי בדברי ברכתי לספר שתילי זיתים חלק א' עם

בשם סיו, ויש מי שפרסם אותה בזמנינו. ולכן לא הזכרתי סברא זו בפנים הספר, כי הם מבעלי דעות כוזבות. וכבר הרחבתי אודות זה בס"ד, בנפלאות מתורתך הפטרת וירא על פסוק אין לשפחתך כל ד"ה ובפרט. ועיין עוד לעיל פרק ל"ח אות י"א בשם אבן ספיר. ומה שדנתי לעיל פרק י"ט ד"ה מיהו, אינו אלא לגבי ברכת נר של-יום-טוב שמא הגאונים תיקנוה, אבל לברכת נר של-שבת לא מסתברא. **ואף** שגם ברכת נר של-שבת לא נזכרה בתלמוד, הרי כיוצא בזה לא נזכרה ברכת ברוך שאמר, וכי האיי גוונא. ועל כרחין כיון שהמנהג משתלשל מימי קדם לאמרן, מוכח דמתקנת אנשי כנסת הגדולה נינהו וכו', וכמו שביארתי בס"ד בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הלכות ברכות השחר ס"ק כ"ב דף פ"ט ד"ה ועל. וזהו שכתב הרמב"ם סוף הלכות תרומות, כל האוכל תרומה מברך וכו' וכך קיבלנו וראינו אותם [ר"ל את הכהנים] מברכים וכו', וכמ"ש שם בספר שם טוב:

[ב] ועיין עוד מ"ש בס"ד לעיל פרק ל"ח אות י' ד"ה ועניין. יב"ן:

[ג] ועל דנא אחוינא במחוג לעיל פרק ל"ו ד"ה וכל. יב"ן:

[ד] אי נמי נהגו כן על-פי אותם תכאליל שנזכר בהם לברך, כי אפילו התכאליל של-מהרי"י ונה נחשבים בלדי (כמ"ש בס"ד במאמר אופן המרכבה, הנדפס בתחילת ספרו רכב אלהים, פרק ח' דף נ"ז הערה ד'). אי נמי על-פי השלחן ערוך עצמו שלמדו בו, מאחר שלא ראו סתירה מפורשת לזה בספרים שלנו. יב"ן:

ביאור זי"ר, די השיב לו, על-פי דברי מרן בשו"ת אבקת רוכל סימן ל"ב כיעו"ש. וכן קיבץ בספר אור ההלכה חלק א', דעת תורה של-רבנים אשכנזים ספרדים ותימנים וראשי ישיבות וגדולי הדור, שאנו בני תימן חייבים לנהוג כמנהג אבותינו ע"ה^[ח]:

ותמ"ה תמ"ה אקרא, מה ראה על ככה ומה הגיע אליו לבטל מסורת ומנהגי תימן, אשר יסודתם בהררי קודש, על-פי התלמוד והגאונים. ומרן לא בא לבטל מנהגים, כמבואר בהקדמתו:

זאת ועוד, כי יסוד ההלכה שלא ישנה אדם מן המנהג, הוא כדי שלא יבא לידי מחלוקת, כמבואר במשנה ובגמרא פסחים דף נ: נא: ובפוסקים. והרי כשבאנו לארץ ישראל, באנו למעברות, מקומות שאין בהם ישוב, בראש-העין, שעריה, עין שמר [וכיוצא בהם]. ובכל מקום היו התימנים מרוכזים בפני עצמם, לא עבר זר בתוכם. ונהגו כל מנהגותיהם בחצריהם ובטירותם, כאשר היו באמנה בתימן, איש איש כמנהגו, קהילה וקהילה ומנהגה. ואיה איפה מפני המחלוקת יש בכאן:

והנה גם במשנה נראה שבארץ ישראל היו מנהגים שונים בין אנשי גליל ליהודה. ואם מרן הבית יוסף היה בצפת ונהגו כמותו בכל ארץ ישראל, מכל-מקום יהודי תימן בעלייתם נתיישבו במקומות חדשים:

הלא תראה את אשר כתב הפרי חדש באורח-חיים סימן תצ"ו אות י"ט, שדן בעניין בני עיר אחת שנתגרשו וקבעו דירתם במקום שיש בהם קולות וחומרות, משונות ממנהג שלהם, איך יתנהגו המגורשים, אם כמנהגם, או כמנהג בני המקום שבאו לשם. והביא הגמרא דריש הפועלים (בבא מציעא דף פג:) אהא דאמר ריש לקיש פועל בכניסתו משלו, פרכינן וליחזי היכי נהיגי. בעיר חדשה. וניחזי מהיכא קאתו. בלקוטאי. וכתבו הרשב"א והר"ן דמדפרכינן וניחזי מהיכא אתו, כלומר וינהגו כמנהג שבאו משם, שמעינן דכל עיר חדשה אם נודע רוב אנשיה מהיכן באו, הכל כמנהג אותו מקום שבאו משם עכ"ל. וכו':

[ח] ועיין עוד מ"ש בס"ד לעיל פרק ל"ד ד"ה ולגופו. יב"ן:

וביאר שם, דבעיר חדשה לא שאני לן בין באו מרובין לבאו מועטין, לעולם אזלינן בתר רובא. על דרך משל, הרי שנתקבצו עשרה אנשים בעיר חדשה, ששה ממקום אחד וארבעה ממקום אחר, סתמא דמילתא נמשכין אחר מנהג הששה משום דהווי רובא. ובשוויים, כגון עשרים ועשרים, אין כאן שום מנהג, ויעשו הכל על-פי התורה, עד שיתקנו ויעשו הסכמות ביניהם כיעו"ש [וכן הדין היום בשכונות חדשות]:

הנה כי כן גם בהדלקת הנר, כל אחד עושה כפי מנהגו בביתו ובחומותיו, ואין כאן חשש מפני המחלוקת^[1]. ובפרט שכל העדות יודעות ומכירות ומגידות, שמנהגי תימן עתיקים, ובני תימן מצויינים במנהגותיהם. ואין כאן שום מחלוקת, ואדרבה נוהגים כבוד בבני תימן שנוהגין מנהג אבותיהם. ואלו שאין הולכים כמנהג אבותיהם, מבקרים אותם וטוענים עליהם שעוזבים ארחות יושר כנודע. ואיש על דגלו באותות לבית אבותם:

קנצי למלין, דחייבים אנחנו להמשיך ולנהוג במסורת אבותינו נע"ג. וצריכין לנסח קול קורא שיחתמו עליו חכמים ורבנים ודיינים וראשי ישיבות, התימנים הספרדים והאשכנזים, הן מארץ ישראל והן מחוצה לארץ. ואציע הנוסח דלקמן, וכת"ר והרבנים יוסיפו או יגרעו:

קול קורא

אנו החתומים מטה, קוראים לכל אחינו יוצאי תימן, עדה קדושה ומפוארת ומצויינת במנהגיה שנהגו בתימן על-פי התלמוד והגאונים והרמב"ם, ועל-פי מה שהנהיגו רבני תימן ובראשם גאון עוזנו מהרי"ן, שימשיכו לנהוג כמנהגם, ואל יבטלו שום סייג ומנהג. כי ידוע ומפורסם שקהילת תימן מיוחדת במנהגיה אשר מיוסדים על אדני פז, והם קהילה בפני עצמה. וקיימי לחו בן-אל תטוש תורת אמך. וכלי-שכן בדברי הלכה שנהגו על-פי הגאונים והרמב"ם,

[1] עיין פסחים דף נב. דבישוב לא יעשה מלאכה מפני המחלוקת, אבל במדבר מותר, והכי קיימא לן בטור ושלחן ערוך אורח-חיים סימן תס"ח סעיף ד'. ונחלקו שם האחרונים האם הוא הדין לעניין עשיית מלאכה בצנעה באין דעתו לחזור למקומו, כיעויין בשתילי זיתים שם סק"ח, ובמשנה ברורה ס"ק י"ד וס"ק י"ז, ובכף החיים ס"ק מ"ו וס"ק מ"ט. וזה שייך נמי בנדון דידן, כי מי יודע האם בירכו על הנר ביום-טוב, ואכמ"ל. יב"ן:

פרק מ"א

קלג

שהוא גבי-כן מרא דארעא דישראל (כמ"ש בשו"ת אבקת רוכל סימן ל"ב).
ועוד, כי יש לעדה קדושה זו, מנהגים על-פי התלמוד שהמשיכו בהם, ונשתכחו
משאר עדות, הלילה חלילה לכם לבטלם:

וכן במבטא שהוא היותר מדוייק, חלילה להמירו במבטא אחר שאינו מדוייק
כל-כך, ופעמים שיש בו שינוי משמעות:

הנה כי כן הננו מחזקים את ידיכם, לאחוז מנהג אבותיכם בידיכם, ולבניכם
אחריכם, שלא תישכח מפי זרעכם. והייתם סגולה לכל הארץ. ושומע
לנו ישכן בטח ושאנן מפחד רעה, והאמת והשלום אהבו:

באנו על החתום^[1]

ואסיים בשי"ש טו"ב לכת"ר ולכל הנלוים, ובריאות גופא ונהורא מעלייא,
מנאי הצב"י עזריה בהגה"צ יחיא בסיס ס"ט, חבר מועצת הרה"ר
בארץ ישראל:

פרק אחד וארבעים

מאמר חיוזק והצטרפות לספרנו דלעיל, מיום כ"א תמוז ה'תשס"ח, מאת
ידידי אלופי ומיודעי כש"ת הרב הנאון פינחס קורח שליט"א ראש
בית-המדרש שערי-הלכה פעיה"ק בני-ברק ת"ו, מצאצאי הנאון הקדוש
כמהר"ר חיים קורח זיע"א, שהיה מגדולי רבני עי"ת צנעא בירת תימן,
תלמיד תלמידו של-כג"ק מהרי"ץ זצוק"ל גאון רבני תימן ותפארתם

דעת רוב ככל זקני רבני תימן, שהמנהג לא לברך על נר של-יום-טוב ♦
אותם ששינו ונהגו כדעת מרן השלחן ערוך, עשו היפך דעת מרן עצמו שאסר
לשנות המנהגים ♦ ברכת נר של-יום-טוב לדין הויא ברכה שאינה צריכה
ונשיאת שם שמים לבטלה, ואם-כן איך אפשר לדרוש לשנות המנהג ולהיכנס
לאיסור ♦ האומרים כי התימנים מתעקשים לשמור מסורתם, באו לזלזל

[1] נחוץ שיקום בקרוב עסקן שיטפל בהחתמת כל הרבנים על קול קורא זה, כדבר האמור,
ולהפיצו בכל המקומות. אלא שלא רצינו לעכב הדפסת ספרנו בעבור זאת:

ונמצאו מברכים (השגה פ"ג) ♦ ק"ק תימן שמרו על המסורת באורך הגלות, כפי התלמוד והגאונים והרמב"ם ♦ לא שייך לומר על ק"ק תימן קמא קמא בטיל (השגה פ"ד) ♦ שליחותא דרבנן קמאי עבדינן, לחזק כל מנהגותינו נגד המלעיגים עליהם, ולהעלות על הכתב ראיותינו ומקורותינו (השגה פ"ה) ♦ שינויי הפסקים בקהילותינו, חלקם היה בכח וְאֵל, ומסיבת התפשטות ספרי הדפוס וכו' ♦ מאז ומעולם עם ישראל שוכן לשבטיו ♦ בדורות האחרונים נחלקו לפלגי פלגים, ואס-כן מה נשתנינו מכל עדה (השגה פ"ו) ♦ מונים (לשון הונאה) אותנו בכמה דינים ובספרי התורה, בתוך קהל ועדה (השגה פ"ז) ♦ יש לנו מענה, ויש אומר ויש דברים ♦ קהל שבאו למקום אחר ונעשו קהל בפני עצמם, לא אמרינן בהו קמא קמא בטיל ♦ ק"ק תימן עלו לארץ ישראל עם כל רבניהם, ומעולם לא בטלו ♦ לא היתה עלייה המונית כמו העלייה של-ק"ק תימן ♦ מובא במשנה ברורה שקהילה חדשה שאינה מתערבת עם הקהילה הישנה, דהיינו שלכל-הפחות יש להם בית-הכנסת ומתפללים בציבור בכל יום, כל קהילה מתנהגת כמנהג אבותיה (השגה ח"פ) ♦ מורינו הרא"ח נדאף העלה על-פי דברי מהר"י בן לב, שאנחנו בני תימן שזכינו להיות פה בירושלם קהל גדול, חובה עלינו לאחוז במנהגי אבותינו הקדושים (השגה פ"ט) ♦ כתב המאירי שראוי לכל חכם, להעמיד מנהג מקומו, גם אם נזדמן חולק עליהם. ושאין לשום חכם לערער במנהגי קהילה אחרת (השגה ל') ♦ שום עדה בארץ ישראל לא שינתה ממנהגיה, ואפילו בארץ ישראל יש דברים שנהגו [הספרדים עצמם] דלא כמרן, וכמה ממנהגי ירושלם דלא כמרן (השגה ל"א) ♦ על משמרתינו נעמודה

הנה ראיתי מה שכתב ידידי הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א בעניין נר של-יום-טוב, לחזק ולבאר יסודות הדין שאין מברכים עליו, הנסמך על פוסקים ראשונים ואחרונים ומנהג קדמונים דקדמונים, וכמו שכתב מו"ר מהרי"ץ גאון עוזה ותפארתה של-יהדות תימן. וראיותיו ותשובותיו של-הרב המחבר לדחות כל משיג וטוען, הן חזקות כראי מוצק, ומיוסדות על אדני פז. ולא כמאן דאמר שכן היה המנהג בתימן לברך על נר של-יום-טוב, כי יחיד הוא לעומת רוב ככל זקני הרבנים דסבירא להו שהמנהג שלא לברך. אמנם חלק מהקהילות נהגו כמרן וכמו שהעלה מו"ר מהרד"ם בשתילי זיתים, אך המנהג הקדום שמשתלשל ובא עד ימינו שלא לברך:

וְאֵין להביא ראיה ממה ששינו המנהג וכדעת השתילי זיתים, כי אין כאן מקום להאריך בפרטי השתלשלות שינוי הפסיקה של-חלק מק"ק תימן. וברור שזה בניגוד למה שכתב מרן עצמו בהקדמת בית יוסף וזה לשונו, ואם בקצת ארצות נהגו איסור בקצת דברים, אעפ"י שאנו נכריע בהיפך, יחזיקו

במנהגם, כי כבר קיבלו עליהם דברי החכם האוסר, ואסור להם לנהוג היתר עכ"ל. והכא בעניין ברכה על נר של-יום-טוב, לדעת הרמב"ם ולמה שכתב מהרי"ץ במנהגינו, היא ברכה שאינה צריכה, ופסק הרמב"ם (הלכות ברכות פרק א' הלכה ט"ו) כל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא שם שמים לשוא, ואסור לענות אחריו אמן. ואם-כן כיצד אפשר לדרוש לשנות מנהג ולהיכנס לאיסור ברכה שאינה צריכה לשיטתנו:

והן אמת שאין ספק כי התשובות והראיות לא יועילו להשבית מעלינו הטענות והמענות, באמרם שעלינו לשנות פסיקתנו ומנהגותינו, מטעם שבטלים אנו למנהג הקהילות בארץ ישראל, וכדעת מרן דקמא קמא בטיל. ובכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם, כי התימנים מתעקשים לשמור על מסורתם. ובאו לזלזל ונמצאו מברכים, כי ק"ק תימן שימרה את מסורתה באורך הגלות בהמשך לפסיקת התלמוד וחכמי בבל והגאונים, ועד אחרון הרמב"ם ששיקף נאמנה את פסיקתם ומסורתם ומנהגייהם הקדמונים^[א]. ואף ספרי הפוסקים הראשונים והאחרונים היו ידועים להם, ואעפ"כ שמרו את מסורתם המסורה בידם מאבותיהם. ובודאי שאם מרן מלכא רבי יוסף קארו היה יודע את מסורתה הקדושה של-ק"ק תימן, לא היה אומר עליהם קמא קמא בטיל, כי לא באנו מתורת מנהג אלא מתורת דין:

ובבר כתבתי בעבר בעניין זה דברים, ונדפסו בספר אור ההלכה חלק א', בין מכתבי הרבנים שחיזקו את ידינו לשמור על פסיקתנו. ועם כל זה טענו המשיגים, איך צעירים לימים משתוים לדחות את דברי הראשון לציון

[א] וכמו שכתוב במגילת תימן המיוחסת למהרי"ץ, הביאותיו בס"ד במאמר משנת מהרי"ץ פרק ב', שכשהגיע לתימן חיברו של-הרמב"ם, בדקו בקונטרסים שחיברו חכמיהם הראשונים על-פי התלמוד, וראו כי דבריו באו בכיוון, ואז קיבלוהו עליהם לרב יעוש"ב, ומשם בארה. ועיין עוד לעיל פרק י"ג ד"ה בשלמא, ולקמן בחתימת הספר ד"ה ובספר. אמנם זהו דוקא בענייני הלכה, אבל בענייני אמונות ודעות שהושפע הרמב"ם מחכמות חיצוניות, היפך דעת חז"ל, עזבו דרכו מזה כמה מאות שנים, כמבואר שם פרק ג' סוף ד"ה בדורות, ובסוף ד"ה מהגהותיו. והדברים ידועים. אך נתחדש לי עתה שאפילו הרש"ר הירש ששיבח את לימוד החכמות החיצוניות, כגון מתמטיקה גיאוגרפיה ביולוגיה וכדומה, כשיטה ידועה של-תורה עם דרך ארץ נוסח ארץ אשכנז, הטיח ביקורת קשה ברמב"ם, שהכיוון הרוחני המיוחד שלו היה ערבי-יווני, כמובא בהמעייין ניסן התשס"ח דף ל"ה. יב"ן:

הגרע"י שליט"א, והלא כולם שותי מימיו. ואם כי נכונים הם בטענתם, כי תורתו היא נר לרבים, אך תורה היא וללמוד אנו צריכים. וכי בקשישותא תליא מילתא, והא שליחותא דרבנן קמאי עבדינן, לחזק כל בדק מנהגותינו, ולהמציא ישע לק"ק תימן בפסקיהם והליכותיהם כנגד המלעיגים עליהם. וכבר כתב מרן הבית יוסף באורח-חיים סימן תר"צ דאין להלעיג על המנהגים, כי לא לחנם נקבעו. והציבור טוען עלינו, עד מתי אתם מחשים ונאלמים, וכרחל לפני גוזזיה נאלמה. ואם-כן גם להעלות על הכתב ראיות ומקורות פסיקותינו מנועים אנו, אתמהא:

ואין זה סוד כי חלק משינויי הפסיקה בקהילותינו בדורות האחרונים היה בכח נאָל^[2], וכן מסיבת התפשטות ספרי הדפוס בתימן. וחלק מהקהילות קיימו בעצמם (ויקרא כ"ו, י') וישן מפני חדש תוציאו, ולא שמו על לב שאין לשנות מסורת אבות. וכשזכינו לעלות לארצנו הקדושה לפלטרין של-מלך, האם צריכים אנו לעזוב חוקים ומשפטים טובים ולטשטש זהותינו. והלא מאז ומעולם היה עם ישראל שוכן לשבטיו. ובדורות האחרונים נחלקו לפלגי פלגים בכל עדה במנהגים שונים. ובמה נשתנינו מכל עדה ועדה שאסור לנו לשמור מנהגי אבותינו. ולא עוד אלא שמונים אותנו בכמה דינים ובספרי התורה, בתוך קהל ועדה. ונעשינו לשק מזומן לחבטות. קבוצה קטנה כלשונם מתוך מליונים, היתה למשל ולשנינה:

ואמנם לא באנו לחדש דבר, כי כל דברינו וראיותינו ידועים וגלויים בדברי הראשונים ובדברי הפוסקים. אך כדי להשקיט רגשי סערות ליבה של-עדת קודש, כתבנו מעט מהם ובקוצר אמרים, כדי שלא יאמרו כי אין לנו מענה ואין אומר ואין דברים:

והנה מלבד שדברי מרן בשו"ת אבקת רוכל סימן ל"ב שכתב דצריכים לנהוג כמנהג המקום שבאו לשם מטעם דקמא קמא בטיל, יש בהם כמה פירושים באיזה אופן מיירי מרן, ואין בהם פירוש חד משמעי, עיין ספר ארץ החיים להר"ח סתהון כלל כ"ד, שאם נעשו קהל בפני עצמם לא אמרינן קמא קמא בטיל. וכן היא דעת מהריב"ל ומהרשד"ם. וכבר נשאו ונתנו בזה גדולי

[ב] לשון חוזק ותקיפות, כמו יש לאָל ידי (בראשית ל"א, כ"ט). ועיין מה שכתבתי בס"ד לעיל פרק ל"ז ד"ה וכיון. יב"ן:

הפוסקים בספריהם^[ג]. ואף עדות שונות כגון הבבלים והמערבים, שימרו את פסיקתם. והנה ק"ק תימן עלו עם כל רבניהם, ומעולם לא בטלו, דקהל בפני עצמם הם, ויש להם קהילות ובתי כנסיות לעצמם, וניכרים הם כקהילה בפני עצמה. ולא עלו כיחידים, אלא באו בבת אחת. ולא היתה עלייה המונית כמו העלייה של-ק"ק תימן, וכיוצא בהם עוד כמה עדות:

ועיין במשנה ברורה בסימן תס"ח סעיף ד' בביאור הלכה ד"ה וחומרי, שכתב בשם הפרי חדש, שאם הקהילה החדשה מתנהגת בפני עצמה ואינה מתערבת עם הקהילה הישנה בענייניה, כמו שמצוי בקהילות הגדולות שנמצאות בהן כמה קהילות, שכל אחת מתנהגת כפי מנהג אבותיה מדור דור וכו'. ומבואר שם דקהילה שיש בה מניין, מיקרי קהילה, והבאים לשם נטפלים. ופשוט דכוונתו שיש לה עכ"פ כל צרכי ציבור, היינו בית-הכנסת ומתפללים בכל יום בציבור וכו' ע"ש:

ובן כתב בספר פתחון טוב (ענף חיים חלק ב') למהרא"ח נדאף זצ"ל פרשת ויצא וז"ל, והנה בדין בני עיר אחת שעקרו דירתם וקבעו עצמם בעיר אחרת, כמונו שעקרנו דירתנו מתימן ובאנו לשכון כבוד בארץ ישראל, כבר נשאל על זה הגאון מוהריב"ל חלק ג' סימן י' איך יתנהגו, אם כמנהג מקומם או כמנהג בני המקום שקבעו דירתם שם, יען שיש להם קולות וחומרות משונות ממנהג שלהם. ופסק דחייבים לקיים מנהג מקומם. ולא דמי לההיא דחולין פרקא קמא, דהתם מיירי ביחיד או ביחידים שעקרו דירתם מאותו המקום שהיו נוהגים בו חומרא, וקבעו דירתם במקום שנהגו בו קולא. אבל בנדון דידן שבאו קהילות קהילות, בכהאיי גוונא לא אמרינן קמא קמא בטיל, דמרוכים היו הבאים בכל פעם, ואם-כן חייבים לקיים מנהגי אבותיהם עכ"ל:

ובסוף דבריו כתב מהראח"נ, כללא דמילתא, דבכל מקום שהוא יחיד בין רבים, לעולם אל ישנה ממנהג המקום. אבל כשהם כבר עדה בני מדינה אחת או עיר אחת, אינם רשאים לשנות מנהג מקומם. ואם-כן אנן בדין בני תימן, שכבר זכינו להיות פה בירושלם קהל גדול, הדין דין אמת, שחובה עלינו לאחוז במנהגי אבותינו הקדושים, ובפרט בסדר התפילות, ואין לנו לשנות כלל, וכדאי היא זכותם שתגן בעדינו עכ"ל:

[ג] ועיין עוד מ"ש בס"ד לעיל פרק ל"ד ד"ה ולגופו. יב"ן:

ולבן אין ספק כי שומה עלינו להחזיק במנהגייהם וחוקיהם הטובים של-אבותינו, עד יבוא מורה צדק, איש מחזק בדק, ויעמיד הדת על תלה. ועד אז אין לנו לנטות מדרכי אבותינו ולהחזיקם חס ושלום כטועים בדינים וחוקים. ועטרת זקנים בני בנים, ותפארת בנים אבותם (משלי י"ז, ו'). וצריכים להעמיד מנהג אבות:

והנה כתב המאירי בהקדמה לספרו מגן אבות וז"ל, ועניין ותפארת בנים אבותם, הוא מה שאמרו בירושלמי אל תבוז כי זקנה אמך (משלי כ"ג, כ"ב), אל תבוז, אלו המנהגות. שראוי לכל חכם ולכל בן מעלה, להעמיד מנהג מקומו על מתכונתו, לבלתי השיג גבול האבות הקדמונים והחכמים הראשונים לשנות מנהג מקומו ללא צורך וללא סיבה. וגם אם נזדמן חולק עליהם, ראוי להשתדל בהעמדתו עכ"ל:

ושם בסוף הקדמתו הנזכרת לעיל כתב וז"ל, והיוצא מדברינו ורוב שיחנו אשר דיברנו עד הנה, הוא, שראוי לכל קהל להחזיק במנהג אבותיהם הקדושים וחכמי קדומיהם השלמים. ואין לשום חכם בא אליהם, לערער במנהגותיהם, כל-שכן לשנותם, בכולם או במקצתם, רק להיות כל קהל וכל מנהיג שבהם שורר במקומו, עם ועם כלשונו, מדינה ומדינה ככתבה עכ"ל:

והן אמנם דיכולים לטעון דהני מילי במקומם, אבל לא כשהסתפחו לקהל אחר. ואינה טענה, שהרי שום עדה לא שינתה מנהגה, ובמה נתייחדנו מכל עדה וקהילה. זאת ועוד אחרת, הלא אפילו בארץ ישראל לא נהגו בכל כדעת מרן, ונטו מדעתו בכמה הלכות, כמו שהובא בספרי התשובות. ומנהגי ירושלם כמה מהם אינם כדעת מרן. ואם-כן אף אנו כאחד מהם. ועל משמרתנו נעמודה, לבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל:

חתימת הספר

אמר המחבר הצב"י זעירא דמן חבריא יצחק יש"ל

נחתום לספרנו זה בהלל, ושבח לרם על מהלל. השם בפנינו אומר למלל, לו כל יצור מודים כלל. ולהשיב על כל טענות החולקים בעניין נר שלי-יום-טוב סייענו, בפרט ובכלל. וקוראים אנו בזה מעומק ליבנו, לכל בני קהילותינו, להחזיק ולחזק מסורת ומנהגי אבותינו, בכללותיהם ופרטותיהם ודקדוקיהם המקובלים בידינו. חזקו ויאמץ לבבכם כל המייחלים ליי"י (תהלים ל"א, כ"ה). חזקו ידים רפות, וברכים כושלות אמצו (ישעיה ל"ה, ג'). כי על אדני פז המה מיוסדים, דברים המצודקים. ועל אבני יקר בנייניהם מוצקים כאשר עיני-כל רואות בתלמוד ובפוסקים:

הביטו נא וראו מה אירע לבני שאר קהילות בארץ ובתפוצות, שלא נזהרו לעמוד הדק היטב על משמר מסורת אבות, עד שנשתכחו מהם כמה עניינים [כגון חלק מן הדברים המפורטים לעיל פרק חמישי ד"ה תחילה] ובכללם המסורת הנכונה של-חסרות ויתירות בספר-תורה [שלכן אנחנו פוסלים ספר-תורה שאינו כפי המקובל בידינו, כמבואר בשו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן כ"ד ובשלחן ערוך המקוצר חלק יורה-דעה הלכות כתיבת ספר-תורה סימן קס"ה סעיף כ'] כמו שמוכיח גם כתר בן-אשר שהיה בארס-צובה, וסמך הרמב"ם את ידיו עליו. ואפילו הביטוי הנכון של-לשון הקודש, האותיות והנקודות, נשתבש אצלם מאד. וכבר כתב בספר אבן ספיר (שחיבר רב אשכנזי שנולד בפולין, ונשלח על-ידי רבני ירושלם עיקו"ת, לתימן ועוד כמה ארצות, לפני כמאה וחמשים שנה. ויש לו הסכמה על הספר מהמלבי"ם) חלק א' פרק ט"ו דף נ"ג ע"ב, כי מבטא יהודי תימן באותיות ובתנועות ובנגינות הטעמים, הוא על-פי יסודי הלשון וצחותה. אין בהם מעילגות לשון

הספרדים, ולא מאין־בינת שפת האשכנזים. כי אלה ואלה שגו במבטא האותיות, תעו בהגה התנועות, פקו טעם הנגינות. אלה ואלה שיחתו הקריאה הנכונה וכו' יעוש"ב:

ובספר המחשבה לאחד מחכמי תימן האחרונים דף קל"א כתוב לאמר, הרב המופלג בדורו סיני ועוקר הרים אשר אנו היום שותים מימיו, וגם פסקיו ותשובותיו נמשכו בארץ התימן, ובפרט שהיה בקי במנהגות ארץ התימן, הוא הרב המאור מהרי"ץ נ"ע, שהוציא מוניטון שלו בחייו, ספר עץ חיים כמנהג אבותינו רבני וגאוני צנעא הקדושים, כפי מנהג אבותיהם אשר בידיהם מאבותיהם קבלה איש מפי איש עד משה רבינו ע"ה, שלא שינו את לשונם ולא נעתקו ממלכות למלכות, כמו אשר גלו לבבל ולשאר ארצות, ששכחו לשונם ותורתם וכו' והבנים שינו מנהג אבותיהם ולשונם וכו'. אבל אלה הדרים בעיר צנעא יע"א, גלו קודם חרבן בית ראשון עם ספרי אבותיהם ומנהגותם דור אחר דור. עד שהאיר עליהם הקב"ה אור הנשר הגדול מרנא ורבנא כמוהרר"מ במז"ל. וכיון שהגיע לידם חיבורו הנפלא הנקרא היד החזקה בכתיבת ידו וכו' היו הולכים בעיקבותיו, שמצאו כל פסקיו ומנהגותיו כסדר שהיה בידם מימי אבותיהם, ולא שינה הרב מפסקי התלמוד אפילו אות אחת ומנהג אחד, ויחבקהו וינשקהו וישימו אותו עטרה על ראשם. לא כמו שאר בני הגלילות שהניחו מנהג אבותיהם ונכנסו למנהגים אחרים, אשר לא זו הדרך ולא זו העיר וכו' עכת"ד מהר"ס מנצורה זצ"ל בספר המחשבה, שנדפס בשם ספר הגלות והגאולה. ודבריו תואמים עם דברי מהרי"ץ שהבאנו לעיל פרק מ"א הערה א':

פלא גדול על אותם המבקשים כיום לגדוע שבט מישראל רח"ל. את הפנינה האחת והיחידה שנותרה להקב"ה בעולמו ואין דוגמתה, השומרת במסירות־נפש על צביון ישראל הקדום ומצוות דתה, בהדרכת רבניה גדולי תורה ויראה הניצבים עליה במתכונתה. (ועיין מ"ש בס"ד בסוף מאמר מסלול ודרך דף י"ז י"ח). לולי י"י צבאות הותיר לנו שריד כמעט (ישעיה א', ט'), ואין שריד אלא תלמיד־חכם כדאיתא בסנהדרין דף צ"ב ע"א ובחולין דף קל"ג ע"א. מחרבן בית ראשון, שעד היום הן אלפיים וארבע מאות ושלושים שנה, היינו בנכר. בגלות קשה ומרה שאין כיוצא בה, אויה לי כי גרתי משך שכנתי עם אהלי קדר. מעונים ומושפלים נאנקים ונאנחים, עולליה הלכו שבי לפני צר. ואעפ"כ לא שכחנו שם אלהינו, ונשא כפינו לאל זר. וכשהיגענו זה מקרוב לארץ חמדתנו, משוב ליבנו ותפארתנו, אחרי שנישלו אותנו זאבי ערב מרכושנו ומממוננו, באו וקידמונו אחינו ובשרינו, עשקו ספרינו

הקדומים והישנים, נחלת אבותינו. וילדים מחיק אמותם, אשר עד היום לא נודעו עיקבותם, גזלו מאתנו:

בפרט אללי לנו אהה לנו על גודל שברנו, כי חיללו קדושתנו, פרעו צניעותנו, ביזו תורתנו, מאסו באמונתנו, לעגו לתמימותנו, גזזו פאותינו, השפילו גדולינו, זלזלו בארחות חיינו. קלקלו בנינו ובנותינו. כסדום היינו, לעמורה דמינו. אוי, מי ירפא לנו:

כידוע ומפורסם כי עם ביאת רבבות יהודי תימן לארץ ישראל במבצע על כנפי נשרים, בשנת ה'תש"ט, פתחו מדריכי הקיבוצים החילוניים ומפלגות השמאל, בצידי-נשמות, והעבירו למולך החילוני אלפי ילדי ישראל כשרים במעברות ובמחנות העולים, תוך כפייה מצפונית אכזרית. אינקביציזיה נגד דת ישראל. רצח תרבותי ודתי. ממש פשע מחריד. ביד פעילי היהדות החרדית, לא עלתה להציל, כי אם מעט מזער. וכמובא כל זה בספר פאר הדור חיי החזון איש חלק ב' דף ר"ב:

ובכן אליכם אישים אקרא. תנו דעתכם ושימו לבבכם, שלא לכבות חלילה את הגחלת הנשארת. הניחו לנר לדלוק, ולהוסיף בשלהבת. הכי אף אתם שומרי תורה ומצוות, תלמידי-יחכמים העוסקים בש"ס ופוסקים בימים ובלילות, תשלימו חלילה את מלאכת החילונים, הזדים והפריצים, להכרית שם ושארית מגולת תימן. למחות שבט מיוחד ומיוחס מן העולם. אדרבה, היה לכם לעודדנו ולסעדנו, לשמור משמרת מסורת אבותינו, ואולי ישנם דברים שצריכים אתם ללמוד מאתנו. ואם יש בפיכם שאלות וטענות, יש עמנו חבילות חבילות של-תשובות נכונות. ולכל-הפחות שבו ואל תעשו עדיף. מה-פשענו מה-חטאתנו, כי דלקתם אחרינו. ומי הוא זה שבא לרדותנו בתוך ביתנו:

נר שבת נתקן לעונג שבת ושלוש-בית וכו' כידוע וכמובא לעיל בספרנו. הלכך מה-טוב ומה-נעים שבת אחים גם יחד, מכבדים איש לרעהו, כאיש אחד בלב אחד. כי אף אם חלוקים אנחנו בדעותנו ובמנהגותינו, מכל-מקום לב אחד יהיה לכולנו, כולנו בני איש אחד נחנו. כבית הלל ובית שמאי שהיו נוהגים חיבה ורעות זה בזה, כדאיתא ביבמות דף י"ג ע"ב ודף י"ד ע"ב. וכבר הארכתני בס"ד בנפלאות מתורתך על מגילת אסתר גבי פסוק גם אני ונערוטי אצום כן, כי אחדות אין פירושה דוקא שיהיו כולם בדעה אחת וכו', על כן אקצר כאן. וכשיש פירוד לבבות ומחלוקת רח"ל בין ישראל למטה, מראים חס ושלוש פירוד בכסא הכבוד למעלה, כי נשמותינו חצובות מכסא כבודו יתברך. ולפי-כך על שנאת חנם והמחלוקת שבינינו, נתארכה גלותינו, כי כל העולמות קשורים יחד וכו', כמ"ש בספר חרדים

פרק ז' ופרק ע"ד, ובלחם שלמה (הכהן) סוף שער הראשון יעו"ב. את והב בסופה,
והאמת והשלום אהבו:

סיימתי ספר זה בעזר הצור וישועתו, ביום חמישי ו' מנחם־אב ה'תשס"ח ב'שי"ט,
יום פקודת השנה השש־עשרה של־אאמו"ר הגאון הצדיק כמהר"ר (נחום)
נסים זצ"ל, ספר תורה חי, מגדולי מעתיקי השמועה של־תורת ישראל בכלל, וחכמי
תימן בפרט, כל ימי חייו, ר"ל גם משהגיע בשנת ה'תש"ט לארץ ישראל. אלא
שבראותו כאן גודל השממה הרוחנית, סירב לקבל על שכמו משרה תורנית, כאמרו
אשב ואלמד את בני תורה, ואכן ממנו ינקתי רובי תורתי. אבל בתימן, שימש ראב"ד
מקודש ומאריה דאתרא בעיר ואם בישראל רצאבה, והוא בן כה"ר נסים שלום
זצ"ל, מצאצאי הגאון המקובל האלהי מגדולי דורו כמהר"ר שלמה בכה"ר יעקב
זצוק"ל, ממשפחת יהודה המכונים רצאבי על־שם עירנו. [נר, ראשי תיבות נ'סים
ר'צאבי. ועיין עוד מ"ש בס"ד בפתח דבר לקונטרס אור הנ"ר המצורף לשלחן ערוך המקוצר יורה
דעה סוף חלק א', בדף ד' ד"ה ציינתי. יהא ספר זה לעילוי נשמתו, כי נר י"י נשמת אדם]. ומסמרא
דנוקבא מצאצאי הגאון הגדול והלביר המובהק כמהר"ר יחיא קאפח זצוק"ל ראב"ד
מקודש ומאריה דאתרא בעיר רצאבה, שעליו אמרו כי כמוהו לא קם (במחזור), בן
הגאון המפורסם כמהר"ר יחיא בכה"ר משה קאפח זצוק"ל ראב"ד ומאריה דאתרא
בעיר דמאר מהחשובות שבקהילות תימן, ממשפחת כמהר"ר דוד קאפח זצ"ל אבי
אמו של־גאון רבני תימן ותפארתם חסידא קדישא מאור הגולה מנורה הטהורה,
מרנא ורבנא כמהר"ר יחיא בן כמהר"ר יוסף בן הגאון הצדיק המפורסם איש
אלהים קדוש כמהר"ר צאלח זיע"א, ראב"ד וראש הרבנים בעי"ת צנעא ובכל
קהילות קודש תימן. זרע קודש נאמן. עוסקים בתורה ובמצוות לְשִׁמּוֹן. יבוננן אל
עליון וירחמן, יְסַעְדֵן ויקוֹמְמוֹן. אמן, בן יאמר הרחמן:

ראשי פרקים

ותוכן העניינים בספר נר יום-טוב

דף

ג פתח דבר

מגמת ספרנו להוכיח צדקת דברי מהרי"ץ שאסור לברך על נר של-יום-טוב
כיצד לנהוג בהשגות על אחרים

ה פרק ראשון

בש"ס ובמדרשים ובזוהר, וכן בגאונים וברמב"ם, הובאה רק ברכת נר של-שבת,
ולא נזכרה מצות נר של-יום-טוב ושל-יום הכפורים וברכתן
ציוני המקורות של-מרן השלחן ערוך, שבכל זאת פסק לברך על נר של-יום-טוב.
וביום הכפורים, שנה הדבר במחלוקת

ו פרק שני

מהרי"ץ הוסיף פיסקא לספרו עץ חיים, בה הורה (קודם שחזר בו) לברך על נר
של-יום-טוב
סמך (אז) על דעת השלחן ערוך, וחידש שיש לדייק זאת גם מהרמב"ם
גילוי עץ חיים כתי"ק של-מהרי"ץ

ח פרק שלישי

בשו"ת פעולת צדיק חזר בו מהרי"ץ ופסק להיפך, שאסור לברך על נר
של-יום-טוב, מטעם ספק ברכות לבטלה. ושכן נהגו קדמונינו שלא לברך עליו,
ושכן יש לדייק גם מהרמב"ם ומהתכאליל

לשיטתם גם על נר של-יום הכפורים אסור לברך, וכך היא דעת מהרי"ץ
 ביאור שלושת טעמי הדלקת הנר בשבת, א' משום שלום-בית, ב' עונג שבת, ג'
 כבוד שבת
 שלום-בית ועונג שבת, היינו הך
 חיוב אנשים ונשים בהדלקה
 ההדלקה מצוה או חובה
 תירוץ סתירת דברי הרמב"ם שבמקום אחד כתב כי נר שבת משום עונג, ובמקום
 אחר כתב משום כבוד
 נר שבת הוא ראש לכל עונג, או בכלל עונג
 מדוע תיקנו חז"ל לברך רק על נר שבת, ולא על שאר ענייני עונג שבת וכבודה,
 כגון שלוש סעודות
 הרא"ש והטור, אף שפסקו לברך על נר של-יום הכפורים, אין ראיה מהם שהוא
 הדין ליום-טוב
 כמה ביאורים בדעת הסוברים שביום הכפורים לא שייך הדלקה משום שלום-בית
 בפלוגתא בין הבבלי לירושלמי, נקיטיןן כהבבלי
 ביאור דברי מהרי"ץ, את נפשי הצלתי

פרק רביעי טו

בשלחן ערוך המקוצר העלינו להלכה כמו שפסק מהרי"ץ בשו"ת
 בהערות שם הוספנו חילוקי הדעות של-מקצת מחכמי תימן שהנהיגו לברך,
 מפני שלא נתברר להם השורש והמקור למנהג קדמונינו
 שם כתבנו בהדיא שקיצרנו, ושבמקום אחר הרחבנו, ואפילו הכי חלקו על זה
 בלא לברר (השגה א')

חידושנו בדין מי שאמר בעשרת ימי תשובה מלך אוהב צדקה ומשפט, במקום
 המלך המשפט, שלא יחזור אלא בהרהור

פרק חמישי יז

מנהג ק"ק תימן יע"א שלא לברך על נר של-יום-טוב, נמשך והולך גם כאן בארץ
 ישראל, על-פי הוראת גדולי הדור

ראשי פרקים

קמה

התימנים מחזיקים עד היום במנהגי חז"ל הקדומים
תפילה, טלית, דל"ת דאחד, תרגום, ספר-תורה, הלל, תקיעות, אתרוגים, הדסים,
טיבול בחרוסת, מצה ומחצה, חגבים, אבילות, נגינות
אם זכות היא לתימנים שעלו לארץ ישראל (הסגה ז')
מי שאינו בקי במנהגי התימנים חכמיהם וספריהם, לא יתכן שיורה להם (הסגה
ג')
רבנים ספרדים לא יורו בענייני מנהגי האשכנזים, וכן להיפך

כ פרק ששי

מהרי"ץ הוא הראשון והיחיד, שהביא ראיה (לפני שחזר בו) לברך על נר
של-יום-טוב מתוך דיוק דברי הרמב"ם
אי אפשר שיבוא חכם אחרי מהרי"ץ להעתיק זאת כאילו היא דברי עצמו,
וכל-שכן להקשות עליו מכח זה (הסגה ד')

כב פרק שביעי

מחלוקת הראשונים אם לברך גם על נר של-יום-טוב, מערכה לקראת מערכה.
ויש מהם הסוברים שאפילו על נר של-שבת אין לברך
ברכת נר של-יום-טוב, נהגו בזמנם רק בני ארץ אשכנז
מאימתי התחילו לנהוג כן

כה פרק שמיני

הר"ד אבודרהם העלה בשם ה"ר גרשון (אבי הרלב"ג) שלא נהגו לברך על נר
של-יום-טוב, ונתן טעם לדבר (הסגה ה')
מיהו בעל ספר משמרת המועדות
יש אומרים ויש אומרים, כמי ההלכה
הספרדים בזמנם, לא נהגו לברך על נר של-יום-טוב
האם נוהגות ביום-טוב מצוות עונג וכבוד, כמו בשבת

בשבת, האם נוהגת גם מצות שמחה

כז פרק תשיעי

גם רב אחאי גאון בשאלתות, והראב"ן בספר המנהיג, דעתם שלא לברך על נר של-יום-טוב (השגה ו')

בנר שבת, יש ברכה מאתו יתברך שידלוק יותר מטבעו, ולא בנר של-יום-טוב האם ירד המן גם ביום-טוב

האם קידוש יום-טוב אינו מן התורה

טעם שבגדי יום-טוב חשובים יותר מבגדי שבת

באהל שרה אמנו, דלקו הנרות מלילי שבת עד לילי שבת

יום-טוב נדחה, ושבת אינה נדחית

נס הנר שאירע למהרש"ל

טעם שתיקנו ברכה דוקא על נר שבת, ולא על שאר ענייני כבוד ועונג

רבתינו שבצרפת סוברים גם-כן שלא לברך על נר של-יום-טוב, וכן פשוט לרבינו תם (השגה ז')

בספר מושב זקנים כתוב לכך "פסק" בלשון יחיד, ולא פסקו בלשון רבים (השגה ח')

לב פרק עשירי

יש רמז בסמיכות עניין הנרות אחרי עניין שבת ומועדים בפרשת אמור, הן להסוברים כי רק על נר שבת מברכים, והן להסוברים שגם ביום-טוב מברכים (השגה ט')

בסמיכות זו יש רמז גם לחידוש ימי חנוכה על עסק השמן

האם השבת נקראת מועד

לד פרק אחד-עשר

בדברי מהרי"ץ בתשובתו, מפורש כי "לא נשמע" מקדם לברך על נר של-יום-טוב

יש הבדל בין לא שמענו, ללא נשמע (השגה י')
מהרי"ץ ציין להרמב"ם הלכות שבת בדוקא, ולא להלכות ברכות (השגה י"ח)

פרק שנים-עשר לו

למהרי"ץ היה הספר ארחות חיים בכתיבת-יד
שם ראה כתוב כי יש אומרים לברך על נר של-יום-טוב ויש אומרים שלא לברך,
ואם-כן נקט הא"ח כיש אומרים בתרא (השגה י"ב)
כבר הערנו זאת באותו דף בשלחן ערוך המקוצר (השגה י"ג)
מהרי"ץ היה דייקן טובא
דברים שכתב מהרי"ץ מזכרונו
אין דרכנו להכפיל אותם דברים חנם מספר לספר
גם לפי נוסחת ארחות חיים שבדפוס, אין שום תפיסה על מהרי"ץ (השגה י"ד)

פרק שלושה-עשר לז

אעפ"י שהרמב"ם אינו מביא דינים שאינם מבוארים בגמרא, יפה כתב מהרי"ץ
להוכיח ממה שלא הזכיר הרמב"ם נר של-יום-טוב, כי זה יוצא מדיוק דבריו
של-הרמב"ם (השגה ט"ו)
גם הדין שכיבוד ועינוג יום-טוב הוא כמו בשבת, אינו מבואר בגמרא, ואעפ"כ
כתב הרמב"ם זאת (השגה ט"ז)
עוד מלפני הרמב"ם, לא נהגו קדמונינו לברך על נר של-יום-טוב
לדעת האומרים שזכר בירושלמי לברך על נר של-יום-טוב, כל-שכן שהיה לו
להרמב"ם להביא דין זה (השגה י"ז)
ספר הלכות הירושלמי להרמב"ם
ביאור עומק דברי מהרי"ץ
יום-טוב נקרא שבת
ביד מלאכי סיים בשם כנסת הגדולה שבכמה מקומות העלה הרמב"ם דברים
שאינם מבוארים בגמרא, רק מדיוק או מרמז (השגה י"ח)
גם אם הרמב"ם סובר שמצוה להדליק נר ביום-טוב, היה לו להשמיענו כיצד
הוא נוסח הברכה (השגה י"ט)

לדעת הסוברים לברך על נר של-יום-טוב ושל-יום הכפורים, איך הדין אם בירך להדליק נר של-שבת

איך נוסח ברכת ההדלקה בראש השנה (לנוהגים לברך)

לשונות התכאליל בנויים על רבינו הרמב"ם, בתוספת נופך

מדוע הוכיח מהרי"ץ רק מהרמב"ם הלכות שבת, ולא מהלכות ברכות

ברכות בנוסח לעשות, ועל העשייה

בעניין ברכת טבילת כלים

הרמב"ם העלה בחיבורו ברכת להדליק נר של-שבת, אף שאינה מובאת בגמרא (הסגה כ')

דרך הרמב"ם, להביא בחיבורו נוסחאות כל הברכות

הרב השלם, מביא הכל בשלימות

פרק ארבעה-עשר מג

מהרי"ץ הוא שטען תחילה להוכיח מדברי הרמב"ם שצריך לברך על נר של-יום-טוב, אלא שחזר בו מהוכחה זו (הסגה כ"א)

מה שכתב הרמב"ם שכבר ביאר הכיבוד והעינוג בהלכות שבת, כוונתו רק לְאָמור שם בפרק ל', ולא לשבפרק ה' (הסגה כ"ב)

פתילת הבגד שקיפלה ולא הבהבה

דעת הרמב"ם בפירוש המשנה שיש מצוה בהדלקת נר ביום-טוב, אבל אין ראיה לעניין הברכה

הבהוב הפתילה קודם ההדלקה

נר על גבי דקל, בשבת וביום-טוב

פרק חמשה-עשר מו

מדוע הוצרך הרמב"ם בהלכות שבת, להוסיף בכמה פרטים שהוא הדין לימים טובים

שלוש סעודות (ולמנהגינו זה רק בשבת, אבל ביום-טוב סגי בשתי סעודות), ובציעה על שני ככרות

קביעת סעודה בשעת בית-המדרש

לחם משנה

חציו לה', וחציו לכם

סעודה בערב שבת ובערב יום-טוב מן המנחה ולמעלה

הבדל בין לשון ראוי, ללשון ימנע

מזה שלא פירש הרמב"ם שגם על נר יום-טוב מברכים כמו בשבת, אף שיש

מקום לחלק ביניהם, שמע מינה שאין מברכים (השגה כ"ג)

פרק ששה-עשר מח

הכיבוד והעינוג שביאר הרמב"ם בהלכות שבת, אינו כולל את הברכה, כי אם-כן

היה לו לבאר הנוסח (השגה כ"ד)

לא תיקנו חז"ל ברכה על נר של-יום-טוב, כיון שאין היכר למצות ההדלקה אחר

שחשיכה

אם יש ברכה על הנר ביום הכפורים, אינה כמו שבת, אף שהוא נקרא שבת-שבתון

אמירת מזמור שיר ליום השבת ביום הכפורים

חתימת מקדש השבת וישראל ויום הכפורים

גם שבת נקראת שבת-שבתון. המועדים, יש מהם נקראו שבת, מהם שבתון,

ומהם שבת-שבתון

דעת הרב רביד הזהב כי השוואת כיבוד ועינוג יום-טוב לשבת, היא לאו דוקא

בכל הפרטים (השגה כ"ה)

יציאה לקראת שבת, לא שייכה ביום-טוב

אין שמחה אלא בבשר ויין

השכמה ביום ששי להכין צרכי שבת, והשתדלות להכניס בעצמו, ולהזמין מאחד

בשבת, ולטעום מכל תבשיל, האם מצוות אלו שייכות גם ביום-טוב

שני טעמים שבשבת שבעה מברכים בספר-תורה, וביום-טוב חמשה

קדושת שבת וחומריתה יותר מיום-טוב

האם עני צריך למכור כסותו לצורך נר שבת, כמו בנר חנוכה וארבעה כוסות

בגדי שבת

פרק שבעה-עשר נג

ששה תירוצים לדעת הסוברים לברך על נר של-יום-טוב, הגם דלא שייך בו טעם שלום-בית
 סעודה במקום הנר
 הדלקת נר שבת בבית-הכנסת
 אור מצוי ומזומן, שלא תיארע תקלה לפני שידליקו
 שמא יחוס על ממונו
 שלא יצטרך לטרוח להדליק
 ההדלקה ביום-טוב אינה אלא מנהג
 רווק שאין לו בני-בית, חייב להדליק בשבת, דלא פלוג רבנן
 ביום-טוב לא היה צורך לתקן הדלקת נר, מפני שאצל שום אדם לא שייך שלום-בית

פרק שמונה-עשר נה

מרן הבית יוסף לא ראה סברת החולקים שלא לברך על נר של-יום-טוב (השגה כ"ו)
 בזמן מרן הבית יוסף לא נתפשט הדפוס, ויש דברים שנשמטו ממנו
 אילו ראה הבית יוסף סברת החולקים, אולי היה חושש להם (השגה כ"ז)
 אומרים ספק ברכות להקל נגד מרן
 הר"ד אבודרהם היה בקי במנהגים
 מרן הבית יוסף, כל סתום לא עממוהו, וסוד ה' ידע
 כיצד ההלכה כשכתוב בשלחן ערוך יש אומרים, יש מי שאומר, ובבית יוסף לא הזכיר דעה החולקת על כך
 בזמן הבית יוסף, יש מהספרדים שלא נהגו לברך על נר של-יום-טוב
 אם נזכר בירושלמי לברך על נר של-יום-טוב, י"ל שהבבלי חולק עליו
 האחרונים לא הכריעו מעצמם לברך, רק כך היה המנהג במקומותיהם, וכן ראו בספרי הפוסקים שלפניהם (השגה כ"ח)

פרק תשעה-עשר נח

דברים מהירושלמי המובאים רק בראבי"ה ואור זרוע ותלמידיהם, אינם מעיקר הירושלמי, אלא הוספה מאוחרת (הסגה כ"ט)
ידיעה זו ישנה כבר בהערות על ספר הראבי"ה (הסגה ל')
ברייתא דמסכת נדה
קבל האמת ממי שאמרו
מקום הניחו לו להתגדר
רבנים וחוקרים
יש מאמרים ועניינים בבבלי ובירושלמי שהביאו קדמונינו חכמי תימן, ואינם לפנינו
אילו נזכר בירושלמי לברך על נר של-יום-טוב, לא היה נעלם מכל הגאונים והראשונים
הגאונים הזכירו רק ברכת נר של-שבת
אין רשות להוסיף ברכות אחרי חתימת התלמוד
דברי מהרי"ץ צודקים ממה-נפשך (הסגה ל"א)

פרק עשרים סא

מהרי"ץ תופס כהרמב"ם נגד השלחן ערוך, רק במקום שמנהיגו כדברי הרמב"ם בדברים שנוקטים להוראת חכם, ההוראה היא על פי השלחן ערוך
השופט אשר יהיה בימים ההם
מנהג אבותינו בידינו
גם הספרדים והאשכנזים לא שינו מנהגיהם מפני השלחן ערוך (הסגה ל"ב)
מרן עצמו לא נתכוון לשנות המנהגים
תשובה לטענת הרב רביד הזהב, מה-לנו ולראשונים
החולקים אינם יורדים לסוף דעתו של-מהרי"ץ
האם יש הבדל כשהרב המגיד כותב על הרמב"ם רבינו, או המחבר
סגנון המחבר, אינו זלזול
כינויי מהרי"ץ קארו, מרן, המחבר, רבינו
מהרי"ץ, הוא הגדול והגאון שברבני תימן (הסגה ל"ג)

הוראות מהרי"ץ והכרעותיו, נתקבלו בכל ארץ תימן, כמרן הבית יוסף והרמ"א,
והולכים לאורם כהלכה למשה מסיני (השגה ל"ד)

מהרי"ץ, מאריה דאתרין, אביר הרועים, ורבן של-כל בני גולת תימן

כל שתום לא עממוהו מכל ספרי הפוסקים

מי היו רבותיו של-מהרי"ץ

מעלת חיבורו זבח-תודה

מהרי"ץ תלמיד-חבר למהר"ד משרקי

משקל חכמת הפוסקים זה לעומת זה (השגה ל"ה)

הגרעק"א וספר נטע שעשועים

עומק העיון

מהרד"ם בעל שתילי זיתים ושו"ת רביד הזהב, וחלק מהשו"ת הן מאת בנו

מהרי"י משרקי

אין להניח הוראת הפוסקים המפורסמים

בדין דם טיפה כחרדל שאוסר בבדיקת עד

פרק אחד ועשרים סה

מה שקיבלנו הוראות מרן, כשלא נזכר הדבר ברמב"ם, אינה כשמנהגינו היפך
ממרן (השגה ל"ו)

כדת מה-לעשות כשהמנהג אינו כדעת רבינו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך

פרק שנים ועשרים סו

דין העוקרים ממקום למקום אחר לצמיתות

אין אומרים ספק ברכות להקל במקום מנהג

עירוב עניינים, ותלי תניא בדלא תניא (השגה ל"ז)

האם קביעת מנהג אצל הנשים, מועילה אף לגבי האנשים

נשים, עם בפני עצמן

מנהג ותיקין וקדמון

מנהגי אבותינו שרירין וקיימין גם בארץ ישראל

פרק שלושה ועשרים סח

כל רבני תימן סוברים שעלינו להחזיק במנהגי אבותינו בארץ ישראל גם בדורותינו
(השגה ל"ח)

הרה"ג בעל ויצ"ב לא מצא כלום בעץ חיים מהדורא בתרא, ולא הגיע לידינו
הכת"י (השגה ט"ל)

עץ חיים מהדורת הרה"ג שמעון צאלח

הכיבוד והעינוג, הכבוד והעונג

פרסומי ניסא (השגה מ')

בזמן שחיבר מהרש"ח את שושנת המלך, עדיין לא נדפס סידור עץ חיים כלל
(השגה מ"א)

בספר ויצ"ב לא כתב כי יוצאי תימן עליהם לברך על נר של-יום-טוב (השגה
מ"ב)

פרק ארבעה ועשרים עא

בכל התכאליל הקדמוניות לא נזכר נר יום-טוב כלל, ובתכאליל המאוחרות נזכר
רק בחלק מהם

מעתיקי התכאליל כת"י, יש מהם שהיו תלמידי-חכמים גדולים, ויש מהם
פשוטים (השגה מ"ג)

תכאליל, אל"ף אחרי הכא"ף (השגה מ"ד)

תכאליל לשון רבים, תכלאל לשון יחיד (השגה מ"ה)

הבדל בין מנהג פשוט, לנתפשט המנהג (השגה מ"ו)

לגבי נר יום הכפורים, לא אמרו מהריב"ש והיצ"ב שהמנהג הקדום לברך,
אדרבה (השגה מ"ז)

בתכלאל מהריב"ש כמנהג קדמונינו, כתוב כדברי מהרי"ץ (השגה מ"ח)

מהר"י בשירי כתב תכאליל שונים זה מזה

בקהילותינו המסורת חזקה מדור לדור, ועושים כפי הנהוג, ולא כפי הכתוב
בספרים שלפניהם

יש אומרים שצריך להאריך בתקיעות של-תשר"ת יותר מבשל-תש"ת וכו',
ומעשה שהיה

מפי רב ולא מפי כתב

נרות חנוכה למעלה מעשרה טפחים
כשרות צורת אלפי"ן וקופי"ן בספרי קדמונינו

פרק חמשה ועשרים עה

המנהג בתימן אצל רובם, שלא לברך על נר של-יום-טוב
גם הנוהגים לברך, בדרך-כלל האנשים הם שבירכו מכח מה שלמדו, אבל הנשים
לא היו רגילות לכך (הסגה מ"ט)

פרק ששה ועשרים עו

בעל שושנת המלך, אינו אלא נושא-כליו של-מהרי"ץ (הסגה נ'), והיה נוטה
לדעת השלחן ערוך והשתילי זיתים
מהרי"ץ הוא גאון רבני תימן, כמוהו לא היה, ואחריו לא קם
בלדי ושאמי (הסגה נ"א)
תפילה על גבי אצטבה
ברכה אחרונה על פירות וקליות שלפני הסעודה
חוזר וניער בפסח
שהשמחה במעונו, משבת שלפני הנישואין
השוואת תארים (הסגה נ"ב)
מהרי"ץ גוברא רבה בכל חלקי התורה, ונמנה עם גדולי ישראל ממש

פרק שבעה ועשרים עז

שמנים ופתילות שאסור להדליק בהן בשבת, מותר להדליק בהן ביום-טוב
שגיאה פשוטה (הסגה נ"ג)
אין ראייה מהתלמוד ומהתוספתא שמצוה להדליק ביום-טוב, וגם אין רמז לכך
מהמשנה (הסגה נ"ד)
המדליקים נרות ביום-טוב, האם זה בלילה או מבעוד יום כבערב שבת
דעת הפרי מגדים שההדלקה ביום-טוב אינה אלא מנהג

פרק שמונה ועשרים פא

ביאור נפלא בחילוף הגירסאות במשנה, אין מדליקין (ב) שמן שריפה
התנא רמז לנו בשינוי הלשון, שאין מצוה להדליק נר ביום-טוב
אודות המשניות של-מהרי"ץ
מנהג אמירת פרק במה מדליקין, וכל סדר הקבלת שבת

פרק תשעה ועשרים פג

תשעה רבנים מחכמי תימן ההולכים בשיטתו של-מהרי"ץ, פסקו ונהגו כתשובתו
שלא לברך על נר של-יום-טוב. לעומת שנים בלבד, שאינם הולכים בשיטתו,
שסברו כי בסידור חזר בו (הסגה נ"ה)
הר"ל נגאר
הרא"ח נדאף
מהר"י יצחק-הלוי
הרשי"ה [יתר חמשת הרבנים, יובאו בפרקים דלקמן]
גם אם כתב מהרי"ץ מתחילה דברים נגד המנהג, דעתו שאין לסמוך עליהם,
אלא על מנהג הקדמונים
חתן שיצא מחופתו, אם אומרים לו שבע ברכות
בעניין מה שכתבתי בקטעים מתוך ספר פעמון זהב למהר"י ונה
אומרים צו"ץ, גם ביום שאילו היה חול לא היו אומרים תחנון

פרק שלושים פז

דברי הרש"צ
הערות מהר"י בשירי בגליונות פירוש המשנה לרמב"ם
המנהג שלא לברך על נר של-יום-טוב, לא היה דוקא בעי"ת צנעא, אלא גם בכל
רחבי תימן
מברכים לישיב בסוכה, בכל פעם שנכנסים אליה

אם מועיל תנאי לטלטל נר אחר שיכבה
ספר המזרחי על הש"ס

פרק אחד ושלושים צ

דעת אאמו"ר הרנב"ן רצאבי זצ"ל
אודות העיר רצאבה וחכמיה
צאצאי מהרי"ץ, אינם מברכים על נר של-יום-טוב. וביום הכפורים, לא הדליקו
כלל
מנהג מהר"י אלשיך הלוי

פרק שנים ושלושים צא

דעת תורת חכם למהרי"ץ בן יעקב
דעת מהר"ח כסאר ומנהגו
שאמי וספרדי
עץ חיים מהדורא קמא ומהדורא בתרא
מהרי"ץ לא כתב כי "לעולם" יש לברך קודם הדלקת הנר (השגה נ"ו)

פרק שלושה ושלושים צג

מדוע דוקא בסידור כתב מהרי"ץ לברך, ומאי דך בתשובות כתב שלא לברך (השגה
נ"ז)
מענה לטענות ויצי"ב
מהדורא בתרא, ובתרא דבתרא (השגה נ"ח)
תשובות מהרי"ץ בחלק ג' משו"ת פעולת צדיק, נכתבו בימי זקנותו (השגה נ"ט)
הוכחות שבתשובות חזר בו ממה שכתב בסידור, ולא בהיפך (השגה ס')
כדת מה-לעשות כשמהרי"ץ סותר דבריו מהסידור לתשובות, או מתשובה
לתשובה
שלחנוכה, שלשבת (שליום-טוב), תיבה אחת לפי הדקדוק

בתי כנסיות צאלח, אלשיך, אלאוסטא
כמה העתקות היו מתשובותיו של-מהרי"ץ לפני שנדפסו
ישנם שהעלימו וגנזו ספרי קדמונינו (השגה ס"א)

פרק ארבעה ושלשים צז

דין היוצאים ממקומם, להשתקע בעיר אחרת
לאו משום דאשתמיטתיה לראש אנשי הכת, כתב מה שכתב (השגה ס"ב)
ספרים פסולים, מחוץ למחנה מושבם
נשבעים לחרמים ולהורגים ולמוכסים
היאך אפשר להשוות מכחיש, בתואר כמו מהרי"ץ (השגה ס"ג)
כמו-כן להיפך, היאך אפשר להביא לעומתו מנאמני התורה, בלא כבוד (השגה
ס"ד)
בני עירו, בנות עדתנו (השגה ס"ה)
לא בכל דבר נוהגים התימנים כהרמב"ם, כגון בדין טוענת מאיס עלי, חתימת
סופר ועד בגט, ברכה מעין שבע בליל פסח שחל בשבת
כיון שק"ק תימן, הם קהל גדול בפני עצמם, יודה מרן באבקת רוכל שיחזיקו
במנהגייהם ולא ינהגו כמנהג המקום שהלכו לשם (השגה ס"ו)
כל גאוני תימן ואשכנז, ורוב גאוני ספרד, הורו ומורים שימשיכו התימנים גם
בארץ ישראל במנהגי אבותיהם
כמו-כן האשכנזים ממשיכים כיום בארץ ישראל רוב ככל מנהגייהם שהיו בחוצה
לארץ, ואינם חשים לדברי הרב הטוען (השגה ס"ז)

פרק חמשה ושלשים ק

מנהג רוב יוצאי תימן שלא לברך על נר של-יום-טוב (השגה ס"ח)
משקל מהריב"ש ומהרי"ו, לעומת מהרי"ץ (השגה ס"ט)
צריך להשיב על הדברים המושכלים, ולא להעתיק לנגדם דברי ספר שכתב
בהיפך (השגה ע')
דברי הרב שתילי זיתים, הובאו כבר בעיני יצחק (השגה ע"א)

האשכנזים אף שמברכים אחרי הדלקה, ביום-טוב יש מהם הסוברים לברך
 קודם לכן
 הרב שתילי זיתים שאמי, והתעלם ממנהגי הבלדי
 אין להקשות על הבלדי מן השאמי (השגה ע"ב)
 הגר"א והליטאים, הבעש"ט והחסידים
 הרב שתילי זיתים סובר לברך על נר של-יום-טוב, אבל בדין הבחורים לא הזכיר
 יום-טוב (השגה ע"ג)

פרק ששה ושלושים קד

ביאור הלשון, מנהגינו שאין מדליקים נרות "מיוחדים" לכבוד יום-טוב
 פרטי מנהג הדלקת הנרות בתימן, בערים ובכפרים, בחול ובשבת, ביום-טוב
 וביום הכפורים
 זמן הדלקת נר של-חנוכה
 כשיש אור חשמל, האם צריך נר נוסף
 להמברכים ביום-טוב, האם יש טעם להדליק שני נרות, א' כנגד זכור וא' כנגד
 שמור
 זכרהו על היין
 אוכל-נפש ביום-טוב
 הפרי מגדים כתב שנוהגים להדליק גם ביום-טוב שני נרות (השגה ע"ד)
 טעם שני הנרות גם אז, כנגד איש ואשה (השגה ע"ה)

פרק שבעה ושלושים קז

מי יצא נגד רוב ככל רבותינו חכמי תימן (השגה ע"ו)
 מעלת חכמי העיר אוזל, היא צנעא
 עשרות שגיאות בדברי החולקים על מהרי"ץ בדין נר של-יום-טוב, והרבה מהן
 טעיות חמורות
 אין חכם שלא יטעה

שופטים ושוטרים וגו' לשבטיך
אפילו לאשכנזים וספרדים י"ל שאין לברך על נר של-יום-טוב, מטעם ספק
ספיקא
ברכה על תוספת אורה
האם צריך לכבות אור החשמל, קודם הדלקת הנרות
מנורה צהובה נחשבת נר, אבל לא פלורוסנט
האם חלה ההדלקה לעניין טלטול הנר לחדר אפל
רשימה מסודרת של-עשרים ושלושה מגדולי ישראל הסוברים שאסור לברך על
נר של-יום-טוב
ה"ר שלום עיראקי
מנהג שנעשה בכפייה, אינו נחשב נדר
בעניין היתר נישואין לספרדים עד ראש חודש מנחם-אב

פרק שמונה ושלושים קיב

חמישה-עשר טעמים שאין (להדליק ו)לברך על הנר ביום-טוב (וביום הכפורים)
כמה ביאורים בטעם הדלקת הנר משום שלום-בית
חילול שבת
הדלקת נר בשבת לחולה ולילודת
אכילה בחושך
שרץ טמא בקערה
לתקנות חז"ל היו אלפי טעמים
אכילה לשובע
האם מה שאינו בכלל עונג שבת, אינו בכלל כבוד שבת
בגד שקשה ללבשו בשבת מפני החום
כבוד ועונג, מה עדיף
אחזוקי איסורא לא מחזקינן
לבישת בגדי לבן בשבת
שליטת שבתאי בשבת, לפי-כך עובדי עבודה זרה מכבים הנר ומתאבלים

בערב שבת שכיחי מזיקים
 לא יצא אדם יחידי לילי רביעיות ולילי שבתות
 עינוי יום הכפורים
 חוה כיבתה נרו של-עולם, ואיבדה חלתו
 לישת פת בבית, והפרשת חלה, בערב שבת ובערב יום-טוב
 הבהוב הנר ותיקונו קודם ההדלקה
 מעשה העגל
 התורה ניתנה בשבת
 האם מצות הדלקת הנר, נקבעה כנגד הצדוקים והקראים היושבים בשבת בחושך
 לא תבערו אש
 הדלקת הנר כנגד נשמה יתירה
 האם ביום-טוב יש לנו נשמה יתירה כמו בשבת
 נשמת כל חי
 שבת רומז לאלף השביעי
 דירת ישראל צריכה להיות מתוקנת לקבל את הכלה
 שבת נקראת כלה
 נר של-יום-טוב אינו אלא מנהג
 ברכת הלל בראש חודש
 אמנהגא לא מברכינן
 תלמידי-חכמים מרבים שלום בעולם

פרק תשעה ושלשים קכה

הדברים העולים הלכה למעשה, מכל הנכתב בספרנו זה
 שפתות הצדיק (מהרי"ץ) דובבות בקבר
 ספק ספיקא שלא לברך על נר דיום-טוב
 בעניין תשע ברכות דמוסף ראש השנה
 מנהג ישראל, תורה הוא
 אם נחמיר שידליקו נר ביום-טוב, שמא יברכו עליו

על-ידי נר של-היתר, אין הנאה גמורה מאור החשמל הנעשה תוך כדי חילול יום-טוב
האם לעשות פשרה להדליק ביום-טוב נר אחד בלבד

פרק ארבעים

מכתב חיזוק והצטרפות מאת הרב הגאון עזריה בסיס שליט"א קכח

סברא אלימתא שבלייל יום-טוב אין לברך על הנר
תמיהה על הרב המחייב לברך, דהא לדידן הויא ברכה שאינה צריכה ונשיאת
שם שמים לבטלה (השגה ע"ז)
לטעם שקביעת חז"ל הדלקת נר שבת חובה, היא לאפוקי מדעת המינים, לא
שייך זה ביום-טוב
גביית עדות מזקני תימן כיצד נהגו בזה
צריך להחזיר עטרה לישנה כדעת מהרי"ץ שלא יברכו גם בני אותם מחוזות
שנהגו [מקרוב] לברך
גם בארץ ישראל אתריה דמרן הבית יוסף, חייבים אנו לנהוג כמנהג אבותינו
(השגה ע"ח)
מנהגי תימן יסודתם בהררי קודש, על פי התלמוד והגאונים (השגה ע"ט)
תמיהה גדולה על הרב החולק, הרי מרן הבית יוסף לא בא לבטל המנהגים (השגה
פ')
אין בשינויי המנהגים משום מחלוקת, כי באנו מתימן למקומות חדשים בארץ
ישראל שלא היה בהם ישוב (השגה פ"א)
מבואר בפרי חדש על פי הגמרא, כי תושבי עיר חדשה, הולכים כמנהג המקום
שבאו משם
אין במנהג הדלקת הנר משום מחלוקת, כי כל אחד עושה כמנהגו בביתו ובחומותיו
(השגה פ"ב)
כל העדות יודעות ומכירות שמנהגי תימן עתיקים ומצויינים
קול קורא בחתימת כל הרבנים בעולם, שחייבים אנו להמשיך לנהוג במסורת
אבותינו, ובמבטאינו שהוא היותר מדוייק

פרק אחד וארבעים

מאמר חיזוק והצטרפות מאת הרב הגאון פינחס קורח שליט"א קלג

דעת רוב ככל זקני רבני תימן, שהמנהג לא לברך על נר של-יום-טוב
אותם ששינו ונהגו כדעת מרן השלחן ערוך, עשו היפך דעת מרן עצמו שאסר
לשנות המנהגים

ברכת נר של-יום-טוב לדין היא ברכה שאינה צריכה ונשיאת שם שמים
לבטלה, ואם-כן איך אפשר לדרוש לשנות המנהג ולהיכנס לאיסור
האומרים כי התימנים מתעקשים לשמור מסורתם, באו לזלזל ונמצאו מברכים
(השגה פ"ג)

ק"ק תימן שמרו על המסורת באורך הגלות, כפי התלמוד והגאונים והרמב"ם
לא שייך לומר על ק"ק תימן קמא קמא בטיל (השגה פ"ד)
שליחותא דרבנן קמאי עבדינן, לחזק כל מנהגותינו נגד המלעיגים עליהם,
ולהעלות על הכתב ראיותינו ומקורותינו (השגה פ"ה)
שינויי הפסקים בקהילותינו, חלקם היה בכח וְאֵל, ומסיבת התפשטות ספרי
הדפוס וכו'

מאז ומעולם עם ישראל שוכן לשבטיו

בדורות האחרונים נחלקו לפלגי פלגים, ואם-כן מה נשתנינו מכל עדה (השגה
פ"ו)

מונים (לשון הונאה) אותנו בכמה דינים ובספרי התורה, בתוך קהל ועדה (השגה
פ"ז)

יש לנו מענה, ויש אומר ויש דברים

קהל שבאו למקום אחר ונעשו קהל בפני עצמם, לא אמרינן בהו קמא קמא בטיל
ק"ק תימן עלו לארץ ישראל עם כל רבניהם, ומעולם לא בטלו
לא היתה עלייה המונית כמו העלייה של-ק"ק תימן

מובא במשנה ברורה שקהילה חדשה שאינה מתערבת עם הקהילה הישנה,
דהיינו שלכל-הפחות יש להם בית-הכנסת ומתפללים בציבור בכל יום, כל קהילה
מתנהגת כמנהג אבותיה (השגה ח"פ)

מורינו הרא"ח נדאף העלה על-פי דברי מהר"י בן לב, שאנחנו בני תימן שזכינו
להיות פה בירושלם קהל גדול, חובה עלינו לאחוז במנהגי אבותינו הקדושים
(השגה פ"ט)

כתב המאירי שראוי לכל חכם, להעמיד מנהג מקומו, גם אם נזדמן חולק עליהם. ושאין לשום חכם לערער במנהגי קהילה אחרת (השגה ז')
שום עדה בארץ ישראל לא שינתה ממנהגיה, ואפילו בארץ ישראל יש דברים שנהגו [הספרדים עצמם] דלא כמרן, וכמה ממנהגי ירושלים דלא כמרן (השגה ז"א)
על משמרתינו נעמודה

חתימת הספר קלט

קריאה לבני קהילתינו, להחזיק ולחַזֵק, מסורת ומנהגי אבותינו
שאר קהילות שלא נזהרו בשמירת המסורת, נשתכחו מהם כמה עניינים
פיסול ספר-תורה שאינו כפי המקובל בידינו
מבטא יהודי תימן בנוי על פי יסודי לשון הקודש וצחותה
מנהגי תימן הם בקבלה איש מפי איש דור אחר דור עד משה רבינו ע"ה
גלות תימן היא מקודם חרבן בית ראשון, ולא נעתקו ממלכות למלכות
יהודי תימן שמו את הרמב"ם עטרה לראשם, יען שמצאו כי כל פסקיו ומנהגותיו
הם כסדרים שהיו בידם מאבותיהם כפי התלמוד
בני שאר ארצות שינו את מנהגי אבותיהם, ושכחו לשונם ותורתם
פלא על המבקשים כיום, לגדוע פנינה יחידה זאת שנותרה להקב"ה בעולמו
גלות תימן היתה קשה ומרה
עשיקת הספרים וגזילת הילדים, וגודל השבר הרוחני, כשבאו לארץ ישראל
קריאה שלא לכבות הגחלת הנשארת
לב אחד יהיה לכולנו
על פירוד הלבבות, שנאת חנם ומחלוקת, נתארכה גלותנו בעוה"ר
נ"ר י"י נשמת אדם

ברוך רחמנא דסייען בהדין, הוא ברחמיה יסייען
על מא דמשתאר, ברוך הוא וברוך שמייה:

בית-הוראה פעולת צדיק

על-שם מהרי"ץ זצוק"ל, גאון רבני תימן ותפארתם

בראשות מו"ר הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

רח' בירנבוים 13, בני-ברק 51647

בין השעות 2-2.30 בצהריים, או 9.30-10.30 בלילה בלבד, בלי נדר.

טלפקס 03-6741445

**רבני בית-ההוראה פעולת צדיק שליט"א, עונים לשאלות הציבור הרחב
הלכה למעשה, בבתיהם ובטלפונים דלקמן**

הרה"ג **אבינועם שמואל יהב**, ביתר, טלפון 02-5806619

הרה"ג **אבישי צדוק**, רחוב חזון איש 41 בני-ברק, טלפון 03-5791033

הרה"ג **אורן צדוק**, רחוב נתיבות המשפט 70/8 קרית-ספר, טלפון 08-9743074

הרה"ג **יואל סיאני**, רחוב זכרון יעקב 12 ירושלים, טלפון 02-5003992

הרה"ג **מאיר ליאור לוי**, רחוב פרנק 9 ירושלים, טלפון 02-6420535

הרה"ג **משה רצאבי**, רחוב סמטת אז"ר 5 בני-ברק, טלפון 03-5704932

הרה"ג **עמנואל בשארי**, רחוב טביב 6 נתניה, טלפון 09-8651725

הרה"ג **רונאל אהרון**, רחוב קהילות יעקב 1/4 נתיבות, טלפון 08-9948434

הרה"ג **שמריהו יונה**, רחוב קושניר 5 בני-ברק, טלפון 03-67498922

טלפון רב-קווי, שיחת בזק רגילה 1599-500-404

קריאת קודש

אודות שירי עגבים רח"ל בחתונות

לק"י. יום רביעי לסדר תחת אשר קינא לאלהיו וגו'
 י"א תמוז ה'תשס"ז, ב'שי"ח. פעיה"ק בני-ברק ת"ו.

הלא למשמע אוזן דאבה נפשנו, חרדה ופלצות אחזתנו, בראותנו שבזמן האחרון בעוה"ר, הולך ופושה הנגע של-שירי עגבים ועיין טור ושלחן ערוך אבן-העזר סימן כ"ה סעיף א', ובמפרשים שם. ובמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בראשית על פסוק כינור ועוגב, המכילים דברים מאוסים ובטלים, בחתונות ובשאר שמחות, במסוה מזוייף של-שירה תימנית, אשר ההיפך הוא הנכון. כי שירת יהודי תימן כולה קודש קדשים. וכבר ידוע ומפורסם חומר איסור אמירתם ושמיעתם של-דברי ניבול פה, בש"ס ובפוסקים (ועיין מה שכתבתי בס"ד בעיני יצחק על שלחן ערוך המקוצר אבן-העזר הלכות שמיה"ב סימן ר"ד אות ע"ח). וכתב, ולא יראה בך וגו' (דברים כ"ג, ט"ו). ולא יועיל ולא יציל מה שהם מצטדקים, כי כיום רובם לא מבינים את משמעות המילים, לפי שהם בלשון ערבית. שהרי כבר הזהירו רבוותא, וכמובא באחרונים אורח-חיים סימן תק"ס, אפילו לתינוק (שאינו מבין כלום) לא לזמר שירים כאלה, כי זה מוליד בו טבע רע יעו"ש בשער הציון אות כ"ה ובכף החיים ס"ק כ"ט. ועיין עוד פלא יועץ ע' תורה. ומי יודע עד היכן הדברים מגיעים, כיצד השפיעה שירה קלוקלת זו על נפשות שומעיה. כי כשם שרעל הוא רעל, ומזיק גם למי שאינו יודע כי מה שנכנס לגופו הוא רעל, כך שירים כאלה משחיתים את הנפש הקדושה ואת הנשמה הטהורה. קל וחומר, כי זה

ששר בעצמו, מסתמא יודע מאי קאמר. ובודאי נמצאים בדרך כלל בין הציבור גם כאלה שמבינים את פירוש המילים. אלא שאינם חושבים ומתבוננים, לא מרגישים ולא חלים:

מאד חרד לבבנו גם וחלה, שאף בארזים נפלה שלהבת גדולה. כי גם בשמחות נישואין של־בני תורה ורבנים יראים ושלמים נשמעים שירים טמאים ורעים אלה, ובפרהסיא, וכולם רוקדים ללא שום עוררים. וכי כל כך קהו החושים, והלבבות אטומים חס ושלום. עד כדי כך נצטננה יראת ה' בקרבנו. אוי נא לנו כי חטאנו. אין אפילו בוש להשמיע ולשמוע שירים זולים כגון "יא היזלי". או "חביב זכריה" שכלל וכלל אינו חביב. אלא המשוררו חייב. תרבות אנשים חטאים (במדבר ל"ב, י"ד), מתרגמינן תלמידי גובריא חייביא. והיאך אין מכסה את פניהם כלימה, בשיר הגרוע "תנתניין בנאת". כי כן שמעתי מבקיאים, כי אלו הם שירי חשק ועגבים. ולא הם בלבד, אלא כל כי האי גוונא, אשר כל יודעיהם ושומעיהם אזניהם תצלינה:

הלכך קול קורא מבית ה', לעמוד על המשמר. ועל בעלי השמחה שהדבר נעשה על חשבונם, להתנות זאת מראש עם הזמרים בתנאי כפול ומוכפל, שחלילה להם לשיר שירים תימניים, זולת אותם הכתובים בדיואן בלבד, שהם טהורים ונקיים, מיסודו של־מהר"ש שבזי זיע"א, ויתר המשוררים קדישי עליונין, ולא לערבב שום הבלים ומחרוזות בזויות. ובני הזוג הנכנסים לחופה, שנפשם ודאי חושקת לבנות ביתם מחדש על אדני הקדושה והטהרה, ימנו מישוהו ממכריהם, המבין בענייני הצניעות והשירה, להטות אזניו, ולפקוח עיניו, לבלתי היות שם מכת ערו"ב של־שירים פסולים. וכל איש מהקוראים והנוכחים, אשר יראת ה' מפעמת בקרבם, מי שיש בידם למחות, ימחו, ויבקשו להפסיק זאת תכף ומיד, בדרכי נועם, כי היכי דליקבלו מינייהו. ומי שרואים שאין דבריהם נשמעים חס ושלום, אזי אין להם ברירה אלא לצאת חוצה. (הן ילדים וצעירים, והן זקנים וישישים. הן אנשים והן נשים). סורו נא מעל אהלי וגו', שלא יטמאו אזניהם וליבם, ראשם ורובם. ואין זו שמחה של־מצוה, אלא נאצה לפני השי"ת. והוא רחום יכפר, וכעסו עמנו יפר:

ויהי רצון מלפני המקום ברוך הוא שהדברים יתפרסמו, ויכנסו ללבבות. ובני תורה והרבנים והיראים די בכל אתר ואתר יתעוררו ויעוררו איש את רעהו, ולצאן מרעיתם, לגדור פירצה זו. חזקו ונתחזקה בעד עמנו. ובזכות זה יצילנו המקום ב"ה מכף כל אויבינו הקמים עלינו. וישיב שכינתו לתוכנו. ונזכה בקרוב לשמוע קול רנה ותודה שירה וזמרה, בחצרות בית אלהינו, שיבנה במהרה בימינו אכי"ר:

הכותב וחותם בלב נשבר ומצפה לישועת ה'

הצב"י יצחק בכמהר"נ רצאבי יצ"ו